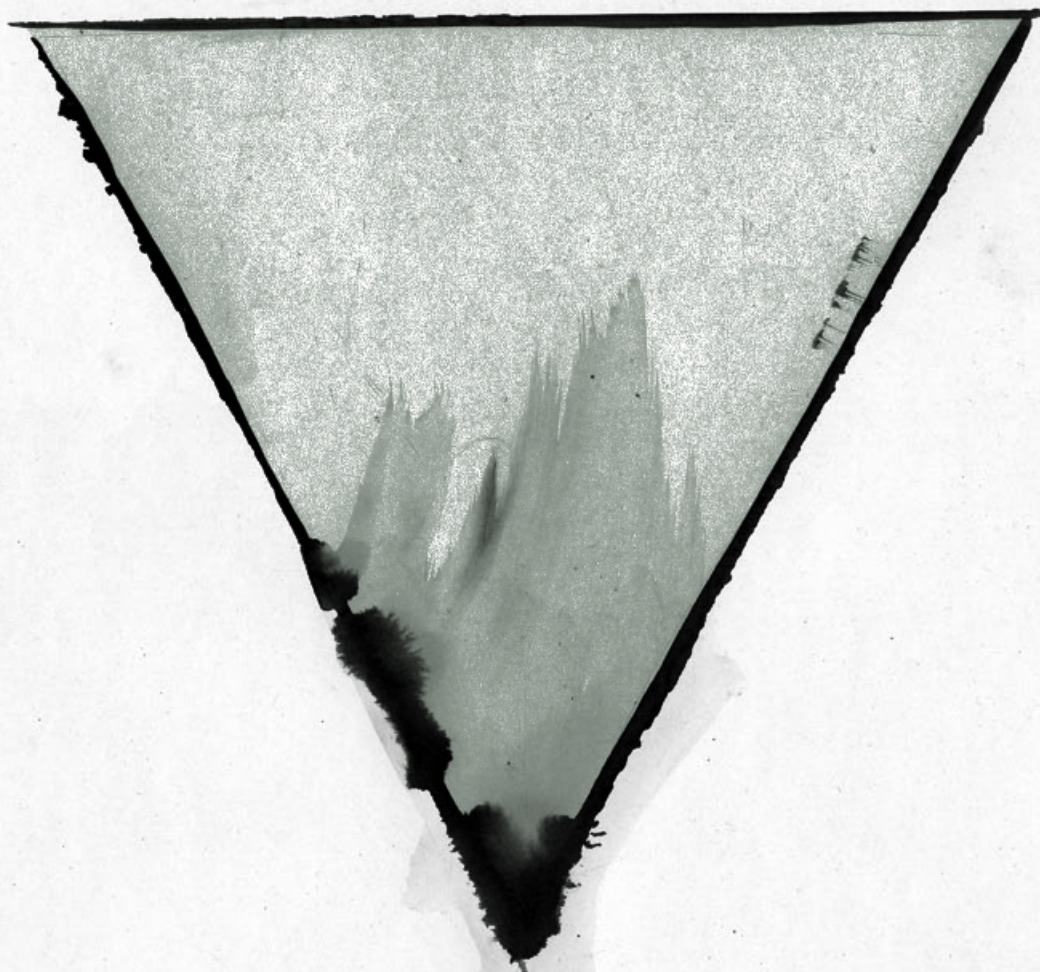

host5

ABHADDA KEDHABRA

miroslav huptych — současná španělská literatura —

dialektika bohování — jana šrámková

měsíčník pro literaturu a čtenáře

květen 2013 — cena 89 Kč

host

Věci, jak se vedle sebe obvykle vyskytují, koneckonců lidského ducha brzy omrzí. Vidlička a nůž, pýcha a pád. Jméno a příjmení. Dokonce i žurnalisté mají rádi „nečekané souvislosti“; tudy to ovšem dál nepůjde, protože samo to spojení je pořádný kus klišé. Vidlička a nůž, kaše a klišé, dobrou chuť. Jméno a příjmení, třeba jistý John a nejistý Steinbeck, o jehož pronikání k nám se v tomto čísle *Hosta* dočtete, nebo Miroslav a Huptych. Toho kdysi překvapivá spojení mezi věcmi zaujala natolik, že se stal básníkem, tvůrcem koláží, uchem a ústy na lince důvěry a rovněž psychoterapeutem. Neboť v poezii, v kolážích, v krizi i v nitru se zjevují zcela jiné souvislosti. Heuréka! Jméno a pád, nůž a nůž a nůž. O střetu racionálního

a magického principu myšlení v tomto čísle *Hosta* vcelku racionálně pojednává esej Martina Puskelyho, kterou vám mohu jen doporučit, než se zblázníte. A jaká tajná souvislost pojí Zdeňka Nejedlého se současnými španělskými autory?

Pokud máte doma nůžky a lepidlo, nic vám nebrání toto číslo *Hosta* rozstříhat a udělat si vlastní časopis, nebo třeba slepit všechny stránky k sobě. Ať žije Herkules a jeho hrdinské skutky! Nejlepší přestříhaný *Host*, který nám do redakce pošlete, odměníme ročním předplatným a flakonkem vyjetého motorového oleje.

Jan Němec

k věci

- 46** Marek Sečkař: Knihy na export.
Několik poznámek k programu
Podpora překladu české literatury
-

rozhovor

- 51** Každý uherák snad není z myšího
masa. S Janou Šrámkovou o vyrůstání
v církvi, psaní a mateřství
-

historie

- 57** Petr Kopecký: Toulky s Johnem.
Steinbeck jako průvodce
nesvobodným Československem

KRITIKY A RECENZE

kritiky

- 70** Jiří Trávníček: Kronika jednoho
života a partnerství
Anna Blažíčková: Teď něco ze života
- 72** Jan Štolba: Tři poztráčené ráje
Milan Děžinský: Tajný život; Petr Halmay:
Ledolam; Štěpán Nosek: Na svobodě
- 74** Lukáš Merz: Mytická pastorála
z Knoxville, Tennessee
Cormac McCarthy: Strážce sadu
- 76** Eva Klíčová: Osud v laboratoři dějin
Jiří Křesťan: Zdeněk Nejedlý.
Politik a vědec v osamění
-

recenze

- 78** Ivana Myšková: Nícení
- 79** Milan Kohout: Proved
vola světem, volám zůstane
- 80** Ivana Denčevová — František
Stárek Čuňas — Michal Stehlík:
Tváře undergroundu
- 81** Radim Kopáč: Na okraj. Poznámky
a glosy ke kulturní periférii
- 82** Ladislav Řezníček — Miloslav Martínek:
Těsnohlídkova norská kalvárie
- 83** Jana Štroblová: Rouhavé zpovědi
- 84** Romain Gary (Émile Ajar): Život před sebou
- 85** Alan Hollinghurst: Cizí dítě
- 86** Richard Pietraß: Z lemu snu / Traumsaum
-

telegraficky

- 87** Ladislav Puršl: Různá doba zrání
-

ČTENÍ NA KVĚTEN

beletrie

- 91** Iva Procházková: Pád
- 99** Fjodor Petrovič Děmiďuk: Hašek
a jeho Švejek v mém životě
-

nová jména

- 106** Vladimír Stibor: Cesta k dětskému domovu
- 115** Jan Nemček: Slyšíš ten šum?
-

- 118** **hostinec**

vzpomínka Pod kterým nebem?

Za Zdeňkem Frýbortem

„Redakci jsem předal svému kolegovi, Zdeňku Frýbortovi, člověku nesmírně slušnému.“ Takto lapidárně svého kolegu z nakladatelství Mladá fronta charakterizoval roku 1968 básník Ivan Diviš v dopise Vladimíru Vokolkovi.

Zdeněk Frýbort bývá nejčastěji zmiňován v souvislosti s Umbertoem Ecem, jehož první tři romány přeložil (*Jméno růže*, *Foucaultovo kyvadlo*, *Ostrov věčejšího dne*), případně s Kúží Curzia Malaparteho, avšak on sám si nejvíce považoval překladů próz Carla Emilia Gaddy (*Seznání bolesti*, *Ten zatracený případ v Kosí ulici*, *Vévodství v plamenech*) a veršů svého přítele Edoarda Sanguinetiho (*Tříkrátník*). Komplikovaná díla těchto autorů jej pravděpodobně lákala nejvíce. Přes nesmírnou obtížnost, kterou musela práce na těchto textech přinášet, působí jeho překlady uvolněně, spontánně a přitom velmi vynalézavě. Za překlad kafkaovského eseje „K.“ od Roberta Calassa dostal v roce 2008 Cenu Josefa Jungmanna. Na můj dotaz, který český překlad by označil za nejkrásnější, odpověděl bez váhání, že Evžena Oněgina v překladu Josefa Hory.

Je dobré připomenout, že svým jménem kryl v době normalizace překlady Sergeje Machonina a Jaroslava Putíka.

S panem Frýbortem jsem měl možnost vídávat se jeden čas téměř denně, neboť se při svých obchůvkách Prahou vždy zastavoval v antikvariátech, kde jsem byl zaměstnán. Pro nás mladší představoval živý dotek se světem, který jsme už nepoznali. Byl však člověkem velmi

skromným, vzpomínky na Václava Tikala, Eduarda Kohouta, Bohumila Hrabala, Ivana Divíše nebo na osobní setkání s Gaddou či Pasolinim jsme z něj museli většinou mámit, o sepsání třeba jen útlých pamětí nechtěl ani slyšet. Jeho vyprávění prostupoval klukovský, až uličnický humor, ve kterém si liboval. Do čeho jej nebylo třeba vůbec nutit, byly vzpomínky na jihomoravské Labuty, kde se 20. července 1931 narodil. Pobízet se nenechal ani k deklamaci veršů, kterých uměl z paměti značné množství. Bývalo zážitkem, když před odchodem z prodejny zazněla Ortenova „Sedmá elegie“ nebo jeho oblíbení „Sentimentální pijáci“ Karla Tomana:

Příteli melancholiku,
druhu mé duše tulácké,
pod kterým nebem zhasnou kdysi
životy naše žebračké?

Překladatel, publicista a redaktor Zdeněk Frýbort zemřel po dlouhé nemoci 4. dubna 2013 ve věku nedožitých osmdesáti dvou let.

Petr Adámek

www tip Ruský pionýr

Ve známém moskevském knihkupectví si chci koupit literární časopis. V českých jsem s podobným požadavkem ve většině případů už dávno za exota, uvidíme, jak pochodím zde. I tady prodavač chvíli přemýšlí, ale pak mi přece jen s úsměvem podává jakýsi časopis s poměrně křiklavou obálkou s názvem *Ruský pionýr*. Hlavou mi v první chvíli bleskne nostalgická vzpomínka na základní školu a modré gramofonové desky vkládané do ruských časopisů. Ty i tehdy, ač byly ruské, byly nedostatkovým zbožím a byl na ně pořadník. Listuji, ale ne, tento časopis to není.

Jedná se o novější počín, jehož stránky naleznete na <http://ruspioner.ru>. Časopis, který již od svých počátků proklamativně zcela pomíjí politiku, je věnován především literatuře a kultuře. Založil jej a ve funkci šéfredaktora působí Andrej Kolesnikov, dřívější redaktor *Kommersantu*. *Ruský pionýr* se vrací k původnímu významu slova a zaměřuje se především na průkopníky v kulturních oblastech. Nejedná se sice o plnokrevný literární časopis, ale jak uvádí podtitul — o literárně ilustrovaný žurnál. Marně přemýšlím, k čemu bych jej přirovnal v našich podmínkách. Vzdáleně možná k *Živlu*, ale přeci jen nakonec spíše ne. Kdysi se možná něčemu podobnému blížil *Neon*. (Vzpomínáte ještě někdo?)

Ruský pionýr zaujme už doporučením na obálce, že je vhodný pro čtenáře až od šestnácti let výše. Uvnitř stránky s literárním a kulturním obsahem střídají reklamy na cigarety, švýcarské hodinky, značkové voňavky, rychlá auta. I literatura může patřit k tomuto životnímu stylu. Někde. Projekt

podobně široce rozkročeného literárně-kulturního časopisu nám sice chybí, ale jeho životaschopnosti bych sám příliš nevěřil.

Překvapení číhá i v tiráži. Zprvu nevěřičně koukám, ale opravdu — tento ruský časopis vychází v nákladu pětáctýřiceti tisíc kusů. Potenciální síla více než sto čtyřiceti milionů čtenářů přece jen dělá své. A stejně tak i „optimalizace výrobních nákladů“. Časopis se kupodivu tiskne v Česku.

Pavel Kotrla

z kraje Poslední obrozenec

Lěpje muchu w kale hač bjez mjasu kaľ (česky: lepší moucha v zelí než zelí bez masa).

Tak takto vypadá přísloví v hornolužické srbštině, která spolu s dolnolužickou srbštinou patří k posledním ohroženým slovanským jazykům. Mluví lužické srbštiny, kteří dnes žijí již jen na území Německa, ale prožívají od devadesátých let minulého století své malé národní obrození — a tak se v Budyšině (lužickosrbsky Budyšin, německy Bautzen — neoficiálním hlavním městem místních Západoslovanů) a jeho okolí lze lužickou srbštinou dokonce domluvit na úřadech, vzdělávat na základních školách a vést pospolitý život dbající národních tradic. Prvním mezi českými spojenci národněobrozeneckého boje Lužických Srbů je pak varnsdorfský knihovnik Milan Hrabal. Již léta se podílí na podpoře tamějších iniciativ — například za zachování škol, vydávání a překládání literatury a přeshraniční kulturní družby spočívající v pořádání koncertů,

výstav, přednášek, literárních součástí a dalších osvětových akcí. Mezi jeho nejvýznamnější počiny patří i uspořádání antologie lužickosrbské literatury *Jazyk, jímž porozumíš větru* či obětavá práce na konvolutu tematických publikací edice Setkávání přes hranice (jež zaujmou už svou insitní grafickou úpravou) vydávaných Městskou knihovnou ve Varnsdorfu, žel bohu všeobecně nedostupných. Jistě ti soucitní Čechové, již se osmělí k podpoře našich slovanských bratrů vzdorujících germanizaci, domohli by se publikací ve zmíněné knihovně. Skeptik i ohledně budoucnosti samotné češtiny, Josef Dobrovský, jenž mimo jiné také docházel do pražského Lužického semináře, by se nad těmito skutečnostmi určitě podivil alespoň trochu, ovšem zda by se přidal na tu správnou stranu národního a jazykového zápasu, není jisté. A tak na závěr dovolte ještě jednu ukázkou ze souboru hornolužických přísloví *Kůň má nohy, koza rohy*: Serbowžrancy su zastali, Serbja tu wostali (Srbožrouti se rozplynuli, Lužičtí Srbové tu zůstali).

-ekl-

výstřižek Útlak vnitřního světa

Od Senekových listů, Plutarchových esejů a prací středověkých i novějších filozofů se táhne linie úvah na téma „dobrý život“. Obvykle se jím rozumí spravedlivý život v rámci určité komunity a při respektování nějakých vyšších principů. Jídla, pití a peněz by měl být dostatek, ale ne nadbytek. Z hlediska naší doby je podstatné, že jedním z rysů dobrého života

je přemítání, tedy takový proces, kdy nasloucháte informacím, které přicházejí z nitra člověka.

Zdá se, že právě zde se oproti minulosti projevuje největší rozdíl ve vnímání, protože většina z nás stěží třídí a zpracovává informace, jež přicházejí zvenčí. Chvějivě přeskakujeme z jednoho informačního proudu do druhého, výsledkem je však spíš bezradnost, protože jsme nedosáhli nějakého základního smíru (a tím méně inspirace) s vlastním nitrem. Dobře se to dá ukázat na nákladech poezie. Za minulého režimu vycházely básnické sbírky a výbory v nákladu kolem dvaceti tisíc výtisků, v devadesátých letech to bylo o řád méně a nyní jsme klesli o další řád dolů na nějakých tři sta kusů.

Takto dramaticky klesající zájem o „lyriku“ asi nemá obdobu v celých dějinách lidstva a ukazuje, že ve společnosti se muselo něco stát. Dobrá poezie je především uměním přesně pojmenované emoce, která je pomocí umění dál kultivována. Je typickým médiem, jež přichází a působí „zevnitř“. Myslím, že současný experiment se sociálními sítěmi a novými médii způsobil informační zahlcení vnějším světem a tím útlak vnitřního světa, odkud právě přichází útěcha dobrého života.

V tomto pohledu je kultivování vnitřního světa, odkud přichází nejen umění, ale také vize budoucnosti a nějaký druh spokojenosti i za obtížných životních podmínek, stejně potřebnou záležitostí jako zrod aktivní občanské společnosti.

Václav Cílek

Úryvek textu je vybrán ze závěru eseje „Dobrý život v obtížné době“, který přinesl týdeník *Respekt* 11/2013.

Co by to bylo za cestu, kdyby nevedla ke chrámu

S **Miroslavem Huptychem** o kolážích, tarotu a lince důvěry

Uprostřed pracovny Miroslava Huptycha je mezi všemi těmi knihami velké slepé okno — jako by si je imaginace vyvzdorovala na moudrosti světa. Vede do neskutečného světa zaplněného fantaskními výjevy a postavami jako na obrazech Hieronyma Bosche. Život jako monstrózní koláž, biografie ve formě snové krajiny. Nejenže tím oknem člověk vyhlíží do světa, v němž se usebírá duše. Přímo před očima se tu rovněž propojují Huptychovy hlavní zájmy: poezie, výtvarné umění a psychoterapie.

Co bylo dřív: poezie nebo koláže? Nebo je to u tebe tak propojené, že je to stejně nesmyslná otázka, jako se ptát, zda byla dřív slepice nebo vejce?

Jednoznačně básničky, ty píšu někdy od sedmnácti let. Do té doby jsem verše nečetl, nezajímaly mě, ale pak se udála taková zvláštní věc, zážitek, na který si i po těch více než čtyřiceti letech přesně vzpomínám. Jel jsem na kole do Radonic, kde jsme bydleli do mých jedenácti let, byl květen a já jel rozkvetlou třešňovou alejí, kterou jsem chodil do školy. Po letech jsem spatřil dům, kde jsme žili, a mně se najednou vyřinuly vzpomínky na dětství. Když jsem se z toho výletu vrátil, sedl jsem a začal jsem psát básničku.

A s kolážemi to bylo jak?

Ty přišly až někdy ve čtyřiasedmdesátém roce, ale také si pamatuji na tu první. Náhodou jsem si hrál s nějakými výstřižky, skládal jsem je k sobě a pak mě napadlo je nalepit. Už tu koláž nemám, ale vidím ji. Byl na ní kostelík, před ním seděla žena a z oken kostela vyletovaly hvězdy. Nevím proč, ale dal jsem jí název Tajemství eucharistie. Aniž bych věděl, co to tajemství obnáší, asi se mi líbila melodičnost toho slova. Do té doby jsem

koláže také jako výtvarnou techniku prakticky nevnímá, znal jsem snad jen ty Kolářovy v Hrabalově knize *Automat Svět*.

S Jiřím Kolářem se asi všichni čeští kolážisté musejí nějak vyrovnat. Jak jsi ho vnímal ty?

Samozřejmě jej vnímám jako Mistra. Dodnes se podivuji nad jeho šíří a záběrem, jít v jeho stopách se snad ani nedá. Vyzkoušel a objevil tolik výtvarných možností koláže, že přijít na něco nového se zdá skoro nemožné. Od původní literární inspirace, která dala vzniknout „předmětným básním“, které sestavoval z vystřižených očí, rtů, starých klíčů, oblázků a žiletek a lepil je na plochu tak, že graficky připomínaly tvar básně, se Jiří Kolář čím dál víc stával výtvarníkem a jeho koláže se postupně stávaly estetizujícími obrazy. V obecné poloze vnímám v tvorbě koláží dvě linie. První bych nazval nepřesně „mystifikační“ (snová, narativní, literární, imaginativní, karikující, groteskní) a druhá je výtvarná, která je charakteristická estetizujícím přístupem s důrazem na kompozici, barevnost, strukturu materiálu a dekorativnost.

Co z toho je ti bližší?

Mě víc baví ta cesta mystifikační, literární a snová, a tím se také vymezuji vůči přístupu Koláře a naprosté většiny současných profesionálních výtvarníků. Takhle linie má počátek v málo známých mystifikačních kolážích, které pocházejí z dílny Jaroslava Haška. Jedenáct jich bylo publikováno ve *Světě zvířat*, kde byl Hašek v letech 1909—1911 zaměstnán jako redaktor. Tento objev publikoval v roce 1964 Miroslav Bohatec v časopise *Knížní kultura*. Hašek si pro zpestření obsahu tohoto časopisu pro chovatele slepic a králíků vymýšlel neuvěřitelné zprávy, kterým dodával věrohodnosti podivuhodnými ilustracemi. Jedna taková fotomontáž ukazuje lvy, slony a žirafy Hagenbeckova cirkusu, které vede ředitel zoologické zahrady pan Lirpa po nynější ulici Na Příkopě. Slavná je také zvětšenina ilustrace obrovského sněžného králíka, kterého prý Amundsen objevil neda-leko jižní točny, před kterou se nechal Jiří Kolář vyfotit a umístil ji do své monografie. Tato mystifikační linie transmutovaná do snu pokračuje v surrealistických kolážích Maxe Ernsta a kolážových karikaturách nacistů Johna Heartfielda, který musel před Hitlerem prchnout do Prahy, kde se mimo jiné také stýkal s dalším velkým

kolážistou příběhů Adolfem Hoffmeisterem. Ve Francii vytvořil stovky koláží v tomto duchu velký básník, kterého jsem ve svém mládí obdivoval nejvíce: Jacques Prévert.

Generace nuceného výseku

Básně jsi sice začal psát v sedmnácti, ale první sbírka ti vyšla až po třicítce. Proč to trvalo tak dlouho? Bylo to dobou, nebo jsi byl prostě zdrženlivější než dnešní autoři?

Jedno z mála nakladatelství, které vydávalo začínající básníky, byla Mladá fronta, a ta se zmožila na čtyři básnické prvotiny za rok. Redaktor Jiří Binek mi ukazoval asi metrový štos rukopisů a říkal s lehkým znechucením: „Dvě stě nových rukopisů přijde každým rokem, kdo to má učíst?“ Dvakrát nebo třikrát po sobě jsem dostal cenu v národní literární soutěži Literární Louny Konstantina Biebla a tam mi šéfredaktor Mladé fronty nabídl, že mi vydají knížku. To už mi bylo dvacet devět let, ale tenkrát, než knížka prošla schvalovacím řízením, než nakladatelství dostalo přidělený papír, než někdo z uličního výboru napsal posudek, jestli nepatřím mezi vyhlášené výtržníky, uplynuly tři roky jako voda. Sbíрка *Srdcový střelec* spatřila světlo světa, až když mi bylo dvaatřicet. Byl to vlastně výbor z asi dvaceti mých soukromých sbíreček.

Delší perioda mezi sbírkami ti zůstala dodnes. Čím to?

Asi proto, že nejsem žádný velký psavec. A také mě nebaví rozmnožovat již napsané, pokud jsem si ověřil, že nějakou metodu zvládnou. Po knížce *Názorný přírodopis tajnokřídých*, v níž jsem se inspiroval Brehmovými ptáky, jsem mohl pokračovat v podobném postupu a psát o šelmách nebo o rybách. Na tuto knížku vyšly začátkem devadesátého roku vesměs pochvalné recenze, jsem však rád, že jsem se nenechal svést k opakování. Než jsem našel jiný vhodný námět a napsal *Tarot a trakaře*, trvalo to pěknou řádku let. Po této knížce jsem se již naplno pustil do kolážování a psaní jsem stále odkládal a k básněni mě přiměly teprve blížící se šedesátiny. *Noční linku důvěry* jsem si nadělil dávno po tom, co jsem už na lince důvěry nepracoval. Zůstalo mi z té doby pár rozepsaných básniček, tak jsem docela rychle sbírku napsal. Nyní mám „projekt“ na další knížku a vím, že už si nemůžu dát na čas tak jako dřív. Chci se do ní pustit ještě letos.

V Lounech ses potkal s dalšími autory, kteří postupně vytvořili určitou neformální skupinu literátů. Mám na mysli Sašu Berkovou, Jiřinu Salaquardovou, Ludvíka Němce, Luboše Brožka, Pavla Verneru, Zdeňka Lebla, Josefa Kejhu a další. Nebyli jste ani prorežimní, ani

jste netvořili disent, P. A. Bílek o vás později mluví jako o generaci osamělých běžců, ale vy jste v té době nijak osamělí nebyli... Jak na tu dobu vzpomínáš?

Ve skupinovém sborníku *Gloret*, který vydal před třemi lety Dauphin a který jsme editorsky připravili s Honzou Macháčkem, jsou staré fotografie z Loun. Stojí tam celá naše „partička“ před výlohou krámků. Bohužel v tisku je to nezřetelné vzhledem k ne příliš kvalitní fotce, ale stoupli jsme si tam záměrně. Za námi je nápis „NUCENÝ VÝSEK“. Možná by to byl charakterističtější název pro tuhle „generaci“ než osamělí běžci. Rozumím však Petru Bílkovi, proč zvolil tento obraz. Nemohli jsme vstoupit do literatury s nějakým manifestem, společným sborníkem nebo časopisem, ačkoliv jsme se o to pokoušeli. S velkým zpožděním jsme byli postupně a jednotlivě vpouštěni do literatury, takže to vypadalo, že každý běží na vlastní pěst.

Kontakty s disentem jste nevyhledávali?

Do nemocnice Na Bulovce, kde měl v sedmdesátých letech základnu náš literární spolek *Gloret*, jsme zvali na besedy tenkrát ještě oficiálně nevycházející spisovatele Miroslava Holuba, Ivana Vyskočila, Jiřího Šotolu a další. Na chalupě u J. P. Kříže jsme se scházeli s Janem Skácellem, já jsem jezdil od začátku osmdesátých let do Brna za Oldřichem Mikuláškem. Ludvík Kundera, s kterým jsem si celá osmdesátá léta dopisoval a který u nás přespával na svých cestách do Prahy, mě přizval, abych v roce 1986 přispěl básní a koláží do vydání západoněmeckého sborníku k stému výročí narození Hanse Arpa, kde publikovala řada tehdy zakázaných spisovatelů, mezi nimi i výše zmíněný Jiří Kolář.

O konkrétním vztahu k disentu můžu mluvit jen za sebe. Kombinace ambicí, strachu a zároveň našťvanosti na dohlížitele mě vedly k opatrnosti. Hranice pojmu „nezadat si“ byla pro každého z nás jiná, já se nemohl plně ztotožnit ani s režimem, ani s disentem. Dnes vidím, jak naivní byla snaha jít pomyslným středem, jak mě strach z odepsání dovedl k tomu, že je v minulosti několik momentů, za které na sebe nejsem hrdý.

Jak obtížné bylo sloučit publikování knih s tím — jak říkáš — „nezadat si“ s režimem?

Mluvili jste o tom mezi sebou?

Nezadat si s režimem nebylo úplně možné. Všechna nakladatelství byla pod dohledem cenzury, takže i publikování přírodní lyriky podléhalo schvalovacímu řízení. Většina gloretáků měla „výhodu“, že se v šedesátém osmém nestačila namočit, proto jsme nemuseli nic odvolávat a sypat si popel na hlavu, jak to ve své době učinilo víc významných spisovatelů. To však neznamenalo,

že jsme nebyli pod dozorem. Ale díky bohu také nikdo z naší „skupiny“ nebyl v KSČ ani na seznamech spolupracovníků a agentů. Jiný režim než socialistický jsme ve svém životě nepoznali, takže víc než režim nás štvali jeho koryfejové, korytáři, prospěcháři, kteří šéfovali redakcím a byli hlídacími psy, aby náhodou nebylo publikováno něco nepatřičného. Dnes to zní legračně, ale za verš „rakev šitá na míru je naše současnost“ z mojí básničky, která byla někdy v osmdesátých letech publikována v *Brněnském večerníku*, málem J. P. Kříž letěl z redakce a nakonec byl rád, že přišel pouze na tři měsíce o prémie. Takovou tenkrát mělo „sílu“ básnické slovo.

Nemrzí tě, že jste se po revoluci rozešli každý jiným směrem? Nestali jste se vlastně těmi osamělými běžci spíš až po revoluci?

Myslím, že to tak muselo být. Mně se blížila čtyřicítka, všichni už jsme byli přezráli. Každý se vydal svou cestou, Pavel Verner se stal zástupcem šéfredaktora *Národních listů* a časopisu *Týden*, Ludvík Němec ředitelem brněnského studia Českého rozhlasu, Saša Berková učila na Literární akademii, Josef Kejha se stal šéfredaktorem *Plzeňského deníku*, Zdeněk Lebl se také léta motal kolem tisku. Já jsem odešel z psychiatrické kliniky, kde jsem pracoval od začátku osmdesátých let, pracovat do Krizového centra RIAPS, kde jsem strávil bezmála dalších deset let. Mezitím jsem vystudoval bakalářský obor psychologie a arteterapie, procházel pětiletým psycho-terapeutickým výcvikem, doháněl četbu dříve nedostupné odborné literatury. Bylo jen přirozené, že jsme si každý našli nějakou možnost uplatnění, v normálnějších podmínkách by k tomu došlo už daleko dříve. Dál jsme se vidali, ale čím dál řídkěji, každý měl práce nad hlavu.

Bohémská léta na pitevně

Tím se dostáváme k jiné stránce tvého života, mnoho let jsi pracoval v pomáhajících profesích. Jak se u tebe tento zájem o osud bližního vyvinul?

Ve čtrnácti letech jsem prodělal zánět mozkových blan, měl jsem horečky s halucinacemi, byl jsem na umření. Strávil jsem dlouhý čas v nemocnici na infekčním oddělení. Když jsem se z těch mdlob pomalu probíral, registroval jsem dění kolem sebe, pobíhající sestřičky a lékaře, kteří tam zrovna na silvestra zachraňovali život jednomu pacientovi. Uvědomoval jsem si, že venku celé město bujaře oslavuje, až sem doléhaly petardy, a byl jsem dojat obětavostí zdravotního personálu. Po krátkém působení ve vojenském mundúru jsem se dostal zpátky do civilu a šel jsem pracovat do nemocnice Na Bulovce jako sa-

nitář. Večerně jsem začal studovat zdravotnickou školu, obor zdravotní sestra, ve třídě jsme byli jen dva muži. Prostředí nemocnice mě fascinovalo, je to jako být v době míru ve válce. Lidi se rodí, umírají... V osmdesátých letech jsem pracoval jako ošetřovatel na psychiatrické klinice. To bylo zvláště svobodomyšlné prostředí, kde se zašivali lidé jako Egon Bondy nebo Vít Kremlička, psychiatři nad nimi drželi ochrannou ruku. Na psychiatrii ideologie neměla význam a mně připadalo, že je to pro básníka skvělé prostředí. Vzhledem k obecnému pokrytectví a čím dál prohnilejší ideologii by daleko spíš odpovídal význam slova blázelec tomu, co se dělo venku, za zdmi psychiatrie.

Takže svá bohémská léta jsi strávil na pitevně v nemocnici Na Bulovce?

Po vojně jsem tam šel dělat sanitáře. Abych se mohl odstěhovat od rodičů, žádal jsem po nemocnici místo na ubytovně. Na to jsem jako Pražák neměl nárok, tak mi nabídli práci sanitáře na pitevně s tím, že pak mi ubytovnu poskytnou. V náplni práce bylo otevírat těla a vyjmát orgány z těla na vozík, odkud si je bral patolog, rozřezával je na kousky a diktoval sekretářce pitevní protokol. Pak vše zas zpátky zašít, umýt, uklidit pitevnu. Také jsme přebírali oblečení od pozůstalých a oblékali nebožtíky do rakví a předávali je pohřební službě. S pohřebáky jsme tam zažívali plno kuriózních historek. Nejvíce asi když jsme s kolegou náhodně objevili ve sklepech domů, které se před Bulovkou bouraly, asi dvě stě litrů slivovice, která tam zřejmě zrála od války. Slili jsme to do demizoňů od formaldehydu a dva měsíce jsme tím opjeli bulovecké sanitáře. Pověst o našich zásobách se bleskově roznesla mezi pražskými funebráky a v jednom dni se na patologii sjely snad všechny pohřební vozy z Prahy. Viděli jsme zaplněná okna vedlejšího infekčního pavilonu, kde si pacienti museli myslet, že na Bulovce vypukl mor. Nechtěli jsme s kolegou Michalem Cuceem, nynějším televizním stříhačem, rozdávat slivovici jen tak, a tak jsme vyhlásili soutěž o to, kdo bude mít nejlepší tetování. Přehlídka se zúčastnilo asi třicet funebráků, kteří si je v naprosté většině pořídili po kriminálech a podle toho také jejich tetáže vypadaly. Trochu se hanbím, ale první místo získal vytetovaný hloubkoměr na penisu...

S dvěma sty litry slivovice jste však těžko mohli plnit plán práce...

Ale ano. Výmluvně o té době vypovídá to, že paní primářka musela být v KSČ, a aby si post udržela, musela plnit stranické úkoly. Jedním z nich bylo založení brigády socialistické práce na pitevně. Hlavním ze závazků

brigády bylo, že prosektura zvýší „propitvanost“ zemřelých v nemocnici na sto procent. Znamenalo to, že jsme museli pitvat i bezmála stoleté nebožtíky, kteří zemřeli sešlostí věkem.

Jak už tu padlo, loni ti vyšla sbírka *Noční linka důvěry*. Ty sám jsi mnoho let v krizovém centru pracoval. Jak to pro tebe byla zkušenost?

Práce v RIAPS (Regionální institut ambulantních psychosociálních služeb nebo také Rychlá, intenzivní a přátelská služba) v devadesátých letech byla velkým zážitkem z mnoha důvodů. Odešel jsem z psychiatrické kliniky, kde se mi sice líbilo, ale v krizovém centru jsem zažil úplně nový přístup k pacientům. Na psychiatrii se při vizitě lékař poptal na náladu, chuť k jídlu, kvalitu spánku a podle toho upravoval medikaci. RIAPS zakládali psychologové a psychoterapeuticky založení psychiatři, inspiraci našli v Holandsku, kde fungovala krizová centra, kam se mohli lidé obracet se svými problémy, aniž by byli stigmatizováni psychiatrií. Nic takového u nás do té doby nebylo, takže jsme zažívali dobrodružství objevování zcela nového přístupu. Z pacifikovaných a trpných pacientů se stali klienti, my jsme byli bez bílých plášťů, v civilu. Těšili jsme se do práce, věnovali jsme se psychoterapeutické práci s obrovským nadšením. A to nadšení hrálo asi hlavní roli také v samotné terapii, dodnes si myslím, že takových sedmdesát procent úspěchu terapie je skutečný a opravdový zájem terapeuta o druhého člověka, zbylých třicet procent jsou pak vědomosti a zkušenosti. Proto vám sotva pomůže tituly ověšený odborník, který se na vás bude dívat jako na brouka.

Šéfem RIAPS byl tenkrát Michal Vančura, který do Čech zavedl pojem „psychospirituální krize“. Jednou z jeho léčebných metod, jak se z psychospirituální krize dostat, bylo například holotropní dýchání. Vyškolil se u Čechoameričana, psychiatra Stanislava Grofa, který tenkrát začal jezdit do České republiky a vyšlo mu tady několik knih.

Jak se zpětně na tu Grofovou techniku holotropního dýchání díváš? Slyšel jsem o lidech, kterým se v návaznosti na to rozběhly vážné psychické poruchy...

Já jsem tehdy několikrát zažil holotropní dýchání na vlastní kůži. Dnes už bych do toho asi nešel, ale je to rozhodně o dost lepší způsob sebepoznání než si dávat třeba LSD nebo jiné halucinogenní drogy. Droga může rozjet toxickou psychózu daleko pravděpodobněji než holotropní dýchání. Navíc co se nějakého sebepoznání týče, tak je to způsob „rychloukašek“. Takoví jogíni se celý život cvičením, duchovní přípravou a mnohdy za

pomoci duchovních vůdců dobírají mimořádných vhlédů do svého nitra a pohledů na svět. Holotropní dýchání je také poměrně rychlá metoda, jak se dostat k silným emocionálním a tělesným zážitkům. Klienti mohou prožívat různé vize, vrací se do okamžiku vlastního porodu či ještě před něj, avšak co je důležité, oproti lysohlávkám nebo LSD lze kdykoli přestat hyperventilovat a proces se zastaví. V tomto je to bezpečnější, člověk to sám řídí.

Hlad po sebepoznání je velký, takže zřejmě každá doba má nějakou svou populární metodu. Dnes jsou to rodinné konstelace, které svým způsobem považují za ještě nebezpečnější. To proto, že je kolikrát vedou špatně vyškolení laici, kteří nejsou psychology ani psychoterapeuti. Za víkend člověka rozhasí a pak ho pošlou domů... U všech technik, které v člověku otevírají hlubší zážitky, je nesmírně důležité, aby měl klient odbornou péči nejen v průběhu té techniky, ale také poté, když svou zkušenost potřebuje utřídit a zpracovat.

Kterou z těch mnoha cest k sebepoznání považuješ ty osobně za nejvhodnější?

Věřím především odborně vedené psychoterapii. Určitě nejnáročnější cestou k sebepoznání je psychoanalýza, ale i mnohaleté psychoterapeutické výcviky pomáhají lidem, kteří se nakonec nemusejí psychoterapii profesionálně věnovat. Sám jsem nejen takovým školením prošel, ale pak jsem byl také pět let výcvikovým lektorem výcvikové psychoterapeutické skupiny, tak vím, o čem mluvím. Také si vážím jógy a vůbec těch východních filozofií, jako je zen buddhismus, které člověka osvobozují. Šťěstím může být potkat dobrého gurua, Mistra, což může být i zkušený psychoterapeut, který je člověku průvodcem na dobrodružné cestě k sebepoznání. Osvícení má každý člověk v sobě, jen se k němu musí zpracovat.

Když už jsme u těch zčásti alternativních metod a systémů sebepoznání: v devadesátých letech jsi vydal pouze jednu sbírku, a ta byla inspirovaná tarotem. Jak ses k němu dostal?

Úplně přesně nevím, jak se mi dostala do ruky knížka o tarotu od Pierra de Lasenice, která mě velmi zaujala, podobně knížka autorky Amber Jayanti *Tarot v životě*. V té době jsem procházel psychoterapeutickým výcvikem a nacházel jsem mnoho podobností v tarotové cestě esoterického zasvěcence s tím, co jsem prožíval při skupinové terapii. Tehdy jsem se intenzivně zabýval svými sny, které neuvěřitelně barvitě zpracovávaly to, k čemu jsem se klopotně snažil dopracovat vyprávěním o svých vztazích s rodiči a sourozenci v dětství při skupinových sezeních. Vlastně jsem si uvědomoval, že to nejpodstat-

nější z psychoterapie a sebepoznání se odehrálo ve snech, tam se člověk neoblažne. Jen je těžké dešifrovat, co nám naše bytostné já skrže sny sděluje. Ale velmi často snu rozumíme intuitivně, aniž je třeba nějaké interpretace. Na závěr výcviku jsem všechny sny, které se mi za těch pět let zdály, roztrídil podle archetypů velké arkány, což bylo součástí mojí závěrečné písemné práce. To už byl pak jenom krůček k tomu, abych se rozhodl pojednat tarot také básnický.

Jakým způsobem se ty tarotové karty promítly do konkrétních básní? A jak jsi na nich pracoval?

Básně jsem psal o samotě na třech různých chalupách, kam jsem se vždy odebral na nějakých deset dnů. Tenkrát ještě neexistovalo mobilní spojení, takže jsem se mohl krásně ponořit do poustevničení a plně se soustředit na psaní. Ke každé kartě jsem měl řadu poznámek, snažil jsem se do její symboliky vžít a pak tu kartu chozením po krajině nějakým způsobem prožít. Takže když jsem psal báseň „Smrt“, ráno jsem si při sekání trávy kosou připadal jako smrták, šel jsem na hřbitov, snažil jsem se pozorně vnímat detaily, třeba šneka, který lezl po nápiše na náhrobku, pak jsem na louce na bodláku pozoroval pavouka, jak zabaluje mouchu do pavučiny, a tak dál. Na jedné chalupě jsem se dlouho do noci mořil s básní „Blázen“, když tu někdo zaklepal na okno. Nikoho jsem v té vesnici neznal, byla to vypůjčená chalupa, také stála stranou. Když jsem okno otevřel, byl tam nějaký místní opilec, kterého svítící okno přitáhlo jako mūru, potácel se tam s láhví a chtěl si se mnou připít. Odmítl jsem to s odkazem, že ještě musím na něčem pracovat... Teprve dávno po tom, když zmizel ve tmě, jsem si uvědomil, že jsem v pýše a ulpívavě zahleděnosti do sebe odmítl „blázna“, který mě přišel navštívit. Takových synchronicit, které jsem hned nerozpoznával, se mi dělo mnoho. Čím víc jsem se do tarotových témat nořil, tím víc jsem si začal všimnout nejrůznějších znamení, která se nějakým magickým způsobem vztahovala k tomu, o čem jsem přemýšlel a psal. Nakonec jsem toho musel nechat a vrátit se do civilizace, protože vnitřní kritický strážce, jakož i zkušenosti z psychiatrie mi napověděly, že už se blížím k hranici, kdy bych se mohl snadno propadnout do psychózy.

Muž s vlčí hlavou

Z krizového centra ses jako terapeut přemístil do komunity pro léčbu drogově závislých u Mníšku pod Brdy...

Původně jsem z krizového centra odcházel, abych si odpočinul. Lákal mě tam kolega, byl jsem se tam podívat

a připadalo mi to jako romantické místo. Komunita Magdaléna je v lesích nad Mníškem, je to obrovský areál bývalé raketové základny, ohraničený vysokou betonovou zdí. Komunita tam má farmu snad se všemi domácím zvířaty, v bývalých bunkrech se pěstují japonské houby šitake, ale v jednom bunkru se také pořádají divadelní festivaly terapeutických komunit. Avšak o nějakém odpočinku od terapie nemohla být řeč. Terapeutická práce v těchto komunitách je asi vůbec nejnáročnější terapeutickou prací. Většina mladých lidí, co tam byla, užívala pět a víc let heroin, měli za sebou příšerné zážitky ze života na ulici, muži obvykle kradli jako straky, dívky se kromě zlodějny navíc ještě prostituovaly. Příběhy, které vyprávěli při životopisných skupinách, byly někdy tak strašlivé a plné krutosti, že jsem měl co dělat, abych to vydýchal. Byla to práce hodně na tělo, i proto, že v komunitě jsou zakázané milostné a sexuální vztahy, což bylo příčinou permanentního napětí, často výbuchů verbálních agresí. Každou chvíli jsme museli mít mimořádné skupiny, kdy se řešily vzájemné konflikty ve skupině. Samozřejmě nebylo lehké unést a terapeuticky zpracovávat to, že si do mě klienti promítali své otce a autority, s nimiž měli problém. Ale právě ta osobní blízkost, skoro „rodina“, to intenzivní spoluprožívání všech událostí komunity také vedlo k rychlému pokroku v terapii a v jejich proměnách z lumpů v kvalitní lidi.

Narazil jsem na to, že ony zážitky s tarotem, o nichž jsme mluvili, pak našly i praktické využití v terapii. To bylo právě v komunitě Magdaléna?

Přesně tak. Nabízel jsem klientům malovat tarotová témata při arteterapeutických skupinách. Jednou týdně jsem s nimi maloval a to, že v komunitě trávili rok, nám poskytlo dost času, aby si všichni mohli namalovat všech dvaadvacet karet velké arkány. Nepodsouval jsem jim žádné esoterické výklady, ale bylo fajn, že si mohli zkusit namalovat základní archetypální témata, jako je císař/otec, císařovna/matka, smrt, kolo štěstí, spravedlnost...

Docela by mě zajímalo, jak lidé s tak specifickou životní zkušeností, jako je dlouhodobá drogová závislost, tyto klasické archetypy prožívají. Mají je určitým pravidelným způsobem posunuté?

Například právě spravedlnost byla něčím, co je z minulosti stále dohánělo. Velmi často se stávalo, že si do komunity pro někoho přijela policie, odvezla ho do vězení, pak se zase vrátil... Když přicházeli do komunity, většinou začali malovat kartu *blázen*, *smrt*, *viselec* nebo *ďábel*, což odpovídalo tomu, že přicházeli po léčbě z psychiatrie, že se často na drogách setkávali s tím, že se někdo

z kamarádů předávkoval nebo si „šleh zlatou“. Ďábla často malovali jako dealera drog. Zajisté není bez zajímavosti, že většina z nich skoro jako poslední malovala kartu vyjadřující střídmost nebo mírnost. Právě tato poloha jim chyběla. Už samo fetování je opakem střídmosti. Když byli na ulici, museli mít odvalu a sílu na zlodějny, aby sehnali peníze na „matroš“, obvykle přes překupníky v zastavárnách. Proto byly jejich obrázky s tímto tématem zaplněny křiklavými barvami, ty pastelové, které by pro toto téma byly příhodné, jim připadaly „vyblité“. Kartu s tématem *milenci* někdy symbolizovali namalovanou krabičkou prezervativů nebo dvojicí v nějaké erotické pozici, ale někdy také až dětsky naivně.

Může člověk ty profetované roky osobnostně dohnat?
V něčem určitě ano. Místy to bylo dojemné, teprve v komunitě poznávali, co je to opravdu se zamilovat. V sexu byli všichni přeborníky, ale v tomto ohledu mnozí bezmála třicetiletí prožívali láskyplné rozechvění jako třináctiletí. Vybavuji si dívku, která jednou na ranní komunitě s velkým emočním doprovodem sdělovala: Dneska jsem se probudila před pátou, nemohla jsem už usnout, a tak jsem o sobě přemýšlela a uvědomila jsem si, že mám svůj život ve vlastních rukou... V pětadvaceti to měla za neskutečný objev. Za ten rok bouřlivě dozrávali z pětadvacetiletých pubertáků v dospělé lidi. Skutečně to často bylo velmi dojemné, a když odcházeli z komunity, což se vždy dělo s příslušnými rituály, nejednou jsem měl dojem, že se z ošklivých larev vyloupili krásní motýli...

Co se lidé v takové životní situaci potřebují naučit především?

Snášet samotu. S tím mají největší potíže, ostatně jako většina lidí. Při každé příležitosti samotu přehlušovali, alespoň hudbou v uších, když to nešlo jinak. Říkal jsem jim: Co kdybyste se takhle šli občas sami projít do lesa? Pořád jsem do nich hustil, aby se učili být sami, protože to je po odchodu z komunity to nejobtížnější. Kdo nedokáže snést svou samotu, začne zase fetovat. Někteří mě posílali s těmi radami do háje, abych se šel projít sám, že je to nebvá. Později, když jsem se s nimi potkával na výročních komunitách, za mnou chodili a dávali mi za pravdu, že si na to, čím jsem je častoval, mockrát vzpomněli. Samozřejmě pomáhá jakýkoli koníček, práce, zájem o cokoli, co pomůže zaplnit prázdnotu, kterou dřív zaplňovala droga a její shánění. Nezvládnutí samoty je skutečně největší úskalí.

Jaké jsou výhody arteterapie oproti jiným psychoterapeutickým metodám?

Lidem v akutních krizích, kteří se ocitli v RIAPS, se do nějakého malování vůbec nechtělo. Lidé v krizi, v depresi se nesmí do ničeho nutit, natož do malování. Napadlo mě připravit sadu koláží — v současnosti ji tvoří bezmála tisíc obrázků —, kde by byla nejrůznější témata, se kterými se lidé v krizovém centru ocitli nejčastěji. Věděl jsem, že to musejí být koláže s různými možnostmi interpretací, nejednoznačné, aby do nich bylo možné promítat nejrůznější problémy. V tomto smyslu mají koláže výhodu oproti pohlednicím nebo fotografiím, které bývají jednoznačnější. V koláži se setkávají různé reality, mnohdy protikladné, v tom se podobají snům, jejichž výklad je plně v kompetenci sničího. Zrovna tak to, co si do obrázku promítne klient, vypovídá o jeho vnitřním světě. Vizualní zobrazení má oproti verbálnímu podání velkou výhodu, protože i člověk, který není schopný své potíže formulovat, je obvykle dokáže snadno promítnout do obrázků. Pak stačí, že si o tom s terapeutem nebo i společně s ostatními členy skupiny povídá, a může dojít k náhledu, kde je „zakopán pes“. Skrze slova mnohdy vede zdlouhavá a krkolomná cesta, kdežto obraz někdy může pomoci objevit zkratku ke skrytému problému.

Máš nějaký příklad?

Na jednom obrázku ze sady koláží je například muž s vlčí hlavou a s vyceněnými zuby, kterého lidé téměř vždy vnímají jako něco nepříjemného, nelibého, ohrožujícího. V komunitě si tuto vlčí hlavu vybrala jedna dívka, která na obrázek reagovala slovy: Jé to je krásný pejsánek, s tím bych se hned mazlila... Byl jsem překvapen její nezvyklou interpretací, ale postupně jsme tomu porozuměli. Děvče bylo od dětství pohlavně zneužívané otčímem, který byl navíc agresivní alkoholik. Ona sama pak byla na drogách opakovaně týrána svými partnery, prodávali ji, aby bylo na heroin. Povídáním a přemýšlením o tom obrázku nakonec sama pochopila, že má v sobě hluboce vtisknutý vzorec partnera jako agresora. To neomylně v komunitě opakovala také tím, že se zahleděla do klienta, který měl se svou agresivitou největší problémy, byl to bývalý vyhazovač z diskoték a nočních klubů. Cenné bylo, že si to díky tomu obrázku sama uvědomila. Arteterapie tedy v ideálním případě pomáhá lidem nahlédnout sama sebe novým způsobem.

S hlavou v maceškách

Vraťme se ještě k tvé poslední sbírce. Už tu padlo, že materiálově čerpá z tvého působení na lince důvěry. Ale jak moc jsou ty příběhy autentické?

Nejsou to přímo zaznamenané hovory, to by ani nešlo.

Snažil jsem se zachovat určitou syrovost toho materiálu, překvapivě včetně těch vložených snů. Na lince důvěry jsem totiž míval právě noční služby, a co si budeme povídat, když dlouho nikdo nevolá, člověk zaklímá. Bylo tam kanape, kde jsme odpočívali, a část těch snů se mi zdála tam. Pak zazvoní telefon a člověk se musí rychle restartovat. Co se autenticity týče: život občas napíše úžasnou báseň, ale přece jen vycházím z toho, že poezie je umění. Nikdy bych se nevzdal obrazů a metafor, protože jeden obraz může shrnout desítky případů. Tím básnickým obrazem je pro mě třeba báseň o ženě, která volá na linku důvěry s tím, že jí na prsou vyrostly macešky. Říká: „Když si toho konečně všiml manžel / chce / abych je nestříhala / dokonce se vrátil z obýváku do ložnice / že se mu prý bude lépe usínat i spát / s hlavou v maceškách / Ale mě to netěší / dělat mu polštář / Stačilo / že jsem mu třicet let dělala matraci.“ Tímto obrazem je metaforicky shrnuto nespočet telefonátů, v kterých si utrápené manželky stěžovaly na nezájem svých mužů.

Součástí té sbírky je jako příloha i takový plakát s něčím, co označuješ jako gregerie. To přece jen není úplně známý žánr. Jak se například taková gregerie liší od aforismu a co tě na gregeriích baví?

Vynálezcem gregerií je španělský autor Ramón Gómez de la Serna. V osmdesátých letech vydal Odeon knížku jeho nejlepších gregerií s názvem *Co vykřikují věci*. V eseji, který je v knížce otištěn, sděluje autor, že pro název textíků, které psal, sáhl „do velkého osudí slov“ a vytáhl slovo „gregueria — halas, zmatený křik, ve starých slovnících toto slovo označovalo kvikot prasátek táhnoucích se za svou maminkou“. Václav Kubín, autor mnoha gregerií, nalezl český ekvivalent „metaforismus“. Gregerie je opravdu něco mezi aforismem a metaforou. Je to nápaditý básnický bonmot, který může být bláznivý, strhující svým neobvyklým pohledem na cokoli. Aforismy bývají skrytě moralistní, berou si na mušku nepravosti světa třeba i ve slovních hříčkách, kdežto gregerie je odpoutaná od jakéhokoli mravokárství, je svobodná jako vítr, který otáčí našima ušima jako lopatkami větrného mlýna a vyrábí tím pro mozek energii, abychom pochopili její krásu...

Jak je u tebe obvyklé, tu sbírku sis sám ilustroval. Ilustrátor zpravidla vychází z autorského textu, ale jak je to u tebe, který zastaneš obě role? Stává se někdy, že naopak koláž ovlivní báseň?

Ne, zatím jsem vyzkoušel pouze ilustrování již hotových textů. Ale nevyklučuji, že vyzkouším i opačný postup.

Právě v těchto dnech vychází Komenského *Labyrint světa a ráj srdce* ilustrovaný tvými kolážemi. To musela být velmi příjemná práce...

V nakladatelství Práh už takto s mými kolážemi vyšla *Kytice* a *Máj*. Komenského *Labyrint* jsem už ilustroval dvakrát, v roce 2009 jako bibliofilský kalendář a loni na objednávku Pedagogického muzea J. A. Komenského opět v novém provedení jako nástěnný kalendář. Byl jsem moc rád, když mi Martin Vopěnka, majitel nakladatelství Práh, navrhl, abych ilustroval nové vydání *Labyrintu* jazykově upraveného do současného jazyka. Na obrázcích jsem pracoval bezmála čtyři měsíce a vytvořil jsem padesát ilustrací. Moc mě to bavilo a jsem rád, že z toho bude v červnu také výstava v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského. Komenský byl úžasná osobnost evropského formátu. Ačkoli byl biskupem Jednoty bratrské, a tedy křesťan, předkládá vlastně tresť východní moudrosti: člověk nemá ulpívat na vnějším světě, protože ráj může najít pouze ve svém srdci. Zajímavé také je, že jeho kritika jednotlivých stavů dokonale sedí i po čtyřech stoletích.

Ale ty už vlastně neděláš koláže v původním slova smyslu. Nůžky jsi pověsil na hřebík už před několika lety. Jak velká změna to je, pracovat jen na počítači?

Já jsem stříhal a lepil bezmála dvacet let, udělal jsem určitě přes tři tisíce koláží. Ale jakmile jsem se naučil grafický program Photoshop, bylo to jako předsnout z koloběžky do rakety. Digitalizace obrazu poskytuje daleko víc možností, jak s ním pracovat, já sám jsem je zdaleka ještě nevyčerpal všechny. Mnozí lidé se domnívají, že vytvořit obrázek na počítači je velmi jednoduché, že to snad dokonce udělá počítač na příkaz sám, že takhle vzniklé obrázky nemají tu hodnotu jako „ruční práce“. Avšak počítač a grafické programy jsou pouze prostředky, nástroje. Bez přemýšlení, fantazie a nápadů je i ten nejdokonalejší nástroj k ničemu.

Vraťme se nakonec na začátek: Co tě nyní zajímá víc, básně nebo koláže?

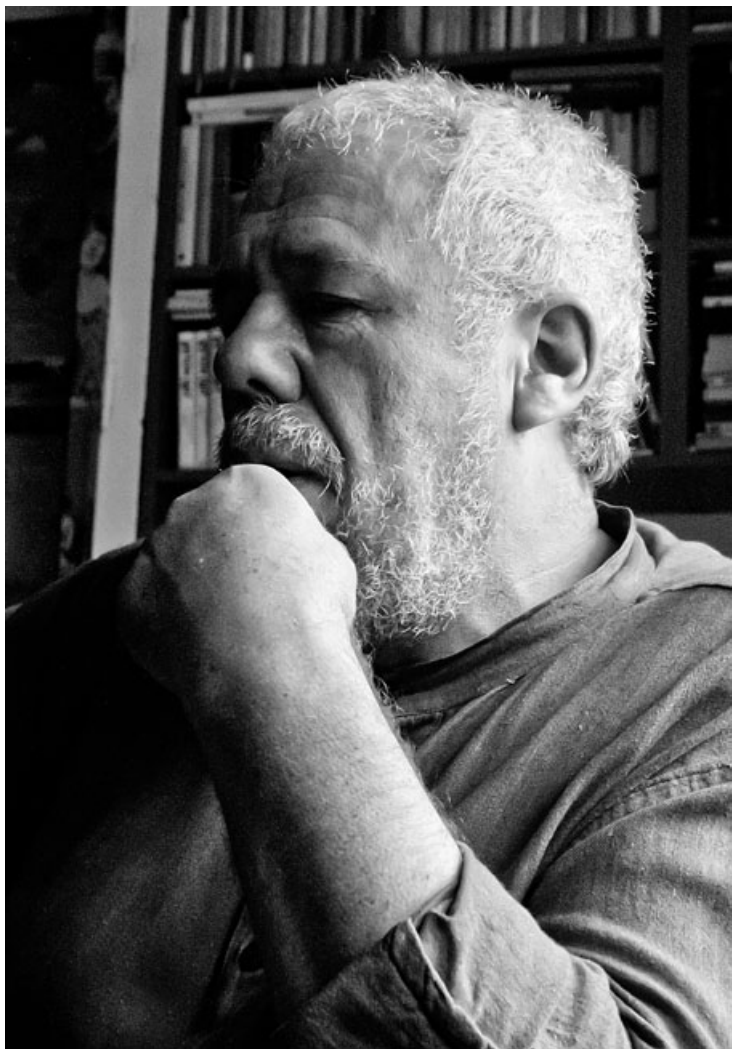
U koláží opakovaně zažívám dobrodružství nepoznaného, radost nad objevením nevyzkoušené cesty, pořád je to pro mě krásná hra s nápady, stále mě neomrzela a neunavila. Naopak, sám se musím dennodenně od počítače vyhánět na procházky, abych dal odpočinout očím. Ale ani na těch procházkách se neflákám, pořád mám u sebe fotoaparát a rozhlížím se, co ještě vyfotit, co by se mi někdy mohlo hodit do fotomontáží. Takhle jsem si do svého digitálního fotoarchivu nasyslil již přes sto tisíc fotografií. Moje manželka mi ustavičně opakuje, že

musím mít všeho moc, že do knih dávám moc ilustrací, že když jdu nakoupit, tak všeho přinesu dvakrát až třikrát víc, než potřebujeme. Má pravdu. Jen u těch básní to tak není, těch bych měl také rád víc, ale s těmi to nejde tak snadno jako s fotkami nebo kolážemi nebo s nákupem dobrot. Asi také proto si stále považuji víc krásné básně než kdovíjak vydařeného obrázku.

Ptali se Jan Němec a Martin Stöhr.

Miroslav Huptych (nar. 1952) je básník, aforista, kolážista a arteterapeut. Po vyučení mechanikem v Tesle začal pracovat jako pitevní sanitář v nemocnici Na Bulovce, později jako ošetřovatel na psychiatrické klinice a poté bezmála deset let jako terapeut v Krizovém centru RIAPS a na lince důvěry. Absolvoval pětiletý psychoterapeutický výcvik a v roce 2001 získal bakalářský titul na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v oboru psychologie a arteterapie. V letech 2001—2003 pracoval jako psychoterapeut v komunitě pro léčbu drogově závislých. V roce 2005 založil Institut pro vzdělávání v arteterapii a artefiletice, v němž přednáší, vedle toho je šéfredaktorem časopisu *Arteterapie*. Miroslav Huptych je autorem pěti básnických sbírek: *Srdcový střelec* (1984); *Zvěrokruh* (1986); *Názorný přírodopis tajnokřídých* (1989); *Tarot a trakaře* (1997) a *Noční linka důvěry* (2012). Kromě vlastní tvorby se zabývá i editorskou činností, podílel se například na antologii české poezie *Pegasovo poučení*. Jako výtvarník ilustroval dvaadvacet knih, sto třicet knižních obálek a osmadvacet nástěnných kalendářů, realizoval přes třicet samostatných výstav. Více na www.huptych.cz.

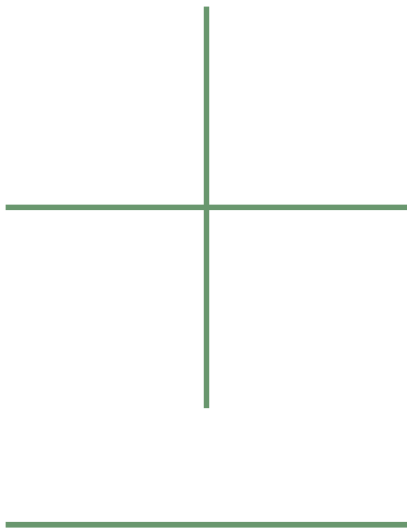

Deviace

je slovo založené na latinském spojení *de via* znamenajícím doslova „z cesty“. Proto také původně pojmenovávalo dění hodnocené (na pozadí odvozeniny *scestí*) negativně: třeba nechtěnou úchylku od směru lodi, dnes nejčastěji zase minoritu sexuální a podobně. Současná sociologie však už chápe deviaci neutrálně: deviace může být jak negativní, tak pozitivní. Ta druhá, nedá se nic dělat, potřebuje dnes často přívlastek, aby se předešlo nesprávné interpretaci.

Jak k tomu došlo? Tak, že za „normální“, totiž zcela převažující, se považovala ta deviace hodnocená negativně. To je vlastně odraz dobového společenského vědomí. A proto je teď záhodno připojovat určující přívlastek: *negativní*, nebo *pozitivní*. (Ta pozitivní má být napříště spíš jen v *ostrůvcích*.)

Dušan Šlosar

Ležím a snažím se nepřemýšlet už zase o zlodějích

Čeká mě rozhlasová debata o hermetismu ve slovenské literatuře, takže bych si měl raději prolistovat *Tajné nauky starého Egypta* od Jaromíra Kozáka, které sice se slovenskou literaturou příliš nesouvisejí, ale s hermetismem tím spíš. Jenže z myslí mi pořád nejdou zloději. Vzpomněl jsem si na Petra Sagana, čím dál známějšího slovenského cyklistu.

Proboha, proč Sagan?

Jak souvisí se zlodějinou?

Sport mě nezajímá a vrcholovou cyklistiku vnímám jen jako vydatný zdroj dopingových skandálů. Média na Slovensku se však dnes věnují Saganovi víc než hrozbě nové korejské války — ta asi pro Slováky příliš zajímavá není. Proč by byla? Slovák má v této věci jasno: když někde vypukne válka, na vině jsou Američani. O čem diskutovat? Sagan je zajímavější: po závodech Kolem Vlámka se ocitl na stupních vítězů a tam prostopáše a infantilně štípl do zadku hostesku. Abych se vrátil k hermetismu: podle Smaragdové desky Herma Trismegista „co je dole, je stejné jako to, co je nahoře, a cokoli je nahoře, je stejné jako to, co je dole“. V souladu s touto moudrostí si myslím, že když je Sagan nahoře, na stupních vítězů, je stejný, jako když je dole, například na tréninku, doma nebo v kavárně. Důležité je pro mě také zjištění, že se cyklista do titulků dokáže dostat i bez dopingů — štípane hostesku a v selektivně puritánské společnosti je efekt zaručen! Proč v selektivně puritánské? Protože považovat tako-

vé štípnutí za skandál ve světě po krk vězícím v sexismu, který se už dávno stal normou, je selektivně puritánskou snahou o zachování pseudomoralistického dekoru.

Ale pro koho?

Kdo má dnes ještě iluze o hosteskách, kdo má iluze o sportovcích?

Štípnutou hostesku štípnutí pobouřilo. Chtěla Saganovi jednu vlepit — nevlepila mu — a při tom štípnutí jí prý zatrnulo. V novinách psali, že ji štípl „do zadečku“. Hostesky v sexistickém světě nemají zadky, ale zadečky. To je podmínka pro výkon jejich práce. Podle internetové stránky jisté hostesingové agentury si má děvče ucházející se o zaměstnání s sebou na modelingový casting přinést plavky, lodičky, má jí být patnáct až pětadvacet let a má mít „sympatický až nadstandardní vzhled“. Nevím, jestli i novickám při vstupu do kláštera stanovují taková pravidla. Zadeček, a ne jen tak ledajaký zadeček, je součástí „nadstandardního vzhledu“. A k čemu je nadstandardní vzhled? Čím kromě zadečku se projevuje? Umím si to představit. A přiznávám, že si to někdy i představuji — sexisticky řečeno. Potřebuje i amatérský adept hermetických věd nadstandardní vzhled? Pokud ano, jsem odepsaný. Avšak agenturu adeptů hermetismu a její požadavky jsem na internetu nenašel.

Podstatnější je otázka, čím se nadstandardnost vzhledu v hostesingu měří. Že by tím, jak dalece hosteska přitahuje mužské pohledy? Jenže: u některých mužů není od pohledů daleko k činům. A úspěšný sportovec bývá už z povahy věci většinou mužem činu. Každopádně jsem si jistý, že hosteska v plavkách, lodičkách, nad patnáct — ale do pětadvaceti! — let stoprocentně musí vědět, do čeho jde. Netuším, zda do toho jde právě proto, ale nejsem schopen tvrdit, že ne. A právě v tom je problém. Odkládám stranou *Tajné nauky starého Egypta*, ležím a znovu se vracím ke zlodějům. Neboť v souvislosti se štípnutou hosteskou se mi neodbytně vybavuje pořekadlo o zloději, který křičí „chyťte zloděje“.

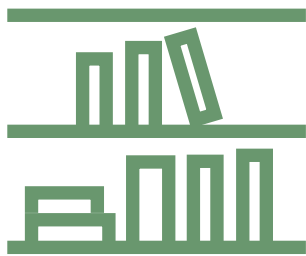
Jinými slovy: nevím, zda je v tomhle zlodějském světě ten, kterého mají chytit, opravdu jediný zloděj, a zda je šéfem bandy.

Ze slovenštiny přeložil Marek Sečkař.

Balla je slovenský prozaik.

Vzpomínky zalité měsíčním světlem

Svůj proslulý *Vlastní životopis* korunuje nad jiné znamenitý český velikán Ladislav Klíma vpravdě lapidárně: „... žil jsem eroticky — příšerně mnoho — skoro jen ve fantasii.“ Chtěl-li bych svůj příspěvek ozdobit vstupní sentencí, netřeba hledatí mi dále. Stačí z citátu vyjmout adverbium *skoro* — a mám motto sedící jako prdel na hrnec, přesné jak amorův šíp.

Souvislost s druhou řadou bude tu poněkud volná. V knihovně mých rodičů druhých řad nebylo. Aspoň mám za to. (Neb čím si může být kdo při pohledu zpátky skutečně jist?)

Jako jsou někteří mezi jinými, jsou i knihy mezi knihami. V jedné takové jsem dodnes ukrýval klíč k milostnému předjaří svého dětství. Pro účely této slovné rubriky odhodlal jsem se jej po desítkách let vytáhnout na světlo boží, zasunout do zámku a — odemknout. Odhalit jistě závatně vonící jméno. Přisahám při všem, co je mi svaté, že jsem je nikdy nikomu neprozradil. Až teď. To jméno zní... ne. Ještě prosím ne. Pomaleji a trochu zešíroka.

Mou první životní lásku stvořil brazilský spisovatel a komunista Jorge Amado. Na záložce dotyčného románového opusu je s odzbrojující jednoznačností veleben jako „nejznámější spisovatel celé Jižní Ameriky“. Tomu by se nejjeden současný maturant zajisté nemálo podívil, takové jméno sotva kdy vůbec zaslechnuv. Knihu v roce 1960 vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, národní podnik, nákladem 121 000 (ne, milí

mladí přátelé, nejsou tam omylem dvě nuly navíc) výtisků. Kniha líčí milostný příběh, který, cituji z přebalu, „ostře vystupuje z celkového pozadí, v němž jsou zachyceny události v podstatě historické, jak je s sebou přinášel boj o moc mezi starými plantážníky feudálního typu a mladými průbojnými obchodníky s kakaem“.

To jméno zní Gabriela. *Mulatka Gabriela*.

Přiznávám, měl jsem i jiné, paralelní vztahy. Smyslnou jeptišku a pár protřelých šlechticů z Boccacciova *Dekameronu*. Veselé holky z černobílých reklam na plavky v časopisech *Květy* a *Vlasta*. A taky dost ženských bez uzardění předvádějících kombiné, punčochy a podvazkové pásy na barevných fotografiích v západoněmeckém katalogu Neckermann (kterýžto se u nás čas od času zničehonic, bůhví odkud, zjevil). Ale to všechno byly jen bokovky. Jepičí zálety bez špetky citu. Jen svoji brazilskou mulatku, mladinkou kuchařku, přeněžnou služku, jsem mezi všemi těmi protřelými Italkami, Češkami a Němkami skutečně miloval, jen ji znovu a znovu vyhledával, jen k ní se věrně ze všech svých záletů navracel... A možná ji v ženách miluji a vyhledávám dodnes.

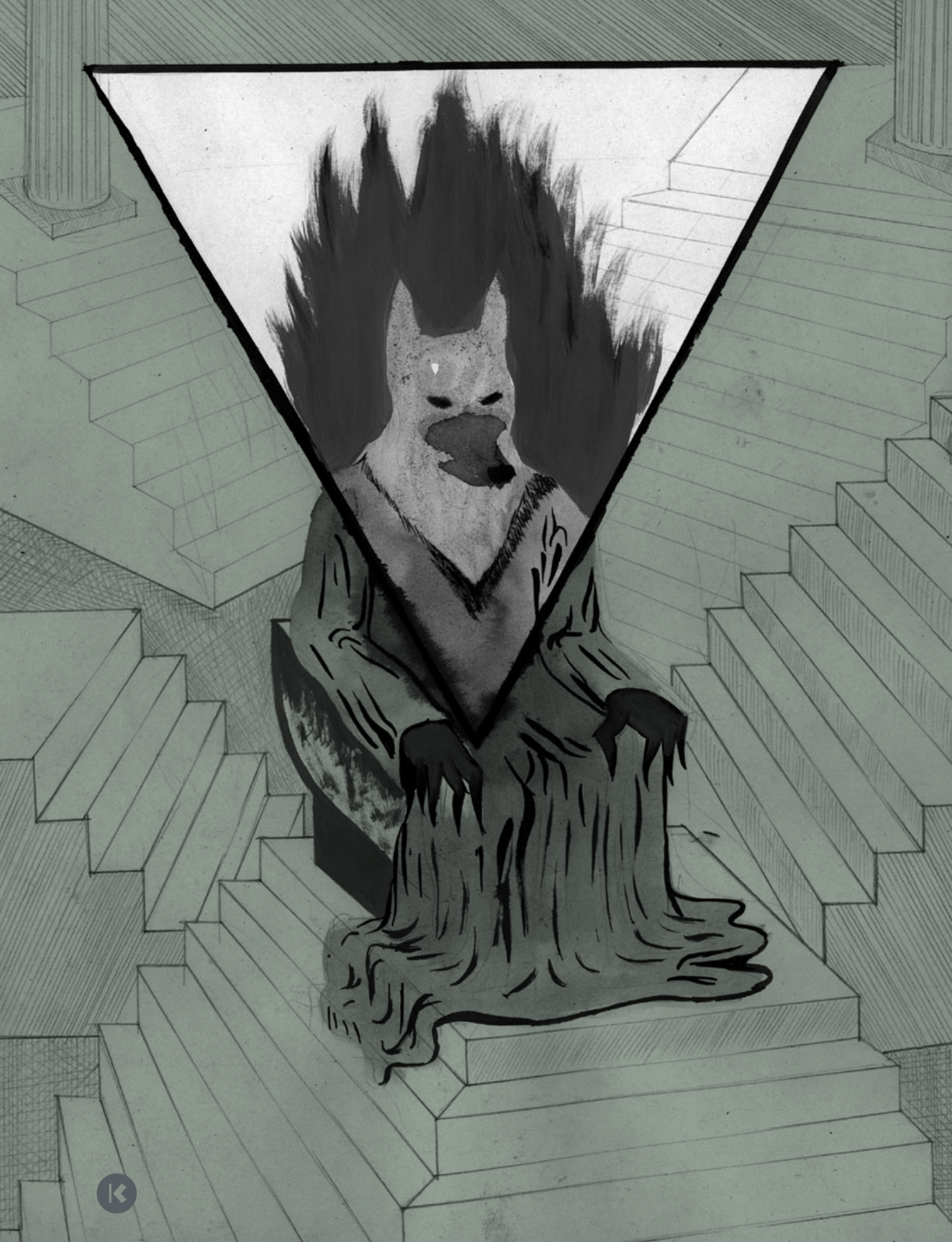
S dětstvím se tradičně pojí metafora ráje. Díky Gabrielé mé dětství rájem bylo. Při vědomí toho, co všechno je dnes na internetu tak snadno (stačí pouhé kliknutí) ku zření pod slovem *erotic* (syn Afroditin nemálo by se podívil a nemálo asi také zalekl) — nad neúprosným vyhnáním z hříšného ráje mých románů a reklam na plavky mi tečou slzy. Odpusťte stárnoucímu muži tu lítost a stesk. Ztratili-li co dnešní chlápci u počítačů skutečně, pak tento subtilní eden. Vždyť dnes snad každý dvanáctiletý hoch odolal by, a se světáckým úšklebkem, takovýmto svodím:

Nacib se už neovládl, sevřel jí zápěstí a druhou rukou se zmocnil jejího prsu, zalitého měsíčním světlem. Ona ho přivinula k sobě: „Vy jste tak hodný, mladý pane...“ Vůně hřebíčku prosytila pokoj, z Gabrielina těla sálal žár, ovanul Naciba, rozpálil ho, na postel dopadal měsíční svit. Mezi polibky sténal Gabrielin hlas: „Vy jste tak hodný, mladý pane...“

Ach, Gabrielo.

Milan Ohnisko je básník.

Dialektika bohování

Surmena, Kant a Tatewari

Martin Puskely

Existuje jistě řada důvodů, proč se stal román Kateřiny Tučkové *Žitkovské bohyně* literárním fenoménem loňského roku. Tím nejdůležitějším se ale zdá být jeho téma. Dramatický příběh odhalující střet dvou světů — vědecky racionálního a rituálně magického — jako by obnažil schizofrenii, v níž dnešní člověk žije. K románu se tedy vracíme znovu, tentokrát v esejistickém textu Martina Puskelyho, který jej zasazuje do filozofických souvislostí a srovnává s podobným tématem v knize Marka T. Sullivana *Očistný obřad*.

Jeden velký problém...

Svět byl kdysi plný magie. Magické se zpřítomňovalo na všech úrovních lidské zkušenosti jako zvláštní, ale neoddiskutovatelná součást reálného a tuto přítomnost akceptovala nejen lidová kultura, ale také intelektuální elity evropské renesance. Za současný postoj, který magii vypověděl do oblasti fantazie, vděčíme až osmnáctému století. „Programem osvícenství bylo odkouzlení světa,“ píše v úvodu slavné *Dialektiky osvícenství* (*Dialektik der Aufklärung*, česky 2009) Theodor Adorno a Max Horkheimer. „Od nynějška má být hmota konečně opanována bez

iluze vládnoucích či vnitřních sil, skrytých vlastností“, tedy těch, které chtěli ovládnout renesanční filozofové Ficinova typu. Když Adorno s Horkheimerem analyzují vzorový osvícenský postoj v *Juliettě* markýze de Sade, zdůrazňují: „Juliettiným krédem je věda. Ohavností je pro ni každá forma úcty, jejíž racionalitu nelze prokázat.“ Náboženství pro ni představuje úhlavního nepřítele, všechno iracionální vyvolává odpor. Osvícenský diskurs je nemilosrdný, neponechává magickému a okultnímu žádný prostor, chce ho vyloučit z jakékoli diskuse, pokud diskusí nemyslíme psychiatrickou diagnózu. „Osvícenství je totalitární,“ uzavírají Adorno s Horkheimerem. Ať už je jednou z jeho moderních forem západní kapitalismus nebo snaha vybudovat socialistickou společnost na základě marxisticko-leninských kategorií, vždy jde o nárok na výlučné pojetí světa. V dějinách západního myšlení to ostatně není poprvé, kdy dochází k zásadnímu střetu mezi dvěma koncepty světa. Svým osvícenstvím si prošlo i antické Řecko; Xenofanés a Hérakleitos vedli soustředěný útok proti náboženským a mytologickým představám archaické doby, který po Anaxagorovi vyprovokoval nesouhlasnou reakci většinové společnosti. Jako kdyby magické vyvolávalo podráždění, které aktivuje racionální mechanismy a pročištuje je k intelektuální síle, jež však nezůstává bez odvety — alespoň v antice se komplex tradičních představ nevzdával snadno. Román *Žitkovské bohyně* Kateřiny Tučkové se dotýká právě té nejzazší polohy tohoto dějinného střetu. Dostává se přitom na samotnou hranu myslitelného: Může tam, kde racionalismus slaví svůj naprostý triumf, existovat cokoli mystického?

... a ta, která si s ním má poradit

Dora Idesová, hlavní postava románu, působí jako vysokoškolsky erudovaná etnografka a jako vysokoškolsky erudovaná etnografka se nutně hlásí ke kritickému racionalismu, jehož ideálem je izolace a následně odmítnutí veškeré metafyziky a náboženských pověr, ve shodě s Comtovým dílem a novopozitivismem Vídeňského kroužku, případně falzifikacionismem Karla Raimunda Poppera. Jako potomek jedné z žitkovských bohyň, až do čtrnácti let vychovávaný tetou, která sama působila jako bohyně, je však také dědicem prastarých rituálů, úkonů a mystických předpokladů o povaze světa. Ačkoli sama umění bohyň neovládá, má pro ně porozumění a chce ho představit světu ve vědeckém díle.

Její vědecké dílo je ale spíše historiografické než etnografické povahy. Dora studuje archivní prameny, ve kterých odhaluje pohnuté osudy jednotlivých bohyň od raného novověku až po komunistický režim, jehož obětí se stala její teta a opatrovnice Surmena. Svá studia doplňuje rozhovory s lidmi ze Žitkovské a blízkého okolí, kteří se tak stávají dalšími referenty o životě jejich předků. V této linii pak autorka románu předkládá řadu upravených pramenných záznamů a fragmentarizuje jimi tok svého vypravování.

Osudy žitkovských bohyň jsou tímto postupem nahlíženy optikou přísně vědecké tradice. Stávají se objektem zkoumání, které předpokládá metodologickou ukázněnost, střízlivý odstup a závěry splňující scientistická kritéria. Narativní linie se tak koncentruje na biografii příslušnic jednoho rodu a zlomové okamžiky, které nastávaly v důsledku střetů s mocenskými a ideovými tendencemi dané doby.

Jenže v této racionálně organizované linii se vynořují dramatické momenty, které se vymykají vědeckému nároku vysvětlit každou událost hmotného světa a vytěsnit z tohoto vysvětlení jakékoli nadpřirozené jevy a události. V jedné ze zpráv vypracovaných Okresním oddělením Státní bezpečnosti v Uherském Hradišti agent pověřený Surmeniným sledováním referuje o vyšetřovací akci, kdy podporu Novotná v utajení žádá Surmenu o pomoc s fingovanou nespavostí a bolestmi hlavy. Akce končí tím, že se Surmena rozčílí, protože zjistí, že jí policistka lže, a to na základě lití rozehrátého vosku do misky s vodou a pohmatu krku a páteře. Scéna ovšem nezahrnuje jen samotné odhalení lži, Surmena přijde také na to, že policistka má potíže s počítáním — pravdivost této diagnózy výmluvným náznakem potvrzuje závěrečná poznámka, v které autor doporučuje odvolání podporu Novotné z případu, „neboť během akce se neprokázala její

dostatečná způsobilost k činnosti v terénu (emoční selhání po ukončení návštěvy u šetřené osoby)“. Tuto epizodu vyvazují z řádu nahodilého odhadu, kdy se kvazi-lékařská diagnóza šťastně protne s fyzickou realitou, další případy, kdy Surmena na základě své moci pomáhá nemocným, a to daleko účinněji než dobová medicína.

Náčrt této magické intervence do světa chápaného jako racionální konstrukt posilují události, které sjednávají nadpřirozenému řádu respekt hraničící s mrazivým strachem. Jednou z nich je smrt bílého hádka, kterého bezděčně zabije dospívající Dora. Surmena okamžitě spustí lamentace: „Tam, kde zabijí bílého hádka, ochrání domácnosti, se stane hrozné neštěstí!“ Dora, v té době podléhající ateistické výchově ve škole a vlivu modernizujícího se okolí, tuto lamentaci odmítne jako pouhou pověru. Ale na začátku příslušné kapitoly, v perspektivě dospělé a vzpomínající Dory, nese tato epizoda daleko temnější náboj:

Protože to všechno byla možná její chyba.

Protože jejich spokojený život možná rozdrtila podrážka její boty.

Jenže kdo mohl tušit, co se v tom bílém hádětí skrývá?

Z pochmurného „možná“ se směrem k závěru románu stává prakticky jistota: od Irmy Gabrhelové se Dora dozvídá o kletbě uvržené na celý rod, která má zasáhnout i ji samotnou. Jak Dořinu matku Irenu, tak Ireninu sestru Surmenu údajně dostihlo prokletí vyřčené jinou bohyní. V podání Irmy Gabrhelové politická perzekuce, která dopadla na Surmenu, i domácí násilí, jehož obětí se stala Irena, vyznívají jako články magického řetězce, který zanikne až s vymřením rodiny. Skutečnost, že Dora je lesbička a Jakoubek retardovaný mladík, který patrně nikdy nebude mít děti, je součástí tohoto řetězce, naplněním temného záměru uvedeného v život příslušným rituálem. Irmino vypravování lze pochopitelně prohlásit za folklorní alternativu k racionálnímu chápání události, kterým si je uspořádá moderní člověk, a Dora tak také činí, když si symbolicky strhává červený náramek, který jí Surmena darovala na ochranu proti této kletbě. Jenže v závěrečném epilogu, který přivádí na scénu samotnou autorku románu, se dozvídáme, že Dora byla zavražděna, neznámý útočník jí zlomil vaz. V posledních odstavcích si pak autorka klade otázky:

Náhoda?

Nebo kletba?

Po zádech mi přeběhl mráz.

Na které sice neposkytne definitivní odpověď, ale tím pádem ani nezamítne možnost, že jde o pouhý nesmysl.

Až na to, že tento střet nepřipouští žádný smír

Střet dvou tradic v Žitkovských *bohyních*, exponovaný prostřednictvím Dořiných postojů a konfrontace lidových vyprávění s archivními materiály, tak nepředstavuje hladkou symbiózu, smíření v jednom celistvém rámci, který by nacházel pro bohování zvláštní místo v moderním světě. Představuje nevyřešený konflikt. Nároky moderního scientismu vylučují jakýkoli prostor pro paranormální síly a podřídí bohování racionálnímu řádu jako jeho speciální kapitolu znamená zbavit ho jeho podstaty, připravit ho o suverenitu, s kterou se vyhraňuje právě vůči moderní medicíně. „Že je někdo doktor, neznamená, že ví všechno!“ poučuje Surmena Dora. „Jak já znám doktory, tak ani ten lepší, ani ten horší nevědí ani to nejzákladnější — totiž že nemoc těla je i nemoc duše. To bylo to první, co mě moje mamka naučila, a oni se k tomu nedopracovali doteď. Tak jak můžou znát všechno líp než já? Nebo Irma? Nebo Kateřina? No?“ Řekněme, že určité filozofické a psychologické základy medicíny a využívání účinků bylin, které zapadají do parametrů současné vědy, představují jednu věc, ale ovládnání tajemných sil a moc víry už do těchto parametrů začlenitelné nejsou. A ve stejném rozhovoru Surmena pokračuje: „Bůh léčí, jen jinak, než si myslíš. Vírou, že svou bolest odevzdáš, že se jí zbavíš. Tady a prostřednictvím něčeho, o čem víš, jak působí. Kde přesně a jak na koho. A po staletí.“ Víra tedy představuje jednu ze základních ingrediencí léčby a je to víra přišpendlená k magickým okolnostem času a místa. Při psaní diplomové práce si Dora, která se cítí negativně svázaná požadavky na rigorózní vědecký materialismus, představuje hornatou krajinu s karpatskými buky a duby a stýská si, že „skutečný začátek její diplomové práce měl být právě takový — měl osvětlit, jakým magickým místem jsou Kopanice na svazích Bílých Karpat a že právě jen v takovém místě se mohlo zrodit a rozvinout svou sílu něco zvláštního“ (rozuměj bohyně). Cíl, po kterém touží jak Dora písařící diplomovou práci, tak její starší já, které po pádu socialistického režimu sepisuje rozsáhlé pojednání o žitkovských bohyních, je nesplnitelný.

Když Dora včleňuje výsledky svého bádání do své odborné práce, podřazuje magické scientisticky reálnému jako speciální instanci nebo výjimku z pravidla. Když se Kateřina Tučková dozvídá o Dořině smrti, končí otázkou, zda to není ve skutečnosti naopak, zda scientisticky reálné není v řádu bytí podřazeno magickému, jež má moc

nad běžným chodem světa — a běžný, racionálně explikovatelný chod světa je možný jedině tam, kde magické nezasahuje a nechává věcem volný průběh. Spojení nebo alespoň koexistence těchto diametrálně odlišných pozic je projekt odsouzený k neúspěchu, protože za a) vědecký racionalismus nepřipouští výjimky ze svých metodologických pravidel a za b) druhá poloha patří do sféry čistého okultismu, který naopak vylučuje jakoukoli vědu. Není náhodou, že ani v jedné pasáži románu nám autorka nenabídne přesvědčivý příklad takové syntézy, dokonce ani její iluzi. Dora buď koná jedno, nebo se setkává s druhým a pouze deklarativně si vymezuje cíl rehabilitovat bohyně takovou syntézou, cíl, jehož rozporovšak nikde nereflektuje.

Dora tedy pátrá v archivech, sbírá pramenný materiál a skládá střípky vypravování do celistvého obrazu téměř až detektivním způsobem. Nosnou linií knihy tak tvoří dramatický příběh nacistického zájmu a komunistické perzekuce, v kterém kromě ideologických a mocenských tlaků velkých dějin působí i sociální interakce a události každodenního života na vesnici. U každé informace je v textu románu zdokumentován její původ, je jasné, kdo dané tvrzení sdělil nebo zapsal, v jakém ideovém kontextu je vynesl, jaké bylo jeho sociální zařazení a podobně. Každá informace je tak filtrována vědecky precizním způsobem a vřazena do metodologického systému, který zaručuje příběhu věrohodnost, a to věrohodnost právě v rámci racionálního paradigmatu. Prvky navozující dojem, že magické má přesto jaksi navrch, jsou v konečném efektu marginalizovány jako literární možná.

Druhý rozpor pak přichází s jednou poznámkou v závěrečných pasážích, kdy Dora rozmlouvá se svou kolegyní Lenkou, před kterou rekapituluje závěry své hotové práce. Lenka na okraj konverzace poznamenává: „Stejně je to ale hrůza, že? Desítky generací nositelek starobylého učení přežily nástup křesťanství, čarodějnické procesy raného novověku, řádění místních kněží i justice, výzkum esesáckého komanda a nakonec je zlikviduje bolševik.“

Toto shrnutí je opět formulováno v rámci racionálního paradigmatu, v němž takový fenomén jako kletba nemá co pohledávat; zánik bohyní je spjat s nastavením byrokratického aparátu v totalitním systému. Dora mu ostatně přitakává: „Mám strach, že je to tak.“ Závěr, že praxi bohování ukončil jeden totalitní režim, je však z historického hlediska problematický. Je v něm obsažen předpoklad, že kdyby tu místo komunismu existoval jiný, ne tak perzekučně naladěný režim, pak by praxe bohování přežila, ba co víc, vydobyla by si své místo v současném světě, to místo, které chce Dora definovat

jako možnost, na kterou přistoupí i ti nejjazýtejší scientisté. To je ovšem riskantní předpoklad, jenž ignoruje historické souvislosti: to, co bohování zasadilo smrtelnou ránu, byl nástup osvícenství a na politické rovině osvícenského absolutismu. Když Marie Terezie zakázala upalování čarodějnic, zakazovala ho ne proto, aby uchránila magické praktiky spojované s čarodějnictvím, ale proto, že nevěřila, že by něco takového jako skutečné magické praktiky vůbec mohlo existovat. Josef II. se ve svém horlivém reformačním zanícení snažil vyloučit z každodenního života vesničanů i tak odvěké a neškodné zvyky jako zvonit na vsi před bouřkou; představovaly pro něj totiž iracionální plevel. Programem osvícenství bylo odkouzlení světa.

Vědecký materialismus, který je v knize pasován na viníka zániku bohyní, je ve skutečnosti jen protažením osvícenského důrazu na racionální, jednou z forem, kterými pozitivistický kánon definuje technologizovaný svět moderní civilizace. Bohování v takovém světě může přežívat jedině v rezervaci, kterou mu přidělí racionální tolerance s ohledem na kulturní tradice, ovšem v rezervaci, která slouží jako muzeum, jako inscenace etnografických zajímavostí, nikoli místo, kde surová materie magických sil prýští na povrch a nárokuje si moc nad samotným bytím.

Paradoxně jsou to právě nacističtí badatelé, skrze které promlouvá zanícení okultní stránkou bohování, ačkoli tento iracionalismus je oslaben sice jen pseudovědeckou, ovšem v očích svých aktérů naprosto seriózní mřížkou jejich zájmu. Jak Levin, tak Norfolk mají za úkol dokumentovat údajný boj raně novověkých církevních orgánů proti germánským ženám, ovšem z jejich vzájemné korespondence na stránkách románu vyplývá, že někteří nacističtí pohlavři berou magické praktiky vážně. I tyto zmínky jsou ale vykázány do role pramenného záznamu, který Dora svědomitě cituje, pochopitelně s patřičným odstupem.

Juxtapozice fašistické obsese okultními praktikami a socialistické snahy vymýtít je sémanticky naznačuje klíčový zlom. Setkáváme se tu s plodnými rozpory: Zaprvé s rozporem mezi fašistickým (antiosvícenským) zájmem o mytologii a jeho totalitní praxí, maximalizující osvícenský sklon katalogizovat svět na účely a prostředky do extrémních důsledků, nebo zadruhé s rozporem mezi socialistickým důrazem na vědecké a materiální a vírou v konec dějin a naplňování vizionářského schématu, moderního mýtu s příkladnými hrdiny a politicko-eschatologickým zlem. Protože osvícenství, jak poukazuje Adorno s Horkheimerem, je především dialektický fenomén: vyrůstá z mýtu, snaží se ho popřít, vytěsnit a zničit, aby v konečném efektu plodilo nové mýty. Na

tento dialektický pohyb naráží i Kateřina Tučková: Surmena se stává jak obětí politické praxe totalitního režimu, tak prokletí uvrženého zlou Mahdalkou. V jednom a tomtéž skutku lze číst dvojí rukopis: rukopis racionalizovaného univerza, jehož vysvětlení vylučují jakékoli magické intervence, a rukopis mýtu, který takové intervence naopak předpokládá a přikládá jim zásadní význam. Dialektický prvek, který se tu nabízí, který křičí mezi řádky textu, zní v Adornově a Horkheimerově provedení takto: „Odsouzení pověry znamenalo vždy nejen pokrok panství, ale zároveň jeho kompromitaci.“ Vyhrocený racionalismus se zvrhává ve svůj opak, v iracionální perzekuci, strach z jiného, kterým prosakuje strach z vlastních kořenů. Svým postojem k bohování jak fašismus — který respektuje jeho mytopoetickou sílu, ale pouze proto, aby ji mohl instrumentalizovat na další nástroj nacistické moci —, tak socialismus — který v něm vidí falešný instrument ohlupující společnost a odvádějící ji od pravé instrumentalizace — vydávají určité svědectví o své vlastní povaze, svědectví, kterým si bezděčně vydávají nelichotivý účet.

S povrchními štítky, které pocházejí z repertoáru jednoho z výhonků osvícenství, současné liberální kultury, souzní i triviální přesvědčení, že liberální kultura, protože se deklaruje jako antibolševická, by projevila vůči kulturní svébytnosti bohování dostatečný respekt. To je naivní víra, která kromě výše uvedených souvislostí ignoruje známá fakta. Stačí vzít v potaz obdobné excesy v zemích, které se ve stejné době vydaly jinou než socialistickou cestou. Jako jeden příklad za všechny jmenujme násilné odjímání dětí australských Aboriginů, aby jim byla vštěpena jediná skutečná kultura, kultura bílého muže, kultura racionální instrumentalizace nad přírodou, která teprve se zpožděním padesáti let vyjadřuje nad tímto počínáním lítost; vyjadřuje ji ovšem proto, že se tím lacině zbavuje pocitu viny, a hlavně proto, že si uvědomila, že domorodé kultury lze daleko účinněji zbavit jejich síly tím, že se jim jednoduše přidělí status studované kuriozity.

Diana Jackmanová nebo Malá Vrána?

S kluzkou podstatou tohoto problému se potýká také jiný autor, konkrétně Američan Mark T. Sullivan. V románu *Očistný obřad* (*The Purification Ceremony*, česky 1998) se Diana Jackmanová, v dětství zvaná Malá Vrána, ocitá na lovecké výpravě se skupinou několika dalších mužů a žen, kteří chtějí lovit jeleny v Britské Kolumbii. To, co má tento do tak vzdáleného prostředí zasazený příběh společného s románem Kateřiny Tučkové, vyjde najevo, jakmile zaznamenáme rodinnou historii hlavní

protagonistky. Diana je totiž stopařka, loví technikou, kterou si osvojila v dětství, kdy ji její otec, poloviční indián Hart Jackman, a jeho příbuzní seznamovali s tradicemi mikmackých a penobskotských kmenů. Tento kulturní odkaz inspiruje i Dianinu matku Katherine, která sice pochází z bílé středostavovské rodiny, ale sňatkem s Hartem se vyvazuje z monokulturního světa svých vlastních předků. Diana tak vyrůstá ve dvojím prostředí, v prostředí indiánských hodnot a jejich metafyzických konceptů, stejně jako v kontaktu se svými vrstevníky, pro které je samozřejmá zcela odlišná hierarchie kategorií a cílů. Její prastrýc Mitchell sice poznamenává, že by se jednou mohla stát šamanem, ale její budoucnost vyznačuje odchod na univerzitu a následně schéma diplom, zaměstnání, sňatek a rodina.

Ale i tam, kde na první pohled vládne tolerance, praskají kulturní švy. Konflikt dvou tradic vytváří kritické zlomy Dianina života. Jde jednak o konflikt s jejím manželem

a dále o starší, ještě důležitější konflikt s vlastním otcem, přičemž jeden vyplývá z druhého. Když se Diana provdala za Kevina, s kterým se seznámila na MIT, udělala nevyhnutelné rozhodnutí, nevyhnutelné, protože jedna ze dvou kulturních sad prostě musela jít v jejím životě stranou. Sám Kevin povahu tohoto rozhodnutí podtrhuje konverzačními obraty na večírcích, jejichž výpovědní tíhu nedokáže plně reflektovat: „... na večírcích našim přátelům s oblibou vyprávěl, že jsem divoška z Maine, jež se zatoulala do města a kterou ochočil. Vždycky jsem se usmála a opravila ho: ‚Civilizoval.‘“ Toto rozhodnutí má přímou souvislost s drastickou událostí, jež zasáhla Dianinu rodinu a odhalila civilizační nesouměřitelnost v její nejhlubší nahotě. Katherine totiž čelí prohlubující se duševní nemoci, kterou nelze žádným způsobem léčit. Zatímco podle indiánských zvyklostí je nejlepší nechat takovou osobu zemřít, vrátit ji do lůna přírody a vyjádřit tak největší krutostí zásadní milosrdenství, civilizační schéma západní společnosti diktuje posloupnost sanatorium plus péče o tělesnou schránku až do úplného zchátrání, byť se z ní vytratil skutečný duch. Hart se v souladu se svým indiánským pohledem na svět (a s přáním samotné Katherine) rozhoduje pro to první a z pohledu západních hodnot páchá asistovanou vraždu, když jednoho dne zavede duchem nepřítomnou manželku do řeky a utopí ji. Diana ale pod tlakem emocí tento akt uchopí z hlediska západních kategorií,

tedy jako vraždu, a s otcem přerušuje jakékoli kontakty, čímž zavrhuje i kulturní okruh, který reprezentoval a který ji zbavil možnosti alespoň fyzického kontaktu s matkou. Tuto odluku udržuje až do otcovy smrti, a to natolik důsledně, že před vlastním manželem předstírá, že její otec dávno zemřel.

Jenže úplný útěk od vlastní kultury, ani od té, která má jen parciální práva na něčí mysl a jednání, není možný a Dianu hodnoty a intuice, které jí souběžně s jejím životem v bílém prostředí vštěpovali otec, matka a prastrýc Mitchell, po letech konečně dostihnou. Nejde jen o to, že se provalí lež s otcovou smrtí, když Diana dostane

zprávu o tom, že její otec skutečně zemřel (což vytvoří pocit odcizení mezi oběma manželi). O slovo se přihlásí základní „instinkty“ spojené se samotnou přírodou. Během prvního roku po otcově smrti se dostavuje potřeba unikat velkoměstskému prostředí dlouhými procházkami po lese. Potom přichází nespavost a melancholie.

A nakonec se začne Dianě vracet sen, v kterém se jí zjevuje běžící jelen. Tomuto snu a kulturnímu nutkání s ním spojenému („V dětství mě naučili, že když člověk ve snu vidí nějaké zvíře, má se za ním vydat.“) odolává celý měsíc. Potom podlehne.

Tato epizoda má pro Dianu existenciální i symbolický význam. Existenciální, protože se jí vrací kulturní svět, kterému kdysi rozuměla a před kterým za vyhrocených okolností utekla. Vrací se ne jako minulost, sestava trýznivých vzpomínek, kterou utlumí čas, ale jako existenciální potřeba. Symbolický pak proto, že ukazuje odolnost kulturní vrstvy, kterou lze dočasně převrstvit nebo odsunout na vedlejší kolej, ale ne seškrábat. Člověk s Dianinou zkušeností nemůže klesnout do pohodlné arogance kulturní převahy, nerovnice mezi „primitivním“ a „vyspělým“, diktu, s kterým bílí úředníci odebírali děti domorodcům v Austrálii. Ale zatímco Dora Kateřiny Tučkové usiluje o vytvoření rovnice přijatelné pro obě strany, o nalezení kompromisu, Diana naráží na základní buď a nebo. Smír, o který (marně) usiluje Dora, nepřichází v úvahu, k dispozici je pouze disjunkce, která generuje nutnost existenciální volby, volby, která nemá definitivní platnost, ale obnovuje se v kritických chvílích citového nebo existenčního vypětí.

V četných retrospektivách, které prokládají děj Sulivanova románu, si Malá Vrána — Diana připomíná

● Vědecký materialismus, který je v knize pasován na viníka zániku bohyní, je ve skutečnosti jen protažením osvícenského důrazu na raciono. ●

základní prvky mikmacké a penobskotské mytologie a metafyziky. Podle této tradice existuje celkem šest světů (nebo šest úrovní existence), mezi kterými lze přecházet, protože je všechny spojuje jedna Síla: ustavující kvalita veškerenstva, životní energie přítomná v každé bytosti, předmětu i události. Vše, co můžeme „spatřit, osahat, ochutnat nebo cítit, je projevem Síly. I my jsme Síla. Totéž lze říci o stromech, hvězdách, lišejníku či větru“. Břízy, ryby, jeleni a dokonce i hory jsou věci živé jako my a Malá Vrána, jak ji ujišťuje její strýc prastrýc Mitchell, mikmacký šaman, má pro tyto věci mimořádný cit. Tento soubor základních premis implikuje i adekvátní soubor morálních příkazů, které zahrnují úctu k všemu živému, respekt k přírodě a lov v nezbytné míře (nezbytné z hlediska biologického přežití, ale i náboženského ritualismu).

Tam, kde vládne Tatewari!

V narativní lince budované se smyslem pro drastickou ironii, ale především s otázkou, co znamená spravedlnost, se pak odehrává i Dianina proměna. Skupina lovců v lesích Britské Kolumbie se sama stává obětí lovce. Někdo je zabíjí jednoho po druhém, neznámý jedinec, který se sám pohybuje v zasněženém terénu a používá výlučně tradiční techniky a zbraně. Ten někdo je Devlin Ryan, bývalý lovec, jehož žena se stala obětí neúmyslného zabítí, když si ji dva muži na lovu spletli s jelenem a zastřelili ji. Oba viníci, jak lovec J. Wright Dilton, tak jeho průvodce Teague, však odešli od soudu bez jakéhokoli trestu, protože ve státě Michigan neexistoval žádný zákon, který by je umožňoval postihnout. Tento legislativní formalismus, existující v rámci západních pravidel, se naprosto míjí s legitimitou vyvěrající z daleko základnějšího smyslu pro vztah mezi skutkem a odplatou: „Kdyby v porotě seděli čestní lovci,“ říká jeden z účastníků výpravy, „ani jeden z těch dvou by od soudu neodešel bez trestu.“ Důvod, proč si Ryan vybírá tuto skupinu lovců jako terč své pomsty, nespočívá pouze v pošpinění loveckého aktu, který připravil o život jeho ženu, ale také ve faktu, že správcem Metcalfova ranče je právě Teague, který se pod jménem své manželky (Cantrell) snaží odpoutat od následků, které měl jeho fatální omyl na jeho vlastní život. Potrestán má být tedy jak sám viník, tak ti, kteří v jeho šlépějích mění posvátný rituál na sportovní výkon, a v nejširším smyslu celý koncept existence

a spravedlnosti, který instrumentalizuje přírodu a v ní ukotvená pravidla soužití.

Ryanovy schopnosti jsou doslova nadlidské. Po smrti své ženy odešel daleko na jih a začal žít s kmenem Hui-cholů v pohoří Sierra Madre na jihozápadě Spojených států. Tam se ztotožnil s jejich kulturou natolik, že zavrhl svou původní identitu a stal se nejprve šamanem a poté, co se díky temnotě ve svém srdci vydal zapovězenou cestou, obávaným čarodějem.

To v očích západního pozorovatele znamená soubor rituálních praktik spojených s požíváním drogy zvané da-

tura, ale pro účastníka vlastní kultury jde o nezpochybnitelný kontakt s bohy a o schopnosti, které mu tyto bohové propůjčují. Na malém ostrově na soutoku řek Sticks a Dream si Devlin, který už nepoužívá své občanské jméno, postaví svatyni, v níž uctívá bohy Kauyumariho a Tatewariho a odkud vyráží na své krvavé výpravy. Disponuje přitom schopnostmi, které se vymykají rejstříku i toho nejzdatnějšího jedince, ať už jde o mimořádnou odolnost vůči bolesti, schopnost změnit na poslední chvíli dráhu letícího šípů a zachránit si tak život nebo o moc přivolat vlky. Účastníci výpravy, pokud chtějí přežít, nemohou tato fakta ignorovat jako pouhou zkazku. Racionální návody ve smyslu instrukcí západního racionalismu ztrácejí své opodstatnění, protože nezvyšují šanci obstát v psychologicky nelítostném prostředí, naopak, vůbec v něm nefungují. Aby Diana Jackmanová uspěla tvář v tvář tak mocnému nepříteli, musí aktivovat veškeré intuice a síly, které jí poskytla její indiánská výchova, především ty, jejichž existenci západní osvícenský racionalismus není schopen uznat. Musí se stát Malou Vránou, připravit nepříteli o jeho převahu, vydat se na metafyzickou pout' různými úrovněmi bytí.

Svou životní energii Diana ohmatává les a získává tak informace, které by nemohla získat, kdyby pročesávala terén pouhým zrakem. Když zavře oči, díky přenesení Síly pozoruje les z perspektivy vrány, která před ní vzlétne do vzduchu. Před letícím šípem, kterým se ji pokusí Ryan skolit, se zachrání tím, že vycítí hrot energie a vyhne se mu, ačkoli šíp samotný poprvé zahlédne až v okamžiku, kdy se zabodne do stromu. Závěrečný souboj se odehrává nejen ve fyzické, ale také a především na metafyzické rovině — a Diana vítězí teprve v okamžiku, kdy se stane zlodějem Ryanovy Síly, promění se na její negativ, a tím ji

● Drama v kanadské divočině, surové, nelítostné, mimo dosah civilizovaných institucí, tak vytváří jasnou převahu jednoho kulturního modu nad druhým. 6

vstřebá a neutralizuje. Poslední úder polenem do spánku je fyzickou projekcí tohoto metafyzického aktu, v kterém jedna koncentrace dávné Síly přemáhá druhou.

Drama v kanadské divočině, surové, nelítostné, mimo dosah civilizovaných institucí, tak vytváří jasnou převahu jednoho kulturního modu nad druhým, kulturní tradice, která se vyvinula v divoké přírodě, a proto poskytuje daleko silnější recept na život a zvládání problémů než tradice, která je založená na postupné přeměně přírody, ochočení divokého, domestikaci sil původně silnějších než člověk. Žádná syntéza tu není možná, jakmile se Diana vrací zpět do města a ke svým dětem, odkládá, metaforicky řečeno, svou Sílu do toulce, po kterém opět není třeba sahat; život v západním světě vyžaduje jiné prostředky, navrch získává druhý modus. Jako rozumná žena přistoupí na psychologické testy, aby jí manžel opět umožnil stýkat se s dětmi a společně tak vrátili rodinný život alespoň částečně do dřívějších kolejí. Psycholožce podá takovou verzi kanadských událostí, která plně odpovídá interpretačním postupům konvenční racionality; zatají před ní, že těsně před Ryanovou smrtí vdechla z jeho úst zbytky jeho Síly a našla v nich „chemickou“ skladbu jeho energie, bytostně propletenou s jeho vzpomínkami, a tím uchovala část jeho „já“ v sobě samé. Vy-

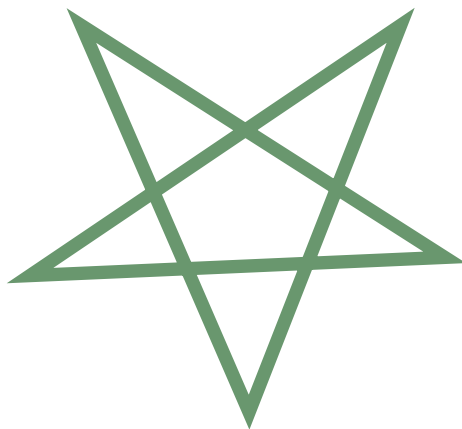
světlovat ženě navyklé městské civilizaci, jak legitimní a pravdivý je mikmacký pohled na svět, by nutně narazilo na hradbu neporozumění a obrannou reakci podle schématu osvícenského rozumu. „Co jsem jí ve své situaci měla povídat? Že jsem díky strašlivým událostem na Metcalfově pozemku dospěla k přesvědčení, že ve vzduchu kolem nás se neustále střetávají neviditelné světy? Doporučila by, abych neměla přístup k dětem, a poslala by mě na léčení.“

Disjunkce pravdy s pravdou

Tato moudrá rezignace vyznačuje postoj, který si Dora nedokáže připustit jako legitimní možnost. Bohování nemůže existovat v rovnoprávné koexistenci s osvícenským racionalismem, který vylučuje z diskursu všechno, co neodpovídá jeho metodologické klarifikaci.

Dianina očista spočívá v poznání, že ani jeden z oněch světů nemá totalitární povahu. Dora paradoxně k tomuto prozření nedospěla, navzdory tomu, že k němu dospěla; na jedné straně zaznamenává meze obou systémů, na druhé se ale pokouší vytvořit nový celostní systém, totalitu definitivní syntézy, kterou ovšem právě proto nelze uskutečnit.

Autor je středoškolský pedagog.

Ay, España mía

Téma emigrace v současné španělské literatuře

Ještě před třemi desetiletími zaplavovali Španělé západní Evropu coby levná pracovní síla: řídili autobusy, zametali ulice, starali se o domácnosti svých bohatých zaměstnavatelů. Dnes vysedávají v kavárnách a s blahosklonnou tolerancí uvažují o povahových rysech svých zaměstnanců pocházejících z chudých zemí Afriky a Latinské Ameriky. Časy a okolnosti se mění, ale témata zůstávají. Téma přistěhovalectví

a s ním spojeného vzájemného prostupování různorodých kultur, ale také odcizení a sociálních problémů dnešní španělskou literaturou silně rezonuje. Snad právě proto, že národ emigrantů se koncem dvacátého století z ničeho nic proměnil v národ hostitelů. Následující tematický blok podkřívá některé z mnoha způsobů, jimiž se s touto otázkou vypořádávají současní známí i méně známí španělští spisovatelé.

Země zaslíbená?

Téma exilu a identity v dílech španělských autorů

Athena Alchazidu

Emigrace a exil patří k častým tématům současných španělských autorů, nejedná se však o nic nového. Španělsko je zemí, v níž vystěhovalství sehrává velmi významnou úlohu již celá staletí. Od dob kolonizace Nového světa až téměř do současnosti opouštěli Španělé svou vlast takřka nepřetržitě. Důvody, které je k tomu vedly, bývaly přirozeně různé, nejčastěji se však k odchodu uchýlovali v obdobích nepříznivé hospodářské či politické situace. Ještě v sedmdesátých letech dvacátého století mířil hlavní proud vystěhovalců především do krajů severně od Pyrenejí, do Francie, Německa či Velké Británie. Tyto země byly pro mnohé synonymem materiálně zajištěné a současně velmi liberální společnosti, která stála v prudkém kontrastu k tehdejšímu zaostalému, konzervativnímu a poněkud puritánskému Španělsku.

A přesně na konci dvacátého století dochází ke zlomu, kdy se šipky na mapě začínají obracet opačným směrem. Přelomovým okamžikem, který je i v mnoha jiných ohledech vnímán jako bod zvratu ve vývoji španělské společnosti, je rok 1992, kdy se v Seville konalo Expo a v Barceloně olympijské hry a po celé zemi se připomínalo pětisté výročí Kolumbovy cesty přes oceán. Po transformačních procesech provázejících politické změny v osmdesátých letech se ze Španělska, tradičně vystěhovalcké země, obzorem stává vysněný cíl mnohých přistěhovalců z nejrůznějších koutů světa. Nejvíce jich z důvodu jazykové a kulturní spřízněnosti pochází z Latinské Ameriky, ale nezanedbatelné jsou i počty imigrantů z afrického kontinentu, pro něž Španělsko představuje bohatý sever slibující život v blahobytu. Silnému tlaku ilegálního přistěhovalství se země snaží čelit zaváděním nejrůznějších

opatření, z nichž mnohá se však stala terčem kritiky, především ze strany místních intelektuálů. Jak v této souvislosti prohlásil španělský spisovatel Juan Goytisolo: „Západ strhl Berlínskou zeď a místo ní v Gibraltarském průlivu postavil jinou.“

Tavicí kotel v Madridu

Všechny tyto přelomové události pozoruhodným způsobem reflektuje i soudobá španělsky psaná literatura, zejména v esejích a výpravné próze. Již zmíněný Juan Goytisolo se tématům emigrace systematicky věnuje už delší dobu. Snaží se poukázat mimo jiné na průvodní znaky nežádoucích společenských jevů, jakými jsou rasismus a xenofobie, s nimiž se pojí stále stejné vzorce chování. „Mluvili o nás tehdy všichni ti Francouzi a Němci stejně, jako my teď mluvíme o Maročanech?“ táže se Goytisolo ve skvělém článku „Španělky v Paříži, Maročanky v Madridu“. Odpověď nachází v překvapivé paralele mezi postavením španělských emigrantů, kteří v sedmdesátých letech pracovali ve Francii, a dnešní situací severoafrických přistěhovalců ve Španělsku.

Kromě děl španělských spisovatelů, kteří se zabývají především otázkami přijímání emigrantů a jejich začleňování do společnosti, stojí za pozornost i tvorba latinskoamerických autorů žijících v současnosti ve Španělsku, kteří představují onen opačný pól. Nabízejí pohled hispánského přistěhovalce, který v podstatě volí mezi dvěma možnostmi. Buď se spolu se svými krajany uzavře do ghetta a od ostatní společnosti si bude cíleně udržovat odstup, anebo se naopak bude všemožně pokoušet přizpůsobit se novým podmínkám a co

• Jak v této souvislosti prohlásil španělský spisovatel Juan Goytisolo: Západ strhl Berlínskou zeď a místo ní v Gibraltarském průlivu postavil jinou. •

nejrychleji splynout s okolím. Touto druhou cestou se snaží vydat kupříkladu hrdina románu *Muž, který venčí psy* peruánského autora Sergia Galarzy, který si vydělává na živobytí tím, že se stará o cizí zvířecí mazlíčky. Cestou ke svým zákazníkům prochází španělskou metropolí z jednoho konce na druhý a pozoruje dění kolem sebe. Čtenáři se odkrývá pohled na současný Madrid, na němž množství nejrůznějších přistěhovalců zanechalo nepřehlédnutelnou stopu a který si s pověstným „tavicím kotlem“ rozhodně nezádá.

Naproti tomu Galarzův krajan Jorge Eduardo Benavides často situuje děj svých povídek a románů do peruánské metropole, přestože z rodné země odešel před více než patnácti lety. Pro ilustraci uveďme jeho povídkovou sbírku *Las noches de Morgana* (Morganiny noci, 2005), případně román *El año que rompí contigo* (Rok, kdy jsem se s tebou rozešel, 2003). V tomto směru jsou zajímavé reakce především peruánských čtenářů. Jak totiž autor sám poznamenává, krajané mu vyčítají, že jeho Lima je až příliš prosáklá španělskými prvky a od té skutečné se podstatně liší. Benavides se tak paradoxně dostává do stejné situace jako španělští spisovatelé, kteří po španělské občanské válce a následném nástupu Franka k moci odešli do emigrace, kde dále tvořili, a děj svých děl zasazovali do španělského prostředí. Jelikož však se španělskou realitou nebyli v kontaktu, kritici začali hovořit o takzvaném „jiném Španělsku“, zcela fiktivním prostoru, který si tito autoři vytvořili z vybledlých vzpomínek a nostalgických představ. Benavides se však brání tím, že jakožto Peruáнец peruánskou společnost velmi dobře zná, navíc pravidelně do Peru jezdí, a tak jen využívá možnosti pozorovat ji zvnějšku a všimnout si věcí, které ti, kteří se pohybují uvnitř, vidět nemohou.

Kdyby zůstali, vůbec bych nebyl...

Téma exilu a identity svérázným způsobem rozvíjí Fernando Iwasaki, shodou okolností rovněž peruánského původu, ve znamenitém eseji nazvaném *Mi poncho es un kimono flamenco* (Mé pončo je andalusské kimono, 2005). Tento autor usazený ve španělské Andalusii přitom vychází z vlastní spletné životní zkušenosti: „Můj dědeček byl Japonec, pradědeček Ital a babička Ekvádorka. Já nejsem v exilu, jelikož sám jsem exil. Jinými slovy chci říct, že pokud by moji předkové setrvali na jednom mís-

● **Já sám jsem výsledkem
několikerého vystěhovalectví
a směsicí kultur, a proto
mě těší, že se mohu doslova
a do písmene zmocnit všech
těchto území a využít jich
ve své literární tvorbě. 6**

tě, tak bych prostě vůbec nebyl. A proč bych také měl být jen Peruánцем, když můžu být Japoncem, Španělem a Latino-američanem? Vlast ve smyslu otčiny je zemí rodičů. Skutečně významná je však země, která nemá vlastní označení, a tou je ta, v níž žijí naše děti,“ prohlašuje Iwasaki a pokračuje: „Já sám jsem výsledkem několika-
rého vystěhovalectví a směsicí kultur, a proto mě těší, že se

mohu doslova a do písmene zmocnit všech těchto území a využít jich ve své literární tvorbě.“

Tématu emigrace se věnuje i Juan Carlos Méndez Guédez, původem z Venezuely, v kritice kladně přijatém románu *Una tarde con campanas* (Odpoledne, když zní zvony, 2004), v němž líčí příběhy venezuelské rodiny ilegálně přebývajících v Madridu. Méndez Guédez pracuje také se všemi vedlejšími tématy, která se s přistěhovalectvím běžně pojí, jako jsou kriminalita, prostituce, násilí, xenofobie či rasismus. Autor se však nesnaží čtenáře prvoplánově dojímát či přímo burcovat, ani do románu nezačleňuje planá moralizující poselství, což právě v souvislosti s problematikou přistěhovalectví bývá velmi časté. Naopak, dokáže se vyvarovat veškerého patosu a téma zpracovává s humorem, i když ten je leckdy poněkud černý. Osudy hlavních hrdinů jsou líčeny z perspektivy šestiletého dítěte, které mnohdy plně nechápe, co se kolem něj vlastně děje. Příběh však přitom vůbec neztrácí na síle ani na působnosti. Naopak, právě díky pohledu naivního dětského vypravěče si čtenář může plně uvědomit rozsah bezútešné situace, v níž se hrdinové románu nacházejí.

Velice zajímavé jsou antologie *El tam-tam de las nubes* (Tamtamy mraků, 2008) a *Inmenso estrecho* (Nesmírná úžina, 2005), na nichž se autorsky podílejí i někteří významní současní spisovatelé a které jsou spojeny s konkrétními humanitárními projekty, jež se snaží napomáhat přistěhovalcům při začleňování do španělské společnosti.

Noviny, rozhlas i televize již léta zprostředkovávají osudy přistěhovalců vydávajících se na přeplněných člunech přes moře. Ne všem, kteří tuto cestu podstoupili, se ale podařilo dostat se až do cíle a ne jeden příběh skončil tragicky. A právě tyto dramatické příběhy inspirované „skutečnými událostmi“ se dočkávají četných literárních i filmových zpracování. I když některá z těchto ztvárně-

ní staví na pouhé honbě za senzací a často sklouzávají do kýčovitých poloh, vznikají i díla, která rozhodně stojí za pozornost.

Před dvěma lety měli čeští diváci v rámci festivalu španělského filmu La película možnost zhlédnout film režisérky Chus Gutiérrez *Návrat do Hansaly* (*Retorno a Hansala*, 2009), jehož děj se začne odvíjet právě v okamžiku, kdy se rybářská loďka se skupinou severoafrických ilegálních migrantů na cestě do Španělska převrhne a všichni těsně před dosažením břehu utonou. Jednou z hlavních postav filmu je Španěl Martín, provozovatel malé pohřební služby, která prochází finančními potížemi. Když dostane zakázku přepravit jedno z mrtvých těl k rodině utonulého do Maroka, rozhodne se využít příležitosti a podniknout cestu do horské vesnice Hansala, kde si chce zajistit další zakázky od příbuzných ostatních utonulých.

Maurofilové a skeptici

Tvář španělské společnosti se za posledních třicet let dramaticky proměnila. Ze zpráv státního statistického úřadu vyplývá, že ve Španělsku, v němž byly ještě v osmdesátých letech komunity trvale usazených cizinců z evropských zemí spíše raritou (o imigrantech z jiných kontinentů nemluvě), je v současnosti každý desátý občan přistěhovalec. Nejpočetnější národnostní skupinu přitom představují právě Maročané.

Ve španělských intelektuálních kruzích v současnosti probíhá vypjatá diskuse v souvislosti s tématy multikulturalismu, v jejímž rámci se ozývají i poněkud skeptické hlasy. Názory velkého zastávce přistěhovalců Juana Goytisola jsou v tomto kontextu nezřídka označovány za „maurofilní nehoráznosti“. Současné zaznívají i názory zpochybnující oficiální politiku, která na přistěhovalec-

tví pohlíží jako na účinné řešení demografických problémů, jako je nízká porodnost a stárnutí obyvatelstva, což mimochodem tíží většinu Evropy. „Zatímco Čína se musí vyrovnávat s přelidněním, Evropa je odsouzena k tomu, aby se stala lázněmi pro seniory, o něž se budou starat mladí multietniční pečovatelé, kteří je nakonec nahradí,“ uvádí Rosa María Rodríguez Magda, profesorka filozofie a členka valencijské kulturní rady v publikaci *Neexistující Al-Andalus. Jak intelektuálové vymýšlejí islám*. Jedná se o esej, který získal mezinárodní Jovellanosovu cenu za rok 2008 a v roce 2010 vyšel i v českém překladu. Jak se můžeme dočíst v anotaci na zadní straně českého vydání knihy, autorka jednak „kriticky zkoumá některé mýty o islámském světě“, současně se však zamýšlí i nad vztahem mezi Západem a islámem, nad problematikou kulturní identity a nad společenskými a politickými následky, které přináší střet kultur.

V této souvislosti se Rodríguez Magda zmiňuje i o selhání modelu multikulturalismu, a to nejen s poukazem na ekonomické aspekty problému (vysoký podíl nezaměstnaných ve Španělsku představují právě cizinci), ale zejména s ohledem na další rozměry této problematiky, jež se promítají do každodenního života Španělů. Podle autorky jde o stav jakési společenské schizofrenie, kdy jsou otázky spojené s přistěhovalectvím tabuizovány z obavy, aby mluvčí nebyl nařčen z rasismu či xenofobie.

Všechny tyto otázky španělská literatura reflektuje a řeší. Do jaké míry se jí to daří, musí posoudit sami čtenáři. Následující miniantologie by jim měla umožnit alespoň ve zkratce nahlédnout do širokého spektra témat a přístupů, které problematika imigrace nabízí. Přejeme vám příjemné čtení.

Autorka je hispanistka.

Španělky v Paříži, Maročanky v Madridu

Juan Goytisolo

Když je turistická sezona v plném proudu, španělská přítomnost v Marrákeši doslova bije do očí. Mladí i starší cestovatelé, ověšení vším, co potřebují pro své „personalizované“ dobrodružství v poušti, korzují ve skupinách po tržištích v Medině, oblečení, jako by přišli přímo z nějaké módní přehlídky. Sebevědomě si vykračují a vůči domorodcům pociťují blahosklonné sympatie. Vysedávají v kavárnách a diskutují o nákupech a smlouvání, o tom, jak se má člověk bránit neodbytným trhovcům, o „náhodných“ setkáních s neoficiálními průvodci, o hypotetickém nebezpečí hypotetických kapsářů.

Tento příval nových *evropských* občanů — už jsme jimi bohudík čtrnáct let — mi občas připomene jiný vpád, jež zažívalo Španělsko počátkem šedesátých let a který sestával z lidí, kteří rovněž toužili po slunci a exotice. Mluvili o nás tehdy všichni ti Francouzi a Němci stejně, jako my teď mluvíme o Maročanech? Seděl jsem na zahrádce kavárny, kam navečer obvykle chodívám, a pokoušel jsem se mezi oběma situacemi a jejich protagonisty nalézt nějaká pojitka, když tu ke mně přistoupila jistá krajanka a svěřila se mi, že jí Maroko a Arabové učarovali úplně stejně jako mně. Byla totiž na jednom mém vystoupení v Madridu a tam zjistila, že zcela sdílí mé názory a pocity.

„Ovšem, je to zaostalá země, ale mně se líbí. O Maročanech sice spousta lidí říká, že jsou jiní než my a že se jim nedá důvěřovat, ale pokud je trochu vychováte, vždycky vám budou věrní a budou se chovat mile. Víte, já mám

totiž doma taky jednu Maročanku. Je ze severu a mluví španělsky. Ta chudinka nejdřív nevěděla o naší kuchyni a našich zvycích vůbec nic. Všechno jsem ji musela naučit. Jak má vařit, jak má prát, jak prostřít stůl... Když jí neřeknete ‚udělej tohle, udělej támhleto‘, jenom sedí v koutě a ani se nehne. Tihle lidi vůbec mají sklon odevzdávat se osudu. Ale je čistotná a taky neuvěřitelně svědomitá, pokud jde o peníze na nákupy. Občas si zapomenu doma peněženku, ale ještě nikdy mi nic nechybělo...“

Tohle znělo mým uším jako stará písnička. Přestože se španělští emigranti z padesátých a šedesátých let dvacátého století nemuseli obávat ztroskotání na chatrných pramičkách ani nemuseli lézt přes ploty z ostatného drátu ježící se strážními věžemi, stejně v zemích, které je přijímaly, čelili ponížení každodenního i administrativního rasismu. José Ángel Valente mi nedávno připomněl, že ještě v roce 1955 byli Španělé přijíždějící do Ženevy hned na nádraží odděleni od ostatních cestujících a švýcarští zdravotníci je všechny nemilosrdně dezinfikovali.

Když jsem se potom doma marně snažil vnést aspoň nějaký řád do své knihovny, náhodou jsem narazil na výtisk manuálu určeného španělským služebným, které zrovna přijely do Francie, a také jejich zaměstnavatelkám, jež dosud nebyly zběhlé ve španělském domácím slovníku, což je ovšem pro řádné fungování domácnosti nezbytné. Ta kniha se jmenuje *Guide bilingue ménager*, na obálce má obrázek španělské služtičky se zástěrou a čepečkem a vyšla v Paříži roku 1964.

Z důvodů, které není třeba zmiňovat, se pařížský byt, ve kterém jsem žil s Monique Langeovou, stal na podzim roku 1956 místem setkávání množství služek pocházejících z valencijské oblasti (toho roku udeřil mráz, který zničil úrodu pomerančů, a v důsledku toho tisíce peonů emigrovaly i se svými rodinami do blízké, ale kulturně vzdálené Evropy). Díky okruhu Moničiných přátel se mi jich alespoň dvacet podařilo umístit, někdy do domácností tak významných, jako byla rodina etnologa Lévi-Strausse. V neděli a o svátcích pak všechny ty *bonnes* (jak svým Španělkám říkaly francouzské dámy) přicházely k nám domů, samy nebo se svými manžely, a diskutovaly tam o přednostech a nedostacích svých zaměstnavatelek a zaměstnavatelů, o jejich domácích rituálech a zvyklostech i o jejich podivných kulinárních sklonech. Novinář, který by se vyžíval v drbech (i dnes jsou takových spousty), by z toho snadno poskládal výživný článek o intimních záležitostech, přednostech a slabostech celé řady slavných osobností.

Vrátím se ale ke svému *Guide bilingue ménager*, který mi náhoda vložila do rukou. Učebnice je rozdělena na kapitoly pojednávající o nákupech, vaření, praní, žehlení, obsluhování u stolu a tak dále. Jejich četba mě v odstupu více než třiceti let nesmírně potěšila, a proto si zde dovořím pro poučení dnešnímu čtenáři citovat pár odstavců:

Musíte si uvědomit, že Španělka není líná, nýbrž tvrdošíjně pracovitá (sic), a na práci si nestěžuje, hlavně pokud cítí, že jí důvěřujete. Neprofadejte panice, pokud vám do kuchyně čas od času vtrhne tlupa jejich španělských přátel nebo příbuzných, kteří zrovna přijeli do Francie a nemají co jíst ani kde spát... ale hlavně si nemyslete, že se po vás chce, abyste poskytli pohostinství celému Španělsku, a že Španělé jsou nájezdníci, kteří se vetřou všude...

Španěl má smysl pro povinnost; oproti tomu neustálé domáhání se různých výhod, tak typické pro Francouze, je mu naprosto cizí. Nikdy si nestěžuje a své postavení přijímá s netečností, jež je důsledkem staletí arabské nadvlády.

Také se nesnažte diskutovat a argumentovat pomocí francouzské deduktivní logiky. Španěl něčemu takovému většinou nerozumí, jeho založení je spíše intuitivní.

Pokud obě strany projeví dobrou vůli přijmout odlišnou mentalitu, budete mít doma věrnou, pracovitou a veselou španělskou pomocnici.

Na pozadí těchto sociologických generalizací — jejichž případná podobnost s výklady oné milé dámy o její „Ma-

ročance“ je zajisté zcela náhodná — poskytuje učebnice různé rady a vysvětlení ohledně čistoty, mlčenlivosti a dobrých mravů, které by si všechny zasloužily rozsáhlé citování. Jelikož něco takového není možné, zmíním zde jako příklad jen úvahy o kuchyni:

Práce španělské zaměstnankyně bude spočívat v každodenním vaření a v přípravě běžných francouzských jídel. V předstihu je třeba zajistit, aby zapomněla na všechny španělské zvyklosti, tolik odlišné od těch našich, a vzpomněla si na ně jen tehdy, pokud francouzská rodina zatouží po neobvyklosti a folkloru a požádá ji, aby připravila nějaké typické španělské jídlo. Francouzi mají ve srovnání s jinými národy jedno privilegium, anebo snad nevýhodu: mají játra. Nechtě se nám tento orgán, který nám tolik leží na srdci, zachová nedotčený. Tím nechceme tvrdit, že by španělská kuchyně byla nepoživatelná nebo že bychom jí pohrdali. Nic by nebylo vzdálenější pravdě než takové tvrzení, které odporuje realitě i našim vlastním choutkám. Avšak Francouz je velmi hrdý na reputaci své kuchyně, snaží se ji zachovat.

Okopíroval jsem z té učebnice pár stránek, abych je dal své sympatické madridské známé, ale už jsem ji v kavárně nikdy nepotkal. Zaslých jsem tam však nejrůznější řeči o Maroku a Maročanech. Zdá se, že navzdory obtížným cestovním podmínkám a vysokým teplotám poušť fascinuje všechny (snad s výjimkou přímo jejich obyvatelů). Ze strany svých krajanů jsem však neslyšel jediný komentář k novinovým článkům o *zdi hanby* v Ceutě, o potopených pramicích plných uprchlíků nebo o trapných politických tanečcích v Melille. Snad proto, že tyto události se odehrály na nějaké jiné planetě.

Převzato z deníku *El País*, 2. 9. 1999.

Ze španělštiny přeložil Marek Sečkař.

Juan Goytisolo (nar. 1931) je španělský spisovatel žijící v Maroku.

América Colónová

Juana Salabertová

Do Ameriky Colónové jsem se zamiloval toho sobotního večera, kdy mě vzala do tančírny; tehdy jako by se před mýma očima rozhrnula divadelní opona a za ní se rozestřel blyštivý svět, jenž ji vyzval k tanci, svět, který jsem si nikdy ani nedokázal představit. Já jsem tehdy zrovna dovršil osm let a ona svůj věk nedokázala specifikovat: „Něco přes čtyřicet, moje sluníčko,“ odpovídala mi vždycky, když jsem na ni naléhal, a krčila rameny... Neurčitě se zmiňovala o matričních záznamech, které lehly popelem při požáru v jedné zapadlé visce na jejím rodném ostrově, několik desetiletí předtím, než emigrovala do New Yorku, kde pak přišly na svět její děti a vnoučata a stejně tak moji starší bratři, když tam poslali pracovat mého otce. Já jsem se na rozdíl od nich narodil v Madridu, ačkoli bych se byl mnohem raději narodil na některém z těch míst, o nichž ona mluvila, na nějakém místě oslepeném sluncem, se želvami velkými jako čluny a karnevalovou muzikou znějící podvečerem prodchnutým bzukotem nenasytných komárů. Vyslovovala jejich názvy, jako by lízala polevu nějakého zákusku, a její tvář dostávala onen nepřítomný výraz štěstí, jaký mívala, když vyprávěla historiky o trosečnicích, korzárech, přízracích a zombiích, které tě mrazily až do morku kostí, i když byl červen v plném proudu. Vzpomínám si na záři světlušek v jejích očích, když nám je vyprávěla, na to, jak schválně mluvila hlubokým hlasem, když napodobovala nějakého zlého ducha, jak se jí černočerná kůže napínala na drobných dívčích kostech. („Je to zvláštní,“ říkala matka svým nepočteným španělským přítelkyním, „na téhle ženě zestárlo všechno, jenom ne její tvář. Nemá jedinou vrásku, jediný záhyb. Od krku nahoru by jí nikdo nehádal víc než dvacet let.“) A stejně zářil její pohled i tehdy, když jsme spolu osaměli v domě v Aravace, který se teď bude pro-

dávat, jak mi napsali ze Španělska, a ona rozhodla, že mě příštího večera vezme do tančírny.

Můj dědeček z Pamplony zemřel na infarkt, a tak se tam všichni vypravili. Já jsem ho viděl jen jednou — se svou americkou snachou se nestýkal, nikdy totiž svému jedinému synovi neodpustil, že se rozvedl se svou první ženou —, a tak mě na ten víkend svěřili do péče Ameriky Colónové, protože moje matka se ještě nevrátila ze své každoroční návštěvy u příbuzných ve Wisconsinu. Jen co jsme osaměli, usmála se na mě, až jsem zahlédl její dva zlaté špičáky, dárek od jejího prvního manžela, o kterém tvrdila, že si na něj vzpomene jen ve svých nejhorších snech, a řekla mi: „Dobrá, gringuito, neztrácejme čas.“ Onoho pátečního večera uspořádala improvizovanou karibskou slavnost, trochu rozvláchnou („Jen žádné rychlovky,“ rozhodla, jak tam tak stála bosá v kuchyni, s rádiem puštěným naplno, uniforma služebné odložena do skříně s košťaty a nahrazena rudou spodničkou a tričkem s podobiznou jednoho herce, Sidneyho Pottiera, tak se prý jmenuje), a najedli jsme se před televizí v salónu, talíře jsme měli položené na klíně. Ještě před večerí jsme společně napsali dopis některým z jejich nespočetných příbuzných — ona mi diktovala, stejně jako před lety v newyorském domě diktovala mým bratrům, a předstírala, že si ničeho nevšimla, když jsem čas od času neodolal pokušení věty pozměňovat a dodávat jim velice osobité a originální vyznění — a zapálili jsme svíčku za mrtvého, jehož za jeho života vždycky označovala za „starého pitomce, kterému se to už všechno plete“. Po hostině a mexickém pivu, o něž jsme se podělili (okusil jsem je poprvé v životě a předstíral jsem, že mi ta chuť přijde báječná), jsem usnul s hlavou na její sukni, která při každém pohybu praskala jako hořící větvičky... Ale

těsně předtím, než jsem se propadl do hlubin spánku, jsem slyšel, jak mi slibuje, že mě příští den vezme do tanečnické, na místo, které ona, América Colónová, vřdycy navštěvovala, bez ohledu na to, kolik času uběhlo nebo kolik trápení jí život uložil. „Královna rytmu, kterou svět vyzval k tanci, nic víc, nic míň, moje sluníčko, vždyť země se točí, není to snad tak, že všichni neustále tančíme v jejím rytmu, aniž bychom si to uvědomili? Rozdíl spočívá v tom, že já to vím. A proto když tančím, je mým tanečníkem svět.“

Vyrazili jsme přesně o půl páté, ona byla naprosto okouzlující, na rozdíl ode mě, jelikož jsem bojoval se svou první opicí, hlavně pomocí aspirinů a několika sklenic coca-coly. Měla vysokánské červené střevíce s černým šněrováním, v nich punčochy moučné barvy a na sobě žluté šaty, v ušních lalůčkách se jí blyštily náušnice a v nakudrnacených a nagelovaných vlasech se třpytila přepřelávaná čelenka. „To je ale strašidlo,“ zasmál se v autobuse jeden týpek s podobeným obličejem, ale América Colónová nehnula ani brvou. Možná proto, že než jsme vyrazili, obtáhla obrysy našich těl vaječnou skořápkou, aby nás oba ochránila před uhranutím. „Nikdy nevíš, s jakými lidmi se můžeme setkat,“ prohlásila nakonec, když mi dělala znamení kříže na čelo a vlasy, ze kterých crčela kolínská. Ona sama se polila polovinou flakonu matčiny nejoblíbenější voňavky... Vzpomínám si, že když jsme z toho autobusu vystoupili, hned jsme nasedli do dalšího a pak na metro, projeli jsme spoustu stanic a nakonec jsme vystoupili na náměstí plném neudrživých stromů a s lavičkami, na nichž posedávala spousta chlapců a dívek starých asi jako Javier a Oliver, podávali si navzájem láhve a popíjeli. Špinavé cihlové domy, kovové balkony a průchody do dvorních traktů páchnoucí vlhkostí. Vešli jsme do jednoho z nich, minuli okénko, za nímž spal vrátný s hlavou položenou na časopise s křížovkami, a stoupali nahoru po velice strmých dřevěných schodech. Na těch vysokých podpatcích se pohybovala překvapivě hbitě. „Tanečnická je v nejvyšším patře,“ vysvětlila mi, „a muziku zatím neslyšíme jedině proto, že ta místnost je úplně odhlučňená, gringuito.“

Dveře se prudce otevřely, ještě než stihla zmáčknout zvonek. V první chvíli jsem neviděl vůbec nic, kromě pozdravu, který směřovala k jakési vysoké mulatce s vlasy neuvěřitelně měděného odstínu, a její ruky, jež mě táhla dlouhou chodbou se stěnami pokrytými korkem; vím jen to, že jsme najednou vtrhli do velkého kruhového sálu, který se blyštil červenými a modrými světly. Bylo tam hodně lidí a ze stropu visely ozdoby stejně jako při veselících, jež provázejí každoroční svátky patrona města, a vzadu jsem zahlédl několik mužů s trumpeta-

mi a rumba koulemi a také bicí soupravu. Zdálo se mi, že se ze všech stran ozývají hlasy, které říkají: „Přišla América Colónová.“ Bylo to jako nějaký nápěv a já jsem dostal strach, že se mi ztratí mezi všemi těmi lidmi, kteří ji zdravili, podávali jí sklenku rumu („Něco k pití pro moji Bobby,“ řekl někdo), obdivovali její parfém a náramky a rtěnku. „Všechno nové, samá kvalita,“ pravila pyšně. Potom se otočila a požádala o židli pro mě. Doma si o mně všichni mysleli, že jsem až chorobně stydlivý (Javier mi říkal „nemluva“), ale v tomhle bytě bez nábytku a se stěnami vytapetovanými plakáty a černobílými fotkami muzikantů jsem se necítil ani trochu nespůj. Bylo to něco jiného, než když jsem se musel vítat se známými svých rodičů. Přátelé Amériky Colónové se mě také vyptávali, ale nekladli mi všechny ty hloupé otázky o škole a učitelích. Jeden z nich, Ramsey, se posadil vedle mě a zeptal se, jestli se mi líbí baseball, řekl mi, že v Santo Domingu býval dobrým pálkařem, ale pak se to celé pokazilo; zapletl se do jakéhosi sporu a nějakí chlapci po něm šli a on musel utéct uprostřed noci na jedné rybářské lodi, jen tak, bez papírů a bez peněz. Vypadal překvapeně a dokonce trochu smutně, když jsem mu řekl, že baseballu ani za mák nerozumím. Měl hluboké oči, nestejně velké, a uměl vyprávět skoro stejně dobře jako América Colónová. Takže mě trochu dopálilo, když začala hrát hudba a on ztichl a jen pozorně sledoval doutnající konec cigarety — obrovským zapalovačem si zapaloval jednu za druhou — a pohyby tančících. Vzápětí jsem na to ale zapomněl a také jsem se soustředil na tváře lidí. Byla to hudba pomalá i rychlá zároveň, veselá i smutná, a v ničem se nepodobala písním Juana Luise Guerry, nebo to bylo prostě tím, že nikdo nezpíval, i když někteří si tlumeně broukali tóny a luskali prsty. Tancovali, a skoro ani nehýbali nohama... A najednou jako bych se úplně ztratil ve výbuchu té hudby, zalilo mě podivné teplo; byl jsem tam a zároveň nebyl a viděl jsem sám sebe jako ještě hodně malého, jak natahuji ruce k ohni, kde hoří spadané listy ze zahrady, a potom jak už mnohem starší kráčím sám dlouhou ulicí. Zavřel jsem oči, nevím na jak dlouho, a myslel jsem na to, že se mi América při jedné příležitosti přiznala, že i ona občas mívá v noci strach. Pochopil jsem, že jedině v hudbě žádný strach není... Znovu jsem otevřel oči a našel ji. Strídala partnery, zas a znovu, zvedala tvář a ruce ke stropu plnému blikajících světél. Její střevíce letěly po parketu, zakláněla hlavu a já jsem v tom okamžiku pochopil, že jsem ji dosud nikdy nepatřil celou. Ostatní přestali tančit a sledovali ji jako hypnotizovaní a ona teď klouzala sama, pokrčila kolena, zlomila se v pase a točila se a točila, jako by to byla jen figura z kouře. A její tvář zářící potem byla celá promě-

něná, když se nade mnou sklonila a natáhla ke mně své rozpraskané ruce. „Tak pojď, Bobby, pojď za mnou.“

Tehdy jsem se do ní zamiloval. Jen lituji, že jsem jí to nikdy neřekl, ani toho rána, když jsme se vraceli přečpaným autobusem („Viděl jsi, jak ti tleskali, moje sluníčko, dokonce i Ramsey, který nikdy netancuje, kvůli slibu, který dal víc než před rokem, i když kdoví, dnes ti vypráví, že byl pákkař, a zítra řekne, že studoval na pilota nebo že měl nakročeno stát se filmovou hvězdou, jak říkám, dokonce i Ramsey potvrdil, že máš muziku v duši. Ale takhle to říct nestačí... Protože ty, stejně jako já, tančuješ se světem“), ani v následujících týdnech, ani... Ani potom, samozřejmě, protože pak všechno vybuchlo, moje matka přišla na tu aférku, co měl otec s jednou ze svých známých z Klubu, a ze dne na den se rozhodla, že zatímco se budou vyřizovat papíry kolem rozvodu, my dva spolu odjedeme do její země. Sotva jsem měl čas se s někým rozloučit... dokonce ani se svými nevlastními bratry Javierem a Oliverem, ani s otcem, a samozřejmě ani s Amérikou Colónovou, která odmítla přijít na letiště a v den odjezdu propukla v pláč a utekla nahoru po schodech. Ještě večer předtím jsem se jí snažil přesvědčit, aby se vrátila do Ameriky se mnou... A když se mi to nepodařilo, odmítl jsem ji na rozloučenou políbit a křikl na ni, že jí nic nepošlu, žádnou nahrávku, kde bych jí řekl něco o sobě, a že jí nenapišu jediný dopis. „Stejně bys je nedokázala přečíst,“ dodal jsem škodolibě. Ale ona jen zavrtěla hlavou a neodpověděla, protože když se jí někdo nebo něco nelíbilo, tak se omezila na to, že to odvrhla, „vypudila z mysli do zapomnění“.

Krátce poté, co jsme dorazili do Wisconsinu, do domu mého dědečka Franka, jsem jí poslal nahrávku, v níž jsem jí posílal o odpuštění. Nevím, jestli si ji stihla poslechnout, než ji jednoho časného sobotního rána holemi a řetězy ubili nějácí skini; zřejmě se zrovna vracela domů z té tančírny, kde se z ní stávala královna rytmu, kterou svět vyzval k tanci, s obličejem zářícím pýchou a štěstím. Trvalo dlouho, než mi to řekli; udělala to matka, velice opatrně, a já jsem se díval, jak na zahradu padá sníh, a neřekl jsem ani slovo. Strach z noci, ten kus ledu, který nám v nitru nikdy docela neroztaje, se vrátil a uvízl mi v nitru, stejně jako zášť, a já jsem věděl, že i hudba mě nadobro opustila. Slíbil jsem, stejně jako Ramsey, že... Ale občas jsem se probouzel brzy ráno s obličejem mokrým od pláče a měl jsem pocit, jako kdyby mě vlny odnesly z toho místa, které můžeme vlastnit a cítit jenom ve snu, a vyvrhly mě na špinavé břehy reality. Jako kdyby mě odnesly z onoho tajemného místa, kde ve větru zaznívá saxofon, tympány zahánějí strach a žena s dívčí tváří a jménem kontinentu se točí proti směru hodinových ručiček... Velice rychle,

velice pomalu, jako spirála žlutého kouře, jež před tebou rozestírá blyštivý svět, který sis nikdy ani nedokázal představit a který zmizí v okamžiku, kdy jej zahlédneš.

Trvalo jim skoro čtvrt roku, než přišli na to s těmi dopisy, ale když k tomu došlo, rozlítli se jako šelmy a hned mi našli takového toho psychiatra, který se ti nikdy nedívá do očí a klade ti ty nejhlupejší otázky a tváří se přitom přísně a namyšleně jako chlápek, který právě vylezl z West Pointu. Matka prohlásila, že jsem se choval krutě a nezodpovědně. Jak mě jen mohlo napadnout psát ty dopisy plné lží, podvodů a nesmyslů těm ubohým příbuzným, kteří jsou se vším obeznámení a truchlí nad její smrtí, posílat jim je do Santo Dominga a do New Yorku podepsané jménem *América Colónová*, jako by byla pořád naživu a ta hrozná tragédie se vůbec nestala? Musel jsem jim okamžitě napsat a omluvit se, ač se to otec pokusil udělat za mě... Důrazně jsem odmítl, samozřejmě, a ona se na mě podívala, jako by mě viděla poprvé v životě. Pouze dědeček Frank, který zemřel minulý jaro, to pochopil. Kradmo mě pozoroval a beze slova mi položil ruku na rameno. Příštího rána mě vzal na ryby až kamsi do nejhlubšího lesa. „Na tajné místo, kam chodívám už od dětství,“ řekl, na jediné místo, kde kdysi před mnoha lety, jen s pomocí hry větru mezi obrovitými kmeny stromů, dokázal zacelit neviditelné rány, kterým lékaři té doby říkali „válečná neuróza“.

Ze španělského originálu „América Colón“ převzatého z antologie *Páginas amarillas* (Madrid 1997) přeložila Jana Lišková.

Juana Salabertová (nar. 1962) je španělská spisovatelka. Za svůj román *Velódromo del invierno* (2001) získala cenu Premio Biblioteca Breve.

Odpoledne, když zní zvony

Juan Carlos Méndez Guédez

Na rohu bydlí mrtvej chlápek. Nosí zelený košile a tenisky, a jen co jsme se do čtvrti přistěhovali, loudil po nás peníze. Protože jsme si ho ale vůbec nevšimli, začal nám hned nadávat a řval přitom: „Ať žije Španělsko, já se na to vyseru, ať žije Franco.“ No a od té doby vždycky když nás zahlídne, tak jenom řve. Už ví, že od nás nedostane ani floka.

Je to pár týdnů, co ten mrtvej umřel. Marianita Cunqueirová, která bydlí hned vedle nás, si šla zrovna koupit papír a já jsem šel s ní. Ani nevím, o čem jsme se tenkrát bavili, protože vždycky když mluví moc rychle, tak jí pořádně nerozumím. A tak jsme teda šli a ničeho jsme si nevšimli, když vtom jsem o něco zakopl. No a tam na zemi ležel ten chlápek. V ruce držel tašky, měl otevřenou pusou, a i když slunko děsně páliło, vůbec se nehýbal. Začali jsme na něj mluvit, drcli jsme ho do ramene, ale on nic.

Kamarádka mě hned popadla za ruku a běželi jsme do baru. Jenže našemu křiku nikdo nerozuměl. Pan Cunqueiro nám koupil limonádu, protože moje kámoška mluvila děsně rychle a brečela. A do toho jsme slyšeli, jak houká sanitka.

Vyděšená Somaira seběhla z našeho bytu dolů do baru. Odvedla mě domů a dala mi vypít teplý mlíko s cukrem. Sanitka houkala čím dál víc, a ještě víc, a tak jsem se musel zavřít v koupelně, kde jsem zabíjel mravence, protože jsem měl pocit, že mám v hlavě obrovské šutr.

Jenže včera jsme šli tamtudy s Augustem. Lízal jsem zmrzku a zrovinka když jsem zahnul do naší ulice, uviděl jsem z obchodu vycházet s taškou plnou piv toho mrtvého chlápka. Nejdřív na nás civěl, pak s nataženou rukou přišel blíž a chtěl peníze. Když si ale uvědomil, že jsme to my, začal rvát: „Vy-hajzlové, ať-žije-Španělsko, vy-hajzlové, ať-žije-Španělsko.“

Augusto musel strašně rychle utíkat, aby mě dohonil.

• • •

Soused z prvního patra má hrozný štěstí. Říká to máma, říká to Somaira.

Soused z prvního patra před nedávnem málem umřel. Právě se vracel domů, když v metru jeden pán začal bít nějakou holku. Nikdo nehnul ani prstem. Holka křičela, chtěla se vyvlíct. A tak se soused z prvního patra snažil toho pána uklidnit. Jenomže potom se začali hádat a strkat do sebe. Zrovna přijížděl vlak, když vtom soused po jednom takovým štouchnutí skončil na kolejích.

Soused z prvního patra přišel o nohu. I obličej má teď takovej divnej. Jakoby zkřivenej, jako by měl jedno oko menší. Jako by měl jedno obočí menší. Jako by měl jednu tvář menší. A že nemá nikoho, kdo by se o něj mohl starat, do nemocnice za ním chodili Cunqueirovi a naši. Pak mu pomohli dostat se domů. Báli se totiž, aby ho nenašli policajti a nevypakovali ho pryč, zpátky do jeho země.

Somaira i máma mu nosily něco k jídlu a vždycky když se od něj vracely, rukou si zakrývaly pusou. Byly hrozně nervózní a celý se trásly. No tak jsem se nabídl, že tam budu chodit místo nich. Vždycky odpoledne jsem sešel dolů s talířem přikrytým ubrouskem. Potom jsem vešel do bytu toho pána a položil mu jídlo na stůl. On mi poděkoval a hnedka se snažil vstát. A než se pak dostal k židli, tahal za sebou nohu.

Soused z prvního patra se děsně potil. V jeho bytě bylo cítit zatuchlinu, smrdělo to stejně jako tátovy boty, když se zuje, jen co se vrátí z práce.

Jednou odpoledne se mě soused ptal, jestli umím zpívat, prej že se nudí, protože musel prodat televizi. Zkusil

jsem to, ale znělo to strašně, a tak jsem začal pískat. Chvilí jsem pískal, docela dlouhou chvíli.

Soused z prvního patra už pak neřekl nic. Ani se nerozloučil, když jsem sklízel mámino nádobí a příbor.

Mně ho bylo líto, protože když se člověk na něj díval z jedné strany, nebylo vidět nic divného, ale když by se podíval z druhé strany, uviděl by tmavou kůži, jakoby spečenou. Soused z prvního patra měl pořád dvě tváře, a tak jeden nikdy nevěděl, která z nich zrovna mluví.

Ten den, co pro něj přijeli policajti, jsme se strašně lekli. Zavřeli jsme se v bytě a vůbec jsme nemluvili, aby to vypadalo, jako že tam nikdo není. Pak se na schodech ozvaly sousedovy kroky. Takový pomalý kroky, když hopsal po té jediný noze, co mu zbyla. Mně se chtělo hrozně smát, jako vždycky, když jsem vystrašený, a tak mi musela Somaira zacpat pusy.

Den nato se soused s téma svýma dvěma tvářema objevil v televizi. Hopsal si po té své jediný noze k primátorovi, aby mu podal ruku a taky aby si převzal pracovní povolení a medaili, protože je to hrdina. Pak řečnili a nechali se fotit. Soused se půlkou pusy usmíval.

Tak proto máma se Somairou říká, že má soused z prvního patra hrozný štěstí. A táta prohlásil, prej kéž by ten vlak přešel jeho, a můj brácha Augusto se smál a říkal to samý.

Jenomže pak jsme se pohádali. Soused mámě nevrátil nějaký talíře. Anebo nás přestal zdravit. Anebo jsme ho přestali zdravit my. Teď už toho pána rádi nemáme a už s ním nekamarádíme. Ale vždycky ho slyšíme, jak jde po schodech nahoru, pomalounku, hopsá v té své úplně novoučký botě, co teď nosí. A taky ho slyším, jak si píská. Tak pořádně a vesele. Slyším, jak si soused z prvního patra píská. Je šťastný.

• • •

Když je v Madridu vedro, tak je hrozný, ale hrozný vedro. Když je zima, tak je hrozná, ale hrozná zima.

My jsme z toho madridskýho vedra úplně zpitoměli. V obýváku si vždycky sedneme k takovému prťavému větráku, co koupil táta. A když přijde Somairin kluk, ona větrák vezme a odnese ho na balkon, aby milostpán neměl řeči, že je u nás vedro.

Tak proto jsme úplně zblblí. A já potom děsně vyvádím. Bývám vztekly. Berou mě všichni čerti. A když pak vidím malou sestřičku Agustinu, která zrovna začíná chodit, nemůžu to vydržet, nastavím jí nohu a dívám se, jak padá, a poslouchám, jak to zní, když se hlavou bouchne o zem nebo o stůl nebo o zeď.

Jenomže máma mě včera přistihla, zrovna když jsem Agustině podrazil nohy, a strašně mi nařezala. Dostal jsem asi tak sto ran řemenem přes nohy, než zasáhla Somaira a odvedla mě na balkon. Potom mě vytahala za uši a řekla mi, abych nezlobil.

• • •

V kuchyni je obrázek svatýho Antonína a taky svatý Lucie a Marie Lionzy a ještě Panenky Marie. Máma před ně vždycky staví svíčku, modlí se a křížuje.

Modlí se akorát máma. Somaira jenom málokdy. Ale dneska před obrázkama proklečela celý dopoledne. V jednom kuse se modlí a zapaluje svíčky, jednu za druhou, už několik svíček.

Bábinka, co se o ni Somaira stará, umírá. Je to taková hrozně stará babka. Ještě starší než Marianina babička, ještě nemocnější, ještě vrásčitější. Somaira ji koupe, oblíká, uklízí jí a krmí. No a když pak odpoledne Somaira přijde domů, vždycky mi dá nugátové rohlíček.

Jenže bábinka od včerejška umírá, a tak po mně Somaira chce, abych si klekl vedle ní. To aby se z toho babka dostala a neumřela. Já se teda k Somaire na chvíli přidám, ale umím jenom otčenáš a nebaví mě opakovat to pořád dokola. Somaira se modlí dál, modlí se hodně. A co chvíli vyběhá ven a volá, aby se zeptala, jak na tom babka je. Protože jestli zemře, Somaira zůstane bez práce. A jen co na to Somaira pomyslí, tak se rozbrečí. Ale máma jí říká, že tady je dědulů a babek spousta, že v týhle zemi je starých lidí plno, ať si nedělá starosti. Somaira se trochu uklidní, ale potom si vzpomene, že příbuzní té starý paní jsou hodní, protože po Somaire nic nechtěli, protože jí platí skoro stejně jako ženským, co mají doklady i povolení v pořádku.

Somaira brečí. Somaira se modlí, aby se z toho babka dostala. Já za ní pořád chodím do kuchyně a trochu jí pomáhám. Opakuju otčenáš, zavřu oči jako ségra, aby svatý obrázky tu starou paní spasily, aby mi ségra mohla dál každý odpoledne přinést nugátové rohlíček, kterej jím vždycky, když se koukám na telku. A tak se modlíme. Hrozně moc se modlíme. Někdy ale na bábinku zapomenou a myslím jenom na nugátové rohlíček. A to se pak buším pěstma do prsou, je to má vina, má vina, má veliká vina, jak to dělává máma. A Somaira mě hladí po vlasech.

• • •

Přijel jsem na návštěvu k strejdovi Pakovi.

Přijel jsem na dva měsíce na návštěvu k strejdovi Pakovi.

Přijel jsem do Španělska jenom na dva měsíce na návštěvu k strejdovi Pakovi.

Ten den, co jsme nasedli do letadla, mě to mockrát nutili opakovat. Když se mě někdo zeptá, musím odpovědět: Přijel jsem na návštěvu k strejdovi Pakovi, přijel jsem na dva měsíce na návštěvu k strejdovi Pakovi.

Pořádně jsem to trénoval. Když jsme pak z letadla vystoupili, chytil jsem se Somairy za ruku, měla ji hrozně studenou. Stoupli jsme si do dlouhý, dlouhatánský fronty. Táta s Augustem byli úplně bílí. Oběma z čela tekly kapičky potu. Před náma jsem si všiml tří hodně tmavejch kluků, ale potom, co u okýnka mluvili s jedním pánem, přišlo několik policajtů a odvedli je pryč.

Pak jsme byli na řadě my. Augusto s tátou se děsně potili, na zádech měli obrovský fleky. Pán se nás začal vyptávat na různý věci. Chvíli jsme tam byli. Viděl jsem mámu se ségrou, jak se nuceně culí a tváří se mile jakoby nic. Potom ten člověk orazítkoval nějaký papíry a ruka mojí ségry byla zase teplá.

Když jsme vyšli ven, byla zima. Zeptal jsem se mámy, kde je strejda Pako, ke kterému jedeme na návštěvu. Oba se s tátou zasmáli.

Měli jsme hromadu kufrů a krabic. Dalo nám to zabrat, než jsme všechno naložili do autobusu. Pak už jsme vyrazili a jeli jsme po dálnici. Mně se chtělo spát, ale madridský stromy mi připadly takový divný, jakýsi zpola oškubaný. Bylo na nich sem tam pár žlutejch listů a sem tam pár listů červenejch. Zeptal jsem se Augusta, proč jsou ty stromy takový, a on mi vysvětlil, že to je podzim. Já jsem nechápal, co to znamená, a tak jsem se rozbrečel, protože jsem si myslel, že podzim je nemoc, že brzo taky zežloutneme a seschneme. Jenomže potom jsem usnul.

Dnes už ale vím, co je to podzim, dnes vím, že žádnýho strejdu Paka nemám. My v Madridu nikoho nemáme.

Ze španělského originálu *Una tarde con campanas* (Madrid 2004) vybrala a přeložila Athena Alchazidu.

Juan Carlos Méndez Guédez (nar. 1967) je venezuelský spisovatel. Je autorem řady románů, povídek a esejů. Mnoho let žije ve Španělsku, kde také vznikla většina jeho díla. V románu *Odpoledne, když zní zvony* vypráví očima malého chlapce příběh rodiny ilegálních latinskoamerických přistěhovalců usazených v Madridu.

Muž, který venčí psy

Sergio Galarza

Živím se venčením psů, taky se starám o kočky a čistím klec jednomu mývalovi, tomu stříbřitě šedivému savci, který má na čumáku černou masku jako medvěd panda. Od chvíle, kdy jsem zahájil nejistou cestu za naplněním svých snů, jsem vystřídal spoustu povolání, ale nikdy mě nenapadlo, že budu mít na starost dokonce i mývala. Nejdřív jsem si myslel, že venčení psů mi poskytne odstup od lidí a jejich chyb. Když jsem umýval nádoby, majitel na mě křičel, abych přidal, i když v restauraci zrovna skoro nikdo nebyl, a navíc kdykoli jsem šel vyhodit odpadky do kontejneru, ze kterého pořád vycházely jedovaté výpary, pokaždé jsem musel odhánět obrovské potkany. Když jsem pečoval o bazén v jednom hotelu, hosté si stěžovali, kdykoli zjistili, že kolem nich po hladině plave vlas nebo list spadlý ze stromu. A když jsem pracoval jako telefonní operátor, musel jsem snášet motivační projevy jednoho Kolumbijce, který se mě bez přestání ptal, jak se cítím.

Jedna z věcí, které nesnesu, je, když mě někdo vyruší otázkou, jak se cítím. Dospěl jsem k přesvědčení, že vypadám jako samotář. Je to snad důvod, proč se na mě přátelé mých přátel tak divně dívají a mluví se mnou nesměle, jako kdybych právě vylezl z léčebny pro drogově závislé nebo rovnou z blázince? Při setkávání s lidmi někdy nemám potřebu mluvit. Když se mi podaří najít práci, chci jediné: vyspat se v pořádné posteli. Na tom, že mě zevnitř užírají různá trápení, až tolik nezáleží. Jediné, na čem bude vždycky záležet, je, aby postel byla pěkně ustlaná a čistá, stejně jako klec Oda, toho mývala.

Do Madridu jsem přijel se svou holkou Laurou Songovou. Madrid je jako porodnice pro cestovatele. Všechno tady začíná, a já měl chuť začít úplně čistý list. Přesvěd-

čil jsem Lauru Songovou, že nemá smysl zůstat pořád v jednom městě, tím spíše v Limě. Řekl jsem jí, že její rodina bude vždycky jakási citová mapa, po které bude moci cestovat, kdykoli se jí zlíbí, a ona mi uvěřila. Nechci zde přetřásat historii našeho milostného vztahu, tedy pokusím se o to, ale uvidíte, že to nejde: jizvy a neřesti vždy přitahují hlavně zvrhlíky.

Musím přiznat, že den, kdy náš vztah začal, byl ten nejšťastnější v mém životě, zvláště když se vezme, jak zřídka mě štěstí potkává. Podlehl jsem — třeba přiznat — chvění, které dokáže způsobit křehká dívka schovávající se pod krunýřem lhостejnosti. Toho rána jsme se probudili na pohovce v jejím obývacím se zapnutým televizorem. Nechal jsem ji snídat v kuchyni a na ulici mi přímo před nosem projel plnou rychlostí off-road plný rozjařené mládeže. Napadlo mě, že je o pár bloků dál zastaví policejní hlídka, a tak se také stalo, viděl jsem to z minibusu. Nočním ptákům, kteří jeli společně se mnou, jsem chtěl vyprávět o tom, jak jsem spal na pohovce se svou novou dívkou. Neodvážil jsem se. A průvodčí v mikrobuse jsem řekl, že jsem hned věděl, že ten off-road zastaví policajti. Nedůvěřivě se na mě podívala a požádala mě, abych ihned zaplatil jízdné. Ta ženská měla pohled jako mýval.

Bydlím v Malasaña, předtím jsem to válel v La Latina, v té čtvrti, kam jsem se přestěhoval s Laurou Songovou po několika měsících, kdy jsme zadarmo obývali pokoj v bytě jednoho kamaráda v La Concepción, naproti parku Calero, v tom bytě po feťácích. Po rozchodu mě k sobě na pár dní vzali jedni vzdálení příbuzní, které jsem poznal až tady, bylo to jen o pár ulic dál. Nedokázal jsem ale denně chodit kolem domu, kde to všechno skončilo.

Měl jsem štěstí, když si mě na podnámem vzaly jedny studentky z Dánska, měly být hned vedle náměstí Druhého května, přímo v srdci Malasaña, děti tam pobíhají a šplhají po prolézačkách na maličkém dětském hřišti, zatímco pubertáci z Latinské Ameriky skupinově zabíjejí čas převlečení za gangstery z Bronxu a Amíci předělaní na Madridány se dělí o barové zahrádky na ulici se španělskou mládeží, která se sem stěhuje, protože je to tady v módě. Pokoj v La Latina byl ve sklepě, což z nás dělalo tak trochu krtky. Okna byla na úrovni chodníku; v zimě do nich slunce skoro nezasvitlo, a když jsem chtěl vědět, jestli je den nebo noc, musel jsem se podívat na hodinky. Čas nás ovšem tehdy příliš nezajímal, protože jsme byli bez práce a taky zkrátka mladí lidi ohlušení ráumusem města dýchajícího prach stavenišť a kouř nekonečného svátku.

Zpočátku mě La Latina dostávala. Její těsné kamenné ulice a balkóny ve mně probouzely fantazii a aktivovaly ono nostalgické jádro mé bytosti, které vzdálenost ani nenávisť nedokáží nikdy potlačit. V Limě nejsou balkóny jako v Madridu a ty, které se dosud nerozpadly ve vlhkém vzduchu, jsou všechny ve čtvrti Cercado a slouží už jen jako svědkové úpadku, který v této části města vládne. Právě taková nostalgie mě zaplavovala: jistota, že všechno půjde k čertu, spíš dříve nežli později.

K rozchodu s Laurou Songovou došlo začátkem toho jara, kdy mě život v La Latina už tolik nebral. Připadalo mi to tam tehdy prostě jako čtvrt pro současné dospělé lidi, lidi ve věku, který odpovídá období kapitulace, především přijetí skutečnosti, že všechna překvapení mizí a místo nich nastupuje plánování. Současní dospělí poslouchají hudbu ztišenou. Tehdy jsem už taky znal Oda. Můj šéf, Španěl, vždycky říkal, že od mládí pracoval pro jiné a už toho má plné zuby. Proto si založil firmu poskytující péči o domácí zvířata, kterou řídí ze svého bytu. Byl toho názoru, že jelikož má mýval čtyři nohy stejně jako pes, můžu se o něj docela dobře starat. Můj šéf se jmenuje JFK, jako ten zavražděný prezident, představitel té osudem stíhané dynastie. Můj šéf nepatří k žádné dynastii a chce, aby se mu říkalo prostě J. F. v jeho jméně znamená Fernández a K znamená Klimkiewicz. Nejdřív na mě působil jako otrava. Měl dlouhé nagelované vlasy a nosil kovbojské holínky, džíny a černou košili s rukávy vyhrnutými až po lokty zastrčenou do kalhot. Zářil jako *midnight cowboy* ztracený v Madridu, postava toho druhu, jaká mi ve snech unese dívka a druhý den ráno ji pohodí, jeden z těch lidí, kteří si o sobě myslí, že jsou páni světa.

Při prvním setkání mě J přijal ve své miniaturní kanceláři. Na základě dětinského omylu (nápis u vchodu,

zlatá písmena „Marketing a konzultace“) jsem si myslel, že se jedná o nějakou obří společnost zaměřenou na péči o domácí mazlíčky. J vycítil můj údiv a vysvětlil mi, že mu kancelář zapůjčil jeden kolega. Pohovor trval pět minut. Na všechny jeho otázky jsem odpověděl kladně. Pro peníze, které by mě a Lauru Songovou zachránily, jsem byl svolný k jakékoli oběti. Potom jsem dodal, že jsem superdochvilný a nesnáším, když někdo chodí na schůzky pozdě. Rozloučili jsme se, a když jsem čekal na výtah, zmocnil se mě záchvat smíchu. Je možné padnout tak hluboko? Vždycky to jde a já jsem to ještě nevěděl.

Laura Songová neměla práci a to, co jsem vydělával venčením psů, na všechny náklady nestačilo. Proto každé ráno, jakmile jsem odešel, chodila na poštu a rozesílala svůj životopis po adresách firem, jejichž nabídky našla na internetu. Neměla ovšem pracovní povolení, stejně jako já. Stala se z toho naše rutina, metoda, jak zabít čas, jako řídit nákladák napříč pouští a hledat vodu.

Kdo se zamiluje, mimoděk začne sestavovat celý slovník pitomostí, o kterých by si druhý ani nepomyslel, že je dokáže vyslovit. Zdrobněliny se promění v běžné výrazivo, zmizí ostych a člověk se domáhá svého práva na směšnost. Spolu s Laurou Songovou jsme sepsali celý bestiář, který jsme používali při praktické realizaci naší lásky, té lásky, které se mi nedostávalo, když jsem zvažoval, jestli s ní mám být při jejich posledních narozeninách. Tehdy jsme ještě užívali označení milenci, nebo spíš já užíval označení *sponzor*, protože jsem se opravdu cítil jako sponzor. Pokaždé když jsem v supermarketu omylem koupil nesprávný jogurt, Laura Songová nasadila ten obviňující frustrovaný výraz, jako kdyby ji moje chyba měla stát život. Byla to egoistka.

Už čtrnáct dní jsem chodil k Odovi do jeho domu v Pozuelu, čtvrti pro zámožné lidi, s domky, které mi připomínaly La Planicie v Limě, byly vzdálené všemu hluku a obklopené obrovskými zahradami, kde sekačky na trávu vypadají jako sportovní fára. Ráno jsem chodil do La Moraleja, další rezidenční zóny, kde mě pokaždé oskákali a olízali dva labradoři jedné rozvedené třicátnice, která si v obýváku budovala knihovnu plnou knížek o tom, jak mají lidi naložit se svým životem. Potom jsem venčil další psy, o které jsem se staral i během týdne, a odpoledne na mě z kouta své klece prskal a zlověstně vrčel Odo. Pokud si vzpomínám, mývala jsme do našeho sentimentálního bestiáře určitě ani jednou nezařadili. Říkám si ale, že by to byla velmi trefná volba.

• • •

Venčení psů je práce na plný úvazek, pracuje se každý den, včetně svátků, neexistují prázdniny ani omluvenky kvůli nemoci. Psi důvodům nerozumějí, a jejich páni někdy taky ne. Je to práce, které se člověk musí zasvětit. Pokud to služba vyžaduje, musí se vstát v šest ráno, ať je pondělí nebo neděle. Jedna zákaznice chtěla, abych jejího psa venčil o půl šesté ráno. J ji přesvědčil, že můžu přijít nejdřív v sedm. J má zvláštní talent pro jednání se zákazníky, jeho hlas zní autoritativně, a přitom mile. Když se přihlásí nový zákazník, skoro pokaždé jde se mnou, aby mě představil, řekne jim, že mě vybral, protože jsem ze všech jeho zaměstnanců nejstarší. Dosáhne toho, že mu ti cizí lidé hned důvěřují, začnou mu vypravovat, proč se na něj obrátili, a přitom mu částečně odhalí i své osobní tragédie. J je utěší a dopodrobna jim vysvětlí, jak to bude chodit, zatímco já si hraju s jejich domácím mazlíčkem. Po chvíli oba tiše odejdeme.

Ta fena (domácí mazlíček) bydlela v Alcorcónu, vesnici na kraji Madridu, která se stala městem. Jet až tam, trávit celou hodinu v metru, bylo nad moje síly. A potom ulice plné smetí rozházeného kolem popelnic, parky, ve kterých je víc plechovek a rozbitých láhví než květin, lidi oblečení v hadrech, které vypadají, jako by pocházely z dobročinné sbírky odkudsi z východní Evropy, mladíci v autech s rozeřvanou hudbou, staříci jako strašáci do zelí strnule vegetující na lavičkách a na nárožích, Rumuni s těmi svými šupinatými botami, Rumunky s těmi svými nevkusnými šperky, Španělé, které by člověk považoval za Rumuny, Latinoameričani v telefonních budkách hádající se o peníze s kýmsi na druhé straně Atlantiku, bloky budov osázené balkóny s železným zábradlím, taková ta předměstská vězení, která mi připomínala šílenou čtvrť Cono Norte v Limě. Kdykoli jsem přijel do Alcorcónu, cítil jsem se, jako by mě právě vyhnali z ráje v centru, a říkal jsem si, proč se všichni ti lidi tak smějí, když musejí bydlet na takovém místě.

Služba trvala dva týdny, zatímco se panička zotavovala z nemoci, jejíž jméno jsem se dozvěděl až později. První den mě při venčení provázela její matka, aby mi ukázala místa, kde Nani ráda čurá. Myslel jsem si, že se mnou půjde jenom první den, ale šla se mnou i druhý den a ten další zase. Venčení se proměnilo ve společenskou konverzaci, stal se ze mě malý J. Proti mluvení nic nemám. Štvalo mě tehdy to, že moji samotu narušil někdo, koho jsem nepozval. Pochůzky mi sloužily k tomu, abych se uvolnil, abych zvládl nastávající pohromu, protože s Laurou Songovou jsme si přestávali rozumět už i v takových věcech, jako je hudba. Písničky otvíraly úplné propasti, vzdalovaly nás od sebe. Nanina babička vykládala každé ráno ty samé historky, narozeniny Laury

Songové se blížily a mně chyběly síly k tomu, abych ji políbil. Co jsem dřív dělal bezděčně, se najednou stalo povinností, a vzpurnost narůstala. Kvůli vzteku už jsem dál nemohl, nechápal jsem, nač ta nejistota, nevěděl jsem, co se s námi stane, až peníze nebudou stačit. Už jsem nedokázal potlačovat zatrpkllost, kterou jsem cítil v souvislosti s vědomím, že jsem se spletl, když jsem ji přiměl, abychom odešli z Limy, kde nás před problémy chránilo aspoň to, že jsme tam byli doma. Nechápal jsem, jak jsme se mohli dostat tak daleko. Nevěděl jsem, jak bych mohl náš odchod z Limy napravit.

Jednou odpoledne si mě J zavolal a předal mi další reklamní letáky. Neřekl jsem mu, že jsem jich roznesl jen pár, protože jsem se styděl v tom pokračovat, když jsem k smrti vyděsil jednu dámu. Byla to taková tlustá dáma, venčila bišonka, toho trpasličího psíka, co by mu člověk zlomil vaz palcem a ukazováčkem. Nechápu, proč se ta tlušťoška vydělala, nijak jsem na ni nevybafl a taky rozhodně nevypadám jako vrah. Ale když jsem jí vnucoval leták, najednou chytila psa do náručí a dala se na ústup, přičemž mě pořád po očku sledovala. J byl přesvědčený, že firma bude fungovat a z něho se stane magnát přes venčení psů v Madridu. Začal mluvit o ziscích, které by takový kšeft mohl přinést. Pusu měl jako kalkulačku a plival z ní násobilku. Dostal se do stavu euforie, který mě vyváděl z míry. Znovu mně začal vysvětlovat, jaké další služby bude firma kromě venčení poskytovat. Vrazil mi pár balíků letáků a naříkal, že ho tento byznys nenapadl dřív, že prý by si tím byl ušetřil spoustu let otroctví.

Laura Songová pořád skuhrala, nemohla si v Madridu zvyknout. Ležela v posteli a pouštěla si cédéčka Michaha P. Hinsona, Baxtera Duryho nebo skupinu Sr. Chinarro. Když se u nějaké písničky zasekla, pouštěla si ji pořád dokola. Tenhle zvyk mě přiváděl k šílenství. Brali ji hlavně Sr. Chinarro, naučila se dokonce nějaké jejich texty. (Jsem si jistý, že tohle je poprvé, co někdo zmiňuje v knížce Michaha P. Hinsona a Baxtera Duryho, nemyslím, že by to předtím někdo udělal, protože většina spisovatelů, hlavně těch, kteří by měli chodit venčit psy, aby poznali, jaký je život, má mizerný hudební vkus.) I já jsem se naučil pár textů od Sr. Chinarro a zpíval jsem je Odoovi. Jeho pán je neblahou shodou okolností stařík, který pořád jen sedí zavřený ve svém pokoji a čte si noviny.

Oda mu domů přitáhl jeho syn, kluk, který žije v Londýně. Ten stařík se na mě sotva podívá. Syna od sebe odehnal svou neústupností. Chtěl, aby po něm převzal otěže tiskárny, která mu kdysi vynesla majlant. Pořád dokola do něj hučel, kdykoli se rodina sešla. Že to dělal, dokud žila jeho manželka, bylo normální, byl to boháč, který sám sebe vnímal jako spravedlivého otce, a líbilo

se mu ukazovat se v takovém světle. Když ale zemřela, jenom to nabralo na síle a taky mu začal plánovat budoucnost. Viděl ho jako slibného mladíka a chtěl, aby to o něm říkali i druzí. Kluk se nakonec vyděsil, odlétl za tetou a nechal po sobě jen mývala v kleci. Takle rodinná historie pro mě ale končí, kdykoli se za mnou odpovědně zabouchnou dveře toho domu, kam chodím čistit mývalovu klec.

Irene de Lima, Brazilka, která tam pracuje jako pomocnice, taky nemá mývala ráda. Dokonce se ani neodvažuje projít kolem jeho klece. Irene de Lima se rovněž snaží vyhýbat staříkovi a jeho stížnostem na nečistotu a nepořádek, které podle něj v domě vládnou. Je jasné, že ten člověk má nervy v kýblu. Kromě obývacího, kuchyně a koupelny je jeho pokoj jediný v domě, který jeví známky života. Pokoj jeho syna je trvale zavřený a ostatní místnosti jsou prázdné. Stopy minulosti, například fotografie nebo ozdoby, jsou všechny v krabicích, které zabírají polovinu garáže, v níž pomalu rezaví auto, které vypadá jako stroj času za starých vědecko-fantastických filmů. Irene de Lima krabice každý den oprašuje, zatímco já na druhé straně domu něžně rozmlouvám s Odem, vybírám mu z klece hovínka a modlím se, aby mě nekouzl.

Ráno jsem to míval volnější, aspoň ve srovnání s tou sebevražednou misí, kterou pro mě představoval Odo. Když jsem se vypořádal s Nani a její babičkou, sebral jsem ty dva labradory v La Moraleja a šli jsme do oploceného parku za jejich domem. Taky jim jsem zpíval písničky od Sr. Chinarro — klidně by mohli své další album nazvat *Hudba pro zvířata* nebo *Venčení psů*. Platon a Sokrates, ti dva labradoři, nedělali žádné problémy, a když neměli chuť si hrát, věnovali se tahání klacků. Takové chvíle jsem využíval k četbě, poslouchání hudby anebo jsem se soustředil na tvář nějaké dívky, která by mě mohla přenést do stavu vytržení. Někdy jsem se bavil pozorováním puberťaček, které se utrhly ze školy a zabíjely čas na dětském hřišti hned vedle. Zpívaly si poslední hity z rádia nebo si v pubertáckých časopisech četly příběhy o lásce. Kluci, kteří tam za nimi chodili, si zpívali stejné písničky a kouřili trávu. Proti komu se bouřila takhle banda opálených a nagelovaných pubertáků? Proti nudě, od které jim konta jejich rodičů nemohla pomoci? Dospívání: doba katastrof a nepatrných vítězství, která každý nafukuje, jak se dá, aby si jimi pak mohl polepiti zdi své paměti. Moje vlastní vzpomínky na ta léta připomínají mnohonásobně zvětšené fotografie s rozmazanými obrysy.

Ze španělského originálu *Paseador de perros* přeložil Marek Sečkař.

Sergio Galarza Puente (nar. 1976) je peruánský spisovatel žijící v Madridu. Za román *Paseador de perros* (Muž, který venčí psy, 2008) obdržel cenu Premio Nuevo Talento FNAC.

Mocná zbraň

Letos v květnu by se dožil sta let Zdeněk Pluhař, brněnský rodák a spisovatel, dnes posuzovaný s poněkud rozporuplnými pocity.

Zdeněk Pluhař se narodil v rodině doktora práv a významného činitele samosprávy, do převratu 1918 zemského poslance a náměstka zemského hejtmana. Jeho otec byl přízřivobivý a po říjnu 1918 se stal předsedou zemského výboru a brněnského odboru Národní rady. V této funkci byl jedním z těch, kteří prosadili vytvoření Velkého Brna, v němž se prosadil proti dosud dominujícím brněnským Němcům český živel. Byl rovněž jedním z velkých příznivců elektrifikace, zavedení elektrické sítě na Moravě lze tedy též zčásti považovat za jeho dílo. Syn se výrazně orientoval do technické oblasti, vystudoval brněnskou reálku a inženýrské stavitelství na VUT, kde promoval roku 1937. Po skončení studia nastoupil jako provozní inženýr k firmě Ing. Feyrer v Brně. Tento podnik inženýrských staveb tehdy stavěl vodojem v Třebíči. Firmou pak byl Pluhař vyslán do Vítkovických železáren, kde vypracovával plány potrubí pro stavbu vodojemů a vodovodů. Do civilního života však vstoupila blížící se válka. Mladý inženýr byl povolán na vojnu jako četař aspirant a podílel se na budování opevnění v Sudetech. Až do mnichovské krize prováděl stavební dozor na Luční hoře v Krkonoších. Po demobilizaci pracoval ještě dva roky jako inženýr, v roce 1942 byl však zatčen gestapem pro pomoc židovským spoluobčanům. Byl vězněn a vyslýchán nejprve v Brně, pak byl převezen do Prahy na Pankrác, aby nakonec

skončil v Malé pevnosti v Terezíně. Po propuštění byl v roce 1944 znovu zatčen za padělání dokladů a prodělal tutéž anabázi až na to, že na jejím konci onemocněl v Terezíně skvrnitým tyfem. Na rozdíl od mnoha jiných však měl štěstí.

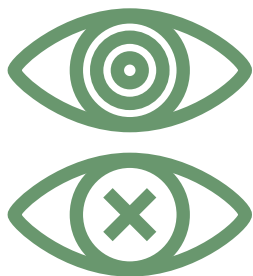
Po osvobození se Zdeněk Pluhař vrátil k firmě a pracoval na rekonstrukci mostů přes Dyji. Podnik byl roku 1948 znárodněn a zařazen do Československých stavebních závodů, inženýr Pluhař zůstal na svém místě. V roce 1949 se stal stavbyvedoucím Vírské přehrady a po této zkušenosti byl převeden do Hydroprojektu v Brně jako projektant přehrad. Tady působil až do roku 1956, kdy se rozhodl stát spisovatelem z povolání. Přispíval do *Hosta do domu*, *Literárních novin*, v letech 1975–1980 působil jako dramaturg Filmového studia Barrandov. Pluhař psal hodně o tom, co znal. Řada jeho hlavních hrdinů nepostrádá technické vzdělání, pracují na různých stavbách a někdy je hlavním hrdinou dokonce stavba sama. Jako autor využil Zdeněk Pluhař i rodinnou atmosféru, to když psal *Minutu ticha za mé lásky*, svou zkušenost z doby Mnichova v románu *Skleněná dáma* či dokonce učivo z dob studia na technice — *Kříže rostou k Pacifiku*. V mládí byl nadšeným horolezcem a zdolal nejeden vrcholek v Tatrách, ale třeba i v Alpách. Také tuto zkušenost zužitkoval, a to v románu *Mraky táhnou nad Savojskem*.

Jak ale začal plnit společenskou objednávku, ztratilo jeho vyprávění na živosti a spisovatel na autoritě. *Modré údolí* dokonce přepracoval pod vlivem kritiky, která mu vytýkala zjednodušenou kresbu vztahů mezi lidmi. Bodejť, vždyť onoho roku 1954 nepsal Pluhař původně o lidech, ale o tom, jak roste vodní dílo. Budovatelský román neměl lidské hrdiny, jen plakátové postavičky kolem díla s velkým „D“. Je zásluhou skutečně slušného stylisty, že i z tohoto tématu udělal knihu, která jde čist. Horší je to s jeho nejoblíbenější, často překládanou prací o pouťorovém exilu *Opustíš-li mne*. Její zákeřnost tkví zjevně v tom, že knížka byla dobře napsána. Mě kdysi také zaujala a autorovi jsem jeho výpověď věřil. Psané slovo je mocná zbraň, a když ji někdo zneužije...

Libor Vykoupil je historik.

Granty jako sociální dávky

Jestliže existuje téma, které dnes sjednocuje intelektuály, vědce, umělce, sociální pracovníky i nejrůznější nadšence a dobrovolníky napříč obory, pak jistě nesouvisí s postojem k životu, ideou všeobecného dobra či budoucností lidstva. Jde o granty. Formuláře, žádosti, přílohy, psaná i nepsaná pravidla a... účetnictví.

Grant je ve své podstatě účelový příspěvek, který většinou poskytuje stát na službu, již považuje za společensky důležitou a kterou nedokáže sám v potřebné kvalitě zajistit. Jde o systém levný a projekty kvalitní, neboť procházejí výběrovým řízením a ti, kdo o podporu žádají, jsou přesvědčeni o jejich smysluplnosti až na hranici dobrovolnosti. Tato bohužel služba se však postupem let změnila v kariaturu a noční můru všech, kteří s ní přicházejí do styku. V průběhu porevolučních let delegoval stát na grantové řízení tak velkou část důležitých služeb, že je dnes na něm fakticky závislý stejně jako řada subjektů a projektů jimi spravovaných. Z fakultativní podpory se tak stal mandatorní výdaj, při jehož výpadku hrozí kolaps celého odvětví.

Horším problémem však je, že v zemi, kterou od listopadu 1989 neřídí premiéři, ale ministři financí a jejich prodloužené údy v podobě ekonomických oddělení, se deformoval i původní smysl a étos grantového řízení. Donátory dnes víceméně nezajímá, v jaké kvalitě, s jakým ohlasem či dokonce zda vůbec byl projekt realizován, ale pouze schopnost žadatele ovládat grantový jazyk, správně vyplnit formulář a zejména dobře vyúčtovat poskytnuté peníze. Problém tedy nastává až ve chvíli, kdy z přidělených financí koupíte místo balíku kancelářského papíru láhev stoličné vodky.

Jsou to totiž právě ekonomové, přesněji účetní, kteří nakonec stanovují strukturu toho, na co se peníze budou vynakládat a co jsou náklady uznatelné pro realizaci projektu. Některé instituce tak například z grantů nedovolují vyplácet honoráře, což u divadla znamená, že sice můžete zaplatit scénu, ušít kostýmy, vylepit plakáty, ale herci musí hrát zadarmo. Byrokracie tím v zásadě ovlivňuje charakter projektu více než odborné komise. Ty sice vybírají akce vhodné k podpoře, ale pak již všechna moc náleží byrokracii, která na projekty aplikuje stejná měřítká, podle jakých fungují úřady. Tužky, ořezávátko a sešívačky jsou náklady pochopitelné. Fakt, že láhev tvrdého alkoholu je pro úspěšnou realizaci grantu kolikrát potřebnější (ať už slouží k uctění ruského umělce či vybuzení tvůrčí inspirace), jde mimo úřední představitost.

Co hůře, byrokracie je dnes systém hluboce paranoidní. Jestliže je její existence založena na bujení, tak od jistého momentu začne o smyslu svého bujení pochybovat. To však pochopitelně nevede k zastavení růstu, ale k tomu, že je směřován dovnitř úřadu, do kontrolních oddělení a kontrolních oddělení kontrolních oddělení. A stejnou logiku používá i na granty, jejichž podstatě rozumí stejně málo jako smyslu svého růstu. Stihomam, který přizívají množící se kontroloři a spletitý systém nařízení, interních vyhlášek a zákonů, v nichž není možné se vyznat a které si mnohdy vzájemně odporují tak, že není možné je ani současně dodržovat, pak vede k tomu, že nikdo nic neví jistě, ale tím víc se cítí vinen.

Schválně zde mluvím o systému, a nikoli konkrétních lidech. Při osobním setkání s úředníkem nad problémem účetního dokladu „1 ks vodka stoličná“ totiž zjistíte, že vás v podstatě chápe, ale že nad ním je NĚCO vyššího a mocnějšího. V devadesáti devíti případech ze sta vám taky okamžitě poradí, jak TO obejít.

Bdělý občan, který v kavárně náhodou natrefí na skupinku umělců, vědců či jiných dobrovolníků, kteří popíjejí stoličnou, si tedy může být jist, že účetně je vše v pořádku: ve vyúčtování grantu se objeví položka „pronájem prostor pro prezentaci“. Jestli dotyční dělají ještě něco jiného, než pijí, vyplňují formuláře a vyúčtovávají poskytnuté prostředky, nikoho moc nezajímá. Možná by ministerstvo práce mělo zařadit granty mezi sociální dávky a uvažovat o zavedení G-karet.

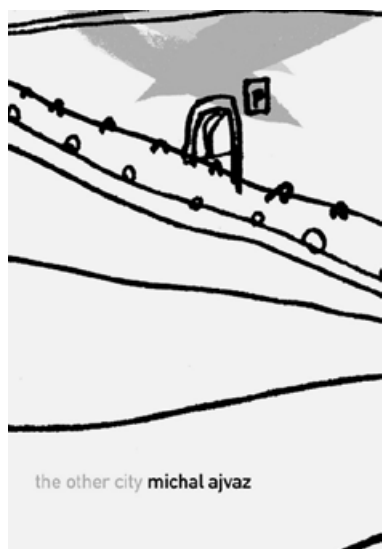
Miroslav Balašík je šéfredaktor *Hosta*.

Knihy na export

Několik poznámek k programu Podpora překladu české literatury

Marek Sečkař

Ministerstvo kultury České republiky letos ve svém grantovém programu Podpora překladu české literatury rozdělilo zhruba dva miliony korun, tedy zase o něco méně než loni. Žadatelů bylo — mimo jiné i díky tomu, že ministerstvo v posledních letech program aktivně propaguje — sto tři, tedy zase o něco více než loni. V konečném součtu je tedy zase o něco hůře než loni. Jak to vypadá jinde, jak to vypadá s námi a jaké jsou výhledy do budoucna?

Nizozemský překladatel a literární agent Edgar de Bruin publikoval před třemi lety v *Lidových novinách* polemický článek „Co ten stát vlastně chce?“, v němž jmenoval své výhrady ke stávajícímu systému grantové podpory překladů české literatury v zahraničí. Kritizoval především podmínky udílení grantů, jež jsou netransparentní; skutečnost, že pokud grantová komise některou žádost odmítne, své rozhodnutí není povinna zdůvodnit; že podporu často obdrží i starší literární díla — ačkoli systém je míněn především na podporu tvorby současné; a konečně také jednání grantové komise, které je zcela nepředvídatelné a v důsledku působí jako loterie: často dochází k situaci, kdy je ze dvou takřka totožných žádostí jedna podpořena a druhá odmítnuta, aniž by bylo jasné, proč se tak stalo.

Kritika nezůstala bez odpovědi. Poměrně ostře se vůči ní vymezili někteří členové tehdejší grantové komi-

se v čele s kritikem Jakubem Šofarem; Edgara de Bruina naopak podpořila literární agentka Dana Blatná a někteří čeští nakladatelé a literáti. Ministerstvo samo jako hlavní předmět sporu zaujalo v polemice zdrženlivý postoj.

Kniha jako zboží?

Grantová politika je vždy ošemetná záležitost. Ať jsou podmínky udílení dotací nastaveny jakkoli, do v zásadě tržního prostředí nakladatelského průmyslu vstupují jejím prostřednictvím faktory, které s trhem nemusejí mít mnoho společného a často se zakládají na subjektivních názorech několika jedinců. Mezi tyto faktory může patřit kvalita díla, jeho prospěšnost při budování pozitivního obrazu České republiky ve světě, hospodářská situace v té které zemi, předpokládaná schopnost díla prosadit se s pomocí finanční dotace nebo bez ní a nepochybně také osobní preference lidí, kteří o udílení grantů rozhodují. V prostředí, kde v podstatě nelze stanovit exaktní kritéria, se něčemu takovému nikdy úplně nevyhne.

Svým způsobem je literatura zboží jako každé jiné. Má svoji cílovou skupinu, propaguje se reklamou a prodává se s očekáváním zisku. Skutečnost, že cílová skupina je malá, náklady neúměrně velké a zisky často nulové, na tom principiálně nic nemění. Literaturu lze navíc vyvážet. Kniha, která měla úspěch v jedné zemi, může podobného úspěchu dosáhnout i jinde. Pokud se to podaří, pro držitele autorských práv to znamená navýšení výdělků, aniž by přitom výrazně rostly náklady. K něčemu takovému ovšem dochází zřídka, alespoň v případě české literatury.

Vedle svého komerčního rozměru je ovšem kniha také kulturní statek, který možná lépe než cokoli jiného danou zemi coby kulturní entitu reprezentuje. Vzpomínám si, jak jsem se před několika lety ve Stockholmu zúčastnil celosvětového setkání nakladatelů vydávajících díla Stiega Larssona. Lidé ze švédského nakladatelství Norstedts, kteří toto setkání pořádali, si tehdy libovali, že Larsson představuje největší švédský kulturní export od Bergmanových dob. Měli pravdu přinejmenším v tom, že mnozí lidé po celém světě po jistou dobu vnímali Švédsko především optikou Larssonovy trilogie, podobně jako je v sedmdesátých letech vnímali optikou filmů Ingmara Bergmana. Takové jevy se navíc často táhnou celá léta. Díky Stiegu Larssonovi jsou lidé dočasně ochotni hltat všechno, co se prodává pod značkou „severská krimi“ — bez ohledu na to, zda tato značka zastupuje nějaký konkrétní obsah, anebo funguje jen sama o sobě. Pro každou zemi je tedy výhodné své knihy vyvážet, neboť se tak ve světě uvádí účinnou, a přitom nenásilnou formou.

Knižní diplomacie

Ovšem je to obtížné vyvážení. Z jakéhosi důvodu se knihy prodávají hůře než víno nebo auta, a byť třeba mají v zahraničí úspěch, výsledná bilance často končí v červených číslech. Ve většině případů je potřeba knihám finančně pomoci. To opět není nic, co by se týkalo výhradně knih, neboť mnohé vlády krom toho, že aktivně lákají investice zvenčí, také zavádějí podpůrné programy pro export zboží, které je z hlediska ekonomiky či mezinárodní prestiže dané země považováno za významné. Státy, které na to mají a které si uvědomují význam knihy coby statku definujícího a ilustrujícího tvář jejich kultury, neváhají investovat peníze rovněž do vývozu své literatury.

Rozhlédneme-li se po světě, zjistíme, že téměř každá rozvinutá země takovým programem disponuje. V tom, jak je koncipován a jak velkoryse je pojat, hraje roli několik okolností. Samozřejmě je zde hledisko ekonomické. Svou literaturu vyvážejí především země, které si to mohou dovolit. Druhé hledisko souvisí s tím, nakolik daná země považuje vývoz své kultury za žádoucí a dále nakolik je či není její literatura schopna vyvážet se sama bez finančních injekcí ze strany vlády. Tím pádem například Spojené státy žádný vládní program na podporu vývozu své literatury nemají, přestože peníze by se jistě našly; zřejmě je to tím, že americká kultura se vyváží samospádem. Opačným případem je Izrael, velmi malá, ale relativně bohatá země, která si svou pověst ve světovém kontextu aktivně buduje; její program pro vývoz literatury je proto štědrý a poměrně flexibilní a lze předpokládat, že politika v něm sehrává významnou roli.

Politika však není pokaždé to nejdůležitější. Například nizozemský program je v podstatě stejně velkorysý a operativní jako ten izraelský — zřejmě jednoduše proto, že Nizozemsko považuje svou literaturu za prestižní záležitost a chce, aby se o ní vědělo i ve světě. S podobným přístupem se setkáme rovněž ve skandinávských zemích nebo ve Francii.

Podpora vývozu, jakkoli velkorysá, však sama o sobě neznamená, že se daná literatura v cizině prosadí a bude tam mít úspěch. Jakékoli finanční pobídky mohou působit jako dvousečný meč, v oblasti kultury možná více než kde jinde. Specifickým případem je Slovinsko. Každý si pamatuje, jak zhruba před deseti lety slovinské knihy doslova zaplavovaly český trh. Vycházely romány, často od mladých a neznámých autorů, a vedle nich také povídky a básnické sbírky, tedy žánry, které se velmi obtížně prosazují i na domácím trhu. Bylo to dáno jednoduše tím, že se slovinská vláda rozhodla vývoz své literatury důrazně podpořit a zřídila pro to velmi opulentní program.

Vydávat slovinské knihy bylo velmi snadné; nepřinášelo to patrně žádný velký zisk, ale dávalo to relativně slušně zaplacenou práci překladatelům a redaktorům. Výsledkem bylo, že vycházely knihy, které by za jiných okolností zřejmě nikdy nevyšly, a nelze říci, že by této nakladatelské činnosti odpovídal zájem čtenářů. Spíše než jako kulturně sebevědomá země, která má světu co nabídnout, se Slovinci tímto způsobem zapsali do povědomí Evropy jako národ snaživců, kteří se dokáží vetřít doslova všude. Situace se ovšem časem vyřešila sama. Jednak čeští nakladatelé zřejmě naznali, že vydávat knihy tímto způsobem nedává valný smysl, a jednak k podobnému závěru časem jistě dospěli i sami slovinskí autoři, neboť jejich útoky na české redakce postupně ustaly. Definitivní tečku za dobovatelským úsilím „ambiciózní zemičky“ udělala nakonec neviditelná ruka trhu, konkrétně ekonomická krize. Slovinsko v současnosti čelí vážným finančním potížím a jeho vláda, již zcela v duchu středo-evropské postkomunistické tradice, ve snaze omezit výdaje sáhla ze všeho nejdřív na své kulturní fondy. Narazit v českých knihkupectvích na nově vydanou slovinskou knihu není dnes nijak snadné, a pokud se nějaká objeví, lze předpokládat, že se jedná o titul, který si našel cestu ven navzdory všem potížím — je to tedy kniha, kterou skutečně stojí za to si přečíst.

Dát či nedat

Český program je ve srovnání s většinou svých protějšků v zahraničí specifický tím, že jej nespravuje sice státem zřízená, ale v zásadě nezávislá instituce, nýbrž přímo Ministerstvo kultury. Je také poměrně jednoduchý a statický. Spočívá vlastně jen v tom, že zahraniční zájemci o vydávání českých knih předloží své projekty a na ministerstvu se jednou ročně sejde komise, která z hory žádostí vybere ty úspěšné. Ve prospěch programu hovoří i skutečnost, že ministerstvo o jeho existenci v posledních letech aktivně informuje a samo potenciální zájemce vybízí, aby se o podporu ucházeli. Tyto snahy ovšem dávají malý smysl, pokud finanční prostředky vynakládané na program stagnují nebo dokonce klesají. Navíc nemůže být ani řeči o tom, že by ministerstvo zřizovalo různé vedlejší formy podpory, jimiž často disponují programy v jiných kulturně vyspělých zemích, například překladatelské domy nebo stipendia určená přímo jednotlivým překladatelům.

Sám jsem byl poslední tři roky členem komise, která o udílení grantů na podporu překladů české literatury

rozhoduje, a tak mi asi nepřísluší pouštět se do vážného hodnocení. Některé skutečnosti jsou však poměrně zřejmé. Přestože mnohé z výtek, jimž grantová komise průběžně čelí, mají své opodstatnění — především lze oprávněně kritizovat jistá konkrétní rozhodnutí —, hlavní výhrady, týkající se nejasných kritérií a netransparentnosti rozhodovacího procesu, mi připadají jako v zásadě nespravedlivé. Je třeba si uvědomit, že komise čítající sedm členů musí v jednom dni posoudit desítky žádostí. Předem je jasné, že na všechny se nedostane, a o tom, které žádosti podpořeny budou, se po krátké diskusi rozhoduje hlasováním. Chtít po komisi, aby každé své rozhodnutí detailně zdůvodnila, by bylo jako chtít po porotcích hlasujících při krasobruslařské soutěži, aby podrobně doložili každý svůj jednotlivý hlas. Stane se například, že tutéž knihu chtějí vydat nakladatelé z Německa a z Velké Británie. Oba žádají o značné částky a jejich žádosti jsou co do kvality rovnocenné. Přitom je jasné, že komise bude moci podpořit pouze jeden z obou projektů. Někteří členové se z těch či oněch důvodů domnívají, že by kniha měla vyjít spíše v Německu, jiní zase že ve Velké Británii. O výsledku rozhodne hlasování a případný neúspěch nelze zdůvodnit jinak než v tom smyslu, že žádost zkrátka nezískala dostatečnou podporu.

Pokud je tedy někdo na vině, bude to nejspíš samotný systém. Zde se nabízejí různé možnosti zlepšení. Bylo by například možné postupovat podobně jako v jiných zemích a zřídit samostatnou instituci, která by se na podpůrný program mohla plně soustředit. Její rozhodovací orgán by mohl být menší, například tříčlenný, což by mu umožňovalo přijímat rozhodnutí na základě skutečně fundované debaty, jejíž výsledky by se také daly snáze formulovat. Taková komise by mohla zasedat vícrát do roka, třeba i jednou měsíčně, což by jí umožnilo větší operabilitu a také by to otevřelo cestu k podpoře menších, například časopiseckých projektů.

Všechny takové nápady však vždy nakonec narazí na tentýž problém a tím je finanční stránka podpory české literatury ze strany státu. Částky vyčleněné na tento účel nebyly nikdy valné a v posledních letech mají neustále tendenci se smršťovat. O tom, proč tomu tak je a co by se s tím dalo či nedalo dělat, se případný zájemce může dočíst na jiných místech. Většinou to není příliš veselé čtení.

Autor je redaktor Hosta.

Miroslav Hupčych, z cyklu Milovníci knížek

Každý uherák snad není z myšího masa

S **Janou Šrámkovou** o vyrůstání v církvi, psaní a mateřství

Pozoruhodné není to, že je mladá, že je žena a že píše... Takových je ostatně dnes už mnoho. Důležitější je, že před pěti lety Jana Šrámková zaujala novelou *Hruškadóttir*, za niž získala Cenu Jiřího Ortena, a letos se hlásí s novou prózou *Zázemí*. A ta má totožné téma s knihou, kterou před sto šedesáti lety sepsala jiná česká autorka — s *Babičkou* Boženy Němcové.

Vypravěčka vaší debutové novely *Hruškadóttir* nachází náhradní rodinu, Filemon z vaší dětské knížky hledá svou rodinu a v *Zázemí* píšete o babičce, tedy o rodině... Je pro vás rodina něco, co člověk postrádá, nebo naopak spíš to, co ze sebe musí svléknout?

V době, kdy jsem knihu *Hruškadóttir* promýšlela, kolem mě byla spousta lidí, kteří neměli rodinu, byli z neúplných, vztahově pokroucených rodin, a ti všichni mi záviděli, že já rodinu mám, že jsem z úplně dokonalé rodiny.

Co to znamená?

To je právě otázka... Co to je dokonalá rodina a jestli něco takového existuje. Protože tihle lidé byli poznamenáni tím, že jejich táta byl takový, onaký nebo že tam vůbec nebyl a že kvůli tomu něco třeba nikdy nezažili. Já jsem si naopak potřebovala vyřešit to, že jsem vyrůstala v ideálu, ale stejně tím nejsem poznamenána jenom v pozitivním smyslu.

A tak jsem si řekla, že zkusím napsat příběh o dokonalé rodině, kde panuje idylická atmosféra, a zkusím ji vystavit nějaké extrémní situaci — jestli to ta struktura přežije, jestli obstojí a zda se neukáže, že ta idylčnost byla jen povrchní spokojenost. A v *Putování žabáka Filemona* je to opravdu trochu podobné, jen s opačným koncem. On rodinu má, ale vlastně se v ní tak úplně doma necítí, proto hledá pravé místo, kam patří.

Na druhou stranu, dnes se hodně omílá téma osamělých nebo samostatně žijících lidí, a vy jste nic takového asi ani nezažila.

To je pravda, mě si otec s manželem v osmnácti letech předali mezi dveřmi. Samotu, osamělost, ba ani samostatnost jsem si v tomhle směru nikdy neodžila a asi už to těžko doženu, když jsem dvojnásobná matka.

Možnost udělat chybu

Jste z rodiny, která žije výrazně církevním životem. Lze mít v takovém prostředí normální pubertu se vši divokostí, chybami a hloupostmi?

Do určité míry. Je to psychicky daleko náročnější, nejde jen o revoltu vůči rodičům nebo učitelům, ale i o vzdalování se křesťanskému kontextu. A v hlavě svítí vědomí možné fatálnosti takovéhle autonomie. Ale jistě to jde, v neděli jdete s rodiči do kostela, tam se tváříte otráveně a žijete si trochu po svém...

Můžou si mladí lidé z takových rodin opravdu žít po svém?

Asi spíš utajeně, uvnitř, navenek je daleko snazší hrát, že to tak není. Nikdo ale nikoho neláme, není středověk, v naší církvi nemáme ani povinnost zpovědi, a co na sebe někdo nechce ostatním prozradit, nemusí. V církevním dítěti je ale extrémně silně zakódováno, co je dobré, co špatné a co se od něj očekává, takže i když jde po vlastní cestě, pořád v něm hlodá, jak by to mělo být, a má černé svědomí.

Pochopitelně tím neříkám, že je špatné děti k něčemu vést a dávat jim určitý vzor, ostatně od toho rodiče jsou, ale podle mě to je v našem církevním prostředí přetížené. Příliš jednoznačně se prezentuje jediná cesta jako správná a ostatní jako špatné. Dítě nemá možnost si věci samo osahat, svobodně prozkoumat terén, a tím pádem si svůj postoj k víře zvnitřnit. Víra se tím paradoxně oslabuje, neposiluje. Zkrátka chybí manipulační prostor — jakmile totiž člověk vyšlápne z určeného chodníku, je hned oheň na střeše.

A rodiče z toho chodníku nikdy nevyšlápnou?
Ne.

To říkají, nebo opravdu nevyšlápnou?

Říkají, do žaludku jim nevidím. To je právě vrchol té tragédie. Důraz na čistotu, ta svatá vize, jak má všechno být, vlastně nedává lidem možnost udělat chybu. A pokud udělají něco jinak, tak to radši tutlají. Takže místo toho, aby bylo takové místo autentické, je pokrytecké. A místo toho, aby si lidé pomáhali v hledání a podpírali se, což je vlastně smyslem existence církve, tak před sebou předstírají čistotu a bezchybnost, protože se nikdo nechce stát černou ovci.

Míníte tím, že žít přirozeně, bez pokrytectví, je s existencí v církvi neslučitelné?

Tak kategoricky bych to neformulovala. Když jím uherák, taky doufám, že ve všech masokombinátech myši do salámů nemelou — ač pořád cítím ty rozemleté pacičky... Navíc někteří lidé ten stanovený ideál opravdu naplňují, nejsou pokrytci, nemusejí nic hrát. Což je na jednu stranu obdivuhodné, na druhou je to možná zas jen příliš jednoduchá životní cesta, protože ze strachu neudělat chybu nikdy nic nezkusí. Ten tlak na konformitu je tu rozhodně silný.

A jak to je s předáváním si tohoto jha nebo daru z generace na generaci? Vy jste měla předurčeno, že si musíte vzít někoho z vaší církve, a vaše děti k ní taky automaticky náležejí?

Je přirozené, že člověk bere děti s sebou, do kostela jako kamkoliv jinan, ale do žádné struktury povinně nepatří. Samozřejmě se doufá, že jednou zůstanou, založí tu rodinu... Já je rozhodně k ničemu nutit nebudu, už vůbec ne do způsobu zbožnosti, který by jim nebyl vlastní. Jako svoje největší mateřské poslání jsem si předsevzala, že se děti budu snažit chránit před tlakem očekávání. Svých, rodinných, církevních i společenských.

To já jsem moc na výběr neměla. Můj táta byl farář, navíc na největší pražské farnosti a v dost extrémní době, kdy po listopadu zase církve mohla být aktivní a kdy byl obrovský příliv lidí. A všechny ty možnosti chtěly být využity a lidé potřebovali péči. Táta nebyl skoro nikdy doma, nepamatuju si, že bychom v té době jedli jedno jídlo u stolu bez návštěvy, že by během večere šestkrát neodběhl telefonovat a zachraňovat svět.

Ale věděla jsem, že tátův záprah neznamená totéž, jako když jiní tátové mizí od rodin proto, že chtějí vydělat víc peněz nebo jsou workoholici, že tady to je ze svatých důvodů, ostatně neustále nám doma říkali, že

je naším úkolem ho v tom podporovat a pomáhat mu, jak můžeme.

Jak jste tento tlak snášela?

Podvědomě jsem cítila, že kdybych začala proti církvi nebo rodičům ještě navíc nějak rebelovat, tak to všechno jen zkomplikuju a už by toho opravdu bylo nad hlavu. Neměla jsem to srdce zatěžovat rodiče vlastní pubertou ani větší osobními problémy. Každý to nese jinak.

Nejstarší bratr je flegmatik, dokáže ve vnějších strukturách fungovat bez problému, a jestli si vnitřně jede po svém, to nevím. Sestra to nesla celé vždycky hodně těžce, odstonala to a pak se chvíli poměrně otevřeně stavěla proti. Já jsem byla nejmladší, šikovná, výkonná, šlapala jsem jako hodinky, vzala všechno za své a myslela jsem si, že jsem v tom snad i spokojená. Až daleko později se to v určitém bodě najednou zlomilo, klepala jsem se a měla fobii z lidí.

Máte tedy dnes pocit, že vás rodiče nějak znásilnili?

Ano.

A máte jim to za zlé?

Samozřejmě se vůči tomu nějak vymezuju, samozřejmě byla fáze, kdy jsem měla chuť jim to všechno hodit na hlavu a dokola jim to vyčítat a trápit je detaily. Na druhou stranu už chápu, že co jim opravdu nemůžu přišít, je jakýkoli zlý úmysl — všechno dělali podle svého svědomí jako to nejlepší možné, sami tomu obětovali hrozně moc.

Vy jste tedy nyní černá ovce a váš manžel je farář. Jde to dohromady? Může farář pochybovat a může o tom mluvit?

My tak vůbec nejdeme moc dohromady, tomu se říká vztahová dynamika. Ale pochybovat jistě může, ač vyjadřování pochyb není to, co by lidé v neděli v kostele od faráře primárně očekávali. Nicméně postmoderna dorazila i do církevních kruhů, zvlášť mladší generace vnímá věci jinak a očekává, že se o nich bude jinak mluvit.

Ti mladší už nečekají, že farář bude nějaký sošný odlietek, ale že s nimi bude sdílet svoje osobní hledání. V tomhle směru je to dneska mnohem autentičtější, dřív býval farář někdo, o kom jsme nic moc nepotřebovali vědět, jen nás pravidelně z kropil lijákem vět o tom, co máme dělat, abychom byli lepší.

A jak číst okamžik, který popisujete na konci *Zázemí*, kdy vy, dívka vyrostlá v bratrském prostředí, najednou sedíte v katolickém kostele?

Chápu, že z vašeho pohledu je taková změna značky dost

marginální. Pro moje vlastní prostředí to je docela punk. Když doma řeknu, že chodím do katolického kostela a cítím se tam líp, je to naprosto nečekané a divné, zvlášť když jsem přece studovala teologii, takže musím vědět, jak to je. Mezi církvemi už dneska nefunguje nějaká řevnivost, žádné „kdo není s námi, je proti nám“, nicméně mým nejbližším je divné, proč chci chodit k Bohu takovými oklikami, kterými se loudají ty druhé církve, když ta naše cesta je ta nejlepší a nejpřímější. Rozdíly mezi církvemi ale nejsou jen věroučné, jsou i v tom, jakým způsobem se k Bohu vztahují — a každému typu lidí vyhovuje něco jiného.

Té hře, kdo za koho kope, trochu nahrává, že je člověk v církvi vnímaný jako pracovní síla, a když nám odchází jí šikovná a zdatní dělníci boží, je to škoda. Veškeré aktivity, vzdělávací, charitativní, misijní, kluby pro děti, hudba, všechno funguje na bázi dobrovolnictví. Jako malá jsem se účastnila církevních aktivit třeba pětkrát týdně.

Takže ten motiv v závěru *Zázemí* má pro vás příchuť rebelie?

Je to podivná symbióza obojího — rebelie i návrat. Ať už moje cesta vedla kudykoli, nechci za tím vším dělat tlustou čárou. Víru v Boha mám a po letech únavy, kdy jsem myslela, že už budu sedět v kostele vždycky trochu bokem a myslet si svoje, jsem u Salvátora zas najednou zažila, že sedím v sakrálním prostoru a můžu být autentická, a nikdo mi to nevyčítá, ba právě naopak. Ony i ty černé ovce potřebují občas spočinout v lůně...

A tady stojí vepředu někdo, kdo nade mnou říká ano. Dokonce říká něco, co si myslím, kašle na vnějškové záležitosti, jde po smyslu, nevnučuje mi, co si mám a musím myslet, a když si to nemyslím, tak jsem špatná. V tom to pro mě bylo úžasně osvobozující. Plus je prostředí katolického kostela podstatně anonymnější, komunitě se tu jde vyhnout, klikuju.

Já naopak myslel, že protestanti jsou ti civilní a katolíci mají ty hábity a středověkou pompu, tedy že tam převládá jakási strojenost.

To mají, hábity i čmoudíky, ale s tím nemám problém. To je kultura, tradice, liturgická záležitost, nijak mi to nepřekáží a neberu to jako popření zmíněné autenticity. Vlastně je mi to bližší než ta protestantská vnější neformálnost, která je dost často neestetická, v lepším případě takové *art brut*.

Tohle je pro vás tedy určitý podstatný posun, ale stejně jste vlastně měla už velmi brzy život daný a narýsovaný. Proč jste se vdávala v osmnácti?

Protože jsem se hrozně zamilovala! A protože jsme spolu chtěli žít a to se smí až po svatbě. I v tomhle směru se mi zdá katolictví vlastně nakonec volnější. Nějak přirozeně počítá s tím rozpětím mezi ideálem a praxí. U nás funguje komunitní život a lidé si navzájem vidí do talíře, všechno je vymahatelné. Zatímco katolíci mají sice přísná dogmata, ale to řečiště tradice a proudů a kněží a věřících je obrovské, že se vejdou všichni. Krom světců i já.

Proč jste po tom všem šla ještě studovat Evangelikální teologický seminář?

Do toho mě samozřejmě nikdo nenutil, ale nějak mě po maturitě nenapadlo nic smysluplnějšího než vzít do hloubky to, čím žiju. Bylo to dobře, právě tam, u sestupu ke kořenům, se všechno to povrchní zachvělo a zpochybnilo a poprvé odolilo. A tam taky vznikla touha studovat literaturu, protože teologie je vlastně práce s textem, a mě to šťourání se v básních a narativech začalo najednou hrozně bavit, rozlišovat žánry, poznávat zákonitosti, hledat struktury, paralely, najednou se mi otevíraly obrovské světy a začala jsem číst čím dál víc.

Snadno napadnutelný text

Knihy Hruškadóttir a Putování žabáka Filemona publikoval Labyrint, Zázemí vydává nakladatelství Fra. Co všechno tento přechod znamená?

Motivací rozhodně nebylo, že bych v Labyrintu nebyla spokojená. Do nakladatelství Fra mě ale táhlo srdce, a když mi vydání nabídli, tak jsem na to po nějakém čase rozmýšlení kývla. Přišlo mi to docela logické, když jsem téměř celý text *Zázemí* napsala v kavárně Fra, kam chodím psát jako do své pracovny a taky tam chodívám na autorská čtení a znám se s tamním okruhem lidí. Tak Fra logicky nějak ovlivňuje mou poetiku a já u nich zpětně vydám svou knihu, to je pěkná kompozice, ne?

Jde taky o to, jestli jim dáte vydělat, nebo jestli tam jen zabíráte místo... Takže vás ke kavárně a nakladatelství Fra přitáhlo to, že jde o určité společenství podobné vaší církevní komunitě?

To není tak úplně nesmyslná analogie, jakkoli heretická... Zkrátka mám tamní lidi ráda. A taky si chci udržet svobodu nedělat něco jen proto, že se to obvykle vyplatí, jako třeba vydávat ve větším nákladu jinde, než kde se cítím dobře.

V tomhle přístupu mi vždycky pomáhá setkání s lidmi, kteří mají všechno marketingově maximálně ošefované, jsou samá média, kontakty a sociální síť. Je to

profesionální, je to funkční, a hlavně je to ke knihám necitlivé. Navíc když vím, že jsem teď napsala velmi otevřený, osobní, a tedy taky velmi snadno napadnutelný text.

Jak snadno napadnutelný?

Že si dělám živnost ze svých bolístek, vydávám deníček, že je to dostředivé a příliš holčičí, úplně ty recenze vidím... Dlouze jsem sama v sobě řešila, jestli to je literární text, který má platnost bez souvislosti se mnou. Třeba když na dvou stránkách popisuju, jak babička vaří. Ale během autorských čtení jsem viděla, že to posluchači kupodivu velmi silně prožívají. Zrovna v tomhle textu mi čtení hodně pomohla.

K Fra vás asi taky přitahují právě tamní literární čtení, protože i v Zázemí o nich často píšete a máte je evidentně ráda.

Dřív jsem měla hodně ráda divadlo, nejdřív klasickou činohru a postupně mi čím dál víc vadila ta míra strojenosti a stylizovanosti, bavily mě menší a menší formy, až jsem došla k tomu, že nejlepší divadlo je scénické čtení. A neprofesionální autorská čtení mi potom sedla nejvíc. Je to veřejná produkce, jakési představení, ale míra stylizovanosti je minimální, to mi vyhovuje. Bává mě vidět, jak se autoři vztahují k vlastnímu textu, jak se do něj položí, jak je chytne, až začnou trochu hrát, nebo jak se ošívají a drží si od svého textu odstup.

A dá se říci, že kdybychom nebyli v českém prostředí, tak by se Zázemí jmenovalo Babička?

Dlouho jsem tak tomu textu říkala a samozřejmě by to mohlo zůstat, ale nutně by to vyznělo jako vtip a to by nebylo k textu přiléhavé. Babička je v knize ostatně spíš vztažná entita, ne téma samotné, je to kniha o mém vidění věci.

Na babičku se nejdřív vzpomíná, adoruje se. Ve střední části dochází k nějaké konfrontaci s jejím odkazem, k pocitu vlastní nedostatečnosti. A na konci už k sobě spíš tahám babičku jako komplice, podsouvám jí svoje zápasy, doufám, že nebyla tak dokonalá, jak jsem ji popsal na začátku, že byla trochu jako já.

Mým původním záměrem opravdu bylo napsat knihu čistě o babičce, ale skončilo to tak, že jsem napsala knihu o sobě. Protože nakonec nevím o své babičce nic než to, jak se mi jevila, jak jsem jí rozuměla, jak se k ní dodnes vztahuju.

Často v Zázemí zmiňujete, jak nejenže nemůžete doma psát, ale ani nemáte v důsledku svých

mateřských povinností kdy psát. Nesetkávají se tady vlastně velmi napřímo dva principy nesmrtelnosti — ta zajištěná dětmi a ta zajištěná dílem?

Určitě, a výsledkem je jedna velká frustrace. Mateřství člověka zatahuje do hry tak silně, že nemá kapacitu na nic moc jiného. Ale přitom v něm nedokáže vybit ty tvůrčí ambice, jenže jejich naplnění už je s ním zas energicky neslučitelné... A není to jen nedostatkem času, ač to je nejkřiklavější.

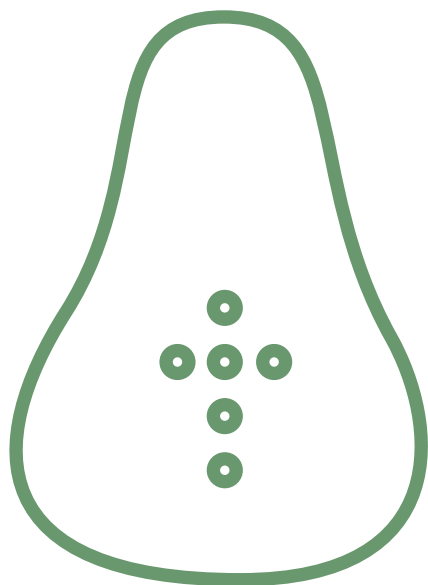
Všechno se v člověku neprakticky přeskládá, myslí hrozně do šířky, na všechno naráz, pořád tam ty děti podprahově drží, až z toho bolí hlava. Taky se permanentně něčeho obávám — a to nejsem nijak úzkostlivá matka —, poprvé v životě mám strach i sama o sebe, protože najednou vím, že jsem nenahraditelná. Je to něčím fascinující, ale pro život v současném tempu si přijdu hrozně neohrabaná.

A v neposlední řadě ty podvědomé výčitky, že mě mateřství nenaplnuje natolik, abych nemusela nic psát, když to zrovna nejde. Ale už jsem si před sebou aspoň obhájila, že je pro děti nakonec přínosnější, aby byla jejich máma zajímavý člověk, kterého něco baví, než aby měly za vzor někoho, jehož nejvyšší metou je teplá večeře.

Ptal se Ondřej Horák.

Jana Šrámková (1982) se narodila ve Vysokém Mýtě. Vystudovala Evangelikální teologický seminář a Literární akademii Josefa Škvoreckého, kde nyní vyučuje. V roce 2008 vydala prózu *Hruškadóttir*, za niž obdržela Cenu Jiřího Ortena. O dva roky později publikovala knihu pro děti *Putování žabáka Filemona*. Nyní vydává novou prózu s názvem *Zázemí*. S manželem a dvěma dětmi žije v Praze-Záběhlících.

John Steinbeck přebírá Nobelovu cenu
za literaturu (Stockholm 1962).

Zdroj: The Center for Steinbeck Studies, San José State University

Toulky s Johnem

Steinbeck jako průvodce nesvobodným Československem

Petr Kopecký

Během výzkumných pobytů v Kalifornii jsem byl nescetněkrát dotazován na příčiny popularity Johna Steinbecka v Československu. Jak je možné, že se tento autor, považovaný za ztělesnění Kalifornie na poli literatury, těšil takovému ohlasu v zemi tak vzdálené? Čím si vysvětlit, že právě v malé komunistické zemi uprostřed Evropy tak zdomácněl?

Jednoznačnou odpověď na tyto otázky poskytnout nelze. Fenomenální úspěch autora vyvěrá z celé řady faktorů, k nimž patří literární kvalita díla a um těch, kteří v překladech tuto kvalitu zprostředkovali. Málo prozkoumaný zdroj popularity však souvisí právě s prostředím, v němž se čtenáři seznamovali s autorovým dílem. To se vyznačovalo omezenou mírou svobody, jež se pochopitelně projevovala také na umělecké scéně. Kritéria hodnocení literárního textu byla podřízena politickým potřebám vládnoucí garnitury. Ideologické aspekty díla se proto bedlivě sledovaly a vyhodnocovaly. Steinbeckovy texty byly v tomto kontextu do značné míry pojímány jako politikum a stejně tomu bylo i u dalších amerických autorů.

Trubadúři nenávisti

Před rozbořem dobových kritik Steinbeckových děl si připomeňme alespoň základní obrysy nakladatelské politiky, která v daném období prošla překotným vývojem. Požadavky kladené oficiálními místy na literární produkci se přitom v poválečném období několikrát změnily. Ivo Fleischmann tyto proměny ve svém článku v *Literárních novinách* nazvaném „Amerika minulých let“ obrazně přirovnává k ročnímu cyklu v přírodě: „Střídavá roční období naší ediční politiky staví literárního pracovníka s vytrvalou svižností denně před nové problémy.“ Fleischmann si náhlé změny klimatu nejen dobře uvědomoval, ale dokázal se na ně i rychle adaptovat.

Literaturu americké provenience postihly četné turbulence asi nejvíce. Po německé okupaci Československa sice následoval nejdříve zákaz sovětské, francouzské či britské umělecké produkce, americké filmy a knihy však přišly na řadu nedlouho poté, konkrétně v roce 1941. Osvobození země v roce 1945 vedlo sice v oblasti nakladatelské činnosti k návratu ke svobodným poměrům, avšak již tehdy byl patrný příklon k těm americkým autorům, kteří poukazovali na neduhy kapitalismu. Mezi nejúspěšnější americké romanopisce v poválečném Československu patřili Upton Sinclair, Sinclair Lewis či právě John Steinbeck. Na kulturní i politické frontě sílil již v letech 1945–1948 prosovětský trend, z nějž se po komunistickém převratu stala oficiální prosovětská politika. V této době se jako hlavní proud literatury v Československu začíná prosazovat socialistický realismus. Postavit se tomuto proudu bylo v následujících letech

téměř nemožné. Hlavním předmětem zájmu se měla stát oslava pracujícího člověka a nově nastoleného řádu. Americká literatura si našla k českému čtenáři cestu jen za předpokladu, že splňovala tyto parametry, respektive přidala autentické svědectví o vykořisťování dělníků kapitalistickým řádem. K ustavení základů nové kulturní politiky přispěl svými statěmi o jazykovědě i samotný Stalin. Jak v pozoruhodné studii „Politika umělecké identity: Český svět umění v padesátých a šedesátých letech“ („The Politics of Artistic Identity: The Czech Art World in the 1950s and 1960s“) uvádí Maruška Svašek: „Ve stalinistickém diskurzu byly umění a kultura interpretovány jako veřejný statek, který se měl používat k propagaci komunistických hodnot.“ Ve stejném duchu se na prvním sjezdu Komunistické strany Československa po únorovém převratu vyjadřoval i Klement Gottwald, který definoval roli umělce jako politického propagandisty.

Měřítky tehdejší politické korektnosti byla hodnocena i díla amerických spisovatelů. Vycházet tak mohla jen díla, která byla v souladu s novým politickým kurzem. Jejich autoři byli vnímáni jako zvěstovatelé nového řádu v buržoazii řízeném společenském dramatu za železnou oponou.

Novým požadavkům nejvíce vyhovovalo dílo prozaiika Howarda Fasta, o němž dokonce v roce 1953 vyšla ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU) odborná kniha s titulem *Průkopník socialistického realismu v USA*. V prvních letech existence SNKLHU byl podle Evy Kondryšové, tehdejší redaktorky nakladatelství, stanoven pro americkou literaturu limit jedné knihy ročně. Tento limit spolehlivě naplnil právě Fast, především díky svému členství v americké komunistické straně. Jak ve svém článku „Recepce americké literatury v komunistickém Československu: 1945–1989“ („The Reception of American Literature in Czechoslovakia under Communism: 1945–1989“, 1995) uvádí Hana Ulmanová, přízeň SNKLHU ztratil v roce 1956, kdy se jeho politické postoje změnil v důsledku potlačení maďarského povstání sovětskou armádou. I tento případ potvrzuje, že jakékoli odchýlení od pevně vytyčeného politického (dis)kurzu se neodpouštělo. Státní propaganda samozřejmě zasáhla i literární scénu. Svou roli v antiamerické kampani sehrály i první ročníky *Literár-*

ních novin, jejichž vznik se datuje rokem 1952. Ve stejném roce byla vydána také nechvalně známá „studie“ Jaroslava Boučka *Trubadři nenávisti: Studie o současné západní úpadkové literatuře* (1952), která se prezentovala jako ideologický literární průvodce. Jak příznačně konstatuje Josef Jařab: „Přijetí do Boučkovy literární společnosti mohl zajistit jen členský průkaz Komunistické strany USA.“

Zatímco v sousedním Polsku v roce 1956 vrcholilo období „ideologického tání“, které v praxi znamenalo odstraňování stalinistických dogmat v kulturní oblasti, v Československu ledy teprve začínaly pozvolna praskat. K narušování zatumených struktur dochází také za přispění nově vzniklého časopisu *Světová literatura*. Již v prvním ročníku v něm vyšel odvážný text Josefa Škvoreckého „Některé pohledy na americkou literaturu“, v němž autor na příkladu Ernesta Hemingwaye odsuzuje metody

● **Zatímco v sousedním Polsku v roce 1956 vrcholilo období „ideologického tání“, které v praxi znamenalo odstraňování stalinistických dogmat v kulturní oblasti, v Československu ledy teprve začínaly pozvolna praskat. ●**

svých profesních kolegů, mezi něž řadí „násilnou interpretaci, zamlčování důležitých rysů díla, neodůvodněná tvrzení, podkládání zlých úmyslů, papouškování cizích názorů i přímé a vědomé falšování faktů, jako je obsah, děj a podobně“. K celkovému uvolnění u nás začíná docházet až na samotném konci dekády. S ním přichází také nový pohled na americkou literaturu, mnohem méně zatížený ideologickými dogmaty a schematickým myšlením. Šedesátá léta se pak již vyznačují příznivým klimatem pro časopisecké i knižní vydávání textů amerických spisovatelů. V souvislosti s kulturně orientovanými časopisy je také třeba zmínit jejich rostoucí počet i význam, který souvisí právě s ústupem dogmatismu. To však neznamená, že časopisecké tituly přestaly plnit společensko-politickou funkci, právě naopak. Tomáš Kubíček ve stati „Myšlení o literatuře v prostředí českých literárních časopisů šedesátých let“ upozorňuje a dokládá, že vnímání literárních periodik jako „politicko-kulturní tribuny“ se v šedesátých letech notně prohloubilo.

Zásah vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 nebyl provázen okamžitým zásahem na kulturní frontě. Změna se odehrávala spíše v postupných krocích. „Poučení z krizového vývoje“ se pochopitelně promítlo i v činnosti redakcí. Snad nejzjevnější změna nastala v redakčním kolektivu časopisu *Světová literatura*. Místa redaktorů byli

nuceni opustit kupříkladu Antonín Přidal a Josef Škvo-recký, který posléze odešel i z Československa.

Následující období normalizace bylo spojeno se stranickými čistkami, které pochopitelně neminuly ani redakce časopisů a nakladatelství. Obecný kurz vývoje české literární scény v tomto období určilo zasedání Svazu českých spisovatelů v listopadu 1971, které požadovalo návrat k třídnímu boji na poli literatury. Znovunastolený trend socialistického realismu se pochopitelně projevil i v překladové literatuře. Výstižně to charakterizoval spisovatel a překladatel Jan Zábrana, který si v roce 1975 do svého deníku v souvislosti s G. K. Chestertonem zapsal: „Přesně takovéhle knížky ‚oni‘ dnes chtějí — co nejvíc vzdálené od skutečnosti [...] nezávazné, ničemu neškodící, jak stvořené k poobědovému zachrochtnutí a odříhnutí.“

Hlavní správa tiskového dohledu, která vykonávala přímou cenzuru na poli literatury, byla zrušena v roce 1966. O to větší roli však během normalizace hrála autocenzura redaktorů a překladatelů. Řada významných překladatelů byla postižena zákazem činnosti, jež bylo možné obejít jen tak, že jejich díla vyšla pod jménem některého z režimem tolerovaných kolegů, obecně označovaných „pokrývači“. Dalším dobově příznačným postupem ediční praxe, který si vynutila normalizace, bylo „zaštiťování“. Týkalo se předmluv a zvláště pak doslovů, které psali lektori, u nichž nebylo podezření z podvatrné činnosti, ideálně členové KSČ. V prologu k souboru rozhovorů *Slovo za slovem: S překladateli o překládání* (2012) Stanislav Rubáš výstižně píše, že tito lidé „svým ideově správným slovem pomáhali vydávat ideově problémové knížky“. Rubášův prolog a zejména pozoruhodné rozhovory s dvaceti sedmi významnými překladateli nabízejí plastický obraz nakladatelské činnosti v daném období.

Hrozny hněvu na úrodné české půdě

Uvedení Johna Steinbecka na českou literární scénu provázela řada nesnází. Autorův debut v podobě seriálového vydání románu *Pláň Tortilla* (s názvem *Slunce a víno chudých*) chystaly již v lednu roku 1940 *Lidové noviny*. Ještě 31. ledna 1940 na svých stránkách slibovaly, že na toto „krásné a zábavné čtení, které vás na chvíli odvede do jiných světů a životů“ se mohou čtenáři sobotního ránu těšit již od 3. února. K tomu ale nedošlo ani v avizovaném termínu, ani později. Lze jen spekulovat o tom, co se v prvních únorových dnech stalo. Čtenáři se dočkali až v následujícím roce, kdy byl vydán román *Hrozny hněvu* v překladu Vladimíra Procházky. Při vědomí skutečnosti, že americká literatura může být každým dnem nacisty v Československu zakázána, Procházka do-

končil překlad tohoto objemného svazku a několikrát korektury za pouhých sedmdesát dní. V tradiční anketě *Lidových novin* byl pak román vyhlášen bezkonkurenčně nejvýznamnějším literárním počinem roku 1941. V dosloveh k poválečným vydáním románu překladatel popisuje, co mu bylo v oněch měsících hnací silou. Svěřuje se, že „v autorovi pociťoval tichého spolubojovníka proti okupantům a velkou duchovní posilu v oněch dobách“. Nebývalý úspěch románu u čtenářů vysvětluje mimo jiné tím, že symbolizoval „bojovný odpor vůči útlaku [...] nehoršímu útlaku svých dějin“. V recenzi nazvané „Amerika, jaká vskutku je“ (1941) poukazuje A. J. Urban na další přínos *Hroznů hněvu*. Román vnímá jako korekci mýtu o americkém Divokém západě, který byl v meziválečném období šířen prostřednictvím filmů, rodokapsů a trampského hnutí.

Málokterá země se v roce 1947 mohla pyšnit již čtyřmi vydáními překladu *Hroznů hněvu*. Dvakrát kniha vyšla v roce 1941, jednou pak v roce 1946 a 1947. Mimo to v roce 1947 vyšel i slovenský překlad (*Ovocie hnevu*). V témže roce se uskutečnila také první Steinbeckova návštěva Československa. Na konci srpna vyšla v deníku *Pravda* zpráva, že pozvání spisovateli zaslal Václav Kopecký, který v té době zastával funkci ministra informací. Během svého pobytu v Praze Steinbeck zhlédl i divadelní inscenaci své novely *O myších a lidech* v Realistickém divadle. Představení sledoval společně s ministrem sociální péče Zdeňkem Nejedlým a ministrem financí Jaromírem Dolanským. Všichni uvedení ministři byli v té době členy KSČ a věrnými spojenci Klementa Gottwalda. Je tedy zjevné, že Steinbeckova návštěva byla využita Komunistickou stranou Československa k propagaci její politiky, s níž byl v té době Steinbeck povětšinou spojován. Dokládá to kupříkladu článek A. J. Šťastného v *Rudém právu* s názvem „Steinbeckova pouť z Nového světa do Nové země“ (1947). Jako protipól vůči Americe zde v roli kladného „hrdiny“ vystupuje Nová země (tou je Sovětský svaz). Šťastný zdůrazňuje, že Steinbeck se k úspěchu „pracoval houževnatě [...] poctivým úsilím a pilnou prací“ a ve svém díle „líčí zubožené a zcela proti duchu ústavy nešťastné vydědence z amerického ráje“. Vedle *Rudého práva* o Steinbeckově návštěvě nejčastěji referovaly *Svobodné noviny*, bez zjevných zásahů cenzury, přesto s již rozpoznatelnou prosovětskou rétorikou (Steinbeck do Československa zamířil po několikátýdenním pobytu v Sovětském svazu).

Obrat po „vítězné“ únorové bitvě

V návaznosti na citovaný článek A. J. Šťastného vyznívá text stejného autora ze 7. dubna 1948, nazvaný „Záhada

Johna Steinbecka“, jako aprílový žert. Šťastný sotva po půl roce na stránkách téhož deníku vyličil spisovatele v dosti odlišném světle. Steinbeckovi vyčítá ambivalentní obraz Sovětského svazu v cestopisu *Ruský deník* (*A Russian Journal*, 1948), z něhož „si může každý vybrat, co chce. I největší nepřítel SSSR si tam najde zrnka pro sebe“. Se značnou mírou účelovosti připomíná, že Steinbeck „napsal několik knih, které budí dojem, jako by je psal uvědomělý marxista, ale on přitom marxismus vůbec neznal“. Deziluze Šťastného mohla pramenit i z jeho mylného výkladu *Bitvy a Hroznů hněvu*, za nimiž viděl „autora pokrokového, bojovně socialistického, ne-li přímo marxistického“. Šťastný jako by nechtěl vidět, že byt se v těchto románech Steinbeck zaobíral vykořisťováním dělníků a poukazoval na neduhy kapitalismu, nečinil tak z pozice socialismu či marxismu. Primárně mu šlo o důvěrné zachycení situace, s níž byl velmi dobře obeznámen. Jeho líčení se vyhýbalo ideologickým schématům a nemělo ani ambici nabídnout východisko. Tyto rysy Steinbeckova díla byly vnímány po únorovém převratu v lepším případě jako slabost a odchylka od nově nastoupeného kurzu. I v těch neobjektivnějších dobových recenzích dominuje ideologicky orientovaná kritika. Například Jiří V. Svoboda v poměrně vyvážené recenzi knihy *Měsíc zapadá* (1948) vyjadřuje názor, že „se Steinbeck v poslední době snad ze strachu, snad z pohodlnosti konformuje často s nepokrokovými proudy dnešní Ameriky. Odsuzujeme ho za to“.

V této souvislosti stojí za pozornost také postřeh amerikanisty Josefa Jařaba, který ilustruje zvýšenou citlivost vůči ideologické složce uměleckých děl poukazem na citát z deníku Jana Zábrany datovaný květnem 1948. Zábrana zde komentuje filmovou adaptaci novely *O myších a lidech*, kterou nadšeně zhlédl hned dva dny po sobě, následujícím způsobem: „Zajímavá je též touha všech osob ve filmu, touha po soukromém majetku, touha dělat na svém, být svým pánem, třeba ve skromných poměrech. Touha společná všem chudákům. Tím snad neúmyslně, ale opravdu a silně film vyznívá protikomunisticky.“ Podle Jařaba tato slova naznačují, „že se v poměrech komunistického Československa v průběhu následujících desetiletí literatura a kultura Spojených států změnila na alternativní politikum“.

Zcela jiného přijetí než u Zábrany se Steinbeckovi dostalo od již zmíněného Jaroslava Boučka v ideologickém průvodci západní literaturou *Trubaduři nenávisťi*. Domnělou degeneraci americké literatury Bouček dokládá také na Steinbeckových kalifornských románech:

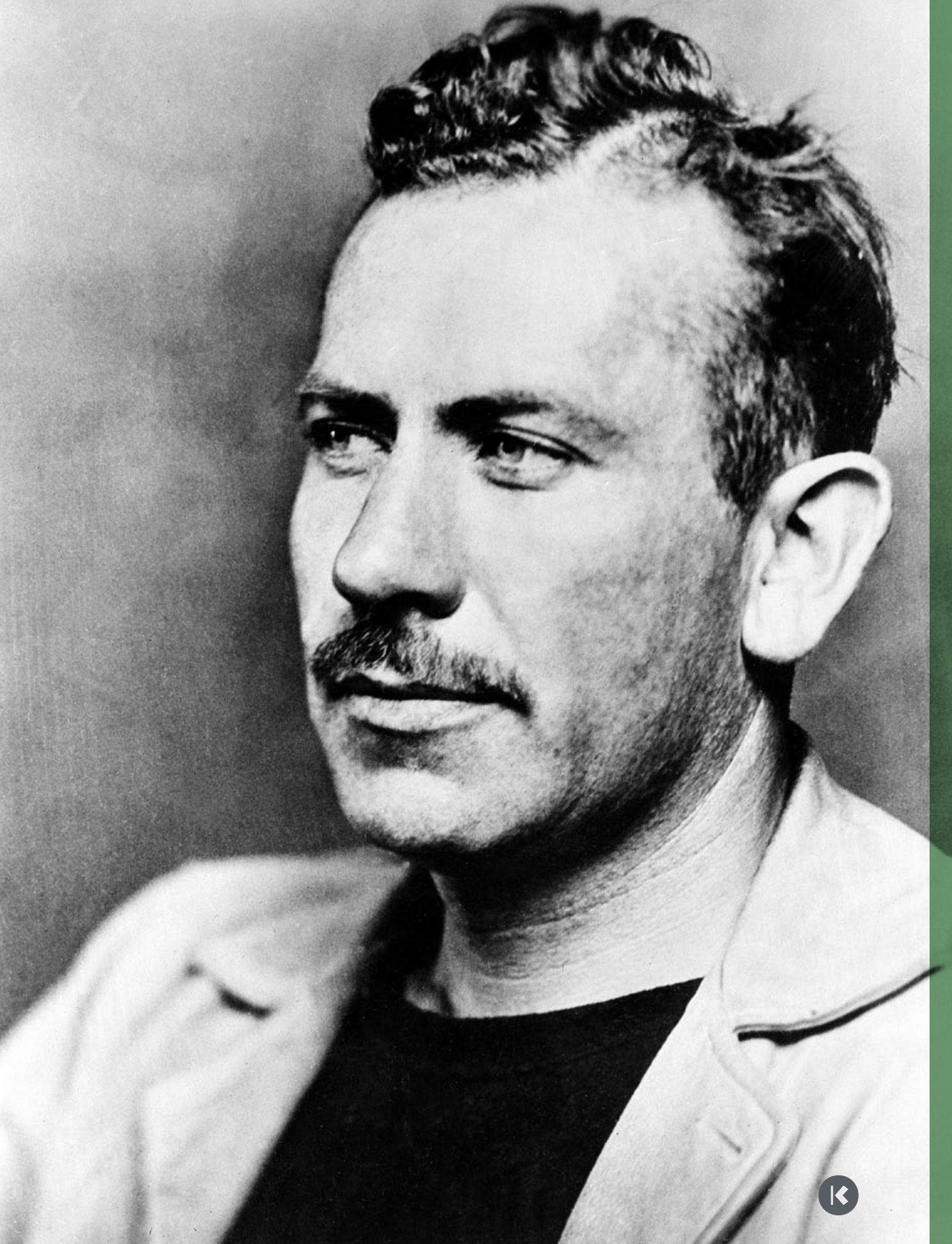
S jakou duší [Steinbeck] počítal, když v *Toulavém autobusu* předvedl odpornou sérii lidských kreatur, jako zruďné rodiče Pritchardovy, jejich úchylnou dceru Mildred, zvráceného chorého starce, zvířecího šoféra Juana a jeho ženu alkoholičku [...] Nebo v *Řadě konserv*, když středem učinil vandráky, prostitutky a zvrhlého „doktora“ [...] Steinbeck může sloužit jako příklad, kam může dojít talentovaný spisovatel, nechá-li se korumpovat vládnoucím vkusem.

Na citované pasáži je pozoruhodný nejen Boučkův nesmiřitelný tón, ale také pochybený překlad titulu románu *Cannery Row* (*Na plechárně*) jako „Řada konserv“. Byť si jej pro potřeby své brožury Bouček přeložil jen pracovně, je zjevné, že buď nevládl angličtinou, nebo román vůbec nečetl. Pravděpodobnější je druhá varianta, protože vysvětlením slovního spojení „Cannery Row“ celá kniha začíná. Boučkova zjevného lapsu si v článku „Některé pohledy na americkou literaturu“ již v roce 1956 všímá i Josef Škvorecký, který s humorem a ironií kvituje, že Bouček nenahlédl do Jungova anglického slovníku: „Pak by nás byl třeba obdařil *Rvačkou v konservárně*, nebo dokonce *Konservovanou kaší*.“

V prvních letech své existence nešetřily Steinbecka ani *Literární noviny*. Ve sloupku nazvaném „Z džunglí americké ‚kultury‘“, nepochybně v narážce na Sinclairův román *Džungle*, je Steinbeck anonymním redaktorem vykreslen jako „aktivní propagandista atomového imperialismu“. V témže periodiku se o rok později objevuje český překlad statí ze sovětského listu *Litěraturnaja gazeta* s titulem „Filosofie Mr. Steinbecka“, v němž J. Romanovová kritizuje román *Na východ od ráje* za „odporné scény násilí a zvrhlosti, kterými oplývá“. Autorka se rozhořčuje také nad tím, že:

V průběhu celého románu napodobuje Steinbeck množství banálních motivů otrápaných v reakční buržoasní literatuře Spojených států [...] Reakčnost, protilidovost nynějšího světového názoru Steinbeckova se projevuje v každé z těch „filosofických“ vložek [...] V ideji kolektivu spatřuje Steinbeck největší nebezpečí naší doby a přeje si vyvolat u čtenářů nenávisť k těm státům, které jsou založeny na zásadách kolektivismu.

Romanovová dokonce autora označuje za rasistu, přičemž toto tvrzení dokládá především replikami postav románu. Naprosto tendenčně tak ztotožňuje názory románových hrdinů s názory autora. Není vyloučeno, že

tento příkrý odsudek z léta 1954 byl účelovou reakcí na prohlášení, které odvysílala rozhlasová stanice Svobodná Evropa jen o několik týdnů dříve. Autorem prohlášení byl sám Steinbeck a svůj text adresovaný utlačovaným národům v sovětském područí z mnichovského studia sám přečetl, dokonce i v češtině. Přestože se za pomoci fonetického přepisu pokoušel text naučit i v jiných jazycích, konkrétně v polštině, maďarštině a rumunštině, zvládnutí všech jazykových variant bylo nad jeho síly. Jako kompromisní řešení zvolil svou rodnou angličtinu a češtinu. Jeho vzkaz zněl následovně:

Přátelé,
byly časy, kdy jsem vás mohl navštěvovat a vy jste mohli svobodně navštěvovat mě. Mé knihy byly na pultech vašich obchodů a vy jste mi mohli na libovolné téma napsat. Teď jsou vaše hranice obehnané ostatním drátem a hlídá je ozbrojená stráž se zuřivými psy. Ne proto, aby mě nevpustili dovnitř, ale aby vám znemožnili cestu ven. Uvěznili i vaši mysl. Říkají vám, že jsem špatný spisovatel, ale nedovolí vám, abyste to zhodnotili sami. Říkají vám, že jsme zlí lidé, ale nedovolí vám, abyste se k nám přijeli podívat a sami si udělali srovnání. Zacházejí s vámi jako se zvířaty, chladnokrevně a krutě, jako s laboratorními krysami. Nemůžete svobodně cestovat ani číst, co se vám líbí, nemůžete si vybrat profesi dle svého gusta. Vaši spisovatelé jsou vycvičení služebníci režimu. A tohle všechno má jediný účel — zbavit vás schopnosti přemýšlet.

Prosím vás, abyste si uchovali integritu osobnosti, schopnost kriticky hodnotit, srovnávat a tvořit. Přál bych si, aby vaši spisovatelé potají psali a přechovávali svá díla až do chvíle, kdy tohle anestetikum přestane působit. A ono přestane. Svobodný svět za zdmi vašeho vězení pořád žije. Připojte se k němu a on vás vřele uvítá. Vše kolem vás je uzpůsobeno k tomu, abyste byli zničeni jako jednotlivci. Musíte vaše děti učit, že jsou jedinečné, ne jako tupé zuby v soukolí strany, ale jako jedinci, celiství a krásní sami o sobě.

Steinbeckovo vzkříšení

Výpady proti Steinbeckovi v periodickém tisku provázely bojkot autora na ediční frontě. Jak výstižně popisuje Vladimír Macura, celé toto období se vyznačovalo výraznou schematičností. Západ byl systematicky vyobrazován jako temná, válkychtivá síla. Do této rovnice noví generálové kulturní fronty zařadili i Steinbecka.

Vadilo jim na něm také nejednoznačné vyznění jeho románů z dělnického prostředí, které nekorespondovaly s utopismem proletářské literatury padesátých let. V letech 1948—1958 nevyšel v Československu jediný knižní překlad Steinbeckova díla. Po této dekádě se Steinbeck vrátil na scénu díky pátému vydání *Hroznů hněvu* (1958) a druhému vydání *Bitvy* (1959). U druhého z nich stojí za zmínku zdánlivě nepodstatný překlad titulu. Zatímco původní anglický název zní *In Dubious Battle* („V pochybné bitvě“), v češtině se „pochybný“ prvek z pochopitelných důvodů zamlčuje. Obálku českého vydání *Bitvy* pak stylově zdobí zařatá pěst v rudém provedení. Za textem románů následuje doslov s titulem „Steinbeckova nejbojovnější kniha“, který nabízí správný ideologický výklad, jak bylo tehdy zvykem. Jeho autor A. J. Šťastný zmírňuje ostrou rétoriku předchozích let; Steinbeck se mu

jeví jako veliký básník společenského rozkladu na konci kapitalistické éry, jako veliký kritik, soudce a hledač lidskosti [...] mýlí se jen tam, kde mu chybí to nejpřesnější poznání, které může dát jenom dialektický materialismus. Ten zná Steinbeck jenom zkrlesně a spíš od jeho odpůrců.

V tomto konkrétním případě je umírněný tón kritiky dán také faktem, že Šťastný dotyčný román přeložil a měl zájem na tom, aby po dlouhých čtrnácti letech vyšel ve druhém vydání. Ve svém doslovu tak vedle kvalit knihy poukazuje i na její nejednoznačné ideologické vyznění.

K *Bitvě* se ve svém doslovu k novele *O myších a li-dech* vrací rovněž Vladimír Vondráček. I zde se mísí zasvěcené literárněkritické soudy s čistě ideologicky vedenou polemikou. Na adresu románu říká, že „puká pobuřující sociální skutečností, jak ji viděl očitý svědek. Ale ten svědek se bojí z ní vyvozovat závěry, nebo to nedovede, a jakousi náhražku závěrů dá vyrábět biologicky filosofujícímu lékaři [...] A tak ústřední postavy, profesionální revolucionáři, jsou prostě výtvoři nepoučeného romanopisce“. V této pasáži se opět zřetelně vyjevuje dobově příznačné ideologické hodnocení krásné literatury, často doprovázené naprostou absencí kritického odstupu, jenž by umožnil ocenit i díla, která ideově nekorespondují s kritikovým světonázorem. Toto fatální nepochopení vystihl Antonín Přidal ve své esejistické apologetice nazvané „Případ Steinbeck“. V polemice s těmi, kteří autora haní za ideologickou bezradnost, klade Přidal otázku, „zda by se Steinbeck nezavděčil víc, kdyby místo románů psal rovnou učebnice politické ekonomie“. Sám Stein-

beck na adresu kritiků, kteří v něm viděli nebo chtěli vidět kritika či obhájce určitého společenského zřízení, řekl: „Použil jsem malou stávkou v sadařském údolí jako symbol věčného a trpkého boje člověka sama se sebou [...] Nezajímá mě tlachání o spravedlnosti a útlaku, pouhých symptomech, které naznačují stav.“ Právě kritické ohlasy na *Bitvu* nejlépe ilustrují prvoplánové čtení Steinbeckova díla a přehlížení symbolických rovin, které hraje především v rané tvorbě autora důležitou roli.

Ideologické tání let šedesátých s sebou přineslo i komplexnější hodnocení Steinbeckova díla. Kritici se již nesoustředili pouze na ideové a ideologické aspekty a zabývali se rovněž uměleckou hodnotou díla. Po dlouhých letech tak byl čtenářům nabídnut mnohem plastičtější obraz autora. Mezi jinými k němu přispěl i Josef Svoboda v recenzi románu *Pláň Tortilla*, kde příběh Dannyho a jeho přátel pojímá jako podobeství, které je možno vykládat mnoha způsoby. Zájem o autora u laické i odborné veřejnosti stoupl poté, co se v roce 1962 stal Steinbeck laureátem Nobelovy ceny za literaturu. Jeho druhá návštěva Československa na podzim následujícího roku byla i proto ostře sledovanou událostí. Ve svém článku „O Steinbeckovi a jiných“ se k návštěvě autora vrací rovněž Josef Škvorecký. Vymezuje se vůči mnoha jiným kritikům a „milovníkům literatury“, které Steinbeck zklamal nejen svým přílišným holdováním vodce a zamračeným výrazem, ale také svými posledními literárními výtvoři. Škvorecký strávil ve Steinbeckově společnosti v Praze mnoho hodin a nezastírá, že na něm pozoroval „ten starý, příznačný a úchvatný rozdíl mezi fyzickou podobou člověka a jeho podobou duchovní, která je v knihách“. V článku ale především polemizuje s kritiky fundovanými v oblasti teorie, kteří však nedisponují tvůrčími schopnostmi a jsou podle něj pravým opakem Steinbecka. Toho Škvorecký hájí jako autora knih prochnutých duchem člověka, jenž je mu blízký. Vyznává se z lásky ke všem jeho „literárním dětem“, které odmítá odměňovat na vahách. Svou plamennou obhajobu autora uzavírá Škvorecký následovně: „Tak Steinbeck vás prý zklamal. Ale něco vám řeknu: umělec, který hodil do světa tolik perel, může už zklamat jenom ty příslovečné tvory, kteří se živí vším možným, jenom ne perlami.“

Zastání se Steinbeckovi v polovině šedesátých let dostalo i od dalších osobností literárního života. Jiří

Opelík se v článku „Hallo Mr. Steinbeck!“ rozplývá nad knihou *Toulky s Charleym za poznáním Ameriky* a vykresluje Steinbecka jako člověka, kterému je „absolutně cizí jakákoli ortodoxie a fanatismus z ní se rodící; ustavičně zdůrazňuje ohraničenost vlastního pohledu na americkou skutečnost“. Podobně jako Škvorecký i Opelík zakončuje svůj text narážkou na své profesní kolegy, zřejmě především dogmatiky kolem Ladislava Štolla, když píše: „Teď už jenom čekám, že mi tuhle krásnou knížku o životě někdo ukradne.“ Mýtus o „chátrajícím velikánovi“ vyvrací ve zmíněném článku „Případ Steinbeck“ i Antonín Přidal. Významnou složkou tohoto mýtu je Steinbeckova údajná politická bezradnost.

Přidal vyjadřuje přesvědčení, že *Toulky s Charleym* jasně dokazují, že Steinbeck není „politická naivka, která rozpory své země nevidí nebo nepoznává nebo dokonce za každou cenu ‚pseudofilosoficky‘ omlouvá“. Nestranným komentářem o „nepředvídatelných fluktuacích“, kterými procházelo hodnocení amerických autorů, včetně Johna Steinbecka, přispěl ve stati „Americká literatura v ČSSR po válce“ i Zdeněk Vančura, jehož hodnocení jindy bývalo spíše ideologicky poplatné.

Vietnamský Steinbeck ztratil tvář

V době, kdy Steinbeck úspěšně znovunabýval někdejší reputace, přišel pro české čtenáře i kritiky šok v podobě autorovy obhajoby americké intervence ve Vietnamu. Na počátku roku 1967 začal deník *New York Herald Tribune* uveřejňovat Steinbeckovy dopisy z Vietnamu, adresované fiktivní dívce, v nichž autor nekriticky až oslavně líčil tamní americkou misi. Ještě v lednu vyšel v *New York Times* článek odkazující na zprávu Československé tiskové kanceláře a nazvaný „Čech nabádá PEN klub, aby odsoudil Steinbecka“ („Condemnation of Steinbeck Is Urged on P.E.N. by Czech“). Text ve skutečnosti referuje o dopisu, který adresoval Ladislav Mňačko prezidentovi PEN klubu Arthuru Millerovi. Ani odezva v českých periodikách na sebe nenechala dlouho čekat. Ještě v lednu vyšly dvě obsáhlé reakce, konkrétně „Vietnamský John Steinbeck [...] bez Charlieho“ z pera Evžena Štefana a zejména text Arnošta Lustiga „Našel John Steinbeck pravdu?“, který vyšel v *Rudém právu*. Lustigův článek snad nejlépe vystihuje deziluzi, kterou tehdy mnozí Steinbeckovi čtenáři pociťovali. Lustig se v této

● V době, kdy Steinbeck úspěšně znovunabýval někdejší reputace, přišel pro české čtenáře i kritiky šok v podobě autorovy obhajoby americké intervence ve Vietnamu. 6

obsáhlé polemice se Steinbeckem pokouší o objektivní analýzu a připouští, že zvěrstva byla páchána na obou stranách. Poukazuje především na to, že Steinbeckovo vietnamské angažmá je v rozporu s etickými hodnotami, s nimiž si mnozí jeho literární tvorbou spojují. V sérii retorických otázek, na něž neexistuje uspokojivá odpověď, se Lustig mimo jiné ptá: „Ale co to musí být ve vzduchu, že to změni ducha a názory člověka, který doposud znamenal to nejlepší v Americe?“ Rozčarování nad Steinbeckovým počínáním tlumočili kupříkladu i členové židovské obce v článku „Hledání pravdy a východiska“. Stejně jako Lustig i anonymní autor tohoto článku nechápe, jak jedna a tatáž osoba může mít na svědomí *Hrozny hněvu* a *Zápisky z vietnamských cest*. Steinbeck „ztratil náhle tvář“, uvádí se lakonicky v článku.

V letech 1967 a 1968 se v periodickém tisku jméno John Steinbeck zpravidla pojí s válkou ve Vietnamu. V některých případech dokonce nejde ani o spisovatele Johna Steinbecka, nýbrž o jeho stejnojmenného syna, který ve Vietnamu bojoval. V jednom případě novinové glosy citují jeho výrok o tom, že „tři čtvrtiny amerických vojáků v jižním Vietnamu se omamují marihuanou“, jinde přinášejí zprávu, že „syn známého amerického spisovatele byl zatčen ve Washingtonu pro obvinění z pašování omamných jedů“. Nejednalo se sice o cílenou diskreditační kampaň, avšak Steinbeck se v těchto letech zmiňoval spíše v negativním kontextu vietnamské války. Teprve ve druhé polovině roku 1968 byl zčásti rehabilitován. Jak uvádí v recenzi prvního českého vydání románu *Na východ od ráje* Václav Šašek, Steinbeck se „od svých vietnamských reportáží později sám distancoval“. Tato recenze snad nejlépe vystihuje typický způsob psaní o Steinbeckovi v tomto období. Samotné recenzi románu, která je veskrze pozitivní, předchází obligátní připomínka autorova ideologického a morálního selhání. Podle Šaška „Steinbeckův postoj zarážel a odpuzoval“ a jeho dílo se nám „chtěj, nechtěj odcizilo“, díky korekci svého názoru na Vietnam však „aspoň částečně získal ztracenou prestiž jako člověk“. Steinbeck byl skutečně omilostněn, o čemž také svědčí již zmíněné vydání knihy *Na východ od ráje* a šesté vydání *Hroznů hněvu* v roce 1968. V následujícím roce vyšly poprvé česky *Nebeské pastviny*, o rok později také román *Neznámému bohu*.

Autor umírá, dílo přežívá

Rok 1968 přináší hned dva zlomové momenty. Zatímco v srpnu umírají naděje pražského jara, o čtyři měsíce později český tisk referuje o Steinbeckově skonu. „Poučení z krizového vývoje“ v případě Steinbecka zname-

nalo připomínání jeho politické rozkolísanosti. V roce 1972 René Freisová na stránkách *Světa práce* připomíná, že Steinbeckovo jméno bylo „poskvrněno těžko pochopitelným kotrmelcem ideologickým“, a Josef Rybák jej v *Tvorbě* označuje za „zaostalého“ a „ideově negramotného“ autora, který nedokázal „překročit zákop, dělící jednu třídu od druhé“. V témže roce v doslovu ke dvěma titulům montereyské trilogie (*Na plechárně*, *Sladký čtvrtek*) Radoslav Nenadál chválí Steinbecka za jeho „uvědomělý pokrokový třídní postoj“. Opakovaně se vrací k románům *Hrozny hněvu* a *Bitva* a zdůrazňuje autorovu angažovanost a bojovnost. Při čtení doslovu se nelze ubránit dojmu, že Nenadál si při jeho psaní počínal účelově. Heslovitost, ideologičnost a z nich plynoucí významová zploštělost některých pasáží se dá stěží vyložit jinak než jako nezbytná úlitba nově nastolené „normalitě“ a její terminologii. Také v období počínající normalizace byly někdy podobné ústupky nutné, aby mohl být daný titul vůbec publikován. V tomto konkrétním případě mohl sehrát jistou roli i Nenadálův stipendijní pobyt na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, který absolvoval v letech 1966–1967. Angažovanost a pokrokovost byly totiž charakteristickými rysy revolty, která v šedesátých letech zasáhla univerzitní prostředí ve Spojených státech. V této souvislosti je užitečné připomenout Škvoreckého zkušenost z Kalifornské univerzity v Berkeley, která patřila v celé zemi k nejradikálněji naladěným. V dopise Lubomíru Dorůžkovi z roku 1969 Škvorecký barvitě a s notnou dávkou ironie líčí bojovnou atmosféru Berkeley a celou pasáž uzavírá takto: „Takže vidíš, je to tu opravdu malebná Amerika, člověk se nediví, že Steinbeck je Steinbeck, když žil tolik let tady, ani že Henry Miller je, co je. V takovémhle prostředí nemusíš mít ani moc fantazie, abys psal fantasticky.“ Zatímco Škvorecký se seznamoval s reálnými místy děje Steinbeckovy tvorby, Bohumil Hrabal Steinbecka jako epizodní postavu zasadil přímo do děje novely *Obsluhoval jsem anglického krále* (1989).

Zajímavý odkaz na vydání románů *Na plechárně* a *Sladký čtvrtek* z roku 1972 se objevuje v korespondenci Ivana Martina Jirouse z pankráckého vězení. Na podzim roku 1973 adresuje Daně Němcové dopis, v němž se v souvislosti se Steinbeckem příznačně mísí vděk a obdiv s výčtkami: „[...] minulý týden jsme dostali od něho *Na plechárně* a *Sladký čtvrtek* — dlouho jsem se při čtení tak nezasmál. A přitom je jasné, že to je vlastně červená knihovna psaná velkým spisovatelem, který nám chce sugerovat, že svět je vlastně krásná, v podstatě bezkonfliktní záležitost ušlechtilých lidí.“ Jirousovi byla na jednu stranu blízká marginalizovaná komunita monte-

reyských *paisanos*, které Steinbeck vyobrazil jako protipól komercializované Ameriky, na druhou stranu mu vadila falešná idyličnost a odtrženost prostředí, v němž prožívali svá směšnohrdinská dobrodružství. Mnohem vážnější tón Jirous užívá, když o pět let později popisuje, jak ho zasáhly *Hrozny hněvu*: „Tahle knížka je zatím můj nejsilnější zážitek v týchle vazbě, měli jsme ji odjakživa (to jest mého odjakživa) doma, ale nikdy jsem ji nečetl, čemuž jsem byl teďkom rád. Je to tak silná kniha, že jsem ji musel číst na několikrát.“ Jirousovo hodnocení románu má pozoruhodně blízko ke způsobu, jakým jej vnímali čtenáři během druhé světové války. I pro ně představovalo toto dílo morální vzpruhu v osobním boji proti útlaku, jen tím utlačovatelem nebylo hitlerovské Německo, ale husákovské Československo.

Obecně vzato, zájem nakladatelů o Steinbeckovo dílo v období normalizace ztlačil pokles. Většina vydání se přitom datuje počátkem sedmdesátých let. Není bez zajímavosti, že jde z velké části o tituly, které byly publikovány česky poprvé: *Zlatý pohár*, *Neznámému bohu* a *Sladký čtvrtek* vyšly shodně v roce 1972. Další knižní premiéry se pak Steinbeckovi českí čtenáři v sedmdesátých ani osmdesátých letech nedočkali a museli se spokojit jen s několika reedicemi. Jedinou výjimkou byl nový překlad románů *Pláň Tortilla* a *Na plechárně* (1979) od Martina Hilského. Hilský se prezentuje nejen prvotřídním překladem, ale také na svou dobu překvapivě ideologicky neobtěžkaným doslovem. Netendenčnost jeho textu je zřetelná především v kontrastu s medailonem Johna Steinbecka, který v tomtéž roce zpracoval pro *Slovník spisovatelů: Spojené státy americké* Zdeněk Vančura a kde se mimo jiné píše: „Steinbeck se dívá nedůvěřivě na polit. a organizační spolčování lidí, zkratka na hist. vývoj a tradiční (nebo revoluční) rozvrstvení společnosti. Nelze z něho vyčíst uvážené polit. přesvědčení.“ Přes tuto domnělou absenci politického přesvědčení si Steinbeck v normalizačních letech vydobyl místo v mnoha čítankách jak pro základní, tak i pro střední školy. Připomenout si zaslouží i druhé vydání románu *Na východ od ráje* (1984), opatřené fundovaným doslovem Evy Masnerové, a již osmé vydání *Hrozny hněvu* (1987), které ale bylo zároveň debutem. Po sedmi vydáních překladu Vladimíra Procházky (1941, 1941, 1947, 1958, 1963, 1968, 1973) se totiž na knižním trhu objevuje nový překlad z dílny Radoslava

● Rok 1968 přináší hned dva zlomové momenty. Zatímco v srpnu umírají naděje pražského jara, o čtyři měsíce později český tisk referuje o Steinbeckově skonu. ●

Nenadála. Doslovem doplnil tuto překladovou prvotinu Miroslav Jindra. Přes nesporné odborné kvality doslovu Jindra na chvíli opouští roli literárního kritika a stává se spíše zaujatým historikem, když říká, že v románu *Bitva* Steinbeck „negativně zkresluje postavy komunistických organizátorů stávkou a podkládá jim postranní sobecké zájmy“. Steinbeck se s podobnými kritickými připomínkami setkával poměrně často. Odpověď na ně formuloval již v roce 1935: „Postulují buď ideálního, nebo naprosto zparchantělého komunistu. Ani jedna strana není ochotná si připustit, že komunist je člověk jako každý jiný, který má slabiny i silné stránky.“

Místo doslovu

Při vynášení soudů nad redaktory a autory doslovů se ovšem člověk pohybuje na tenkém ledě. Aby se neprobořil, musí být důkladně obeznámen s režimem a konkrétními postupy v nakladatelské činnosti daného období. Hodnotný je v tomto ohledu již zmíněný doslov Josefa Jařaba ke knize Malcolma Bradburyho a Richarda Rulanda *Od puritanismu k postmodernismu: Dějiny americké literatury* (česky vyšlo v roce 1997), který nese příznačný titul „Americká literatura jako výpověď

o Novém a jiném světě i jako naše zrcadlo“. Poukazuje v něm mimo jiné na enormní oblibu a ziskovost americké literatury a dodává, že redaktori anglo-amerických oddělení se mohli „těšit i jistě ‚ochraně‘ ze strany ředitelství; ta ovšem vzala za své, jakmile došlo k ‚ideologickému pochybení‘“. Ideologického pochybení se snažili vyvarovat autoři doslovů, které měly text interpretovat v souladu s vládnoucí doktrínou. V tomto světle by se mělo nahlížet i na výše citované doslovy. Přitom je patrné, že například Boučkovy ideologicky motivované odsudky vycházely z kritikova vnitřního přesvědčení. Zkušení „zaštitovači“ potenciálně problematické momenty v autorově životě a díle ignorovali, zkreslili, nebo přímo ideologicky korigovali. Prvky takového zaštitování vykazuje doslov Miroslava Jindry. Členství v KSČ a z toho odvozenou pozici *insidera* Jindra využíval k tomu, aby na svět pomohl kvalitním literárním překladům a vlastním jménem „pokryl“ i kolegy, kteří překládat z vůle strany nesměli (například Karel Kyncl).

Krátce se zastavme ještě u dalších dvou kritiků a překladatelů, kteří uváděli Johna Steinbecka do literárního života v komunistickém Československu. Pohnuté osu-

dy Aloise Josefa Štastného a Jaroslava Boučka se sice neodvíjejí přímo od jejich kritického hodnocení Steinbecka a jeho tvorby, ale vypovídají mnohé o důležitosti a zároveň vrtkavosti ideologického postoje v nakladatelském prostředí. Štastný se dostal do povědomí široké veřejnosti již ve svých osmnácti letech. V roce 1919 se na Pražském hradě jako zapálený sedmnáctiletý komunista pokusil o atentát na prvního premiéra ČSR Karla Kramáře. Kramář přežil zásah z bezprostřední blízkosti jen náhodou díky náprsní tašce. Dlouholetému žaláři Štastný unikl jen díky přímlově svého otce, poslance Revolučního národního shromáždění. Na několik let pak odcestoval do Spojených států a po druhé světové válce díky své revoluční minulosti získal přízeň komunistických špiček. Jeho zdánlivě neoblomné přesvědčení však postupně vyprchalo a po srpnové invazi roku 1968 ze strany vystoupil. Neméně zajímavá je životní dráha Jaroslava Boučka, autora již zmíněných *Trubadurů nenávisti*, který byl mimo jiné několik let šéfredaktorem

nakladatelství Mladá fronta, jež podle Kondrysové „velice schopně vedl [...] až byl obviněn z ideologické úchylky a preferování západní literatury, a přestože se za něj postavila celá redakce, musel odejít“. Lze tedy konstatovat, že pohnutý osud měly nejen Steinbeckovy knihy v Československu, ale také ti, kteří je českému čtenáři zprostředkovávali.

Esej vznikl v rámci postdoktorského projektu GA ČR *Jeffersova a (nebo) Steinbeckova země: Literární bitva o Kalifornii (P406/10/P297)*. Esej částečně vychází z textu publikovaného v časopise *Ostrava Journal of English Philology* (2011).

Autor je anglista, působí na Katedře anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Je autorem knihy *Robinson Jeffers a John Steinbeck: Vzdálení i blízcí*, kterou právě vydává nakladatelství Host.

Kritiky

9 Místy se mi zdá, jako by se nepočítalo s jiným okruhem adresátů, než jsou ti, o nichž se tu píše; možná ještě s nějakými těmi lidmi kolem literární vědy a několika pražských nakladatelství. 6

Jiří Trávníček o knize Anny Blažíčkové *Teď něco ze života*

70

9 Nechtějí si nasazovat žádné masky, skrývat se ve stínu stylizace, nevzdali se pozice těch, kdo v textu otevřeně mluví sami za sebe, komentují, sdělují svůj nálezn o světě. 6

Jan Štolba o sbírkách Petra Halmaye, Milana Děžinského a Štěpána Noska

72

a recenze

• Stačí trochu polevit v pozornosti a může se stát, že netušíte, o kom je zrovna vlastně řeč či kam scénu zařadit. Dezorientovaný čtenář tápe. 6

Lukáš Merz o knize Cormaca McCarthyho *Strážce sadu*

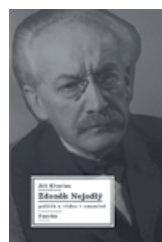
• 74

• Jiří Křestán se nepouští na tenký led spekulací, což je snad až trochu na škodu, jím předestřená fakta čtenáře provokují k vlastnímu rozšířování, dovyprávění. 6

Eva Klíčová o monografii Jiřího Křestána *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*

• 76

Kronika jednoho života a partnerství

Jiří Trávníček

Anna Blažíčková: *Ted' něco ze života*, Triáda, Praha 2012

Lidský život je vypravěčskou osnovou, v níž je přítomno všechno — to reálné i to sněné, prožité i promyšlené. Je to osnova stejně tak podmanivá jako zrádná. Dovoluje totiž vydolovat z životní šedi zázračné momenty, současně však hrozí, že se v této šedi utopíme a tím ztratíme i smysl pro podstatné. A je tu také otázka, zda jsem to právě já, kdo by měl se svými prožitky předstupovat před druhé. Mám na to? Jsem pro druhé natolik zajímavý (zajímavá), aby chtěli sdílet mé privatissimo? A není nakonec jev, který Léon Bloy nazývá „veřejná duše“, čili odhalování vlastního nitra, největším morem naší doby? Těžkým volbám a mukám je věru vystaven ten, kdo na takovéto psaní přistupuje.

Čas malých a velkých dějin

Anna Blažíčková je známá jako autorka čtyř knížek pro děti a jedné pro dospělé — *Psí víno*, v němž také zpracovává autobiografickou materii; má za sebou i mnohé na poli literární lexikografie a kromě toho byla manželkou Přemysla Blažička (1932—2002), jednoho z našich nejvýznamnějších literárních vědců druhé poloviny dvacátého století. Především její životní partnerství je, zdá se, hlav-

ni motivací, proč byla kniha *Ted' něco ze života* napsána. Manžel je zde nikoli důvodem jediným, ale rozhodně si nelze představit, že by kniha vznikla bez něho. Pokud Přemysl Blažíček není svorníkem textu, tak je zcela jistě epickým tahounem jeho velké části. Kniha nicméně vychází deset let po jeho odchodu z tohoto světa. Jde tak o elegickou rekonstrukci portrétu nejbližšího člověka, zpětné přehlédnutí něčeho, co už nelze vrátit. Sledujeme autorčino dětství v Bechyni, místě, které pro ni po celý život nepřestane být prostorem určujícím a návratným. Poté přicházejí studia na pražské filozofické fakultě, seznámení s pozdějším manželem, v té době už těžce zdravotně postiženým (v roce 1945 přišel při manipulaci s granátem o obě ruce), učitelské štace a posléze usazení se v Praze. Následuje příchod dětí, potíže se zaměstnáním, všivý čas normalizace, kdy Přemyslu Blažíčkovu hrozilo vyhození z Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV; mikrokommunita nejbližších přátel, nemoci manželovy i vlastní... a nakonec kronika manželova umírání; psaná velmi osobně a zároveň trochu s pozorovatelským odstupem, střízlivá, ale současně i silně emocionální. Jde o svět sice nevelký, ale co do prožitků značně intenzivní a ve svém úhrnu bohatý a smysluplný. Ve značné míře se tu proplétají malé a velké dějiny. Životy obou se čelně střetávají s událostmi pražského jara, Palachovým sebeupálením, Chartou 77, listopadem 1989. Oba manželé nebyli žádnými pěstiteli normalizačního chalupářství, ale lidmi s neustálou potřebou účasti ve věcech veřejných. Diskuse, debaty i spory — toť živel, který hraje v jejich soužití výraznou roli. Názory na toho a onoho, přijímání, odmítání, tedy neustálé hodnotové třídění, aktivní poměr ke světu, literatuře a umění, nadto i silná vášeň pro společenské otázky, pro politické třibení.

Pro koho vlastně?

Co do vyprávění a stylu autorka ruší přirozenou linearitu životaběhu. Historiky a situace zde vystávají spontánně a s sebou strhávají historiky a situace jiné. Paměť vyvolává v život souvislosti podle jiného řádu než chronologického a autorka jako by se mu dávala všanc. Trošku to připomíná modernistický proud vědomí, třebaže se autorka nikde neuchyluje k psychicko-myšlenkovým rozevlatostem a tvarovým rozmytostem, k nimž tato technika vybízí. Psaní Anny Blažíčkové vykazuje velkou literární suverenost. Často dokáže říct několika slovy velmi mnoho. Její styl je věcný, často až lakonický, rozhodně však ani náznakem není sentimentální. Nechybějí ani okamžiky sardonické. Přitom se neztrácí jeho ženská vnímavost, která se projevuje především v líčení věcí rodinných. A také v evokaci zázemí, v němž se celá rodina pohybovala. Ano, místy jde o kroniku značného strádání, ne-li přímo hmotné bídy. Čteme tak svědectví novodobých proletářů, těch, kteří zápasili s chudobou, nemajíce často na víc než na základní obživu. Přitom jde o proletáře, kteří se vymykají třídní optice minulého režimu, jenž si na ochraně zájmu nemajetných založil svou slávu. Tento režim z nich proletáře, tedy uražené a ponížené tohoto světa, paradoxně sám udělal.

Máme tak co činit s knihou uhnětenou velmi intenzivním a osobitým způsobem. Jde o hlas, který je dobré slyšet a z něhož se lze i mnohé dozvědět. Problémem je ale celek, a to včetně redakčního zpracování. Nezdá se, že by způsob asociativního psaní dokázal udržet knihu pohromadě. Je to totiž styl dost extrémní a místy i čtenářsky značně nevlídný. Přitom se tento způsob dostává i do protikladu se založením autorky — ona přece žádnou egomankou a exhibicionistkou není. Možná by bylo moudré spolehnout se přece jenom víc na životní linearitu, najít kronikářsky epický klid. Text uspořádat spíše podle běhu objektivního času než podle záchvěvů mysli a paměti. Nevím, proč k tomuto způsobu autorka nesáhla, zvláště když si o něj její látka stále říká. Možná by jí takovéto psaní připadlo banální; možná by chtělo delší čas soustředění, na který autorka nemohla či nechtěla přistoupit. Text se postupně čím dál víc zahluje sám sebou; mnoho věcí se opakuje, přičemž není tak úplně jasně proč. Pokud tedy není možné tento tok narovnat, což vzhledem k jeho struktuře nelze, tak snad ho šlo aspoň prokrátit. Jako by se psaní místy nemohlo tak úplně rozhodnout, čím vlastně chce být — zápisky? Kronikou? Deníkem s literárními ambicemi? Fikcí syčenou životní fakticitou? Fakticitou s pře-

sahem? Ne, ona hranice mezi faktualitou a fikcionalitou neruší ani v nejmenším; je pro autorčino psaní osudovou nezbytností. Není ujasněno, komu je tato kniha určena. Místy se mi zdá, jako by se nepočítalo s jiným okruhem adresátů, než jsou ti, o nichž se tu píše; možná ještě s nějakými těmi lidmi kolem literární vědy a několika pražských nakladatelství. Ano, poznávací hodnota pro ty, kdož vědí, je značná, ale obávám se, že i mnozí z nich musejí být v některých situacích ztraceni — například v okolnostech několika polemik a sporů. Autorka tu totiž převelmi šetří kontextem a tím i pomocnou rukou. Místy to působí skoro až jako domlouvání se se zasvěcenými spiklenci nebo jako mluva přes hlavy nevědoucích. Až mnoho se tu bere jako všeobecně dané, aniž je potřeba tomu trochu připravit půdu a nechat vypravěčsky přece jen „uzrát“.

Dalším nepochopitelným nedostatkem je absence jakéhokoli vysvětlování, přičemž kniha je přímo napěchována jmény (nebo někdy pouze příjmeními), která jsou známá jen velmi úzké komunitě literární vědy. Čili v souhrnu je kniha Anny Blažíčkové výrazně podredigována, na což zrovna u textů z Triády zvyklí nejsme. Asi to chtělo přece jen jiné oči. To budiž řečeno spíše s lítostí, že se takto cenný opus nepodařilo dotáhnout.

» Škoda, že autorská suverenita nenašla literární cestu z ghetta zasvěcených ◀

Silné situace

Škoda toho, přeškoda. Kniha Anny Blažíčkové je skutečně z těch, které mají co říct, jsou usazené v životní materii, mají silná místa (nejvíce na začátku a na konci) a velmi často i strhující literární úroveň. I mimo historickou výpověď o čase po roce 1945 je to kniha jímavých situací a scén. Silným příčným tématem je rodina, tedy výpověď ženy, již okolnosti vůbec nejdou na ruku, ale která přes to všechno dokáže vytvořit fungující zázemí pro své děti i manžela. Koneckonců jde i o výpověď ženy rozlomené starostmi o vlastní zázemí a zároveň hledající místo i důvod pro vlastní psaní. Dalším velkým tématem je život v komunitě nejbližších přátel a známých. Nepominutelným rozměrem dané knihy je i cit pro místa, krajinu, kolorit. Dům, byt, pokoj, stůl — to vše autorka umí nazřít tak, jako bychom v oněch místech zrovna byli. (O autorčině sociální vnímavosti už byla řeč výše.) Je to zpráva o intenzivním duševním (i duchovním) životě, ne úplně vždy naplněném, ne zcela podle vlastních představ... ale přece jenom v úhrnu se vztyčenou hlavou a nepošpiněným svědomím.

Autor je bohemista.

Tři poztrácené ráje

Jan Štolba

Milan Děžinský: *Tajný život*, Host, Brno 2012

Petr Halmay: *Ledolam*, Opus, Zblov 2012

Štěpán Nosek: *Na svobodě*, Opus, Zblov 2011

Všichni tři vydali v posledních letech novou sbírku. *Ledolam* Petra Halmaye (1958) a *Tajný život* Milana Děžinského (1974) jsou loňskými novinkami, knížka *Na svobodě* Štěpána Noska (1975) nese v roce 2011. Všichni tři mají své prvotiny dávno za sebou, nikdy nebyli žádnými chrličmi sbírek, slov či vidin, ale vždy tíhli k pozorným básnickým reflexím a citlivým diagnózám.

Generačně spřízněni jsou Děžinský s Noskem, zatímco dílo o dekadu a půl staršího Halmaye příznačně zabarvuje deziluze a rozladěnost z toho, co (ne)přináší nová doba. Ale i jeho dva mladší básníci druhové sledují současnost vcelku odměřeně a obezřetně; jejich očekávání nejsou velká, nehodlají se spálit. Nicméně bude to právě nová doba, co nakonec básnické trio úzce spojí. A spolu s ní i jemně vyladěná senzitivita, která dobu ohledává a diagnostikuje, mnohdy nepřímou, jako vedlejší efekt velmi osobních reflexí, o to však hlouběji a působivěji.

Halmay, Děžinský a Nosek jsou z rodu básníků svrchované reflexivních. Nechtějí být hluční, nehodlají dobu napodobovat či sugerovat ji pomocí jejich vnějších projevů a doufat tak, že se *zeitgeist* nějakým způsobem ve verších „vyzrcadlí“. I tvůrčí spodoba může být legitimní a účinná, tři básníci, o nichž je tu řeč, však pracují jinak. Nerezignovali na básnickou meditaci, jemně rozměřování a rozlišování toho, co zakoušejí. Nechtějí si nasazovat žádné masky, skrývat se ve stínu stylizace, nevzdali se

pozice těch, kdo v textu otevřeně mluví sami za sebe, komentují, sdělují svůj nálezkový svět.

Je jim společná přirozená potřeba, schopnost i ochota být velmi osobní, intimní. To je pro ně poezie: vydávat se k podstatným životním záchvěvům a pocitům, odhalovat jejich tvar, vůni, barvu, smysl a postupně z nich skládat celou mapu osobní existence. U všech tří máme po přečtení jejich sbírek pocit, že jsme se seznámili s osobní výpovědí, nikdo se nás nesnažil oslnit, porazit, přesvědčit o své pravdě. Byli jsme jen přizváni ke spoluúčasti na lyrickém „deníku“, jenž má primární cenu pro samotného autora, je záznamem jeho proměn, vztahů ke světu i k sobě, prožívání zdejšího času.

Hák na konci přítomnosti

Ztracený ráj je zmíněn již v první básni *Ledolamu* Petra Halmaye. Světla na druhém břehu, jejich mihotavý odraz — to je ztracený ráj. Vlastně ráj, jenž ani nikdy nebyl, cosi od počátku nedosažitelného, zapovězeného. Ráj, jenž přebýval vždy jen v onom *ztracení*. Pocit ztráty a odezřenosti, vnitřní absence, je odhalován a žit ve všem, je příznakem všeho. Padá list — a člověk jen „animuje“ svůj lidský příběh. Měníme svůj život (třeba se přestěhujeme k ženě), ale po čase jen seznáme, že „realita ničí sebe samu“. Skutečnost uplývá, nemá se čeho zachytit; jen kdesi v přítomnosti na konci skladištní rampy trčí do prázdna „hák“ — čeká, nečeká, lidský, nelidský, surový, lhostejný, významuplný — anebo zcela marný.

Toto vše je básníkův privátní svět, zároveň však cítíme a z různých drobných indicií uhadujeme, že jde také o jakési resumé doby, dobového či generačního pocitu. Halmayovy verše na první pohled působí křehce a subtilně, po čase však námi až otřese, jak radikální zprávu nesou. Melancholie je zde absolutní; čas k ničemu nevybízí, nic neskýtá; nese jen vábivý, ale navždy unikavý odlesk sebe sama.

Ledolam je zdrženlivá, noblesní a nenaříkavá, přitom naléhavá až palčivá výpověď člověka, jenž prošel zklamáním docela osobními, ale také jaksi propadl sítem obecných společenských dějin, octl se na jejich okraji. Jediný záchytný bod v tomto klidném smutku je minulost a její chvějivá světla, ten potracený ráj. Přičemž rozumově víme, že i minulost byla nějak nepřijatelná a horší, než se dnes zdá. Nakonec tedy nelze než „vynalézat / nějaký přesně / nepopsatelný čas“. Klíčové slovo „přesně“ je zde užito nejednoznačně: jde o čas, jež nelze přesně popsat? Anebo paradoxně o samu *nepopsatelnost*, jež je svrchovaně přesná?

Doba je u Halmaye rovnou — „praskání obvodových zdí“. Něco zásadního je jinak, to, co přirozeně drželo pohromadě, se hroutlí. Proces je sledován s potlačenou bolestí a výčitkou, v zásadě ale jako cosi přijatého a nevyvratitelného. Dějiny jsou nahlíženy v jejich existenciální bezútěšnosti. Doba je však též čekáním na vlastní podobu a pravou tvář; průnik intimního a dějinného je těsný, absolutní. Básník se nemůže vyjmout z času, ale zároveň mu ten čas zoufale nepatří. Ve spodním plánu se pak Halmayovy reflexe nevyhnutelně týkají i toho nejzazšího, totiž smrti. Perspektiva smrti dodatečně ozřejmuje nepopsatelnost, nezachytitelnost času a žití, ukotvuje je a bere pod svá „ochranná křídla“.

Sníh a nejistota

„Sníh si už není jistý ničím, ani zemí“ — i zkraje Noskovy sbírky *Na svobodě* jsme uvedeni do světa, kde „ráj“ byl poztrácen ve vrstvách, jež se nejednoznačně překrývají, jedna druhou stíní, vedou spolu „spor“. Nosek se z trojice nejprůmočařeji věnuje duchu doby a času, jeho verše jsou chvějivé reflexe epochy po konci dějin, dokonce přímo „po Osvětimí“, na niž naráží první oddíl knihy nazvaný „Adorno“. Básník se opět úspěšně uchyluje k poetice minuciózní fotografické deskripce, využívá různé aspekty fotografické techniky, přidává filmové aluze (*Solaris*), jindy lyrický akvarel či intimní meditaci protne přemrštěným intelektualismem („litorální nuda“), jenž ještě zvýší dojem cizoty, odtažitosti a státnosti.

Fotograficky ztuhlá skutečnost dokáže podivuhodně přetlumočit momentku aktuálního času a autorova vlastního nitra. Rozmazaný cíp fotografie v terezínském muzeu, znázorňující pochmurný lednový apel tisícovky vězňů, dovede básníka nevyvatně k jemu samému: „Jsi kterýkoli z nich.“ Prudký kontrast intimní empatie s chladem „mrtvého“ muzeálního dokumentu je až ohromujícím způsobem výmluvný: Co je to za čas, který žijeme? Bezpečně vzdáleni od krutosti dění, jsme přesto aspoň uvnitř svého vědomí této krutosti stále vydáni?

Skončí to někdy? Má to někdy skončit? Nalezeme svůj opravdový čas? Budeme někdy se vši závažností také my těmi lidmi z mrznoucího apelplacu? Či jsme jimi už teď, třeba když se vykláníme ze školního okna, pozorujeme cosi zcela nahodilého a prchavého, ba odtamtud zaslechneme „jakoby už téměř lidský smích“? Nosek instinktivně konfrontuje nestálost naší fragmentarizované banality se skrytými, naslepo uhadovanými podstatami, které nám stále unikají, vždy zapadlé za okraj, mimo obraz.

Zeitgeist a princip zdviže

Milan Děžinský se zdá být ze všech tří autorů nejmýšlivější, nejnaturalističtější, nejvíce spjatý s přírodou, ale i s mýtem. Snad je též básníkem „nejpozitivnějším“. Ve sbírce *Tajný život* najdeme i nezáludné, leč důvěryhodné verše jako: „sladkost prosycuje květnový den“ nebo „dřevo slastí vlhne“. Vládne zde skrytá konspirace přírody, její krásy i „hnusu“, růstu i hnití, rozpadu i rozpuku. Narazíme na obraz dvou ptačích kostříček držících se v objetí, dokud je „nové zrození nerozdělí“. Také Děžinský je subtilní detailista, jenž samozřejmě vnímá i rub a odvrácenou stranu věcí a času, přesto pro něj trvání neznamená imanentní úzkost, ale někdy až biologicky prosté souznění. Soužití.

Děžinský se probíjí k duchu doby z okrajů, zajímají ho věci „utajeného zrodu“, tlející, uvízlé, hadry naplavené kamsi do větví, jichž se tak „dětsky“ drží. Ostatně celá Děžinského sbírka je titulem zasvěcena „tajnému životu“, probíhajícímu kdesi vespod, na odvrati, pod nánosem banalit. Ba dokonce hra na tajný život může být natolik opravdová, že se tajným životem stane sama zdůvěrnělá, přijatá banalita. Tajný život co věčný protiproud: nic není tím, čím se to zdá; vše v sobě nese i svůj převrácený obraz. Tělo se (v básni „Gravitace“) nevrhá proti podlaze zdviže, ale zdviž proti tělu; nespějeme ke konci, ale to konec se řítí proti nám, nehybným a z principu smířeným. Vše má svůj protipohled — svou naději. Děžinský není básníkem úzkosti, ale *zeitgeist* se u něho otevírá novým proměnám a možnostem. To čas se žene odněkud odspodu proti nám, zatímco my v kabině zdviže na chvíli stojíme pevně a spolehlivě, sami v sobě tkvící, nesení časem, ale i svým pevným ukotvením. Soužití výšky s hlubinou.

Poezie v dnešní době zůstává velkou částí veřejnosti oslyšena. To však neznamená, že přestala nabízet seismograficky jemné záznamy ducha doby i stavu lidské duše. Tři básníci, o nichž byla řeč, jsou toho důkazem.

Autor je básník a kritik.

Mytická pastorála z Knoxville, Tennessee

Lukáš Merz

Cormac McCarthy: Strážce sadu, přeložil Jiří Hrubý, Argo, Praha 2012

V přízračné krajině Apalačského pohoří se v meziválečném období odvíjí temný příběh tří solitérů, tří individualit svádějících osobní boj s přírodou a mizejícím světem. Ironií osudu se setkávají dospívající chlapec, renegát středního věku a starý poustevník, které — aniž by se o sobě dozvěděli celou pravdu — svede dohromady příběh těla pomalu se rozkládajícího na dně opuštěné jímký uprostřed zchátralého sadu. Tyto zvláštní postavy se jakoby bezcílně pohybují divokým krajem roztroušených chatrčí, drsné přírody a klikatých prašných silnic, v krajině stojící mimo čas, v níž životní tempo určují přírodní cykly a počasí. Čteme o ztrácejícím se mýtu, jenž je cítit hlínou, krví a načerno pálenou whisky.

McCarthy je neoddiskutovatelný pojem. Není to jednoduchý autor, ale těžko bychom dnes hledali „spolehlivějšího“ spisovatele: literární hvězda řazena kritikou mezi nejvýznamnější americké spisovatele současnosti. McCarthy byl oceněn mimo jiné Národní knižní cenou za *Všechny krásné koně* (1992, česky 1995) a Pulitzerovou cenou za román *Cesta* (2006, česky 2008); Harold Bloom jej staví po

bok takových literárních veličin, jakými jsou Herman Melville nebo Thomas Pynchon, jeho jméno se opakovaně objevuje mezi možnými kandidáty na Nobelovu cenu. Úspěchu, mezinárodního renomé a intenzivního zájmu kritiky však McCarthy požívá zhruba od devadesátých let minulého století, tedy od vydání své *Hraničářské trilogie*. Román, o němž je řeč, byl vydán o mnoho let dříve, v roce 1965. Sice v něm zřetelně poznáme McCarthyho autorský styl a příklon k modernistické literární tradici amerického Jihu, ale čtyřicet let, která dělí *Strážce sadu* od *Cesty*, je patrných.

McCarthyho kořeny

Ač prvotina, román vydal slovný Random House a rukopis připravil Albert Erskine, jenž ještě donedávna působil jako editor samotného Williama Faulknera. Tento titán americké — a zvláště pak jižanské — literatury samozřejmě v díle relativně mladého spisovatele zanechal svou stopu. Neexistuje snad jižanský autor, který by se s ním nemusel tak či onak popasovat. Není tedy divu, že v roce vydání recenzent Orville Prescott vytýká *Strážci sadu* faulknerovský manýrismus, nadužívání modernistických technik a prázdnou imitaci slavnějšího předchůdce. Z role epigona se McCarthy brzy vymanil, přičemž si do budoucna zachoval rysy typické pro jižanskou literaturu: úzké sepětí postav s přírodou, význam vyprávění a tvorby mýtů, propojení minulosti se současností v kombinaci s elementy jižanské gotiky, projevující se zvýšenou mírou násilí, groteskními postavami, zpusťšeným prostředím a v neposlední řadě pochmurnou, zlověstnou atmosférou. Od prvních řádků poznáváme typický styl McCarthyho próz, tedy kombinaci realistického zobrazování s alegorickými, mytickými prvky, stejně jako všudypřítomné ovzduší rozkladu a zániku, včetně krize patriarchálních vztahů. Za-

tímco John Wesley hledá zbytky mytického ráje, na druhé straně Atlantiku již hoří peklo světové války. V prostoru stíženém neurčitým a permanentním nebezpečím hrozí člověku záhuba na každém kroku. Snadno se může stát, že bude někde střelen při lovu zvěře, utopí se v ledové vodě ve snaze zachránit psa, havaruje s dodávkou plnou whisky nebo krutě doplatí na nedostatek prozíravosti a zastaví zaprášenému stopaři. Hrozba nabývá širších rozměrů, neboť nejde jenom o destrukci individuální, ale o likvidaci celého kraje, tradice, přírody a lidského společenství.

Učednická léta Johna Wesleyho

Jako všechny McCarthyho pozdější prózy ani *Strážce sadu* nelze jednoznačně žánrově zařadit. Je současně bildungsrománem i pastorálou rozkladu, studií mizející kultury rozpadající se pod tlakem industrializace a kritickou sondou do tradičních jižanských mýtů. Takových, o nichž psali ve třicátých letech intelektuálové a spisovatelé zvaní Agráři, jež prosazovali konzervativní hodnoty ukotvené ve venkovském prostředí amerického Jihu vůči postupující modernitě a urbanizaci. Přístupovat ke *Strážci sadu* jako k románu o dospívání Johna Wesleyho Rattnera (s četnými odbočkami) znamená soustře-

dit se na jakousi jednotící osu, místy chatrnou, ale pro orientaci v textu přeci jen užitečnou. John opouští matčin dům, vydává se poznávat přírodu i sebe a instinktivně hledá (ne zcela nepřítomného) otce, kterého mu nahrazují Sylder, žijící v polostínu na hranici psaných zákonů, a sadař Ownby, anachronická postava téměř z jiného světa. Ani jeden z nich však nedokáže vzdorovat systému, který se na celý kraj nezadržitelně valí. Ownbyho symbolický protest proti civilizaci přitáhne pozornost úřadů a ruka spravedlnosti brzy sáhne i na Syldera. Když oba neodvratně mizí ve spárech „civilizovaného“ světa, vrací se John domů a stává se svědkem definitivního zániku.

Je třeba otevřeně přiznat, že *Strážce sadu* se nečte snadno. Přispívá k tomu zejména roztržitý syžet, jehož složitá struktura bohatá na flashbaky, které mnoho z motivace postav neobjasňují, vytváří spíše obrazovou mozaiku než kompaktní celek. Nepopisuje-li zrovna McCarthy přírodu a její detaily, píše v náznacích a nejednoznačných narážkách. Na některých místech může čtenář oprávněně znejistět, o které postavě se právě mluví či co se vlastně v textu odehrává, neboť zájmena pro své množství ztrácejí referenční funkci. Stačí trochu polevit v pozornosti

a může se stát, že netušíte, o kom je zrovna vlastně řeč či kam scénu zařadit. Dezorientovaný čtenář tápe. Než začnou drobné sekce příběhu zapadat do sebe, leckomu asi dojde trpělivost, obzvláště když se dějové linie trojice hrdinů protnou až zhruba v polovině románu. Výhrady můžeme mít též vůči slabé charakteristice postav, jež v první řadě jednají a pozorují okolní svět, než aby hovořily či nám dovolily nahlédnout do svých myšlenek a pocitů. Psychologický vhléd kompenzuje či přímo nahrazuje líčení krajiny a zvířat (důležitou roli v tomto ohledu hrají psi a kočky), ale pod nánosem vůní, barev, tvarů a zvuků všudypřítomné fauny a flóry není vždy jednoduché říci, kam příběh směřuje a proč. McCarthy se možná až příliš ambiciózně snaží najít svůj styl, tlačí na symbolickou a metaforickou strunu, a aniž by se dostatečně oprostil od svého velkého vzoru, nepoleví v nárocích na sebe ani na své čtenáře.

Stylová výzva

Na tyto nedostatky můžeme pochopitelně nazírat i zcela opačně. Z jiného pohledu představuje text pozoruhodnou čtenářskou výzvu, jejíž síla spočívá právě ve své nejednoznačnosti, v rezignaci na doslovnost a záměrnou absenci informací, které nám zůstávají utajeny.

McCarthy si zaslouží ocenění jako výtečný pozorovatel, znalec přírody a postav, jež se v ní pohybují, což dokazuje od prvního do posledního písmenka. Hutné, přesné a vybroušené zachycení krajiny ve všech jejích formách, detailech a projevech si může dát McCarthy přímo patentovat. Minimální množství zachytných bodů v „dějových“ pasážích románu současně otvírá stavidla čtenářově fantazii i interpretačním možnostem. Vyloženě skvělých pasáží najdeme v románu řadu, a byť s nimi autor šetří, stanou se nezapomenutelnými. Různorodým a bravurním stylistickým zachycením prostředí, jazyka osob či vyprávěných příběhů dává zcela na odív své literární umění a toto mistrovství nelze chápat jako nedostatek. McCarthyho vícevrstevná, významově a interpretačně bohatá próza sice nevyniká propracovaností a kompaktností pozdějších románů, ale věrné příznivce rozhodně nezklame. Pakliže bude tato elegie první knihou, po níž nováček na poli McCarthyho sáhne, projde poněkud krušnou iniciací a hrozí, že si dvířka k jeho vyzrálejší tvorbě spíše přivře.

» Návrat k debutu americké literární hvězdy znamená (znovu) prodělat jižanskou modernistickou horečku. Její vidiny ovšem už čtenářskou paměť neopustí. ◀

Autor je anglista a literární kritik.

Osud v laboratoři dějin

Eva Klíčová

**Jiří Křestán: *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*,
Paseka, Praha 2012**

Při vyslovení jména Zdeněk Nejedlý se vybaví buď politicky exponovaný zlodědek z nejtemnějších let našich moderních dějin, nebo jeho karikaturní obraz, jenž se začal utvářet už za jeho života. Jiří Křestán tyto představy zasazuje do podrobného historického rámce, který mnohé z jejich přízračné démoničnosti ne-li polidšťuje, tak alespoň racionalizuje.

Když Zdeněk Nejedlý v roce 1962 umíral, opouštěl radikálně odlišný svět, než do kterého se v národně obrozené měšťansky provinční Litomyšli v roce 1878 narodil. Jeho životem se tak přehnalý národnostní spory, první světová válka, rozpad Rakouska-Uherska, vznik samostatného státu, první republika, druhá... a druhá světová válka, uchopení moci komunisty, nejtuzší éra jejich vlády, nakonec odmítnutí kultu osobnosti a dočasné tání. Přestože Nejedlý zasvětil svůj život historii a muzikologii, a to velmi intenzivně včetně neuvěřitelně obsáhlé publikační činnosti, těžko říct, zda nebyť politických zvrátů a jeho spojení s komunistickou stranou — k němuž formálně došlo v předvečer její historické konjunktury (Nejedlý do KSČ vstupuje až v roce 1939) — by dnes bylo jeho jméno povědomé někomu vyjma komunity odborníků. Nejedlý se na mentální mapě dnešních Čechů objevuje ve společnosti hrdlořežů padesátých let, kdy zemi zaplavila „jeho“ divadla, brožury, projevy; kázání, v nichž narýsoval demagogickou zkratku mezi husitstvím, Palackým, Němcovou, Smetanou, Jiráskem, jež tehdy tak dobře posloužila propagandě a dodnes funguje jako nevyvýmítel-

ný stereotyp. Jestliže je dnes postava Zdeňka Nejedlého zajímavá, tak spíše pro jeho podlehnutí mocenským svodům, pro způsob, kterým se protnul obrozenecký myšlenkový koncept s komunistickým. V této souvislosti i jeho předválečný odkaz znejasňují ideologické dezinterpretace či následující morálně zdůvodněné opovržení (viz například Václav Černý ve svých *Pamětech*). Archivář Jiří Křestán svou monografií *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění* úspěšně čelí efektním nástrahám, jež by čtenáře nutily přiklonit se k jednoznačnému odsudku či naopak nekritickému přimknutí se k této kontroverzní figuře. Křestánův Nejedlý má proměnlivou, obtížně čitelnou tvář, není tváří groteskního „mašibla“, ale ani národotvorného intelektuálního monumentu.

Román o člověku

„Nahlédl jsem přes obrubeň současnosti až tam dolů, na dno hluboké a potemnělé studně jedné lidské duše. A tam jsem s úlekem zahlédl odlesk vlastní tváře. Neboť jsem Zdeněk Nejedlý.“ To je zcela závěrečná pasáž Křestánovy monografie, již badatel odtajňuje vazbu ke svému letitému objektu zájmu. Takto definovaná intimita pak určuje i způsob, jakým autor o Nejedlém pojednává. V biografické lince čteme téměř bildungsroman. Počíná se hrdinovým narozením s jeho osudovými okolnostmi, líčením kulturního milieu a krajinou, kde vyrostl a žil, rodinnými, přátelskými či kolegiálními vazbami. Vše zplasticťují příhody z dětství, dobové vtipy a svědectví. Obraz Nejedlého coby „moderního“ *puer senex* autor ovšem neváhá ironizovat citovanými komentáři reflektujícími pozdější Nejedlého sebestylizaci, například zde slovy Franty Kocourka (prvorepublikového publicisty, nezaměnit s pozdějším též zábavným jmenovcem) z roku 1925: „Domníváme se, že kdyby to bývalo technicky možno, byl by Zdeněk Nejedlý při svém narození rozvinul s otcem nebo matkou polem-

ku o nutnosti být narozen, anebo o tom, proč se musel narodit způsobem obvyklým bez výjimky u všech lidí.“ Oba citované úryvky ilustrují ošidnou proměnlivost Nejedlého portrétu. Na jednu stranu má čtenář dostatek podnětů k tomu, aby až nejspíše psychologizoval (autor sám je v tomto maximálně obezřetný) — Nejedlý je představen i v ryze osobní rovině včetně jeho komplikovaného vztahu k ženám, jenž hraničí až s misogynií (pravda, v tomto nebyl příliš pokrokovým soudruhům), nebo v určité egomanii, sebestřednosti, která mu sice umožnila vést nelibostné kritické souboje, ale zároveň mu bránila v účinné sebereflexi. To se projevilo nejen v padesátých letech, ale snad i v tom, jakým způsobem pracoval na svých obsáhlých monografiích, jež se s jakousi pozitivistickou obsesí utápěly v podrobnostech. Svým způsobem příbuznou faktografickou podrobnost lze zachytit i v samotné Křesťanově knize, v níž jsou odhalována fakta, detaily, ale autor značně přibrzdí v rozvíjení jakýchkoli odvážných syntéz.

Kolektiv a národ

To do jisté míry platí i o nutné myšlenkové transformaci Nejedlého, který se z „posledního obrozence“ stal poddajnou součástí komunistického internacionálního soukolí. Jiří Křesťan se nepouští na tenký led spekulací, což je snad až trochu na škodu, jím předestřená fakta čtenáře provokují k vlastnímu rozšířování, dovyprávění. Přestože témat svého vědeckého zájmu se Nejedlý nepustil celý život, jistých paradigmatických změn jeho myšlení dostalo. Příkladem budiž vztah k Rusku, potažmo Sovětskému svazu — zatímco před revolucí vnímá zemi s nádechem orientální romantiky včetně kritizované zaostalosti, po několika letech mu tatáž země otevírá perspektivy jako novému člověku a jeho ztírkům, konkrétní *národ* je vstřebán abstraktním *kolektivem* pokrokových politických sil. Zde je patrné, že politická levice se nemusela zhlížet pouze v avantgardních estetikách (pro Nejedlého byl nepřijatelný například Leoš Janáček), ale dokázala se prolnout i s dědictvím duchovně devatenáctého století a národně obrozeneckou romantikou s jejím *volksgeist*. Nejedlého myšlení, které se odehrává v opozicích (národní—kosmopolitní, Smetana—Dvořák a tak dále), se nakonec příhodně promítne do marxistické dialektiky. Přesto nelze k Nejedlému přistoupit jako k prostému oportunistovi, ačkoliv mu nepochybně lichořil zájem nejen domácích soudruhů, ale i péče, kterou mu věnovala Moskva (záhy po německé okupaci byl Nejedlý promptně dopraven do SSSR). Nejedlý se například ni-

kdy nepřestal odvolávat na Masaryka, přestože v padesátých letech stále komplikovaněji. Podobně výhradně negativně nelze hodnotit ani jeho působení na ministerstvu školství — přeci jen patřil mezi vzdělance, jichž v KSČ nebylo mnoho, a generačně k žákům Gollovy školy, přičemž i jeho životní styl byl poněkud „maloměstácký“ a spojený s akademickým prostředím — ignoroval například tykání mladých soudruhů a nestal se ani strůjcem těch školských reforem, jež otrocky kopírovaly sovětský vzor. Nakonec jej lze paradoxně vidět i jako oběť, z vnějšího pohledu mocného demagoga, celebrity zkorumpovanou vlastním směšným kultečkem osobnosti — ovšem uvnitř již zestárlého profesora, osamělého, chladného, s ubývajícími silami a především paralyzovaného bojem komunistů s vnitřním nepřítelem a probíhajícími politickými procesy, které Nejedlého musely děsit (jak to chodí, ostatně viděl i v Moskvě) — snad tento děs plašil zbabělými hysterickými výpady a odsudky již odsouzených či popravených.

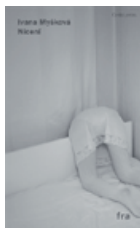
Čtvrt století po všem

Jako by necelých pětadvacet let po sametové revoluci nastala chvíle opatrného poodhalování komunistické minulosti v jiných než příkré (morálně) odmítavých souvislostech, jež logicky vyvažovaly čtyřicet let lživého přepisování historie. S Jiřím Křesťanem pomalu poodhrnujeme plentu, za níž nejsou démoni, jen osobní selhání, nikoli totalita indoktrinovaná zvnějšku, ale vlastní národní volba. Autor je velmi obezřetný i v morálním odsudku Nejedlého, skoro by se zdálo, že úlevného ironického ostnu si dopřál až v popiscích fotografií v příloze, jako by si byl vědom nemožnosti říci v tuto chvíli více (to platí i přes evokativní líčení některých osobních detailů). Na Nejedlém se nepopásl jako na ikoně režimu, zrudě, která nás všechny po válce ohloupila, naopak — kolem Nejedlého víří defilé dobových figur, včetně dodnes obdivovaných umělců, kteří se před ním poklonkovali, soutěžili v servilitě a stranou pak trousili jedovaté protinejedlovské úšklebky. Monografie zároveň mapuje některé zásadní momenty v strukturaci levicové politiky u nás a zachycuje i atmosféru jednotlivých historických epoch, z nichž jako fátum vystupuje smysl úsloví „být synem své doby“. V étosu této lehkosti jsou omyly a podlehnutí Zdeňka Nejedlého pochopitelné, stejně jako děsivé.

› Zdeněk Nejedlý?
Rozhodně komplikovanější
než jeho karikatura. ◀

Autorka je redaktorka *Hosta*.

Pitva nitra

Čtenář je v prozaickém debutu přitahován situacemi, od nichž běžně raději odvrací zrak
★★★★

„Úplně převrácená trýzeň!“ po vzdechu si Hermína, jedna z postav nesoustavného příběhu v knize s nejednoznačným názvem. Přemíra pozornosti a ohledů — také to může být důvodem ke strastem a vzpouře. Podobně jako zemřít je možné hladu i přejedením. A Ivana Myšková čtenáře provází právě tímto strádáním, její hrdinka je usouzená dobrem, kterým ji zahrnuje okolí a jehož příznaky sama na sobě pozoruje v podobě neodbytné nutkavosti pomáhat i tam, kde o její pozornost nikdo nestojí.

Zpočátku to vypadá na soubor dopisů doplněných poznámkami, úvahami, snad zápisky z deníku, zkrátka záležitostmi intimnějšího rázu, které píšeme pouze pro sebe, anebo v případě soukromé korespondence pro druhou (většinou) spřízněnou duši. Není to forma pro literární podání výjimečná, známe deníky duchovní, otevřené i apokalyptické, autentické, důsledně datované i stylizované, z poslední doby lze vzpomenout na Martu z *Roku vetřelce* Petry Soukupové. To, čím si *Nícení* buduje svéráznou

pozici, je bezprostřednost, s níž nám autorka dovolí vstupovat do cizích privátních zón.

V *Nícení* nezáleží na chronologii vyprávění. I když první dopis je datován 11. června a poslední 4. května, nezjistíme, jestli tu procházíme jedním rokem nebo reflexí delšího období. Vypravěčka jako by si nevšímala plynoucího času. A autorka ji také záměrně nechává charakterově neurčenou, janusovskými rozpolcenou. Vždyť právě z polaritů pojmů a citů Hermína zkoumá své okolí — rodiče, jež přirovnává k starostlivým ptákům kajkám a jejichž péče ji svazuje; muže, kteří jí padají k nohám, anebo k nimž nekriticky vzhlíží. Co by se stalo, kdyby Hermína, obětavá záchránkyně všehomíra, zabezpečila všechna opuštěná zvířata, ovázala všechny rány a poskytla útěchu všem nešťastným mužům? Nastal by na světě ráj, nebo peklo? Na tomto rozcestí hrdinka postává a jako by se nemohla rozhodnout, kterou cestou se sama může vydat. Ano, občas je to chaos a zmatek, Hermína je vypravěč, jinde zas objekt vyprávění. Vztahy jsou kulisy, ze kterých se vytahují situace, které jsme též prožili nebo byli jejich svědky, ale cudně je vytěsnil, protože působily nemístně, trapně.

Mohla by to být zpověď týrané ženy, která si ovšem krutá pouta nasazuje dobrovolně. Vytrhuje si tu autorka vlastní duši, anebo zručně operuje skrývanými slabostmi ostatních a bortí hranice jejich distancovanosti? Je voyeur nejistot, kurátor mučících nástrojů i duše usmýkaná všeobecným dobrem, přeslazená úslužností, z níž konečně přetéká nastřádaná touha po svébytnosti. Jestliže v tomto světě existují póly — dobra a zla, pravdy a lži — pak Myšková skvěle

ohmatává úzkou hranici, na níž se protiklady potkávají. „Zranitelnost je na člověku to nejcennější, zranitelnost, o níž můžeme vypovídat.“

Jednotlivé situace se nakonec podobají pavoučí síti, přičemž mezi autorkou a čtenářem nejsou zcela jasně stanovené role predátora a jeho oběti. Při čtení, jak bylo naznačeno, je nutné překonat určitý stud, ale nutno říct, že jazyková obratnost i groteskní kontrast občasných disonancí zajistí vydané energii dostatečnou satisfakci.

Pro *Nícení* Ivany Myškové je charakteristická přitažlivost — ale pozor, je opět v polaritě, jako lákavě bezelstná nabídka a zároveň zničující oferta. Vyměřuje se zde, dokdy je dobro prospěšné, než začne potlačovat svobodu; kam sahá bezmezná láska, a kdy už je to nezastavitelná tsunami; jak se „rozdat“ a zároveň udržet integritu. Myšková to všechno řeší v příkladech, psychologické analýzy nechává stranou. Zároveň neztrácí čas s nějakým seznamováním, se zbytečným uváděním do děje. Čtenář je od počátku vtažen, není pomalu připravován, ale vržen, vtěsnán.

O slovo se v *Nícení* nehlásí kdosi hodlající nezávazně pohovořit či náhodně experimentovat. Zní tu hlas nadané autorky, vyrušující, vzrušující. Pro současnou českou literaturu tedy zase jednou velmi dobrá zpráva.

Milena M. Marešová

**Ivana Myšková: *Nícení*,
Fra, Praha 2012**

Androšem před a po

Kniha spíše než literárním zpracováním zaujme svým svědeckým potenciálem

★★

Každé literární vzpomínky jsou dány touhou zachytit specifický lidský osud i snahou vyslovit obecnější náhled na život. V případě memoárů Milana Kohouta jde o výpověď vyjadřující názory toho, kdo po celý život, ať už mu bylo dáno žít v komunistickém Československu nebo v kapitalistických Spojených státech, odmítal přijmout pravidla a příkazy diktované establishmentem a snažil se seberealizovat v dimenzích jiné kultury. Tomuto zacílení knihy odpovídá i její členění.

První ze dvou částí se pohybuje v emocionálních relacích vyrůstajících z pocitu neslučitelnosti lidské individuality s nesmyslným a zločinným režimem. Kohout se v ní představuje jako příslušník té části generace, kterou názorově zformoval příjezd okupačních vojsk v roce 1968 a jež následně našla odvalu svou spontánní nechuť vůči husákovské normalizaci proměnit v gesto vzdoru — ve snahu vytvořit si vlastní svět a vlastní paralelní, neoficiální kulturu. A to i za cenu přímého konfliktu s režimem. Vyprávění tak začíná návratem

do dětství a dospívání a přes obrazy názorového a sexuálního dospívání míří až k popisu života v undergroundu sedmdesátých a osmdesátých let, k podpisu Charty a k okamžiku, kdy byl autor donucen emigrovat.

Část druhá vypráví o Kohoutových osudech v rakouském utečeneckém táboře a zejména ve Spojených státech, kde si doplnil výtvarné vzdělání a stal se aktivním performerem, členem skupiny Mobius. Čtenář přitom může sledovat, jak od prvotního naivního přesvědčení, že Západ je ráj, velmi rychle dospívá k poznání, že americký politický a ekonomický systém má rovněž svoje problémy a nepřijatelnosti, proti nimž nonkonformní člověk hlásící se k undergroundu může, ba musí revoltovat. Počínaje (pro androše vyrůstajícího v socialismu) nepochopitelnou sociální a kulturní stratifikací, členěním společnosti na bohaté a chudé, mocné a manipulované, až po vševládnoucí komerci a obchod. Celek knihy je tak komponován jako vykreslení dvojího hodnotového střetu se dvěma rozdílnými druhy politického uspořádání, přičemž však autor neusiluje o jejich obecnější reflexi. Jakkoli se totiž rád chlubí četbou filozofů, ve svém psaní zůstává převážně v zajetí spontánních emocionálních reflexí.

Potřebu hlubší analýzy a sebezpytování ostatně Kohout necítí ani ve vztahu k vlastnímu životu. Snad je jen velmi ostýchavý, ale kdykoli se přiblíží k osobnější tematice, nasazuje masku. Erotická rovina textu je pak stylizována tak, jako by hrdinu už od obecné školy ze všeho nejvíc zajímal rozkrok soudružky učitelky a možnost s kamarády v lavici onanovat. Slovo láska do Kohoutova slovníku nepatří a veš-

keré vztahy mezi mužem a ženou jsou popisovány pomocí „chlapečských“ slov čurák, kozy, kunda, piča, šoustat... ta jsou ale opakována tak často, stereotypně a bez fantazie, že působí jen vulgárně.

Základní stavební jednotkou Kohoutova vyprávění je groteskní historika. Próza je tak pojata jako asociativní sled zábavných příběhů — mnohé z nich přitom působí, jako by byly mnohonásobným ústním převypravováváním a domyšlením „ohlazeny“ do kýžené ironické pointy. Svět kolem sebe Kohout nahlíží vlastním hodnotovým filtrem a ukazuje jej tak, jak chce, aby byl viděn. Jako vypravěč je proto nespolehlivý a jeho sdělení jsou plná nepřesností. V první části knihy, již jsem s to věcně posoudit, je tak celá řada věcných lapsů; v omezeném prostoru recenze se ovšem nejnáze poukazuje na ty nejzjevnější, například na tvrzení, že německo-sovětská smlouva byla podepsána v roce 1936, které je vysloveno jako argument potvrzující, že Stalin byl zločinec. Drobnost, ale působivější by bylo správné datum (1939). Nechápu také, jak může Kohout vzpomínat na pražskou návštěvu Gorbačova z dubna 1987, když on sám podle dostupných pramenů emigroval o rok dříve... a tak dále.

Přesto si myslím, že Kohoutova kniha má svou čtenářskou přitažlivost, neboť je dokladem určitého způsobu myšlení: docela zajímavé napsaným a výrazně osobním svědectvím o určité, v nenávratnu mizející době a tehdejší společenské atmosféře.

Pavel Janoušek

Milan Kohout: *Proved' vola světem, volem zůstat*, Nakladatelství Petr Štengl, Praha 2010

Pomníkem zaživa

Zdařilé pamětnické rozhovory obalené hlušinou

★★★★

Kniha představuje „pěšáky“ českého a moravského undergroundu — lidi, kteří neměli velké umělecké či filozofické ambice, chtěli prostě žít po svém: „Stát se vzorným svazákem, zařezávat a pomýšlet na kariéru v době, kdy komunisti dělali věci, jaké dělali, to prostě nešlo,“ vzpomíná Zdeněk Vokatý. Deset rozhovorů mapuje deset lidských osudů, jde o průřez celou společností — podzemní existenci volily jak děti z perzekvovaných rodin, tak i potomci režimních prominentů.

V předmluvě přináší Petr Janeček akademický pohled na fenomén undergroundu zvenčí, *sine ira et studio*. Vyprávění pamětníků také prokládají texty popisující dobovou politickou situaci. To by bylo chvályhodné ukotvení do souvislosti, kdyby tyto kapitoly netrčely z celku knihy koženě úřednickým stylem a konformitou se současným většinovým výkladem dějin.

Že věci zdaleka nebyly černobílé, ukazují právě samotné rozhovory. Mezi vyšetřovateli StB se vyskytovaly různé typy: čistokrevní sadisté, kteří byli zejména na malých měs-

tech všemocní (navíc k učňovské mládeži si mohli dovolit podstatně víc než ke světoznámým intelektuálům), ale i celkem normální lidé, kteří si tuto kariéru zvolili z vypočítavosti. Ti zpravidla neunesli výčitky svědomí a dopadli špatně. Někteří veteráni undergroundu vzpomínají na nadřízené v zaměstnání, samozřejmě kované straníky, kteří nad nimi drželi ochrannou ruku. Ne že by s undergroundem sympatizovali, ale prostě nechápali, proč ničit mladému člověku život jenom proto, že má rád divnou muziku.

Nemá cenu dělat z „androšů“ mučedníky — vesměs jde o dost komplikované osobnosti, které přímo přitahují potíže. Ve svých zpovědích však hýří vitalitou a smyslem pro humor (Otakar Michl nebo Vladimír Drápal jsou vypravěči od pánaboha!); věčný policejní dohled je naučil improvizovat, navzdory vrozenému individualismu dokázali vytvořit paralelní polis v situaci, kdy kulturu a vzdělání ovládl režim.

Každodenní buzerace logicky vedla k politické radikalizaci dlouhovlasé mládeže. Nefungovaly ani pokusy po vzoru západních alternativců odejít na venkov a tam žít nezávisle na systému — jako majitelé nemovitostí byly máničky ještě zranitelnější vůči rafinovaným vnitřáckým intrikám. Naproti tomu současní pokračovatelé v undergroundové tradici ji už berou jen jako náplň volného času. David Pucherna říká: „Reklamu neboli obživu dělám proto, že musím chodit do práce. Tak to odděluju, je to spíš nutnost než zlo. Člověk se musí snažit žít a užít.“ Jakkoli práce v reklamě není samozřejmě totéž jako vstup do KSČ, přece jen je tato argumentace jaksi povědomá.

Text doprovázejí stručná slovníková hesla vysvětlující, kdo byli Plastic People of the Universe, naproti tomu o méně známých postavách se nedozvíte nic. Chápu, že není vůbec lehké tyto informace dohledat, ale k čemu jsou vysvětlivky sdělující jenom to, co už každý zná?

Knihu uzavírá již klasická Jirousova báseň „Já si k smrti své dolezu sám“ a barevná fotografická příloha, v níž David Tesař zachytil atmosféru současných undergroundových akcí. Přílohou je i CD s nahrávkou rozhlasového pořadu *Z historie undergroundu*, místy poněkud upovídáného, ale přinášejícího mnoho zajímavých dokumentů.

Úskalí projektu je v tom, že protestní hnutí a mainstreamové médium jsou úplně jiné světy. Možná slyším trávu růst, jak kdysi říkal jistý politik, ale není toto pomníkovatění undergroundu cesta, jak jeho logický odpor ke komunismu využít k legitimizaci současných poměrů, ať už jsou jakékoli? Jednomyslnost undergroundového prostředí při nedávných prezidentských volbách tomu zdánlivě napovídá, podzemní subkulturu se ale našťástí úplně ochočit nikdy nepodaří. Jak říká Miroslav Skalický: „Když to tak půjde dál, tak se dvacetiletí budou holt chovat jako my tenkrát. Jednoho dne možná nevyrazí s klíčem, ale s kladivama.“

Jakub Grombří

Ivana Denčevová — František Stárek Čuňas — Michal Stehlík: *Tváře undergroundu*, Radioservis, Praha 2012

Když je trefa na okraj trefou do černého

Postřehy ke stále podnětné kulturní periférii

★★★★

Radim Kopáč není naší literární, výtvarné ani kritické obci neznám. Redaktor, esejista, výtvarný a literární kritik či překladatel pracuje v současné době jako úředník Samostatného oddělení literatury a knihoven Ministerstva kultury České republiky. A pilně přitom edituje či sám vytváří další publikace, které mají co říci k současnému uměleckému dění.

Jeho nová kniha, mnohoznačně nazvaná *Na okraj*, nese vysvětlující podtitul *Poznámky a glosy ke kulturní periférii*. Nejdříve zmiňme, jak Kopáč tuto periférii vidí a jaký smysl jí přikládá: že právě zde, „mimo... umělecký a potažmo literární kánon,... mimo zájem médií a nejen těch mainstreamových“, nalézá náš autor kulturu mnohem životaschopnější, autentičtější, zajímavější a *pro futuro* inspirativnější než v onom *středním proudu*. Kulturu v dobrém slova smyslu bez-ohlednou: do značné míry nezávislou na společenském renomé a hmotném zajištění tvůrců. Mezi autorova frekventovaná témata tedy patří například: „patafyzika, naivismus,

mystifikace, romská literatura, akt ve fotografii nebo erotika v literatuře“ — podaná se snahou „přiblížit a obhlédnout terén, předvést jeho široký potenciál“.

Kopáčova schopnost svižně psát a pregnantně formulovat je doplněna terminologickou a teoretickou výbavou, širokou obeznameností s kontextem (a zase — nejen domácím). Radim Kopáč má něco, čemu se nelze naučit — jít za spatřené a vyčtené, nahlížet pod povrch jevového. Takže, píše-li o historii aktu v české fotografii, zamýšlí se též nad poněkud nerovnoprávným postavením žen-fotografek v rámci tohoto odvětví. Zároveň hledá jakousi jinou, druhou možnost *čtení* — dokonce u aktů povýtce spíše pornografických: v nichž je přece „pod pláštěm obscenity ukryta tragická metafyzika“.

Ke Kopáčovu nástinu vymezení a geneze *surového umění* (včetně teoretické recepce: Teigeho, Nádvorníkové) bychom mohli doplnit — z chlívěčku úzce literárního — některé záslužné pohledy Jana Lopatky či samotnou tvorbu Jana Hanče, která podle mého soudu naplňuje všechny předpoklady umění nijak nekaširovaného, aniž by kdy sklouzla k naivismu.

Nevím, zda je dnes komiks žánrem toliko okrajovým. Možná leda při pohledu na domácí teoretickou a kritickou recepci (i když i tam nastalo zlepšení) mimo fanziny. Nicméně si ke kořenům vzniku tohoto specifického druhu umění dovoluji přiřadit záznamy bitev a jiných významných událostí (doplněné občas písmem) vinoucí se dějinami kultury už od sumerských standart či mnohá „vydání“ bible chudých v četných kostelích.

Kopáčovu vášeň pro co nejpřesnější formulace najdeme například

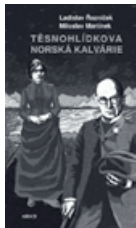
při hledání toho, co vlastně znamená termín „prokletý básník“. Nebo při vymezení způsobů a možností literární mystifikace, při rozlišování mezi uměním lidovým a naivismem. Od termínů a teorie se dostává k obraznosti jenom tehdy, umožní-li mu to hovořit stručněji, sevřeněji: tak představitel art brut podle Kopáče „žije své práce výhradně masem představivosti“. Přece jen však jsou v Kopáčových textech místa, nad nimiž se tážeme, zda zde nejde o vyjadřování sice poetické, nicméně přes míru sdělnosti. O Honze Krejcarové se pak dočteme: „Žila báseň a psala život.“

Píše-li Radim Kopáč o romské literatuře (s povzdechem: „Dnešní Romové svoji literaturu /většinou/ nečtou“), přivádí mne k zamyšlení nad romským holocaustem, kdy se na likvidaci tohoto etnika významně podíleli etničtí Češi.

Nad esejem „Metafora v zrcadle“ jsem si uvědomil, že chce-li zaujmout čtenáře, musí se při psaní bavit sám autor. Z mé recenze je snad zřejmé, že se bavil také čtenář, jenž se nebál ledacos domýšlet. Který se nebál nechat inspirovat. Svým interdisciplinárním přesahem, nebývalým rozhledem a schopností přesného, materiálově podloženého soudu patří Radim Kopáč mezi naše nejzajímavější umělecké kritiky.

Ivo Harák

Radim Kopáč: *Na okraj. Poznámky a glosy ke kulturní periférii*, Pulchra, Praha 2012

Žádné světlo, jen záblesk

Příčinu smrti první Těsnohlídkovy manželky neznají ani norské archivy

★★

Životní osud Rudolfa Těsnohlídka patří v české literatuře k těm nejsmutnějším, dokonce je natolik zvláštní, že má i románový potenciál. Ten by se dal nyní ještě lépe vytěžít také díky publikaci dvojice Ladislav Řezníček a Miloslav Martínek. Ústředním bodem jejich zájmu je „znovuotevření případu“ dosud neobjasněné smrti Těsnohlídkovy první manželky Kajji (Jindřišky Kopecké) na svatební cestě do Norska 23. července 1905. Impulzem ke vzniku knihy byl Řezníčkův objev vyšetřovacích spisů v norských archívech a autoři slibují „vnést nové světlo do letité záhady“. Ve skutečnosti jde spíš o matný záblesk.

Tragický příběh mladých manželů autoři zahalili do dekadentního pláště, který je neochrání před smrtí, jež se v jejich životech opakovaně objevuje. Ještě fatálnější zřejmě mají působit různá znamení, která předpovídají Kajjinu smrt a varují ji před odjezdem na svatební cestu. Informace načerpané z policejního vyšetřování se staly zdrojem pro řadu podrobností,

kteří zajímavě doplňují líčení okolností úmrtí. Výsledek šetření však přinesl jednoznačný závěr; neprokázalo se Těsnohlídkovo zavinění, takže zůstaly jen dvě varianty — nešťastná náhoda, nebo sebevražda. To je vše, co publikace přináší zajímavého. Dále autoři pokračovali převyprávěním spisovatelova života, zjevně kvůli rozsahu se velmi podrobně zabývali okolnostmi vzniku *Lišky Bystroušky* a na konec ještě přilepili kapitulu o svatební cestě Karla Čapka a Olgy Scheinplflugové do Skandinávie. Jako přílohu lze chápat překlad zápisu vyšetřovací komise z Vestnæs a přepis protokolu sepsaného u c. k. policejního komisařství v Praze, tedy dokumenty, které jsou zajímavé a hlavně v případě překladu z norštiny i cenné. Celou třetinu knihy pak tvoří Těsnohlídkovy časopisecky otištěné črty a povídky, v nichž se více či méně otevřeně vrací k tragické události.

Na první pohled jde o knihu hezky vypravenou, ačkoliv na přebalu je zcela nelogicky použita snad nejstarší Těsnohlídkova kresebná podobizna, i když mu v době sňatku bylo teprve třiadvacet let. Ihned na úvod si autoři protiřečí v poměrně zásadní věci — na straně 9 jsou napsány dvě dramatické věty: „*Zůstane sám se svým tajemstvím. Nikdy nepromluví o tragédii, ke které došlo v osudném ránu 23. července 1905.*“ Nevím, zda tím autoři mínili Těsnohlídkův ústní projev, nicméně o čtrnáct stran později citují dopis zaslaný do časopisu Čas, v němž Těsnohlídek popsal, co se tehdy stalo. Autoři mají vůbec smysl pro exaltované vyjadřování. Například když citují z pozdějších Těsnohlídkových básní, sugestivně líčí, jak se autor osaměle toulal brněnskými lesy: „vyřinul se před

ním nový severský proud krve a červenal se před ním nemizivě, jakoby utěšoval a také jakoby volal a stahoval.“

Ambice autorské dvojice vyjadřuje i koncepce knihy. Jsou v ní uvedeny prameny a literatura, má ediční poznámku, resumé česky i německy a jmenný rejstřík, který působí směšně, neboť se vztahuje k asi šedesáti stranám textu, a nedokáží si představit, k čemu vlastně bude v takové publikaci sloužit. Na jedné straně se tedy kniha *Těsnohlídkova norská kalvárie* tváří jako odborná publikace, na straně druhé postrádá potřebné atributy. Především jde samozřejmě o chybějící poznámkový aparát a uvádění zdrojů, což je trestuhodné u překladu z norštiny, kde chybí, ve kterém archivu (teprve v soupisu je nutné vyhledat, že jde o Statsarkivet i Trondheim) je originál uložen. Problematický je také nejasný autorský podíl na textu, byť lze předpokládat, že část popisující dobu po Těsnohlídkově návratu z Norska sepsal Miloslav Martínek. Tento zatím poslední příspěvek k osobnosti Rudolfa Těsnohlídka je spíše mlácením slámy, v níž zůstalo jen několik málo zrn. Předložit neznámé dokumenty, navíc v norských archívech jen těžko dosažitelné, je zásluhy hodný počin. Objevností ale odpovídá tak delšímu článku s přílohou.

Pavel Portl

Ladislav Řezníček — Miloslav Martínek: *Těsnohlídkova norská kalvárie*, ARSCI, Praha 2012

I život, nejen smrt

Zralou sbírku charakterizuje soustředěnost a volný „osobní“ slovník

★★★★

Jana Štroblová (nar. 1936) vydala na podzim roku 2012 již svou patnáctou sbírku nazvanou *Rouhavé zpovědi*. Pětašedesát básní s bez výjimky jednoslovnými, substantivními názvy. Zpovědi ano, ale rouhavé výjimečně. Spíš pokorné, ale zároveň vzdorující.

Nad každou novou sbírkou této básnířky si lze nejprve s jistým obdivem uvědomit, jak dlouhá už je to cesta od *Protěže* (1958). S velkým respektem pak sledovat, jak jsou její poslední texty vyzrálé: ve srovnání s osmdesátými a devadesátými lety, v posledních řekněme třech sbírkách básnířka nabrala na síle.

V básních mají nadále podstatnou roli motivy srdce, duše, touhy, motiv krajiny, slova (poezie), motivy opakovaně rozvíjené, prohlubované. Verš je působivě melodický, rýmy nové, objevné, přitom funkční, významotvorné. Ale přibýlo soustředění, zacílení veršů. Nejsou rozcestované, z pohledu mediálního světa aktuální, bojovně angažované za ta či ona práva, jsou oproštěné od stínů moralizování a kázání pravd: takové tóny sice

někdy měly své místo, jindy ale byly postradatelné. Ony se neztratily, ale Štroblová ubrala na zbytné, svým způsobem publicistické konkrétnosti, na razanci gesta, koneckonců i na množství. Moudré stáří? Zralost. Celek je více ztišený, zůstává podstatné. Podstatná slova, substantiva, která vytvářejí volný „osobní“ slovník.

Nikoli ale náhodný či neuspořádaný, protože jednotlivé texty na sebe tím či oním navazují. Slovník není členěný na oddíly, podhesla, třebaže vnímáme jisté prostupující se tematické bloky — o stromech, „ekologický“ (mimo jiné zklamání z chování lidstva, ze stavu světa) či „hudební“. Řetěz motivů může být poutníkoví k dispozici při překonávání málo bezpečných úseků cesty. Někde poblíž se klikatí „ten černý potok“, smrtná jistota.

Stále větší prostor si ve verších Jany Štroblové ukrájí motivy definitivy. V nejnovější sbírce nevnímá čtenář „úzkost na kost“, spíše znepokojující blízkost konce a přijetí tohoto údělu. Jako žraločí ploutev pod hladinou. Bouře s bleskem, který zasáhne strom. Napětí. A „varovné tušení“. Na druhou stranu se nabízí i obraz svitu, který šlehne ze tmy. Neoblomné směřování.

Lze zde pozorovat žitím nabízené obrazy, tvořené třeba i „z pachových stop větru z dotyků / z vnuknutí“. Pozorování je trpělivé, ale zároveň nedočkavé, kdy vědomí krátícího se času je stále, více či méně, přítomné. Tuto časovou perspektivu umocňují i návraty — tenkrát, znovu, už, dřív, ještě: „Drát ještě drnčí když už ptáci odlétnou.“ Píše-li Štroblová: „Když k smrti vším znavený / vzdor léta se prodíral k pokoře podzimní“, ve vazbě „k smrti“ čteme nejen míru únavy, ale také onen směr. Obje-

vuje se zde též třetí břeh, který byl vždy konstantou v její poezii, břeh naděje, iluzí a snů. Jenže: „I třetí břeh už / rozbíjen je krami.“

Postupem času si ve sbírce stále více uvědomujeme přítomnost Boha (případně Světla), který je zde nejednou přímo osloven. Zavane-li zde rouhání, tak pokorné, jak již bylo řečeno: „O starou prostou víru tě zas prosím Pane [...] jenomže chci ať vlídně přijímáš i psy / i další mé ne-lidské bližní.“

Tóny zimy, tmy, tísně, trochu přece jen té již zmíněné úzkosti. Motiv odchodu. Mlčení, mlha, mizející obrysy. K závěru sbírky si Štroblová připomíná, že co kdysi bylo známé, je dnes už zapomínané, zapomenuté, že lidské příběhy se dějí stále znovu, dokola. Potkávání, míjení, rychlý tok života. A říká si: nešetřit se, nebrzdit...

Čteme i verše s charakterem bilance, rekapitulace: „Byla to vrtkavá cesta (Co dál?)“. Váhání, nejistota? (V jednom textu dokonce stojí: „Možná příště.“ Víra v nesmrtelnou, vracející se duši?) A závěrečná báseň už ke čtenáři doléhá jakoby z druhého břehu...

Pozoruhodné myslím je, že vzpomínaná vyzrálá trojice posledních sbírek vyšla v nakladatelství Akropolis Jiřího Tomáše. Věříme, že úspěšná spolupráce básnířky a nakladatele bude pokračovat. Což není berlička na závěr recenze, ale prosté přání vyslovené v kontextu vyznění *Rouhavých zpovědí*.

Petr Odehnal

Jana Štroblová: *Rouhavé zpovědi*, Akropolis, Praha 2012

Vytištěný cirkus

Émile Ajar je lepší spisovatel než Romain Gary, i když se jím nepochybně inspiroval

★★★★★

Něco o dvacátém století: Narodíte se jako Žid v Moskvě, možná v Kursku, vaše matka je chudá a otec neznámý. V Rusku té doby nemají Židy moc v lásce, prcháte s matkou na západ, přes Vilnius do Varšavy a nakonec až do Francie. Přijde válka, druhá světová. Nalétáte v ní jako válečný pilot přes šedesát hodin, je z vás hrdina a dáte se na diplomacii. Proč nenapsat také knihu? A bude z toho několik desítek knih a sláva jako řemen. Co osobní život? Za ženu si vezmete známou hollywoodskou herečku Jean Sebergovou, večeříte s de Gaullem a s Kennedyovými, ale ta potvora vás podvádí s Clintem Eastwoodem.

Vyzvete ho na souboj, když tak machruje ve westernech, ale později si sám prostřelíte hlavu... Konec něčeho o dvacátém století.

Na jeden život je toho ažaž, není se co divit, že si Roman Kacew vymýšlel jeden pseudonym za druhým. Do literatury vstoupil ve druhé polovině čtyřicátých let jako Romain Gary, v roce 1956 získal Goncourtovu cenu za román

Kořeny nebes. Stal se nejen čteným, ale také čitelným, a tak se později raději převtělil do alžírského Francouze Émila Ajara. Za knihu *Život před sebou* získal v roce 1975 svou druhou Goncourtovu cenu — jako jediný spisovatel v historii a jen díky tomu, že obalamutil slovnou porotu.

Mimochodem, málokdo by asi tipoval, že právě této prózy se ve Francii ve dvacátém století prodalo vůbec nejvíc, *Život před sebou* za sebou nechal třeba i Camusova *Cizince*.

Na obálce nového českého vydání je vše vyřešeno trochu šalamounsky. Autorem je Romain Gary, v závorce Émile Ajar. Snad by to mělo být spíš naopak, vzhledem k tomu, že Gary stál v pozadí Ajara. Mystifikace je každopádně odhalena už dávno, a co zůstalo, je jímavý příběh arabského chlapce Moma, který v pařížské čtvrti Belleville sdílí domácnost s vysloužilou židovskou prostitutkou Růženkou. Růženka přežila holocaust, pod postelí má portrét „pana Hitlera“, to když si potřebuje vehnat barvu do tváří, a nyní se načerno živí tím, že ve svém bytě v šestém patře provozuje školku pro děti dalších osudem spřízněných šlapak. Je tu nejen Arab Momo, ale také Žid Mojžíš a tmavý Banánia, všechno to barevné smetí ulice z imigrantské čtvrti. V domě navíc žijí další pozoruhodné bytosti: obětavý transvestita Lola, bývalý to senegalský boxer, nebo stárnoucí pan Hamil, který si plete Korán s romány Victora Huga při těch nejméně vhodných příležitostech.

Život před sebou je něco jako vytištěný cirkus. Kdo do něj vejde, baví se a podivuje, směje se a trne a záleží jen na něm, nakolik se nechá strhnout estrádou a nakolik

začne uvažovat i nad tím, co se děje v zákulisí tohoto barevného šapitó. Příběh Moma je totiž stejnou měrou humorný i smutný, dojemný i sarkastický. Růženka umírá a hrozí jí, že se stane mistryní světa v kytkách, protože lékaři jí nedovolí potratit sebe sama — rozumějme: upadne do vegetativního stavu, protože doktor Katz odmítá její žádosti o eutanazii. „Řeknu vám teda jednu věc: tohle by nemělo být. Říkám to, jak si to myslím. Nikdy nepochopím, proč potrat je dovolený jen mladým a starým ne. [...] Nedovedu si představit větší prasárnu než cpát život násilím do chřtánu někomu, kdo se nemůže bránit,“ říká Momo v jedné ze svých typických průpovědek, v nichž obvykle nenápadně glosuje daleko víc, než se na první pohled zdá.

Život před sebou na čtenáře dodnes působí především jazykovým humorem a překroucenou logikou dětského pohledu na svět. Ale z odstupu několika desetiletí stojí za povšimnutí, kolik dosud aktuálních témat se Ajarovi do této knihy-šapitó podařilo propašovat. Problém imigrantů je ve Francii stálíci veřejné debaty, vztah Arabů a Židů se zde řeší o něco humorněji než ve večerních zprávách, Momo pronáší zásadní postřehy o eutanazii nebo o prostitutkách a jejich „pašácích“.

Jan Němec

**Romain Gary (Émile Ajar):
Život před sebou, přeložil Vladimír
Saudek, Plus, Praha 2013**

Prach jsi a budeš zapomenut!

Z přehršle postav a zápletek nakonec vzejde jen trochu banální „poučení“

★★★

Čtenář prvního do češtiny přeloženého románu *Linie krásy* (*The Line of Beauty*, 2004) britské spisovatelky Alana Hollinghursta (nar. 1954) po letech opět zaplesal, když se na pultech objevil autorův další román *Cizí dítě* (*The Stranger's child*, 2011). *Linie krásy* odehrávající se převážně v Londýně osmdesátých let minulého století není zdaleka prvním románem s gay tematikou. Téma tu ovšem přesahuje ke kritice pokrytecké morálky britské vyšší třídy i samotné queer komunity. *Linie krásy* čtenáře strhne od prvních stránek a nepustí až do konce.

Začneme-li číst obsáhlejší *Cizí dítě*, není divu, že se lačně noříme do dalšího příběhu, tentokrát však značně strukturovanějšího, propletenějšího a odehrávajícího se během téměř celého dvacátého století. Hollinghurst nejdříve umně vykresluje hlavní postavu, studenta Cambridge a debutujícího básníka Cecilia Valance. Inspirací mu zde byl život viktoriánského poety Alfreda lorda Tennysona. Cecil je úspěšný, všemi oblíbený a dobře

situovaný mladý muž využívající nejen svůj majetek a postavení, ale i svou krásu, jíž uhrane nejedno děvče či chlapec. Pochází z velkého panského sídla Corley Court, ne nepodobného seriálovému Downtonu (první díl byl v Británii vysílán v září 2010). Právě se seriálem *Panství Downton* (*Downton Abbey*) má Hollinghurstův román mnoho společného. Setkáte-li se s oběma díly přibližně ve stejném období, může se dokonce stát, že vám jejich podružnější detaily začnou splývat (poznámka pod čarou: k tomu dopomáhá i herec Dan Stevens, jenž ztvárnil Nicka Guesta ve filmové zpracování *Linie krásy* a je jedním z hlavních hrdinů *Downtonu*). Ale nevdá. Hollinghurst zprvu plní očekávání. Rozvíjí intimní příběh dvou hrdinů, Cecilia a George Sawla. Rozdíl mezi oběma spočívající v jejich odlišném sociálním postavení je smazáván vzájemnou náklonností a studiem na téže univerzitě. Hollinghurst bravurně vykresluje prostředí, vede vtipné dialogy a navozuje vždy tu správnou atmosféru. Je upovídaný, ale není nudný. Kolem za první světové války padlého Cecilia defilují různorodé postavy, jež hrdinu neustále zpřítomňují. Čím dále ale čteme, tím jsme unavenější z přílivu navzájem si podobných situací a rozhovorů. Láska Cecilia a George nachází odraz v příběhu Paula Bryanta a Petera Rowa. Zatímco však „vzorový“ pár nikdy neprožil svůj coming out, a to nejen v důsledku Cecilovy smrti, další příběhy homosexuálních hrdinů názorně předvádějí posun ve vnímání homosexuality v průběhu několika desetiletí, až se dostaneme k úplně společenské toleranci počátku osmdesátých let. Zachycení této společenské proměny je také jediným ospravedlněním queer

tematiky románu. Jinou funkci zde bohužel nesehrává. Autor nechává své postavy stárnout a mění je v karikatury sebe sama (nejpatrněji na postavě neúspěšného, zato ve svém hledačství urputného Paula Bryanta), tragicky kontrastující s pasážemi, v nichž se objevuje tradiční gay ideál — jemný, krásný a vzdělaný mladíček. Zásadním leitmotivem románu je kromě výše zmíněného pomíjivost. Smrt fyzická, ale i zapomnění. Hollinghurst se zde až úzkostlivě vrací k různým detailům minulosti, které však nelze zcela uchopit, popsat a utřídit. Prostřednictvím postav „literárních historiků“ (Paula Bryanta a Roba Saltera) s poněkud amatérskými metodami práce (opírají se především o „drby“) tak stále znovu ožívá příběh Cecilia, pochopitelně už v úplně jiných barvách. Nakonec se neprokáže ani jeho homosexualita. Nic jiného se zde vlastně neřeší, jako by se lidský život měl zdrcnout jen na otázku, s kým kdo spí. V tomto smyslu nakonec román vyznívá poměrně povrchně, a to i přes skvělý vypravěčský styl a snahu o zdravý nadhled. Ten se stejně v závěru mění v pustou sentimentalitu a poučení, že pravdu se člověk stejně nikdy nedozví a vše odváne čas, nebo alespoň zahálí dým.

Martin Vaněk

Alan Hollinghurst: *Cizí dítě*, Odeon, Praha 2012

Básník na zámku a listový klavír

Podivuhodný překlad nepřeložitelné (a podivuhodné) sbírky

★★★★★

Překladatelka Věra Koubová se už řadu let věnuje tvorbě pozoruhodného německého lyrika Richarda Pietraße (1946). Jeho překlady publikovala dvakrát už v osmdesátých letech v časopise *Světová literatura* a poté v letech 2003 a 2004 v *Revolver Revue*. Společně s grafikem Lubošem Drtinou pak knižně připravili dvojjazyčně Pietrašovu básnickou skladbu *Tanec smrti / Totentanz* (2010). Loni jim *Revolver Revue* ve své knižní edici umožnila vydat další básnickou knihu: *Z lemu snu / Traumsaum*.

I když Pietraß (pochází ze saského Lichtensteinu a dnes bydlí a pracuje v Berlíně) žil a začal publikovat v komunistické NDR, jeho tvorba si s režimem nezdala. V sedmdesátých letech v nakladatelství Verlag Neues Leben vedl vynikající řadu Poesiealbum — než byl z politických důvodů vyhozen. Za jeho působení zde vyšly verše významných světových lyriků od Ovidia po Celana, Ginsberga i Konstantina Biebla. Pietraß sám řadu básníků překládal: Marinu Cvetajevovou, Eugenia Montaleho, Juliana Przyboše a další. I když

od roku 1979 žije jako básník na volné noze (je autorem devatenácti sbírek), od roku 2009 opět řídí obnovenou edici Poesiealbum, ač v jiném nakladatelství.

Kniha *Traumsaum* vznikla během básnickova pobytu na bramborském zámku Rheinsberg v roce 2008. Jak naznačuje titul, jedná se o lyrický deník z rozhraní mezi snem a bdělostí, kde se setkávají genius loci, příroda a básníkův intimní život. Žádná z těchto rovin nevystupuje před ostatní jako dominanta před kulisy. Pietraß není výlučně básník spontánní citovosti, přírodní lyrik ani poeta doctus: všechny tři polohy se v jeho knize přirozeně prostupují v jedinečnou výpověď. V osmadvaceti básních čteme milostný deník ovdovělého básníka, který v romantickém prostředí rokokového zámku a jeho parku prožívá pozdní, ale intenzivní lásku. Současně reflektuje prožitky vlastního těla, duše i okolní krajiny a odkrývá vrstvy své lyricko-historické erudice (čínsko-japonsky ostrá krajinkoresba, morgensternovská či arpovská hra se slovy a tóny, surrealistická snivost, romantické i rokokové rekvizity — rozevlátý plášť, labutě na jezeře, Mozartova opera, klavír, fontána a jiné). V erotické rovině se střídají dychtivá tělesnost a sebeironický dušezpyt. V obrazech krajiny se vedle skoro dětinsky hravých představ velryby — louky a poskakujících opic objeví melancholický impresionismus „koncertu větru na klavíru z listů“. Pietraß je stejně vnímavý k přírodě jako bdělý strážce svých duševních hnutí nebo slovní artista. Dobře že je kniha oboujazyčná; jako řada jiných básníků Pietrašova rodu je i on v podstatě takřka nepřeložitelný. Překladatelka proto musela předitivo

významů, náznaků, zvuků a podtónů, celou lyrickou síť mnohdy rozplést a rekonstruovat do tvaru nejen podobného významu a zvuku, ale i podobné — skoro se až zdráhám napsat — vůně. U dvou slov v jejím repertoáru jsem až zatajil dech — jednak to bylo takřka argoticky znějící „kách“ (prudký, rychlý), jednak lumírovsky knižní „mlno“ (elektřina). Kde se vzaly ty podivnosti? Pietrašův slovník je sice expresivní, ale není až tak extrémní rozpětí výrazu už deformací? Není. Porovnáním a hlasitým čtením německé a české varianty textu zjistíte, že i ty podivnosti jsou funkční, že na ně s měřítky jazykového nebo stylistického formalismu nevystačíme. Oba texty — německý a český — nejdou sice stejnými cestami, ale ke stejnému cíli. Jako by překlada- telka zpívala druhý hlas. K čemuž jim harmonicky basují ilustrace Luboše Drtiny.

Není u nás běžné, aby se dosud ne příliš známým básníkům vydávaly celé sbírky, zpravidla bývají nejprve uvedeni autorským výběrem. Není ani dosud běžné vydávat básnické knihy zahraničních autorů dvojjazyčně, i když nic nemůže být přirozenější. *Revolver Revue* s Richardem Pietrašem vkročila na nevyšlapanou cestu a nelze si než přát, aby to nebyla slepá ulička.

František Ryčl

Richard Pietraß: *Z lemu snu / Traumsaum*, přeložila Věra Koubová, ilustroval a graficky upravil Luboš Drtina, Revolver Revue, Praha 2012

Různá doba zrání

Ladislav Puršl

Stěží si lze představit rozdílnější dobu zrání textů, než jakou nalezneme u dvou prvotin v této zásilce pro malé recenze. Souvisí s ní též rozpětí (a napětí) mezi „ideálním světem“ (Tereza Fricová) a „sarkastickým komentářem ke všem laciným snům o univerzální harmonii“ (Jiří Pechar). Ať mi oba autoři prominou, že zde spojuji nespojitelné a srovnávám nesrovnatelné, ale v rámci zásilky pro malé recenze to nebylo možné přehlédnout.

V prvotině **Terezy Fricové** nazvané *Ideální svět* (Otevření, Praha 2012, edice Poprvé) vnímám sympatickou touhu po čistotě v její ideální formě, ale samotné texty, domnívám se, měly ještě zůstat v šupletí. Mohly dál kvasit, přepisovat se, pálit a čekat, než v nich zkušenost dozraje. Z hlediska jazyka knížka valně poetické hodnoty neskrývá. Verše jsou juvenilní, naivní, místy na hranici stravitelnosti: „Mým úkolem je válka / ničit, zabíjet, střílet / nesdílitelná dálka / do kraje hrůzy výlet“ („Tank v Berlíně“). „Budu hrát s muži / proti mužům / mám trochu pochyby / co v tom boji zmůžu. //

Uhýbám ranám / při smeči přímo ječím / podobná dámám / podléhám prudkým křečím“ („Volejbal“) a tak podobně. Lidsky mne nejvíce zaujal oddíl „Pro tátu“, čtenářsky však pouze několik veršů vymykajících se ostatním, například: „Ten, který spí v popelu / možná by rád / z něj vstal“ („Doma“). Zcela obskurně pak na mne zapůsobila báseň napsaná pohledem dálnice — přímo té asfaltové plochy —, která zažívá „nejdražší orgasmus světa“, když se jí pneumatiky „zažívají do pórů“ a ona „miluje jejich vůni“. Uf. Autorka se dlouhodobě věnuje marketingové komunikaci a PR — a báseň „Dálnice“ je pro mne takovým ukázkovým příkladem „píárzie“. Zní to jako klišé a snad to i klišé je, ale básničky jsou z valné většiny prostorem k autorčinu vyrovnávání se především s vlastními prožitky a emocemi a knížka má svou hodnotu zejména pro autorku samu, případně pro její blízké.

Elegie a jiné básně (Pulchra, Praha 2012) **Ivana Schneedorfera** (1937) vyšly péčí básníka a editora Petra Krále, který k vydání připravil už předchozí autorovu sbírku *Horizont je daleko* (Protis, Praha 2009). *Horizont* byl útlý, *Elegie* jsou dvojnásobné. Na sto čtyřiceti pěti stranách nalezneme téměř stejné množství textů, v podstatě velmi střídmych, prostých ornamentálnosti. Coby leitmotiv je spojuje pomyslný vnitřní most — mezi člověkem žijícím dlouhodobě v jiné zemi a jeho rodnou vlastí. Nad tím, skrze to a kolem toho se děje autorova rozmluva se sebou samým. Domnívám se, že emigrace je zkušeností ne zcela přenositelnou a že mnohá čtenářská či recenzní nepochopení (či nemožnost nalezení a rozkrytí jemných fines v textech) mohou pramenit právě z toho.

Schneedorfer mi přijde nejsilnější v místech, kde je v textech patrný humor a zjevná ironie či absurditou vzniklý odstup: „už jsi byl letos / v cizině? v Tatrách? / pod jednou z borovic / tancuje medvěd / černý jak vrána“, případně: „jako by v šeru / pokoje doutnalo / loutkové divadlo / co to tam mají / ach paní Terezo / t e l e v i z o r / ihned ti nabízím / náhradní obrázek / v růžovém pokoji / růžové světélko“. Mnohde je sympatická absence pointy a imponuje mi ořezávání textu na kost: „mám-li být upřímný / píšu jen ve zkratkách“. Jenže si někdy úplně nevím rady s onou kostí. Mnoho krátkých textů působí jen jako náčrtky, záznamy pozorování, z nichž by se teprve báseň mohla rozvinout („Telepaticky / svou účast posílám / té, kterou znám / jen sporadicky“ nebo: „Pěstujete zákony / k nastolení pořádků / ale jaké neposlušné / děti rostou ze řádků“). Jako by byla naznačena jen kostra, která teprve může obrůst slovní pružností. Samotná črta není příliš nosná, ani ve chvíli, kdy je přiznaná. A jen vrstvené črty a postřehy silnou sbírku nedělají. Zůstávají dál tím, čím jsou, bez ohledu na svou přesnost či invenci nebo i absenci invence — zde mám pak na mysli situace, kdy básníci začnou psát o svých básních a tělo básně stavi z toho, jak by měla báseň vypadat, jak by se měla chovat a co by měla říkat: „Mé malátné verše / mezi dvěma fontánami“ a tak podobně. Namísto „návodů“ by mohla stát taková báseň sama, ne její stín. A že tam takové verše jsou: „Nikomu jsi nepomoh / od božího rána / dobře víš, že nepomoh. / A oni tobě také ne.“ Nebo dvojverší: „Tvé milostné zážitky / z minulého století“ či fenomenální závěr jedné z elegií: „Doma máme světnici. / Světnice je útulná. / Na stole jsou

květiny / a mycí ubrus z igelitu.“ Navíc je v knize jeden text, který hovoří o vnitřním nastavení, ke kterému je možné se blížit. Je to nádherná báseň a jsem šťastný — bez jakéhokoli patosu —, že jsem ji mohl číst: „Průsvitný básník / který se za své / nemusí stydět. // Vane a zpívá / aniž by konkrétní / podobou mátl.“

Další knížkou je sbírka literárního historika, překladatele a estetika **Jiřího Pechara** (1929) *Slovo v samotě* (Pulchra, Praha 2012). Sbírká si neklade žádné ambice, autor chce pouze vypovídat o svém vztahu k poezii a hned v úvodu demaskuje obvyklou „narcistní samolibost spojenou se seancemi, jimž se říká recitace poezie“, aby se přiklonil spíše ke stavu samoty, v němž se rodí ono odpoutání od vlastního já, které dovoluje řeči, aby se stala poezií... („Slyším tě slyším jsi mi na dosah / skoro tě poznávám / Tam kdesi na počátku / nám patřil tentýž den a tatáž zahrada / A teď tak tápavě.“) Může si takový vstup do středu věcí dovolit: na knížku nelze nahlížet jako na řadovou básnickou sbírku, je autorovým ohlédnutím za vlastní tvorbou, účtováním a předložený výbor je výběrem pro přátele. Pechar své texty doprovází komentáři. Knižka tak připomíná rozhlasově koncipovaný pořad. Zpočátku to nemusí být čtenářsky příjemné — do básní se nelze začíst kontinuálně a nechat pozvolna vyvstávat to, co je jim příbuzné, vložená vysvětlení tento záměr narušují — navíc je otázka, nakolik může samotným textům vysvětlení pomoci, má-li jim tedy nějak pomáhat. Místy pak komentář převyšuje samotné básnické sdělení, jako by se v něm objevilo to, co autor za básní vidí, ale sama báseň to nenese. Nakonec si však lze na

danou koncepci zvyknout a ocenit ústup ze stereotypu. Pecharova poezie pro mne není silná ani tak zvládnutou formou volné či vázané řeči (vázaná je na mne krom básně „Smírná“ docela patetická, ve volné se pohybují volněji) nebo vztahem komentářů k textům, naopak místy mám dojem, že mezi nimi nenacházím spojitost — například když autor hovoří o sarkastických básních a uvádí je jako příklad, marně v nich po onom zmiňovaném sarkasmu pátrám. Silná místa mi vystupují jaksi mimoděk a mimo záměr: tam, kde opouští svou přiznanou nostalgickou či patetickou notu a jakoby mimochodem básně prošíje verši, nad kterými zatrne: „V tu chvíli / jiskřička naděje nás prosvítí jako rentgenová lampa“ či „Žil jsem uprostřed lidí kteří milují a nenávidí / skoro navlas jako já / i když je tomu tak těžko uvěřit“, jako by se v jakémsi kroužení čekalo, kdy přijde verš, který povede z labyrintu, ale on nepřichází... Až později člověk zjistí, že ho jen minul, například: „I sama radost jako by zpřisněla“ či „nějaké zcuhané klubko nervů žil vzpomínek lásek a nenávisti / se náhle rozplétá / a na bílém prostěradle zůstává ležet“ nebo závěr básně „Snad“: „Protože to co v nás miluje / neslyší, nevidí, ale ví / a snad jen proto dokáže někdy dosáhnout až za hrob.“ Přijmeme-li, že Pecharova kniha je koncipovaná jako pozdní sběr ze dna zásuvky autora, který neměl ambici být básníkem, pak můžeme být více než mile překvapeni, že se místy mění ve výběr z hroznů.

Při četbě sbírky *Povyjan* (Arsci, Praha 2012) básnířky **Magdalény Stárkové** (1984) jsem měl velmi příjemný dojem z jejího svěžího a nenuceného zacházení s jazykem, který se od lokálních črt prvního

oddílu knížky stupňoval, ve druhém se násobil a ve třetí části knihy potvrzoval. Básně prvního oddílu nazvaného „Brémise“ působí, jako by se slova autorce sama spojovala s konkrétními městskými průhledy a bez snahy o popisnost jen mírně kolorovala dojem, který vyvolávají jména, jako jsou například Katzen-Café, Sielwall, Martinistrasse („Novorozená / čtyřriadvacítka / co deset minut / nejnovější balada / o nenavracení“ — „Neue-Vahr-Nord“). Z druhé části knihy („Životopis“) vyčnívá (či spíše z ní propastně zeje) text „1992, druhá třída“: „Zarezlý strach / na dně sekretáře / co ho dělal praděda / než šel taky / se učím ohýbat / jména / Auschwitz má šest milionů pádů.“ Uvolněný nádech poslední části knihy umocňuje texty-básně, u nichž vyvstávají automaticky melodie, a protože čtu záložky až nakonec, nevěděl jsem, že autorčiny texty jsou již zhudebněny. („Černá jak Ostrava hrdá jak Kyjov / však já si nekleknu když hodí kámen / ručička života buclatá chvíli / bezzubé chrastítka bláznivých bab / však ještě nepláču i když mě bijou / doprostřed klína a odkrytých ramen / ještě se usmívám i když se mýlím / ještě jsem ženská ještě jsem chlap“ — závěr textu „Ta druhá.“) Jistota a nadhled, s jakými Stárková staví písňový text, dokáže použít omlétá klišé a originálně je zbavit pachuti, vyvolaly zřejmě to, že mi její básně během čtení v mysli přezpívali například Hana Hegerová, Dan Bárta, Chava Alberstein, Jacques Brel či Zuby Nehty. A něco podstatného z nich přetrvává: jakýsi chasidský nádech radosti všemu navzdory: schopnost si vydupnout před *Starým dnů* svou jamku, ve které se pata otáčí v tanci...

Autor je básník a redaktor.

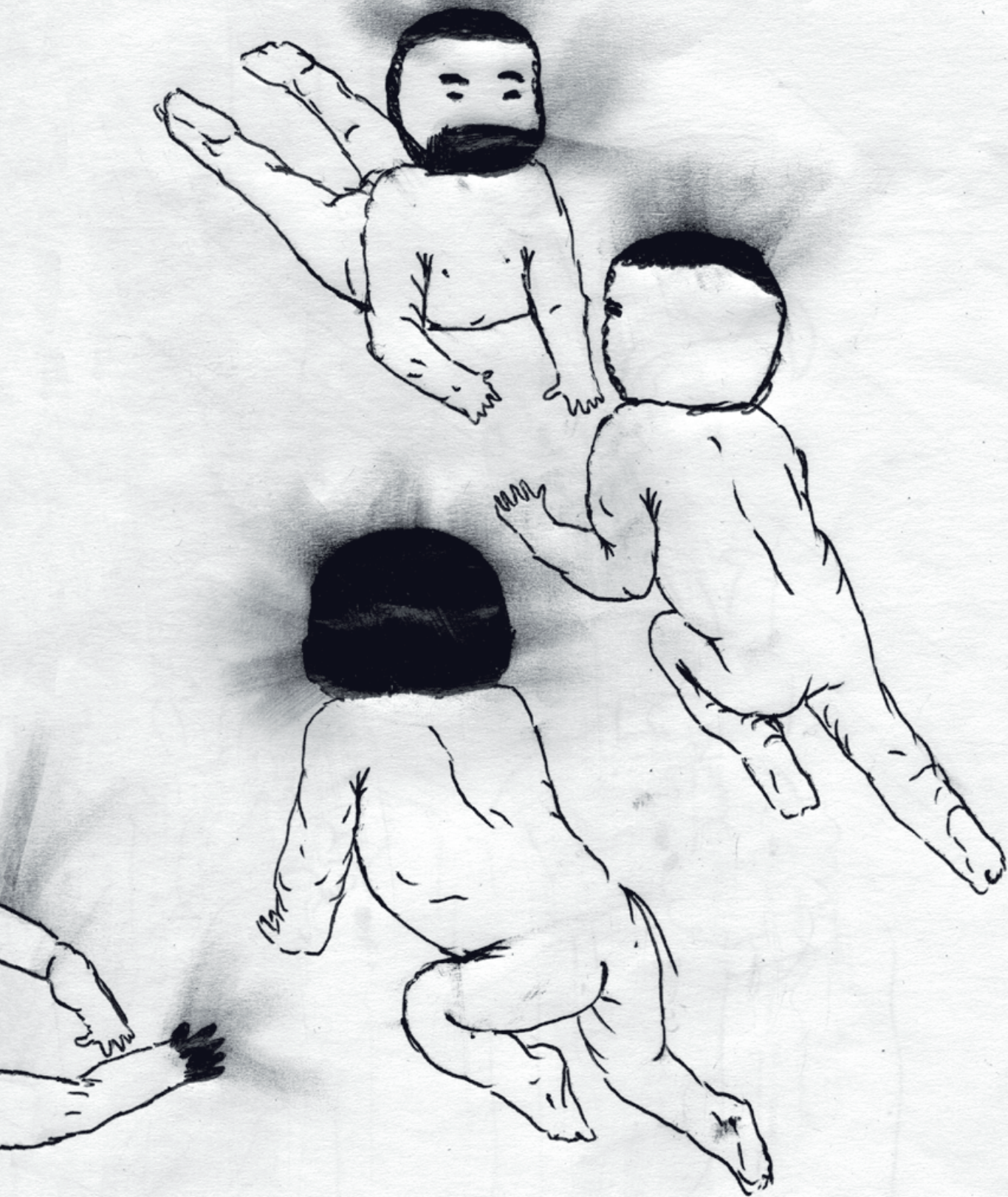

čtení na květen

● Muž v bílém plášti se nad ní
sklonil a přestříhl něco, co by
se při troše fantazie dalo nazvat
napodobeninou pupeční šňůry. ●

Iva Procházková

● 91

Pád

Výňatek z prózy

Iva Procházková

Chystaná próza *Pád* je koncipovaná jako román široce rozkročený nejen v čase, ale i v potenciálních rovinách existence. V „domově matky“, jakési dimenzi ticha, osídlené spíš archetypy než skutečnými bytostmi a charakterizované absencí otce, žije vypravěčka, jedna z nesčetných nezrozených duší, a provází nás dějem, na jehož začátku je pád sestry. Pád je metaforou pro proces individualizace, cestu do našeho pozemského světa, kterou sestra nastoupí, aby našla otce, nedosažitelného a opředeného mýty. Vypravěčka je s ní spojena jakýmsi druhem duchovní pupeční šňůry, takže je schopna o sestřiných zkušenostech referovat, aniž by však rozuměla všemu, co se v sestřině světě děje. Zatímco v první části vyprávění ještě převládá odstup vypravěčky a neschopnost identifikovat se s reáliemi pozemského světa, postupem času je čím dál víc přitahována vazbami lidí kolem sestry, prožívá silněji její život než svou vlastní formu existence a v poslední části románu sestru do světa hmoty následuje, s bolestným vědomím toho, co ztrácí. Vybraná pasáž je z první části a týká se času krátce po sestřině narození.

Příchod

sestry byl očekávaný. Přestože nás opustila tak překotně, věděli tam o ní. Tušili, že přijde, ale nijak zvlášť po ní netoužili. Žena, jejíž stehna tvořila bránu, skrz kterou měla sestra do hlučného vězení definitivně proniknout, si krátce předtím na nemocničním záchodku zapálila jointa, a zatímco vyfukovala kouř, hleděla na sebe do zrcadla. Co viděla, byla hrouda masa v županu, s odulým obličejem a ohnivě červenými vlasy.

„No nazdar, ty máš ale ránu!“ sykla do té opuchlé tváře a já jsem ze svojí perspektivy viděla, že cítí nenávisť ke svému tělu i k mé sestře, která byla v tu chvíli jeho součástí.

„Jestli se nedáš rychle dohromady, tak je to totální vodjezd, krávo!“ mumlala s jointem dýmajícím v koutku úst.

Krátce poté ve velikém bílém sále s hlasitým křikem a hekáním hnala sestru ven ze svých temných útrob. Byly sice nehostinné, ale ve srovnání s tím, co mělo následovat, alespoň vzdáleně připomínaly ticho a mír našeho domova. Sestra se bránila. V posledním okamžiku se jí zmocnily pochybnosti. Snažila se udržet v té vlhké bříšnině jeskyni, jakési vězeňské předsíni, chtěla se něčeho zachytit, ale bylo pozdě. Chatrné ticho kolem ní ještě víc zřídlo, měkká temnota ustoupila tvrdým barvám — a já jsem se vyděsila. To, co jsem spatřila, byla sestra, avšak zároveň mi každá částka mé bytosti našeptávala, že to nemůže být ona.

Všechno, co na ní bývalo krásné, všechno, kvůli čemu jsme ji tady u nás milovali, teď pokrývala silná vrstva zakrvácené hmoty, která bránila vzletu. Naposledy sebou divoce zasmítala, ale narazila na zdi svého žaláře a pochopila, že není návratu. Že odtud, kde je, neunikne. Zoufale se rozplakala.

Muž v bílém plášti se nad ní sklonil a přestříhl něco, co by se při troše fantazie dalo nazvat napodobeninou

pupeční šňůry — ovšem velmi hrubou napodobeninou, bez sebemenší stopy matčina jasu.

„Máte holčičku,“ řekl, zatímco na té šňůře dělal uzel ve snaze uzavřít sestře i tu nejmenší únikovou cestu. „Jak jí budete říkat?“

Žena s ohnivými vlasy už nesténala. Vyčerpaně ležela na zakrváceném lůžku a oči se jí zavíraly únavou.

„Adam,“ šeptla. Kolem lůžka se rozšplíchl příboj smíchu.

„Povídám, že je to holka!“ opakoval muž v plášti.

„Holka?“ Žena už napůl spala. „Tak... to poslední písmeno škrtněte.“

Ada

bylo jméno mé sestry v jejím světě, ale ona o tom ještě nevěděla. Spala. V tom prvním období po pádu se snažila spát co nejvíc, aby zapomněla na novou identitu. Pokaždé když utekla do spánku, byly jsme si blíží. Dokázaly jsme spolu mlčky rozmlouvat tak jako kdysi. Když spala, překonávala jinak nepřekročitelnou a všemi smysly střeženou hranici těla a obě jsme byly na chvíli šťastné. Někdy sestra dokonce podlehla iluzi, že je doma.

„Pojď, vykoupeme se v matčině jezeru a poslechneme si nenarozenou hudbu!“ pobídla mě dychtivě a už se chtěla rozběhnout do vln jezera, když si uvědomila nové okolnosti své existence. V náhlém zmatku hleděla na své tělo. Bylo růžové, místy pokryté vyrážkou, se sítí modrých žilek, s chomáčem štětín na temeni a nafouklým břichem plným mléka od ženy s ohnivými vlasy.

„Musím tam zpátky?“ poslala ke mně tichou otázku. Obě jsme věděly, že musí.

Nejen tělo, ale i jeho okolí

sestru omezovalo. Chvilu, kdy se jí dařilo alespoň nakrátko uniknout, byly čím dál vzácnější. Prostředí kolem ní si panovačně žádalo její přítomnost a nebylo to místo, po kterém by kdokoli toužil. Žena s rudými vlasy trávila většinu svého času v místnosti, která byla tak úzká, že se do ní vešla jen postel, skříň a televize. Ve skříni měla pověšenou spoustu oblečení, hlavně průhledných blůzek, sukni a šatů s hlubokými výstřihy, v posteli se obvykle válela od rána do večera. Dívala se na rozsvícenou televizní obrazovku a hltala příběhy, které se po ní míhaly v trhavém sledu obrazů doprovázených takovým přívalem hluku, že sestru neustále vytrhoval ze spánku. Ležela v prádelním koši, zabalená do peřinky, vykukoval jí jenom obličej, a kdykoli na sebe upozornila tenkým pláčem, žena s ohnivými vlasy si ji přitáhla blíží, vylovila z hlubin županu prs a strčila jeho temný konec sestře do úst.

„Máš hlad, Aduško?“ mluvila mazlivým tónem, aniž by spustila oči z obrazovky. „Tak papej, papej... jen si nacpi břicho, beruško, a dej mamince pokoj.“

Když jsem byla opravdu pozorná a soustředěná, cítila jsem, že její mléko, které sestra dychtivě sála, aby opět upadla do konejšivého bezvědomí, chutná po tabáku.

Čas od času žena přece jen opouštěla úzkou místnost. Zimomřivě zachumlaná do županu, v jehož kapse měla krabičku cigaret, prošla studenou předsíní plnou bot a vstoupila do kuchyně, kde obvykle někdo z jejich spolubydlících seděl u stolu nebo stál u sporáku. Po určité době jsem byla schopná vyznat se v nich. Byly tu dva muži, jeden černý, s velkýmnosem, druhý výrazně růžový, nahoře lesklý, bez vlasů. I ženy se tu vyskytovaly, jejich vzhled a počet se však měnil. Z mojí perspektivy si byly všechny podobné. Měly zářivé vlasy, unavená ústa, přes den zapadlé a večer veliké oči. Za soumraku se oblékaly do úzkých kalhot nebo krátkých sukni a do halenek tak nehmotných, že jim skrz látku prosvítal každý záhyb kůže.

„Tak co, jaká byla šichta?“ rozprávěly spolu nad sporákem, zatímco míchaly něco v hrnku nebo na pánvičce a vyfukovaly cigaretový kouř ke stropu.

„Mákla sis?“

„Ani omylem. Co ty?“

„Nestěžuju si.“

„Já taky ne, ale můj zubař! Prej když mu jeho prachy do konce měsíce nepřevedu, pošle někoho, kdo mi ty nové zuby vyrazí!“

„To si dělá srandu.“

„Neznáš ho. Radši změním adresu.“

„Bude se mi stejskat...“

„Tak mi dej pus!“

Líbaly se hodně, většinou na tváře. Někdy se také objímaly nebo si myly navzájem vlasy a pokrývaly je čerstvými, ještě zářivějšími barvami. Často také plakaly.

K mužům

se chovaly jinak. Černý s velkýmnosem byl nejdůležitější. Měly ho v ostražitě vážnosti. Dostával od nich peníze a nikdy s žádnou nepromluvil. Bydlel ve velikém pokoji na konci studené předsíně a poslouchal hudbu. Občas jí také sám dělal, s pomocí piana, které bylo sice nablýskané, ale z mužovy tváře se v něm zrcadlila jenom bělma očí. Na rozdíl od naší, nezrozené, měla tato hudba tvar, a i když nebyl tak hrubý jako maso, kůže nebo kosti, přece jen jí mrzčil. Černý muž to tak nepocítoval. Hudba ho osvobodila, podobně jako moji sestru spánek. Přenášela ho na jiná místa. S hudbou se vracel do boudy z vlnitého plechu na břehu moře, kde vyrostl a kde dodnes žila jeho matka

a bratři. Hudba mu pomáhala sedět s nimi u večeře nebo lovit ryby z malého člunu a prodávat je na trhu. Pokaždé když hudba přestala a on se vrátil zpět do velikého pokoje, vstal a počítal peníze. Měl je schované pod deskou piana a pořád ještě jich nebylo dost na to, aby mohl byt se studenou předsíní opustit a odjet za svou rodinou.

Zatímco černý muž nemluvil, růžový křičel. Nejčastěji se jeho rozčilený hlas rozléhal z kuchyně nebo z koupelny.

„Která z vás? Která to zase bylaááá?“ ječel. „Která po sobě nechala ten bordééééél?“

Ženy na první zákmity křiku obvykle nereagovaly. Dál kouřily, lakovaly si nehty, listovaly v časopisech nebo upřeně civěly na televizi. Teprve když hlas nabral na intenzitě a začal se přibližovat, zneklidněly.

„Trhni si nohou,“ mumlaly tiše. „Fuck You.“

Růžový muž pak většinou rozrazil dveře některého z pokojů a strčil dovnitř svou lesklou hlavu.

„Neumíš po sobě umejt vanu, čúzo? Nemůžeš sebrat ty svoje posraný vypadaný vlasy a hodit je do hajzlu? Kdo si myslíš, že seš? Anglická královna? Koukej zvednout prdel a ten svinčík uklidit!“

Někdy se s ním ženy hádaly, častěji šly a udělaly, co chtěl, aby od něho měly pokoj. Byly závislé na jeho dobré vůli. Když mu některá příliš vzdorovala, většinou ji vyhodil. Báł se hysterických scén, a tak to udělal v její nepřítomnosti. Vyházel jí šaty ze skříně, přibalil do kufuru její krémy, parfém, pilulky a kartáček na zuby, postavil kufr na schody a tím to pro něj bylo vyřízené. O pár hodin později už ve vyklizeném pokoji bydlela jiná žena.

Ale byly okamžiky, kdy nekřičel. Jednou týdně — a zvolil k tomu účelu úterky — si koupil láhev zlatého alkoholu a po malých sklenkách ji v kuchyni u stolu vypil. Ačkoli alkohol páchl a já jsem i na dálku vnímala jeho kousavou palčivost, na růžového muže měl blahodárný účinek. Po třetí sklence se křečovitě napětí jeho těla začalo uvolňovat, pohyby zvláčněly, ústa změkla a v zorničkách se objevil lesk.

„Seš hodně dobrej, kamaráde, nikdo na tebe nemá! Fakt hodně, fakt dobrej!“ mluvil sám k sobě. „Dej si ještě pár kapek a pak běž vobšťastnit některou kundičku. Čekají na tebe, kamaráde, můžeš si vybrat, kterou chceš!“

Čím víc se mu alkohol rozléval v žilách, tím byl pohled růžového muže laskavější a hlas tišší. Ke konci už se jenom usmíval. Když prolil hrdlem poslední kapku, vstal, plavně se prolnul předsíní a zaťukal na dveře některého z pokojů. Často, ale ne vždycky, to byly dveře ženy s červenými vlasy.

„Kohoutek přišel! Pusť ho dovnitř, slepičko,“ šeptal. Dveře se pak otevřely a žena, ať už to byla kterákoli, vza-

la růžového muže do svého pokoje, postele, klína a muž ji hladil, měl něžné ruce a dělal všechno, co po něm žena chtěla. Když od ní odcházel, aby se svalil na gauč ve svém kumbálu vedle kuchyně, nezřídka měl v očích slzy štěstí.

O jeho nočních návštěvách ženy mezi sebou nemluvíly, zato o jiných mužích si povídaly takřka ustavičně. Všechno, co dělaly, se točilo kolem mužů. Chodily si pro ně na náměstí s dvěma řadami stromů, pod kterými postávaly ve svých neviditelných blůžkách, samy nebo ve dvojicích, prohlížely si muže, kteří je míjeli, oslovovaly je, nechaly po sobě klouzat jejich pohledy, odpovídaly na mužské otázky týkající se ceny, dodávaly, že jinde je vyšší, a když muž s navrhovaným obchodem souhlasil, zavěsily se do něj a odváděly si ho do svého pokojíku.

Žena s červenými vlasy se líbila prckům. To byl její výraz pro malé zákazníky.

„Koukej, vidíš támhletoho prcka?“ říkala polohlasem jiné ženě, se kterou stála pod stromem na náměstí. „Vsaď se, že je můj!“

Ať se vsadily, o co chtěly, žena s červenými vlasy obvykle vyhrála. Odešla s prckem do svého úzkého pokojíku, zalétla očima ke koši, aby se přesvědčila, jestli má sestra spí, a pak se začala svlékat. Měla dlouhé nohy a velký zadek — obojí bylo pro prcky přitažlivé. Nemohli pohled na velkou svlékající se ženu vydržet, natahovali po ní ruce, pomáhali jí rozepínat háčky a knoflíčky, netrpělivě z ní strhávali kusy prádla. Pak ulehli na postel a já jsem ze svojí perspektivy viděla, jak touží dostat se jeden ke druhému co nejbliž, jak se ze všech sil pokoušejí překonat hradbu hmoty, aby se navzájem dotkli. Byly to marné pokusy, předem odsouzené k nezdaru.

Když z perspektivy těl na posteli došlo ke spojení, muž se většinou odvalil a chvíli odpočíval. Někdy si chtěl povídat.

„Máš pěkný, dlouhý nohy,“ řekl. Nebo: „Takovejhle zadek jsem ještě neviděl, vážně — a že jsem jich už viděl!“

„Líbí se ti?“ zeptala se obvykle žena s ohnivými vlasy, i když ji to ve skutečnosti nezajímalo. Co ji zajímalo, na co čekala a co bylo jediným důvodem, proč si prcky vodila do pokoje, byly peníze. Za ně mohla získat, co potřebovala. Kvůli nim byla ochotná dělat i věci, které se jí oškřivily. Občas, když dostala zapláceno a muž se už oblékal, teprve si všiml mé sestry v prádelním koši.

„To je tvoje?“ zeptal se překvapeně. „Holka?“

A když žena přikývla, z nějakého důvodu sáhl do peněženky a bankovku jí přidal.

Párkrát se stalo, že sestra začala plakat zrovna ve chvíli, kdy se žena s ohnivými vlasy a prcek snažili o spojení. Domáhala se mléka s příchutí tabáku, a protože se nedostavovalo, plakala čím dál zlostněji.

„Co to je, krucinál?“ vyhrkl muž nervózně, když pláč neumlkal. Žena s červenými vlasy vstala, sklonila se nad košem a pokoušela se sestru ošálit gumovým dudlíkem, ta však čekala na prs s tmavým hrotem, dudlík vyplivla a vrískala ještě hlasitěji.

„Má hlad, musím ji nakojit,“ rekla žena omluvně a přehodila přes sebe župan. Muž však na její omluvy nebyl zvědavý. Přišel sem kvůli jejímu zadku a ten — sotva se mu v celé své velkoleposti zjevil, hned zase zmizel pod látkou županu. To ho popudilo. Prcci byli prudší než velcí muži.

„Tak co šlapeš chodník, když máš spratka?“ vyjel na ni vztekle a začal se oblékat. Žena s červenými vlasy viděla, že ztrácí zákazníka, a snažila se ho zadržet. Když neuspěla s přemlouváním, přešla k nadávkám.

„A jak mám toho spratka asi uživit? To mi neporadíš, co? Tak drž hubu a nenavázej se do mě!“

„Nemá fotra?“ divil se prcek. „Proč ho neživí fotr?“

„Protože je to stejnej parchant jako ty!“ vmetla mu žena do tváře, dřív než za sebou praskl dveřmi.

Občas, ale bylo to zřídka, se některý muž neudržel a reagoval na její nadávky násilím. Jednou ji otlý prcek s obrovským špinavě žlutým knírem udeřil tak, že upadla, narazila na stůl s televizí a roztrhla si tvář. Polekaně si na poraněné místo sáhla, a když uviděla krev, začala hlasitě křičet. Má sestra v košíku, která nařikala už předtím, se rozplakala ještě usedavěji. Růžový muž s lesklou hlavou vrazil do pokoje, chytil prcka za knír, smýkl s ním ke dveřím a vykopal ho nejdřív do studené předsíně a pak na schody.

„Kolikrát jsem ti povídal, abys tu malou nechávala v kuchyni?“ prskal zlostně, když přišel zpátky.

„Je tam průvan, nastydla by!“

„Tak jí dej čepici! A hoď přes ni ještě jednu deku!“

„Každej tam kouří! Nechci, aby dejchala ten smrad!“

Růžový muž se posměšně zachechtal.

„Má ho ráda! Jak myslíš, že smrdí tvoje mlíko?“

Ženě začaly téct slzy. Křečovitě vzlykala, utírala je rukou a spolu s nimi si rozmazávala po tvářích krev a líčidlo. Růžový muž zneklidněl.

„Neřvi,“ řekl, a aby zakryl nervozitu, která se ho zmocňovala, odešel pro vatu a kysličník. Nesnášel hysterii a pohrdal pláčem. K obojímu měl sám sklony. Někdy kvůli připálené pánvičce, ženským vlasům v umyvadle nebo rozházeným botám v předsíni pocítil tak zoufalou potřebu vrhnout se na podlahu, plakat, křičet a házet kolem sebe věcmi, že musel vyběhnout na ulici. Rychlá chůze a vzduch prosycený výfukovými plyny ho zpravidla rychle vzpamatovaly. Chvatně obešel jeden dva bloky, v kavárně na rohu si koupil kakao se šlehačkou, hodně si

ho osladil a vypil s pohledem upřeným do zrcadla. S obdivem pozoroval svoje inteligentní čelo a vypouklé oči, ve kterých se zračila rozhodnost. Takováhle tvář se nemohla zkřivit hysterií nebo neovladatelným pláčem, to bylo evidentní a to mu také vrátilo poslední nezbytnou dávku sebeovládání. Věděl, že bez něho by to nešlo. Byl hybnou silou, srdcem a duší celého podniku. Staral se o hladký chod domácnosti i uzavíraných obchodů, potřebovaly ho ženy, spoléhal na něj i černý s velkým nosem.

Maminka má volno,

prozpěvovala si žena s červenými vlasy, když ji jednou za měsíc slabé krvácení přimělo zůstat doma a neshánět se po zákaznicích. Donesla si rybičky v majonéze, chřupavé preclíky a čokoládu, uvelebila se s jídlem v pokojíku a vzala mou sestru do náruče. Mazlila se s ní, usmívala se na ni, nechala ji střídavě napít z obou prsů a pak ji konejšivě houpala, přičemž si uvědomovala ubíhající čas, který neúprosně zkracoval její volno.

Nakrátko se zastavil v jednom chladném dopoledni. Právě když sestra dopila svou várku mléka, zadrnčel zvoněk u domovních dveří. Po chvíli se ozvaly hlasy v předsíni a zaklepání na dveře pokojíku. Otevřely se a v nich stál muž. Nebyl to prcek. Měl vysokou postavu s širokými rameny a jizvu v koutku úst. Vypadalo to, jako by se jednou stranou obličeje neustále usmíval. Když ho žena s ohnivými vlasy uviděla, zůstala stát bez nejmenšího pohybu a civěla na něj.

„Přišel jsem se podívat, jak se ti vede, Rézi,“ řekl příchodí a sklouzl očima po jejích dlouhých nohách a kulatých bocích napínajících látku županu. Jeho pohled se zastavil na její sestře. Ležela ženě v náručí, k prasknutí nalitá mlékem, snažila se ohlédnout po zvuku mužova hlasu, ale slabé krční obratle ji ještě neposlouchaly a hlava jí znovu a znovu padala na ženino rameno.

„Čípak je ta žížala?“ zeptal se muž. Jeho otázka probírala ženu z ustrnutí.

„Je toho, kdo jí dává napít,“ ušklíbala se a zapnula si župan, rozhalený po kojení.

„A kde má tátu?“ pokračoval muž ve vyptávání a polovina jeho obličeje se smála. „Za sedmero horama, co?“

„Ne, ten zmetek stojí u mě ve dveřích!“

Když to muž uslyšel, zvedl obočí, ale neřekl nic. Beze slova k ženě přistoupil a vzal jí mou sestru z náruče. Čekala jsem, že se žena ohradí — většinou nedovolovala zákazníkům, aby se k sestře příliš blízko nakláněli nebo na ni sahalí — ale k mému překvapení se tentokrát nebránila. Nechala muže se smějící se půlkou obličeje sevřít malé tělo v silných rukách, s napětím sledovala, jak podložil své předloktí pod měkký zátylek, jak se prsty dotkl

kulatých tváří, čela a štětín na sestřině hlavě a zadíval se do jejich očí, které si ho zvědavě prohlížely. Ať už v nich našel cokoli, zřejmě ho to potěšilo, protože sklonil hlavu, až mu husté kudrnaté vlasy přepadly dopředu a pošimral jejich konečky sestru pod nosem. Kýchla, zašermovala podle svého zvyku pěstmi, pak je rozevřela a pevně do nich kudrnaté vlasy zachytila. Její prsty byly krátké, ale měla v nich dost síly na to, aby škubaly a trhaly a vehnaly muži slzy do očí. V tu chvíli, přestože slzel, se mu zničehonic začala smát i druhá půlka obličeje.

„Ta žízala mě chce skalpovat!“ vykřikl.

„Jmenuje se Ada,“ řekla žena, přistoupila blíž a rozevřela sestřiny křečovitě zatnuté pěsti. „A dobře ví, co si zasloužíš, mizero. Víš, jak je to dlouho, co ses tu naposled ukázal?“

„Byl jsem na cestách,“ odpověděl muž klidně na její výtčky. „Vydělal jsem spoustu peněz. Koupíme si dům s bazénem a tobě pořídím auto se shrnovací střechou. Už nemusíš dělat kurvu.“

Peníze

změnily život mé sestry ze dne na den. Dřív než mohla začít přemýšlet o základním rozdílu mezi mužem se smějící se půlkou obličeje a ostatními, kteří se dosud kolem jejího košíku míhali, byl jí vnucen zcela nový úhel pohledu. Žena s ohnivě červenými vlasy vypnula televizi, zabalila své neviditelné blůzičky, krátké sukně a přiléhavé kalhoty, oblékla mé sestře teplý kabátek a šla se rozloučit se všemi obyvatelkami bytu, který byl do té doby jedinou sestřinou realitou.

„Tak se ti přeče vrátil!“

„No jo, je zpátky, prevít.“

„Kam se stěhuješ?“

„Zatím do hotelu. Pak do svýho. Stal se z něho pracháč.“

„Ty máš ale kliku!“

„Prej koupí barák s bazénem. A pro mě auto se shrnovací střechou.“

„Zasloužíš si to — po všem, co sis kvůli němu vytrpěla!“

„Bude se mi stejskat.“

„Mně taky.“

„Musíš si ke mně přijít zaplavat... všechny přijďte!“

„Pojď, dej mi pus!“

Líbaly se v kuchyni nad sporákem, tváře zmáčené slzami, a vyměňovaly si malé dárečky.

Po loučení v kuchyni přišlo účtování v zadním pokoji. Černý s velkým nosem vytáhl knihu, kam zaznamenával všechny příjmy a výdaje, podtrhl a sečetl sloupek číslic a podal ženě několik bankovek.

„Tady máš zpátky zálohu na příští měsíc,“ řekl.

„Těch pár drobných!“ Žena mávla rukou, černý byl však neústupný. Neměl svou živnost rád, ale vtiskl jí pevná

pravidla. Chtěl, až jednou odjede za svou matkou a bratry, mít klidný spánek člověka, který nikomu nezůstal nic dlužný.

„Když budeš v úzkých, můžeš se kdykoli vrátit,“ řekl ještě.

„Už jsem stará,“ odpověděla žena. „Nejvyšší čas, že se na mě usmálo štěstí!“

Rozloučení s růžovým

se nekonalo. Když žena přišla ke dveřím jeho kumbálu, byly zamknuté, a přestože klepala, neotevřely se. Usoudila, že odešel na některou z obvyklých pochůzek, a protože nechtěla zmizet jen tak, vsunula mu pod dveře alespoň svou fotografii. Kromě červených vlasů na ní měla zásluhou blesku i červené oči, ale jinak to byl zdařilý portrét a žena doufala, že si ho růžový s lesklou hlavou schová na památku.

Nemohla vědět to, co jsem ze své perspektivy viděla já. Ve chvíli, kdy s mou sestrou v náručí opouštěla byt, seděl růžový na podlaze svého kumbálu, měl křečovitě zatnuté zuby a přemáhal záchvat hysterie, který se ho zmocňoval. Nechtěl, aby žena s červenými vlasy odešla. Byla součástí jeho života a on cítil, že s jejím odchodem něco ztrácí. Zatím nevěděl co, ale bál se, že je to něco důležitého. Nakonec fotografii vsunutou pod dveřmi roztrhal, aniž by se na ni podíval, vyšel z kumbálu, a třebaže nebylo úterý, koupil si láhev zlatého alkoholu, kterou večer v kuchyni do dna vypil. Nepřineslo mu to obvyklou úlevu, ani nešel za žádnou ze zbývajících žen, aby ji potěšil. Místo toho se pokusil oběsit v koupelně na prádelní šňůře. Ať už úmyslně, či náhodou, vybral si pro svůj záměr vodovodní trubku, která byla příliš slabá a tíhu jeho těla neunesla. Spadl, udeřil se o pračku a skrz naskrz promáčený vodou, řinoucí se ze zlomené trubky, běžel k telefonu, aby přivolal instalátéra.

Komu se neustále směje půlka obličeje,

ještě nemusí být veselý. Nemusí být ani šťastný. Muž s jizvou v koutku úst uměl peníze vydělat i utratit, ale střídající se stavy blahobytu a nouze neměly podstatný vliv na jeho vidění. Svět byl podle něj rozdělen na dva podsvěty, jakési množiny.

„S hajzlama se nedomluvíš,“ bylo jeho nejoblíbenější rčení. A jeho nejčastější otázka: „Seš kamarád, nebo ne?“

Množina hajzlů byla větší. Množina kamarádů musela být proto soudržnější.

Dům s bazénem, který pro mou sestru a pro ženu s červenými vlasy koupil, mu dohodil kamarád. Byla to výhodná koupě. Bývalý majitel přestal vybírat poštovní schránku na dveřích, a když se dopisy, složenky

a abonované noviny začaly válet nejen na prahu, na schodech a na trávníku, ale vítr už je roznášel i po okolních zahradách, rozhodla se sousedka odnaproti postěžovat si. Zaklepala na zadní dveře, a jelikož nebyly zamčené, vstoupila dovnitř.

„To jsem já, sousedka odnaproti,“ volala. „Jste doma?“

Majitel byl doma. Plaval v bazénu, a protože už tam plaval hodně dlouho a sousedka si to nemohla nechat pro sebe, začalo se domu říkat *U utopence* a muž se smějící se půlkou obličejů ho získal za směšně nízkou cenu.

Ve čtvrti, kde dům stál, bydleli většinou lidé, kteří měli peníze teprve krátkou dobu. Ještě si na ně nezvykli, přečeňovali je a neuměli s nimi zacházet. Muž s jizvou v koutku úst tvořil výjimku. Věděl, že peníze nemůžou nic změnit na základním rozdělení světa: neměly sílu udělat z hajzla kamaráda a z kamaráda hajzla — i když to tak někdy přechodně vypadalo. Další věc, která muže s jizvou v koutku úst odlišovala od jeho okolí, byla předchozí zkušenost. Už několikrát se octl v situaci, kdy mohl penězi doslova zatápnout, a přece si v těch chvílích nepřipadal šťastnější nebo dokonce lepší než v dobách, kdy neměl na noclehárnu. Naopak, občasná období chudoby mu prohlubovala vnímání a zostřovala pohled, takže viděl oba podsvěty, množinu hajzlů i množinu kamarádů, v tak jasných tónech, že mu nedělalo problémy jít po ulici, ukazovat na kolemjdoucí prstem a jako v dětské hře rozpočítávat, kam kdo z nich patří. Právě jeden z takových okamžiků jasnozřivosti mu vynesl jizvu v koutku úst a výraz napůl rozesmátého obličejů, který ho provázel po celý zbytek života a vyvolával klamný dojem veselosti. Uvěřila mu i žena s červenými vlasy.

Barvy

viděla moje sestra jinak než většina lidí. Byly průvodcem událostí a nálad, všudypřítomné a neomylné. Často obtížné. Díky barvám tušila dopředu, že se něco stane, a přece tomu nemohla zabránit — tak jako v den, kdy se probudila a uviděla, že muž s jizvou je celý šedý. Seděl u stolu, v popelavé ruce držel šálek s kávou a půlkou popelavého obličejů se usmíval na ženu s červenými vlasy.

„Za tři dny jsem zpátky,“ ujišťoval ji.

„Kam jedeš?“

„Pracovní záležitost.“

„Na tři dny? To se moc nepředřeš.“

„Nepracuju, abych se předřel.“

Muž zvedl mou sestru, posadil si ji na klín a pošimral ji na bosém chodidle.

„Nejvyšší čas, aby ses naučila chodit, žízalo,“ řekl. „Až se vrátím, koupím ti pořádný boty s pevnou podrážkou!“

Co je podrážka, sestra nechápala, ale čemu rozuměla a co ji děsilo, byl šedý stín, který muže čím dál víc pokrýval, až se zdálo, že ho celého spolkně. Sestra vykřikla a zabořila prsty do jeho kudrnatých vlasů. Nechtěla ho ztratit. V jeho náruči jí bylo dobře a jeho hlas v ní probouzel vzpomínky na našeho otce, se kterým nikdy nemluvila. Křičela a plakala, ale muž uvolnil stisk jejích sevřených prstů, pohlídl jí po usazených tvářích a odešel.

Zbytek dne a celou noc sestra prožila ve vysilujícím strachu. Ani oka nezamhouřila. Číhavě naslouchala i tomu nejnepatrnějšímu zvuku ve svém okolí, s napjatou pozorností sledovala změny barev kolem sebe. Dveřmi svého pokoje, které zůstávaly na noc pootevřené, viděla část schodiště a stolek s telefonem. K ránu si všimla, že jeho blankytně modrá barva začíná šednout. Vypadalo to, jako by se v rohu předsíně usadil bouřkový mrak, ze kterého se co nevidět spustí déšť. Sestra se chytila postelové tyče, vytáhla se do stoje a upřela na mrak oči. V příštím okamžiku proťal předsíň oslepující blesk a telefon se rozezvnil.

„Haló?“ ohlásila se žena s červenými vlasy, která rozezpale vyšla z ložnice. „Cože?“

Sestra uvolnila sevření tyče, nechala své tělo spadnout na matraci a zavřela oči. Po dlouhých probdělých hodinách byla nevýslovně unavená. Rozhodla se, že se trochu prospí. Už nebylo na co čekat. Už nebylo nic, co by se dalo odvrátit.

Nebyla to smrt,

bylo to horší. Bylo to vězení ve vězení. Muž se smějící se půlkou obličejů najednou nemohl dělat nic z toho, kvůli čemu vydělával peníze a co mu působilo radost. Nemohl se vrátit domů, plavat ve svém bazénu nebo sedět na dvorku a kouřit, nemohl spát v jedné posteli se ženou s červenými vlasy, nemohl sekat trávu a vtahovat do nosu její vůni, která mu připomínala dětství, nemohl ukazovat na tváře známých lidí v televizi a řadit je do množiny, do které patřili, nemohl nic — ani koupit boty s pevnými podrážkami pro mou sestru.

Spolu s jinými vězni obýval celu, ve které panoval úzkostlivý pořádek. Šest lůžek, vždy dvě a dvě nad sebou, bylo pečlivě zastlaných šedými dekami. Šest plechových hrnků, šest misek a šest lžic bylo po každém jídle umyto a vyrovnáno na polici. Šest ručníků viselo na šesti háčcích.

Pořádek byl protipólem napětí, které se v cele ustavičně hromadilo. Práce bylo málo a vězni nevěděli, co dělat s přebytkem energie. Snažili se jí zbavit v nekonečných hovorech, rozpouštěli ji v alkoholu, když nějaký sehnali, hráli hry, zápasili, hádali se, a když nic nepomohlo, dopouštěli se násilností. Muž se smějící se půlkou obličejů

ležel na jednom z horních lůžek a většinu času hleděl do stropu. Jizva v koutku úst mu zaručovala u ostatních vězňů respekt. Spolu s vysokou postavou a širokými rameny signalizovala, že si od nikoho nenechá nic líbit. Našel si na stropě trhlinu v omítce, která se klikatila přes celou šířku místnosti, putoval po ní očima a přitom si vybavoval v paměti každý detail, každou zdánlivě bezvýznamnou okolnost, která ho sem přivedla.

Pracovní záležitost, kvůli které měl na tři dny opustit mou sestru a ženu s červenými vlasy, se zpočátku vyvíjela správně. Bez potíží dorazil k benzínové pumpě, kde na něho čekalo velké auto a dva kamarádi. Bez potíží ujeli dlouhou cestu k továrně, kde naložili zdravotnické zařízení. Střídali se za volantem, aby neztráceli čas odpočinkem. Na zpáteční cestě se kromě krátkých přestávek na vykonání potřeby zastavili jenom jednou, ve statku uprostřed kukuřičných polí, kde bydlel bratranec jednoho z obou kamarádů. Čekal na ně s večerí a nechal je přespat v pokoji pro hosty. Druhý den za svítání pokračovali v cestě. Vyjeli úzkou cestou, která vedla od statku a vyhýbala se rušné silnici s mnoha auty. A právě tam, na postranní cestě, od které si slibovali klid a nerušenou jízdu, na cestě, ze které nebylo možné uhnout jinam než do polí, se zničehonic objevila hlídka — čtyři policisté se psem a zbraněmi. Muž s jízvou v koutku úst i oba jeho kamarádi museli vystoupit a policisté se dali do prohlídky auta. Otevřeli i bedny se zdravotnickým zařízením. A v nich, pod pečlivě zabalenými dlahami, teploměry a zkumavkami, pod elastickými obinadly a balíčky se sádrou našli jiné balíčky s bílým práškem, který vypadal úplně stejně, ale pes poznal, že to sádra není. Muž se smějící se půlkou obličejem krátce zauvažoval o útěku do kukuřičného pole, ale při pohledu na psa a namířené zbraně policistů se svého nápadu rychle vzdal.

Teď tu ležel, v malé cele na tvrdém lůžku, hleděl vzhůru a hledal chybu. Věděl, že se stala. Věděl, že se někde musela stát a že když bude dostatečně dlouho prozkoumávat klikatou trhlinu na stropě, když po ní pojedje pomalu a trpělivě pohledem, znovu a znovu, den za dnem, že tu chybu najde. Času měl dost.

Foto Ivan Pokorný

Iva Procházková (nar. 1953 v Olomouci) je spisovatelka a scenáristka. Dětství prožila v Praze. Po maturitě nemohla z politických důvodů dále studovat. V době totality prošla řadou zaměstnání, mimo jiné se živila jako kuchařka a uklízečka. V roce 1980 vyšla její kniha s názvem *Komu chybí kolečko?*. V roce 1983 emigrovala s manželem a dětmi do Rakouska. Tam a posléze v Německu strávila jedenáct let. Psala divadelní hry a knihy pro děti a mládež. Některé byly oceněny prestižními literárními cenami (Procházková je dvojnásobnou držitelkou Magnesie Litery) a byly přeloženy do řady jazyků. V roce 1995 se vrátila do České republiky a začala spolupracovat s nakladatelstvím Albatros, Amulet, Mladá fronta, Paseka a dalšími. Na Slovensku našla tvůrčí a nakladatelskou partnerku v Květě Daškové, která vydala několik jejích knih. Dnes žije Iva Procházková v Praze a po krátkém působení v České televizi v pozici producentky a hlavní dramaturgyně pořadů pro děti a mládež působí jako spisovatelka na volné noze. V posledním čase jí vyšly tyto tituly: *Tanec trosečníků* (Mladá fronta, 2006), *Otcové a bastardi* (Paseka, 2007), *Nazí* (Paseka, 2009), *Uzly a pomeranče* (Albatros, 2011). Nyní chystá dvanáctidílný detektivní seriál pro Českou televizi *Vraždy v kruhu*. V březnu autorka na lipském knižním veletrhu převzala cenu Luchs, kterou uděluje německý týdeník *Die Zeit* a Radio Bremen nejlepším titulům pro mládež za předchozí rok. Procházková ji dostala za německé vydání svého románu *Uzly a pomeranče*.

Hašek a jeho Švejk v mém životě

Životní poéma — švejkéma starého ukrajinského důchodce z Charkova, veterána duševní práce

Fjodor Petrovič Děmiduk

Jmenuji se Petrovič. Je mi šestašedesát let a jsem na penzi. Bydlím na Ukrajině, ve městě, jež nese jméno slavného záporožského kozáka Charka — v Charkově. Ukrajinec. Chronicky bezpartijní. A i když přechodné ma-fiánsko-oligarchické běsnění raného kapitalismu v naší zemi není žádná slast, po sovětských časech se mi nestýská. Vzpomínám, samozřejmě, ale nestýská se mi. Třeba teď, celkem nedávno, jsem už poněkolkáté pročetl svoji oblíbenou knížku *Osudy dobrého vojáka Švejka* od Jaroslava Haška. Pročetl a vzpomínal.

Tak například jsem si vzpomněl na léta 1968 až 1970. V SSSR řádila brežněvština, andropovština, fanfárová propaganda „rozvinutého socialismu“ a skličující ekonomická stagnace doprovázená nedostatkem veškerého zboží nutného pro každodenní život. Bylo mi tehdy dvaadvacet let. Byl jsem apolitický a volný jako pták. V každém případě jsem si to aspoň myslel. Dostal jsem se na Čerkaský pedagogický institut, kde jsem dálkově studoval ukrajinskou filologii, a díky tomu se mi několik let jako zázrakem dařilo vyhýbat povinné službě v sovětské armádě. Tedy vyhýbat se buzeraci a šikaně (obojího jsem se upřímně bál) i protivnému vymývání mozků (které by moje prozápadní duše ani za nic nepřijala). Jenže už tehdy jsem měl KGB za zády, hlavně kvůli tomu, že jsem obdivoval západní beatlemánii, hnutí hippies a beatovou

muziku — a také kvůli korespondenci, kterou jsem na toto téma vedl se svými vrstevníky ze zemí východního bloku, především z Jugoslávie a Československa. A nejen kvůli tomu, že jsem tyto věci obdivoval, ale rovněž proto, že jsem tuto „ideologicky škodlivou“, buržoazně západní subkulturu mezi svými sovětskými vrstevníky komsomolci sám nadšeně propagoval.

Co jsem tenkrát věděl o Československu? Znal jsem samozřejmě Zlatého slavíka, zpěváka Karla Gotta, který dokonce jednou k velké radosti místních fanoušků Beatles koncertoval i v našem oblastním centru v Čerkasech a od něhož se mi podařilo získat autogram. Znal jsem i Waldemara Matušku a Helenu Vondráčkovou, duchaplné filmové parodie *Limonádový Joe* a *Fantom Morrisvillu* a také mezi sovětskou mládeží oblíbenou motorku Jawa a skútr Čezeta a módní lodičky Cebo. A ještě jsme s nadějami sledovali takzvané pražské jaro.

Po nocích jsme na takzvaných „nepřátelských hlasech“, v SSSR zakázaných rozhlasových stanicích, poslouchali vysílání o událostech v Československu. Znal jsem i československou tenistku Martinu Navrátilovou, jež se mi vryla do paměti svým prohlášením o rozdílu mezi socialismem a kapitalismem, vysíláném právě na „nepřátelském hlasu“. Volně přeloženo zní ono prohlášení zhruba takto: „V socialismu,“ tvrdila Martina v roce

1981, kdy získala občanství Spojených států, kam zběhla už ve svých osmnácti letech v roce 1975, „vám nedovolí vylézt vysoko, ale ani vás nenechají padnout hluboko do sraček. Budete se motat kdesi uprostřed. V kapitalismu se můžete vydat na vlastní nebezpečí vysoko k nebesům a stejně tak padnout na zem, až se to kolem rozstříkne. A nikdo si vašeho neštěstí ani nevšimne. Překročí vás a lhostejně půjdou dál. A to je asi vše.“

Pokud jde o českého spisovatele Jaroslava Haška, neznal jsem nic jiného než jeho příjmení a jméno jeho literárního hrdiny, vychytralého i přihlouplého chlapíka Švejka.

A pak najednou přišly události srpna 1968. Období politického liberalismu v Československu skončilo v noci na 21. srpna, kdy do země vstoupilo přibližně sedm tisíc tanků a více než tři sta tisíc vojáků armád Varšavské smlouvy. Tehdy jsem samozřejmě ještě netušil, že „české události“ bezprostředně zapříčiní i konec mé beatlesácké svobody a zavedou mě do zcela reálných dobrodružství ve švejkovském duchu, jenom v jináčím armádě.

Na vlastní kůži jsem to poznal v roce 1970, když jsem na vojenskou správu přinesl nejnovější žádost z pedagogického institutu o odložení odvodu do armády a byl jsem doslova šokován tím, co tam s ní před mýma očima provedli. Ochromeně jsem sledoval, jak ji trhají na kousky a vyhazují do odpadkového koše. A aniž by se za ten nepřátelský čin omluvili nebo ho aspoň vysvětlili, předali mi se škodolibým úsměvem nezvratné předvolání k nastupu do armády s datem 5. května 1970. Zatmělo se mi před očima a nohy se pode mnou podlomily.

Dobří lidé, kteří mě vzápětí zvedli ze země, otřepali mi ze zad nedopalky a pokropili mi tvářičku vodou, mi potom srozumitelně vysvětlili následující: že prý naše sovětská vláda, ÚV KSSS, politbyro a osobně generální tajemník Leonid Iljič Brežněv přijali jako poučení z takzvaných „českých událostí“ ze srpna 1968 historické usnesení, že už nebudou nadřozovat studentům dálkařům, těm flákačům, jako jsem já a mně podobná sebranka beatlesáckých hippies, zruší všechny odklady a ty příživnické darmožrouty popadnou za ty jejich drzé frňáky — a šup s nimi do armády! A tak jsem se i já navzdory všemu snažení ocitl kvůli „českým událostem“ v armádě. Jediné, co mě jaksí nezdravě a zlomyslně utěšovalo, bylo to, že čerkaská KGB přišla zkrátka. Právě tihle tajní na mě chystali nějaký podraz, obsílku mě totiž vyzývali, abych

se k nim přesně den před odvodem do armády dostavil s osobními věcmi za účelem odbavení na patřičná místa. Pochopitelně jsem si ze dvou podob totalitního zla vybral armádu. A k tomu výběru přispěla samozřejmě i moje naivní představa o armádě a vojenské službě založená na příkladu Haškova Švejka. S jistým optimismem jsem si říkal, že v armádě přece musejí být kromě feldkurátů, vygumovaných četařů, mazáků a jiných debilů i bezstarostní a veselí Švejkové.

Ve strážnici vedle posádkového vepřína, kam mě, zobáka Petroviče, zahrnali mazáci četaři, abych tam bez šance na přestávku držel stráž (to aby se mi vojenská služba, chraň bůh, nezalíbila!), byla na policii neoficiální „knihovna mladého vojína“. Stálo tam několik knih s politickým, vojenským a všeobecně vzdělávacím obsahem. Jmenovitě první díl devítidílné brožury *V leninském kursu v rudé vazbě*, jejímž autorem byl generální tajemník ÚV KSSS Leonid Iljič Brežněv, dále *Stanovy vnitřní strážnické služby ozbrojených sil SSSR, Zvláštní případy sexuálních perverzí na základě disfunkčních fantazií (praktická příručka pro lékaře zabývající se sexuální patologií)* a — *Osudy dobrého vojáka Švejka* od Jaroslava Haška! A víte, po které knize jsem sáhl jako první? Neuhodnete. Ne, nebyl to Brežněv ani *Stanovy* a dokonce ani *Perverze* (ačkoli popravdě jsem docela toužil zjistit, co je to vlastně zač, ta „sexuální perverze“). Vůbec ne! Zmocnil jsem se omšelé, opakovaným čtením potřhané a umaštěné knihy o dobrém českém vojáku Švejkovi, o literárním hrdinovi nesmrtelné knihy českého spisovatele Jaroslava Haška. Přečetl jsem ji, ne — prostudoval jsem ji! Švejk mi jednoduše učaroval. Imponoval mi a líbil se mi už jen tím, že během první světové války tak dospěle a neoblomně kašlal na službu v rakousko-uherské armádě. Dokonce jsem se, aspoň teoreticky, považoval za stejně statečného chlapíka, jako byl Švejk.

Tak mi do života vstoupil a dodnes v něm žije na první pohled jednoduchý a přihlouplý český chlapík. Ve skutečnosti do něj však spolu se Švejkem vstoupila celá česká duše.

A také jsem si konečně rozšířil znalosti o autorovi. Jako hrom z čistého nebe mě zasáhlo zjištění, že Jaroslav Hašek byl — jak se zdá — komunista. A podle všeho se už v roce 1915, v průběhu válečných operací na Ukrajině, dobrovolně vzdal Rusům a nějaký čas se pak dokonce zdržoval v zajateckém táboře u Darnice (předměstí Ky-

jeva). Když v Rusku zvítězili bolševici, nechtělo se mu vrátit domů s ostatními, normálními Čechy a vydal se hledat dobrodružství do Moskvy. A také je tam našel. V podobě vstupu do komunistické strany. V dubnu 1918 ho rudí komisaři pohladili po hlavě a vyslali jej se strannickým úkolem do Samary. Aby tam mezi Čechy a Slováky agitoval proti návratu domů a vybízel je ke vstupu do Rudé armády. A představte si, někteří Haškovi krajané se nechali jeho rudými agitkami lákat. Souhlasili, ať už ochotně nebo neochotně. V daném okamžiku jim zřejmě životní okolnosti prozatím nedovolovaly vrátit se do rodných krajů. A tak Hašek shromáždil nevelký útvar skládající se z komunistů a banditů, dobrovolníků i těch, kterým byl návrat domů znemožněn, dohromady asi sto dvacet lidí. Víc lidí nesehnal. Potom ho úděl rudého komisaře zavál na Sibiř; tam, ve městě Irkutsku, se prý chtěl usadit, až občanská válka skončí. Dokonce si koupil dřevěnou chalupu plnou švábů, aby získal povolení k trvalému pobytu a také aby mu v čase nepohody nepršelo za krk. A možná také aby se měl kde uhnízdít v budoucím poklidném rodinném životě.

To se však nakonec nestalo! V listopadu 1920 propukla v Československu politická krize, začala generální stávka a v některých českých městech poněkud zbrkle vyhlášovali „sovětskou moc“. A kremelští vládcí, rudí komisaři, když viděli, co se děje, hned dali českým komunistickým žoldněřům utábořeným v Rusku rozkaz: Přestaňte žrát darovaný chléb a jeďte do staré vlasti podpořit tamní komunistické povstání. V rámci příprav, lze-li to tak vyjádřit, na světovou proletářskou revoluci. Prý už na sebe nedá dlouho čekat. A jelikož byl Jaroslav Hašek disciplinovaný voják ve službách Kremlu, jen zasalutoval a po pětileté nepřítomnosti se spolu s manželkou v prosinci 1920 přivalil na hlavy Pražanů jako velká voda. Pražané ho, upřímně řečeno, nejen nečekali, ale jeho role emisara bolševického Ruska se jim ani v nejmenším nezamlouvala.

Česká revoluce se potom jako naschvál zarazila a neaplněna vyhasla. Do plánů na nastolení světové komunistické vlády se kremelským hegemónům očividně vkradla nějaká chybička. Hašek zůstal bez práce a uvízl na mělčině. Aspoň že ho nezavřeli do basy jako zahranického špiona. Zůstal však téměř bez prostředků (Kreml mu vzhledem k neúspěšnosti jeho poslání přestal posílat peněžní poukázky). Začal dokonce prodávat na ulici

výtisky svých knih a někdy z nich i s procítěným výrazem ve tváři předčítal (za to si kromě honoráře účtoval i pivo a knedlíky). Obchody však nešly dobře. Brzy byl odkázán na ubohé milodary od vydavatelů prvních kapitol jeho *Švejka*. Kočoval z jedné hospody do druhé. Po hospodách se snažil dál psát, slávy a popularity *Švejka* však už nedosáhl. Neustálé pití, dvakrát přechozený tyfus, odmítnutí rad doktorů, kteří mu nařizovali nejíst nic ostrého a tučného, to všechno vedlo k tomu, že se mu neustále zhoršovalo zdraví. Přesto se ke svým komunistickým ochráncům do sovětského Ruska vracet nehodlal. Jak se říká, všude dobře, doma nejlíp. To my Ukrajinci velmi dobře známe.

Dne 3. dubna 1923 Jaroslav Hašek v malém městečku Lipnice nad Sázavou tiše a bez povšimnutí odešel „do polí bohatých zvířít“, jak v takových situacích říkali severoameričtí indiáni, hrdinové dobrodružných románů Haškova oblíbeného spisovatele Jamese Fenimora Coopera. Pohřbu se zúčastnili pouze jeho nejbližší a také, jak velí tradice, všudypřítomní zvědavci a rázní rolníci z okolních vesniček, kterým bylo celkem jedno, koho pohřbívají. Na Haškově hrobě byl následně postaven památník v podobě otevřené knihy, která má na jedné straně vyryto jméno Hašek a na druhé Švejk. A teprve později, když se Haškovi ničemní potomci, kteří se ani neobtěžovali tehdy přijít na jeho pohřeb, probrali a přišli k rozumu, nakvap v Lipnici nad Sázavou zřídili muzeum Jaroslava Haška.

Petrovičovi se Lipnici nad Sázavou ani místní muzeum bohužel navštívit nepoštětilo. Osud ho tímto směrem nezavál. Chápete, v čem to vězí, ne snad?

S Ukrajinou Haška spojuje dva a půl roku strávených na jejím území. Nejdřív byl v koncentračním táboře pro rakouské a německé vojenské zajatce v Darnici pod Kyjevem (městská čtvrť Darnica v Kyjevě, kterou Jaroslav Hašek ve svém díle nejednou zmiňuje, tehdy ještě nebyla součástí Kyjeva a spadala pod Ostorský újezd Černigovské gubernie) a potom přímo v samotném Kyjevě. Po propuštění ze zajetí spolupracoval v Kyjevě s časopisem *Čechoslovan* a psal svůj — řečeno dnešním jazykem — vražedně dobrý bestseller o statečném vojáku Švejkovi. Dnes jeho kyjevské období připomíná pamětní deska ve Vladimírské ulici: „V tomto domě v letech 1916—1918 žil a pracoval významný český humoristický spisovatel Jaroslav Hašek.“ (Dům číslo 36 na ulici Vladimírské je bý-

valý hotel Praga, kde se Jaroslav Hašek ubytoval.) A jeho jméno nese také jedna z ulic v centru Kyjeva — bulvár Jaroslava Haška.

Následně se věci ubíraly takto. V březnu roku 1918 Hašek „hodil flintu do žita“ a doslova poslechl Masarykova slova: „Po vlastních do Vladivostoku!“ Jenom si vybral jinou cílovou stanicí — Moskvu. Pěšky, polními cestami se ubíral z Kyjeva na Konotop. Na trase Konotop—Brjansk probíhaly boje s Němci. Měl štěstí, na jedné vlakové stanici mu český velitel dovolil jet s kurýry vezoucími do Moskvy přes Charkov archivní dokumenty. V Charkově se šťastnou náhodou setkal se svým švagrem Jaroslavem Majerem, který tam tehdy pracoval u českých sochařů Strejčka a Kubeše. Zval ho, aby se k němu připojil, ale nedokázal ho přesvědčit.

Jak se potuloval městem, v ulici Sumské narazil na sklepní hospodu jménem Zatyšok, a když vešel dovnitř, podivil se, že tam podávají pivo značky Bavorskoje. Objednal si, aby ochutnal. Nebylo špatné. Začal se zajímat, proč má charkovské pivo německý název. Charkovští milovníci piva, kteří s ním seděli u stolu, mu nabídli slanou sušenou rybu taranku a vysvětlili mu, že pivovar Novaja Bavarija postavil u Charkova v roce 1872 židovský sládek Geršgajmer původem z Bavorska. Čert ví, co ho z dalekého Bavorska zaválo do Charkova, ale fakt zůstává faktem. Pivo uvařené v Charkově podle bavorské technologie bylo výborné a pilo se lehce. Ačkoli po světové válce neměl Hašek Rakušany ani Němce moc v lásce, německé pivo točené v Charkově si dal rád. Po návštěvě hospody Zatyšok se plný dojmů a piva vydal na Jižní nádraží, kde si počkal na odjezd svého kurýrského vlaku. Okamžikem, kdy potom na Kurském nádraží v Moskvě vystoupil z vlaku, začíná úplně nový příběh, příběh bolševického komisaře.

Takový je život. Povím vám, že není co závidět. Jeden krátký paprsek světla v tvůrčím slova smyslu — rok 1917, kyjevské období jeho ještě bezpartijního života, období nadšeného psaní — toto švejkovské období, jak říkám, stálo za všechny následující životní nesnáze, soužení a těžké zkoušky.

Začátkem června 1917 uviděla světlo světa i jeho kniha *Dobrý voják Švejk v zajetí*. Tato útlá knížka kapesního formátu z řady „Bibliotěčka Čehoslovana“ končí na sto dvacáté první stránce větou o tom, jak se dal Švejk na útěk směrem k ruským zákopům — aby padl do zajetí.

K monarchii a černožlutému dvouhlavému orlovi, kterému začalo pelichat peří, se Švejk otočil zády...

Člověk je skutečně plný kontrastů. Dva světy, dvě ideologie, dva lidé. Na jedné straně Hašek, do morku kostí Slovan a Čech, a jeho Švejk, česká národní duše... A na druhé — Hašek, žoldněř komunistického Kremlu, bojovník bolševické internacionály...

Kdo z nich je ten pravý? Pro starého Petroviče zůstává Hašek se svým Švejkem především pravým Čechem. A jeho bolševicko-komunistické pochůzky — to byl jen rozmar, jen „koniček“, jak se říká u nás na Ukrajině. Ale spoň tak to chápe Petrovič.

Všechno samozřejmě nebylo v Haškově životě tak jasné, jak vám to teď diletantsky, přímočaře a subjektivně popisuji. Jeho agitační činnost uvnitř československé diaspory v Kyjevě můžeme hodnotit i pozitivně — jako progresivně revoluční snahu. Hašek a jeho názoroví stoupenci byli příznivci takzvané Petrohradské skupiny, jejímiž členy byli bývalí váleční zajatci a která se orientovala na masarykovskou Československou národní radu v Paříži, založenou v březnu 1916. Tato skupina podporovala ideu buržoazně-demokratické republiky a snažila se podryt monopol Kyjevské skupiny. Slavjanofilska a monarchisticky orientovaná Kyjevská skupina, jejíž členskou základnu tvořili zbohatlí čeští starousedlíci z měst a vesničtí kolonisté z Volyně a dalších gubernií, naopak spoléhala na podporu carských kruhů. V dubnu 1916 na druhém sjezdu Svazu československých spolků získala většinu hlasů a dominovala československé komunitě.

Tak tedy vypadalo nesmyslné žvanění o politice v prostředí českých emigrantů v Kyjevě v době, kdy do něj neobežetně vstoupil Hašek.

Petrovič se na tento politický zmatek v československých emigrantských kruzích záměrně dívá poněkud zjednodušeně. A doufá, že mu čtenáři velkoryse odpustí. Zabrán do vzpomínek na knihu o Švejkovi se Petrovič nepouští do příliš podrobné politické analýzy, jen si v paměti přehrává Švejkova dobrodružství a vzpomíná na některé příhody à la Švejk, které se staly v jeho vlastním, ubohoučkém, neradostném životě.

Namátkou několik příkladů.

Například moje vlastní povinná vojenská služba v sovětské armádě. Téměř všechno bylo jako ze *Švejka*. Vzhledem k civilnímu charakteru své osobnosti a názorového

přesvědčení jsem se do armády nijak nehrnul. To přirozeně vedlo k nejrůznějším — jemně řečeno — nedorozuměním. Nejednou mi reálně hrozilo, že skončím buď přímo na lavici mezi obžalovanými disidenty, anebo přinejmenším v trestním praporu (čili v armádním kriminále).

Moje vojenská dobrá víla, větrná růžice mého osudu (nebo možná to byla moje přirozená povaha ukrajinského venkovana), však vždycky všechny průšvihy, do kterých jsem se dostal, obrátila ve vtip nebo ve frašku.

Posuďte sami.

Za prvé: Jakmile jsem složil přísahu, získal jsem ne zcela legální cestou třídní povolenku. Šlo o údajnou svatbu s dívkou, která za mnou přijela z Čerkas a dozorčímu našeho oddílu řekla, že je ve stavu pokročilého těhotenství. V noci jsme se schovali před deštěm do podjezdu nejbližšího domu a přímo na schůdkách před prahem jakéhosi bytu jsme vypili láhev levného vína Kavkaz. Ve tři ráno jsem se potom osobně seznámil s velitelem našeho oddílu, který se zrovna s manželkou a synem vracel z absolventského plesu a v dotyčném domě čirou náhodou bydlel.

Následky takového neočekávaného setkání mohly být velmi smutné, kdyby...

Kdyby nebylo mé již zmiňované dobré víly, větrné růžice mého osudu, která nejenže promluvila hlasem velitelovy ženy a zvala nás, „ubohé promoklé děti“, na čaj k nim domů, ale promluvila také hlasem samotného velitele a vydala po telefonu dozorčímu v brigádní důstojnické ubytovně potřebné instrukce.

Velitel tajné raketové brigády operativně taktického určení, kam mě coby přestárlého brance povolali do služby, se Haškovu poručíku Lukášovi příliš nepodobal. Byl ale stejně jako on natolik ohromen Petrovičovým bezstarostným flákačstvím a přihlouplou prostoduchostí, že ho vzal pod svá křídla a určil ke službě ve štábu. Samozřejmě mu nenabídl místo důstojnického sluhu — místo toho se Petrovič stal kresličem tajných vojenských map.

Když se loučili, usrl si velitel vystydlého čaje ze skleničky v stříbrném stojánku a řekl zhruba toto: „Vojíne Petroviči, váš úkol je následující: Teď hned pochodem vchod na naši vojenskou ubytovnu, je kousek odtud, vedle jednotky, tam všechno vyřídí četař Kozyr. A příště nevodte svoji dívku do průjezdů, kde bydlí velitel vaší jednotky. A já přeji, aby se svého milovaného dočkala, protože za dva roky z toho nedospělého flákače, který

ani není schopen vzít svou budoucí ženu na noc na nějaké slušné místo, uděláme skutečného chlapa a manžela.“

Také o četaři Kozyrovi stojí za to říct několik slov. Shodou okolností se stal velitelem čety, k níž mě později přidělili. Často mi — stejně jako Haškův poručík Dub — říkával: „Ty, soudruhu saláte Petroviči, ty mě znáš zatím jen z té dobré stránky, že? Ale poznáš mě i z té špatné! Tak co, soudruhu saláte Petroviči, ty si myslíš, že seš chytřej a já blb, co?“ Narážel tak na to, jak jsem přímo na začátku vojenské služby odkazem na svou údajnou svatbu tím nejhanebnějším způsobem podfoukl sovětskou armádu. Na jeho otázky mu „soudruh salát Petroviči“ stále odpovídal: „Já nemyslím, soudruhu seržante!“

Za druhé: Svého oblíbeného hrdinu Švejka jsem si znova připomněl, když jsem sloužil ve štábu kyjevského vojenského okruhu. Pracoval jsem tehdy na aktuální tajné štábní mapě, do níž jsem zakresloval nelítostné útoky jaderných raket na imperialisticko-agresivní státy NATO. Četl jsem si úvodní instrukce a najednou jsem se nevědomky zastavil očima na zeměpisném názvu České Budějovice. Jako obětní beránek naší raketové brigády bylo v případě propuknutí jaderného šílenství vybráno město Mnichov, vybral je sám vrchní velitel ozbrojených sil SSSR Leonid Iljič Brežněv. A právě z Českých Budějovic se měly na Mnichov odpalovat rakety. Byly to tytéž České Budějovice, které se staly místem dislokace Švejkovy jednotky a do nichž se Švejk poté, co ho vyhodili z vlaku, nemohl za nic na světě dostat. Jako by se ocitl v začarovaném kruhu.

A za třetí: Můj těžký a zdlouhavý boj s démonem alkoholem. Možná bych zvitězil, kdybych se v Praze v roce 1996 nesetkal se Švejkem. Setkání a rozhovor s ním mnou tak otrásl, že jsem si zase začal potichoučku „povolovat“. Abych to vysvětlil. V březnu 1996 jsem byl na Českém vysokém učení technickém v Praze na stáži o informačních technologiích. Zařídili mi ubytování v hotelu blízko stanice metra Dejvická. Každý den jsem jezdil metrem na akce probíhající v rámci stáže a večer jsem se vracel zpět. Naučil jsem se skoro z paměti slova, která melodickým hlasem pronášela mladá hlasatelka ve vagonech metra: „Okončitě vystup a nastup! Džveri si zavírají. Nastěpně stanise — Dejvicka.“ Cítil jsem se v Praze překvapivě příjemně a uvolněně. Téměř jako doma v Charkově. Stejně tramvaje jako u nás, stejné metro jako u nás (protože pražské metro stavěly tytéž sovětské stavební podniky

jako v Charkově) i tváře kolemjdoucích byly stejně milé jako u nás na Ukrajině — vždyť jsme bratři Slované! Mnozí starší Pražané si ještě na různých úrovních pamatovali ruštinu (buď svého času studovali ve Svazu, anebo tam dlouho pracovali). Proto pokud jsem je požádal o radu, s velkou radostí a upřímnou srdečností dopodrobna lámanou ruštinou vysvětlovali, jak se nejlépe dostat tam nebo tam. A popis cesty končil vždy stejně: „Neprokázal by mi host z Ukrajiny laskavost a nezašel se mnou do výborné švejkovsko-haškovské hospody U Kalicha? Je to tady kousek, v ulici Na Bojišti, dům číslo 12. Tam bych rád hosta počastoval nejlepším pivem v Praze, které miloval Jaroslav Hašek i jeho literární hrdina Švejk. Jen bychom ,chorošo posiděli‘ v duchu ruských tradic, popovídali si rusky, prostě bychom si promluvili o životě.“ A protože jsem ve svém nenapravitelném lehkomyšlném flákačství důsledný Švejkův učeň, nechal jsem se tou neodolatelnou nabídkou zlákat. Můj nový pražský přítel mi pomohl zavolat z telefonní budky organizátorům stáže a vymluvit se na svou chronickou nemoc, fobii z vody. Řekl jsem, že ležím v posteli ve svém pokoji v hotelu na Dejvické, je to vážné, dnes se informačními technologiemi rozhodně zabývat nemohu. Zabočili jsme do nejbližší uličky a vynořili jsme se přímo před hospodou U Kalicha. Když Petrovič, už devět let abstinující, vcházel do oné hospody, netušil, že z ní vyjde jako vášnivý ctitel neškodného českého piva, které milovali Hašek i Švejk. A rovněž netušil, že později doma na Ukrajině, v drsné místní realitě, jeho intelektuální zájem přeroste ve zhoubnou vášeň. Začne hltat kdejaký místní patok — hlavně aby se hlava motala. A tak to půjde dál... Až v březnu roku 2008 se konečně „chytne pod krkem“ a sám sebe přesvědčí, že „požívání“ není nic než marnost.

Dnes, na stará kolena, už žádnou „vláhu“ dobrovolně nepožívám. Ve výjimečných případech (na svatbách, slavnostních večeřích nebo na narozeninách důležitých osob) předstírám, že piju s vervou, abych dobrým lidem nekazil náladu, ale ve skutečnosti si nedám ani kapku. Nelžu, vážení! Můj organismus, hrozný otrava, se předvedl jako nějaký zelený aktivista, co odmítá alkohol. Povídá mi: Stačilo, chlape! Za svůj život už jsi vyznkl dost nejrůznějšího alkoholického hnusu. Už sis svou naběračku vychlemtal až do dna. Nech mě teď, svůj prohnitý organismus, který dosud vydržel všechny tvé alkoholické choutky a jakýmsi zázrakem zůstal naživu, nech mě, povídám, odpočinout. Asi teprve teď začínám žít — tak jako pošťák Pečkin ze sovětského kresleného filmu *Prostokvašino* — střízlivě a opravdově. Nehoň se! Sedni si v koutku, odpočiň si. Čti si svou oblíbenou knihu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, já si mezitím s dalšími po-

čestnými organismy s chutí povykládám. Vždy ho rád poslechnu.

A tak se Jaroslav Hašek i jeho literární hrdina Švejk stali součástí života prostého ukrajinského důchodce, veterána duševní práce, Petroviče. Tedy mě.

Kdybych jako v té staré pohádce ulovil doma v Charkově na řece Lopaň v díře v ledu kouzelnou rybku a ona by se mě zeptala: „Co bys tak, starče Petroviči, potřeboval?“ Bez přemýšlení bych vyslovil tato tři tajná přání:

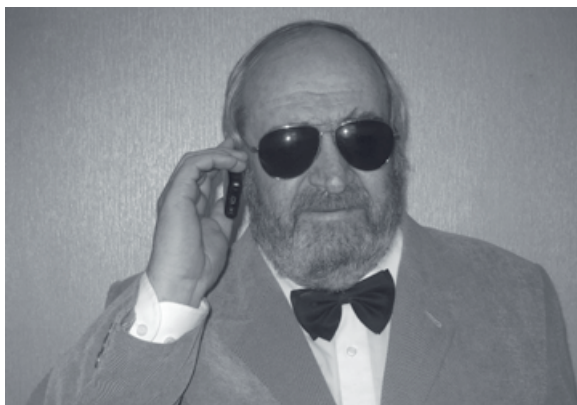
Velectěná rybko, udělej, aby se mi nějakým zázrakem podařilo ještě jednou navštívit jednu z nejpodivuhodnějších zemí, zemi pohádkově krásnou — Českou republiku —, a tam abych se podíval do Lipnice nad Sázavou, do muzea Jaroslava Haška a jeho literárního hrdiny, dobrého vojáka Švejka.

Abych ještě jednou spolu s prostými Pražany s dobrými slovanskými tvářemi poseděl ve švejkovsko-haškovské hospodě U Kalicha. Poseděl bych vedle dřevěné figuríny svého oblíbeného literárního hrdiny Švejka a upřímně si popovídal o vrtkavosti tohoto života.

Abych ještě jednou sešel do pražského metra a projel se po známých místech a aby na mě na jedné ze stanic, než se zavrou dveře, čekalo překvapení: z reproduktoru by náhle zazněl hlas dobrého vojáka Švejka a řekl by:

„Okončíte vystup a nastup! Džervi si zaviraji. Nastěpně stanise — stanice Jaroslava Haška.“

Z ruštiny přeložila Anna Danielová.

Fjodor Petrovič Děmiduk (nar. 1947)
je ukrajinský filolog a překladatel.

Miroslav Hupčych, z cyklu Milovníci knižek

Cesta k dětskému domovu

Vladimír Stibor

Jako šílená se rozběhla ke střešnímu oknu, vytrhla mosazný zajišťovací řetízek s dávno povolenými matkami, vykopl nohu do nebývalé výše a hystericky zakřičela: „Skočím, už mě takovej zsranej život nebaví! A na just to udělám!“ Pohodila vzdorovitě hlavou a již visela téměř polovinou těla nad kluzkými střešními taškami v barvě spálené hlíny. Určený vychovatel se zděšeně zastavil ve dveřích: „Počkej, Nikol!“

„Dejte mi všichni pokoj!“ Sklo se tříštivě sneslo k podlaze, trochu potřísněné krví. Na chodbě se ozval dupot a sílící řev.

Umiňoval si, že o své nové práci nebude mluvit, nezmíni se o ní ani v hospodě, kam si chodíval čas od času svátečně posedět a vypít ty dvě tři točený ze sedmého schodu, aby ze sebe smyl utrmácenost, špínu i vše, co ho tížilo.

Jako osmačtyřicetiletý řidič záchranky ztratil ze den na den zaměstnání, i když si myslel, že bude pomáhat lidem a žít se, jak se smíchem říkával, jako nosič beznohých až do důchodu nebo až do soudného dne. Náhle se ocitl na dlažbě, dopadnutí bylo nečekaně tvrdé. Nikdy dříve si ani nepomyslel, jak to bude bolestivé. Neměl našetřeno ani nasysleno, na penzijním spoření jen pár stokorun, známí, kteří by mu mohli pomoci, se k němu otočili zády. Nějak bude, říkal si v duchu, jsem přece pracovitý a ne žádný nemakačenko, nějakou rachotu záhy seženu. Po třech měsících se dočkal, stal se vychovatelem v blízkém dětském domově. Nevěděl, má-li se radovat, či

je to pouze z nouze ctnost. Přesto byl nesmírně rád, že nezůstal na dlažbě, kde by na něj každý plivnul.

„Kam to lezeš?“ divila se jeho žena. „Do pastáku? Víš, jaká se tam poflakuje sebranka?“

„Něco přece dělat musím,“ odsekal nevrle, „a pracovat s dětmi je možná mnohem lepší než tahat do sanitky stokilové alkáče, kteří si udělají bolístku na hlavě, když neudrží rovnováhu a praští sebou na schodech jakékoli putyky.“

„Jak chceš,“ nenechala si vzít poslední slovo milovaná choť, „až tě třináctileté cikánky nařknou ze sexuálního obtěžování, tak za mnou nechod!“ A práskla dveřmi, až se to rozléhalo po celé ulici.

• • •

„Budete sloužit noční, pane kolego Roberte,“ pousmála se vrchní vychovatelka, „postavu na to máte, jste holt kus chlapa. Hlavně si děti nesmíte připustit moc k tělu. Sám časem nejlépe poznáte, jak dokážou všeho zneužít i využít ve svůj prospěch, okradly by i vlastní spící ba-bičku.“

„Já vím,“ odpověděl, i když tušil, že o životě v dětském domově toho mnoho neví. Nemůže to být horší než na sanitce, konejšil se v duchu, zvládnu jim dělat uklízečku, zdravotní sestřičku i pradelnu ve společné prádelně, kam děti neměly přístup, aby omylem nevypnuly kotle plynového topení.

„Jé,“ pištěly hnědooké dívky, „novej strejda! A odkud jste?“

První služby proběhly docela v poklidu. Pomáhal starším vychovatelkám, zaučoval se, de facto do sebe nasával všemožné praktiky i nuance sociálního ústavu.

„Nejsme jen obyčejný dětský domov,“ opakovala několikrát po sobě hlavní šéfová, „ale stojíme kdesi lehce mezi opuštěnými dětmi z klasických „děcáků“ a mezi výchovnými zařízeními s tvrdším režimem, však víte, pastáky. Slušně se jim říkávalo polepšovny.“

Nový vychovatel horlivě pokyvoval hlavou, tu a tam se na něco zeptal, avšak nešlo mu na rozum, proč tolik dětí, od pohledu docela krásných i příjemných, může mít problémy se zákonem.

„Strejdo,“ zaprosila pohublá cikánka s vlasy až do půli zad, „dejte mi prosím brufen, bolí mě strašně břicho, už to asi nevydržím. Nebo mě necháte jen tak pro svou radost trpět?“

Už se natahoval pro krabičku léků, když jeho ruku zastavila kolegyně vychovatelka.

„Ale ne, už jsem dávala Maryše ibalgin před půl hodinou a tyhle analgetika působí šest hodin, ať si madam nevymýšlí!“

„Kráva pitomá,“ slyšel ještě z chodby, kam děvče vyběhlo a hned si postěžovalo kamarádkám na kruté poměry.

„Nechaj mě v bolestech, blbci jedni!“ vykřikovala školáčka Maryša ještě na posteli a výhružně zatínala pěsti

a posílala tetu i strejdu vychovatele do všech horoucích pekel.

„Z toho si nic nedělejte, pane vychovateli,“ ohradila se kolegyně, „takhle mluví o každém. Děti moc dobře vědí, že tu jsou za něco, co asi udělat neměly, za drobné krádeže, za útěky ze školy, sem tam si něco šlehnou. A cigarety? Za ty by splnily úplně všechno!“ A významně povytáhla obočí. „Všechno! Rozumíte mi?“

Robert přisvědčil: „Možná ani nevědí, co tady všechno mají.“

„Jsou to malí parchanti! Ale kdež! Chtěla jsem říci miláckové moji! Nemůžeme se jim divit, vždyť ani netušíme, z jakých poměrů přicházejí. Ale víte, Roberte, mohu vám tak říkat, že v naprosté většině všichni naši chovanci mají rodiče nebo alespoň babičku či někoho blízkého, třeba i haldu sourozenců, ale nikdo je nechce. A to je na tom to nejhroznější. Jsou opuštěné a k tomu tak malé. Moje starší babička říkávala, že podobní rostou přímo pro šibenici, pro další nápravná zařízení, pro budoucí lochy a šatlavy, které jim stát, holomek jeden, chystá.“

• • •

Robert příliš přátel neměl, pouze pár. Návštěvu Jestřábího podhradí však nechtěl dlouho odkládat, práce s dětmi jej těšila i znepokojovala zároveň, ale několik výchovných maličkostí si toužil ujasnit nebo si o nich alespoň nezávazně poklábat. Se starým mrzoutem, přítelem

Františkem, si padl do oka okamžitě již před několika lety, třebaže na tisíce věcí měli odlišný názor. Jeho postarší přítel kdysi dávno působil jako vrchní vedoucí vychovatel učňů v sousedním městečku, dobrých rad bude mít pře- hršel, tak proč z něj jednu dvě nevytáhnout...

„Buď vítán,“ pousmál se, rozpřáhnul pohostinně náruč a zval hosta dál.

„Co si dáme? Kávu jako vždycky?“

„Ještě počkej, koukni, co jsem ti přinesl za úplatek!“

František cosi chabě namítal, mával kolem sebe rukou, jako by odháněl dotěrný hmyz, který se objeví po každé, když se náhle oteplí.

„Úplatky nepřijímám! A je to proti mým zásadám. Můj dům je pohostinný pro všechny a za klobásku si mě nekoupíš, to by tak scházelo!“

Seděli za starodávným dubovým stolem, z pravé arabské kávy se kouřilo, v nízké světnici bylo útulno a kdesi v rozích se ukrývali pavouci.

„Těm se tady u mne daří nevidaně, dokonce jsou ochocení, jen peníze, mrchy jedny, mi nechtějí nosit.“

„Možná si s nimi málo povídáš,“ namítl příchozí, „to víš, jsou to také boží tvorové.“

A tak svorně seděli vedle sebe, pili kafe, míchali lžičkou lógr na dně baculatých hrnků.

„Dal bych ti panáka, ale když řídíš...“

„Představ si, Františku, že nikdy nevíš, jaký trouba do tebe vrazí, a dole u rybníka Trubáčku chytají ochmelky ostošest. Tos byl vlastně ty, kdo mi říkal, že jednou pronásledovali jednoho násosku až domů. Ten jim sice ujel, ale strážníci ho dali k soudu, on se jim vysmál, že ho nechtyli za ruku, a dokonce se dopravním policistům museli omluvit...“

„Představ si, Roberte, že potom snad celý měsíc jezдили k nám na náves chytat podezřelá individua a každého z naší vesnice, koho přistihli i s tím jediným pitomým pivem, nemilosrdně pokutovali a říkali: ‚To máte za toho hajzla, který nás tak zesměšnil!‘ Několik domorodců mu dokonce chtělo dát do huby.“

„A jak to dopadlo?“

„Dotyčnej přestal chodit do hospody, protože co kdyby si na něj někdo v zápalu spravedlivého hněvu došlápl? A co v dětském domově, dobrý?“ změnil téma hovoru a přisunul před návštěvu jemně nakrájenou pašeráckou klobásku; provoněla celou místnost.

„Jo, palice už kvetou. Na pokusných políčkách v lánech kukuřice, kde by je nikdo nehledal. Ano, nevím, jaký dobrák jim obstarává semínka. Dokonce se nechají sehnat před každou školou. Mám známou a ta pro své dva caparty nachystala malinkatý pokusný skleniček přímo v ložnici u nich v bytě. Myslíš, že je to možné?“

„Že se divíš, dneska je možné úplně všechno. Jez! A když říkám všechno, myslím to smrtelně vážně!“ A na dokreslení svého rozhořčení parádně bouchl pěstí do stolu. Dvě tři kolečka nakrájené uzeniny spadla na zem. „Počkej,“ shýbl se pod stůl, „já to seberu, byla by velká škoda nechat to kočkám!“

• • •

Čím více služeb odsloužil, tím méně rozuměl sám sobě. A dětský svět života ústavu mu připadal jako šílený vlak, ztracené pendolino, jako bludný Holanďan ubíhající po jakési zvláštní úzkorozchodné trati, kudy snad už žádný jiný nejezdí a kolejí se chytá první rez.

Robertovi v prvních dnech nového zaměstnání neustále vrtalo hlavou, proč děcka nemohou, když přijdou odpoledne ze školy do svých nových domečků za velkorýse peníze EU, provozovat nějaké koníčky.

„Vždyť by kluci a holky mohli něco pěstovat, postavily by se jim skleníky...“

„Vy jste se zbláznil,“ odporovala hlavní vychovatelka, „skleníky by okamžitě rozbili, mohli by se pořezat o sklo a víte moc dobře, že je dětská práce zakázaná.“

Okolo vychovatelů přecházela skupinka chlapců, kteří již po prázdninách měli nastoupit do učení. Jen cosi málo zaslechli...

„Něco pěstovat? To my jo, vid', třeba trávu...“

„Říká se indické konopí, vole,“ odsekl vyholený výrostek.

„Jen to nezlehčujte,“ okomentoval výroky chlapců jeden z vychovatelů. „Vloni chalani pěstovali několik sazeniček trávy v lánu kukuřice nedaleko od svých domečků. A to byste nevěřili, jak nelenili své utajené políčko v době největšího sucha s láskou a pravidelně zalévat. A ještě se poctivě střídali v plnění svých povinností. Ale kdyby pěstovali ředkvičky, nechali by je klidně uschnout...“

Robert se však nevzdával: „Když jsou ‚skleníky‘ neprůchodné, proč nemohou chovat slepice nebo králíky? I na koně by tu bylo dostatek místa, vždyť areál ústavu je rozlehlý...“

„Je vidět, Robíku,“ vstoupila do diskuse mladší vychovatelka s vyčesaným vrkočem vlasů na hlavě, aby všem připadala alespoň o deset let mladší, „že se ještě nevyznáš!“ A důležitě pokračovala ve svých úvahách: „Zvířata by děcka mohla ošklivě pokousat, slepice poklofat a kůň, nedejbože, co kdyby je shodil nebo kopl? Jak bychom se potom mohli bránit a vše vysvětlovat řediteli, který by se spíše přiklonil na stranu dětí?“

„Ale potom je to začarovaný kruh,“ usoudil Robert a chtěl své vize o zapojení dětí do něčeho smysluplného

rozvést ještě hlouběji, ale už ho nikdo neposlouchal. Blížila se jednadvacátá hodina, čas večerky, doba nočního dovádění, neboť naprostá většina dětské drobotiny má noční život odjakživa v krvi, cikánská krev je výbušnější než bílých gádžů.

• • •

Nikol si oblíbil ze všech nejvíce, dalo se to tak říci, když myslel na malé nezbedy, co mu osud přidelil. Bylo to děvče snad nejhutbatější z nejstarších dívek, dlouhá, nohatá, s krásným očima. A také náladová. Bývaly dny, kdy zářila po celém domečku mezi ostatními dětmi jako právě rozkvetlá slunečnice, jindy se z ní stával starý mrzout, jenž neotevře pusu ani na pozdrav.

„Dejte mi ksakru pokoj!“ bránila své temnoty, svůj vnitřní svět, jak by chtěla naznačit a vykřičet, že ten okolní svět, nepřátelský a postavený na hlavu, ohrožuje její bytí. Už aby byla z děcáku venku.

„Kam potom půjdeš?“ vyzývali učitelé i vychovatelé.

„Vyučím se kuchařkou, abych byla u jídla, pak si vezmu svého kluka, už ho šíleně miluju od svehch třinácti, potom se uvidí...“

Všem pracovníkům domova však bylo zřejmé, jak to skončí v naprosté většině případů. Holka otěhotní, zapomene-li antikoncepci nebo na ni nebude mít, bude pravděpodobně bez zaměstnání, takže miminko záhy skončí v kojeňáku, posléze opět v dětském zařízení. Nemusí mít strach, že by děti byl kdy nedostatek.

„Nikol,“ pohládl ji nejednou po vlasech, když ležela v horečkách a po osmi hodinách jí nosil antibiotika s hrnkem sladkého čaje, „koukej to vypít, ať se ti udělá lépe.“

„Nebojte, strejdo, nějak to zvládnu.“

Po týdnu, když jí otrnulo, řádila znovu jako dračice.

Jednou, když ostatní kamarádky koukaly na přihloupulé seriály, u nichž se nechá tak báječně zabíjet čas, přišla za ním do vychovatelny.

„Co si přeješ, Nikol?“

„Ale,“ a opsala rukou kolem hlavy kruh, „nějak nejsem ve své kůži, vzpomněla jsem si na babičku...“

„A co je s ní?“ chtěl vědět, vzápětí si uvědomil, že vyzívá až příliš neomaleně.

„Víte, strejdo,“ pokračovala a dívala se skrze něj kamsi k nejbližším kopcům, „bylo mi u ní dobře. Vždycky mi vařivala, na co jsem měla chuť. Pekla nám všem lívance sypané tvarohem a hustě namazané žahourem. To jsem se po nich mohla utřískat. A babička mi také dávala peníze, aby to nikdo neviděl. Ani maminka, která věčně byla v lihu, táta odfrčel, a tak si maminka vodívala většinou každou sobotu nového partnera, jak nám tvrdila. Bylo to

hrozné, byla jsem jako pohozený hadr na podlahu. Nebylo to tam skutečně k vydržení. Fakt, nekecám!“

„Tak jsi měla zůstat jen u babičky, určitě by se o tebe báječně postarala.“

„No jo, už ale byla stará a nemocná! Myslím, že se to stalo právě na Dušičky, babička si zlámala nohu v krčku, přijela sanitka, naložili ji dva takoví krásní sanitáci, pustili houkačku — a náhle jsem neměla nikoho.“ Trochu popotáhla, vyzývavě koukla na vychovatele. „Vidíte, strejdo, nepláču, ani slza, vidíte, jsem dospělá...“

Vzápětí se zamyslela a připustila až příliš bolestně:

„A to bych ještě pár let mohla být dítětem...“

Robert se na ni pokusil usmát.

Děvče vyběhlo na chodbu, aniž za sebou zavřelo dveře, okopané až hrůza, byt před měsícem ještě zářily novotou.

• • •

Pomaloučku se rozednívalo, nad nejvyšším vrchem v okolí, nad Cunkovskou horou, sluneční vůz neobyčejně chvatně zrychloval, obloha byla v jednom ohni. Robertovi právě končila noční služba. Zaskočil do prádelny, kde rozvěsil poslední vlhké kousky oblečení, u každých dveří se zastavil. Vzápětí si to zamířil přímo do vychovatelny, když zaslechl zlověstné bušení na dveře. Nevěřicně koukl na hodinky. Vždyť ještě není ani šest a snídani začínají rozvážet kuchařky — holky jim říkaly babky kořenářky, protože do všech pomazánek cpaly nesmírné množství šnytlíku a nejrůznější zeleniny, takže rybí i sýrové laskominy se zelenaly více, než bylo zdrávo. „Není to k žrádlu!“ halasily jednohlasně všechny děti, ale když měly ještě druhou večeri kolem deváté večerní, tak něco klidně ozelely.

Vychovatel seběhl ze schodů. U dveří nervózně pošlapával ředitel. Odemkl a pozdravil. Představený cosi zamumlal a vyhrkl: „Proč mi nezvedáte telefon? Víte, že ho máte pořád nosit u sebe?“

„Byl jsem na chvíli v prádelně,“ pokoušel se omluvit, „nechal jsem mobil ve vychovatelně.“

„Asi vám všem koupím pytlíček na krk, abyste se furt nevytáčeli...“ A pohlédl na zámkovou dlažbu, kde se běhaly dva nedopalky.

„Jak to, že je tu takovej svinec?“

„V noci ven nikoho nepouštím, to museli kluci asi hulit ve dne!“

Ředitel ještě více zbrunátněl, pak máchl vztekale rukou a bez jediného slova rozloučení odcházel. Ani neřekl, proč vlastně přišel.

„Ten má zase náladu,“ spiklenecky prohodil vychovatel, jenž přišel na denní službu, „možná mu stará nedala, tak vyzívá a na někom si záhu zchladit musí.“

Robert jen pokrčil rameny. To přináší doba, pomyslel si, nebo je lidské chování zakódováno již nenávratně předem v každém člověku?

• • •

Prosklená jídelna s neskutečně velkými okny vstřebávala vsí silou jihozápadní slunce. Vychovatelé srazili stoly k sobě, hlouček učitelů se pohodlně rozvaloval v rohu, kde se vydávalo jídlo několikrát denně. „Jako v hotelu Hilton, jen by porce, ksakru, mohly být větší, a ne takové, nevím, jestli to mohu nahlas říct, připosražené!“ ozval se jeden ze strejdů. Protějšší soused se připojil: „Ale voní to báječně, to bude přinejmenším dělnický řízek jako za našich mladých let.“

„Ale,“ mávl rukou nějaký kverulant, „to by dneska nikdo nedal do huby!“

Náhle zavrzaly dveře, byť je den předtím údržbáři opativě namazali, jako velká voda se přiřítíl ředitel, postarší chlapík menší postavy, trochu ojiněný v obličejí.

„Bude mít svátek,“ špitla sousedka vedle Roberta, „asi mu koupíme jako vloni nějakou tu Black & White whisky. Tu má nejradší, starej kořala.“ Trochu si poposedla a pak šeptem dodala: „Pije a nasává pouze doma, aby nikdo nevěděl.“

„Tak začneme, abych to nezdržoval...“

A ředitel mluvil a mluvil, rozebíral nejasnou ekonomickou situaci, zmínil se o nepořádku v tělocvičně, prý budou muset cvičky zamykat do skříněk, aby se nehledaly a hlavně neztrácely.

„A kdo mi vysvětlí,“ najednou zahřměl, „že jsou měděné okapy neuvěřitelně zkroucené a na úrovni střechy celé děsně pomačkané? To vám po nich děti lezou nebo co? Musíte mít oči jako ostříží, a ne dělat, že je nevidíte, když vyvádějí nějakou lumpárnu. Jste za to přece dobře placeni!“

„Nojo,“ zašeptal jeden z pedagogických pracovníků, „vždyť ti naši malí sportovci tak strašně rádi neustále po něčem šplhají a lezou... Třeba po zádech svých kamarádů a nejenom po okapech. To se divím, že ty měděné trubky ještě nečorli...“

• • •

Díval se na ni a snažil se vymyslet nejlepší způsob, jak jí naznačit, že všechno nemůže, i když s ní kdesi uvnitř šijí všichni čerti, zapalují se jí lýtka ostošest a kdoví co ještě.

„Víš, Nikol, nemůžeš dávat všem. Jsou sice samaritánky, které obšťastňují starce, co už nemohou, hlavně aby

si vylepšili své mužské ego, ale toho ty přece nemáš zapotřebí. Jsi krásná mladá holka, musíš si k sobě najít někoho blízkého, podobně starého jako ty, někoho, kdo tě bude mít rád, s kým budeš mít kde bydlet. Určitě bys nechtěla, aby tvé děti skončily,“ a chtěl říci v pastáku, ale rychle dodal, „hůř než ty.“

„Ale, strejdo, opáčilo děvče, mně se náhodou nevede vůbec špatně a co je to, jak jste říkal, to ego? Mají to také ženský?“

Pousmál se a pomalu a polopaticky začal vysvětlovat, co takové ego dokáže způsobit a jak vlastně vypadá.

„Kdybych si tak na to mohla sáhnout, už bych věděla jak!“ a propukla v hurónský smích.

• • •

Páteční služby jsou nejméně klidné, tradovalo se mezi vychovateli. Děti mohou jít spát v jedenáct, ráno vstávají až po deváté, nikdo je nikam nehoní, tak proč by si neprodloužily noc?

„Dobrý večer, strejdo,“ vítaly Roberta nejstarší dívky. Vzal službu za kolegu — a vyměněné šichty zpravidla nikdy za moc nestály.

„Nebojte, budeme hodný, na to vemte jed, ale neměl byste jedno cígo?“

„Nechte toho kouření, holky, odložte to na zítra, snad to vydržíte si nezapálit.“

„Ale víte, co je to absták?“ A největší z děvčat, plavovlasá Nikol, otočila oči v sloup. „Já se z toho vážně podělám...“ Vzápětí sklídila bouřlivý smích všech přihlížejících.

Služba byla až nápadně klidná. Obcházel jednotlivé pokoje, všude panoval klid — aby to nebyl klid před bouří — a pořádek, ale cosi zlověstného poletovalo vzduchem.

Před dveřmi pokoje, z něhož vycházel sotva postřehnutelný proužek dýmu, se zastavil. Prudce vzal za kliku. Tři děvčata srazila postele k sobě, dvě z nich muchlovaly třetí, jež se snažila strhnout z okna přivázanou panenku. Vždyť ony ji oběsily! Teď z ní rvou šatečky s puntíky, cupují její drobné tělíčko. Scéna jak z hororu!

„Z toho si, strejdo, nic nedělejte, Anička nás naštvála, nerozdělila se o balíček z domova, tak pomsta musí být sladká!“

„Co je na tom sladkého, vždyť je to kruté!“ vyhrkl přidušeně. A i kruté je slabé slovo, pouhopouhý odvar z toho, co viděl.

„Tomu přece nemůžete rozumět!“ vyštěklo děvče.

Tu v Robertovi cosi vzkypělo a zařval: „Dost, sundejte ji z toho špagátu!“

Nejdrsnější Nikol se však bojovně vychovateli vzepřela: „Nekřičte na nás, to jste si dovolil moc. Abyste u nás za chvíli neskončil, zajdeme klidně za ředitelem, aby vás vyhodil, že na nás hulákáte!“

„Tak to jste, milé dámy, přehnaly...“

Nakonec si však rozkurážené holky daly říct, ale těch lehce tlumených nadávek, co musel vyslechnout a dělat, že jen protékají a zanikají v mlhavé dálce... I zedníci by se rděli po dvaadvacáté hodině, kdy se už na nějaké to slovíčko nehledí.

• • •

„Představuji ti, strejdo, nové děvče,“ uvítala Roberta při jeho poslední květnové službě právě končící kolegyně.

„Právě dnes ji přivezli,“ ale jednou už u nás pobývala, vid', Terezo? Pak si udělala výlet za kámoškami, teď už je zase mezi svými. Ale je hodná, možná se jí po nás již stýskalo, je to tak?“ A pohladila hnědookou cikánku po vlasech. Na strejdu se usmála. S chlapy to odjakživa uměla, stačilo udělat kočičí oči a zaškemrat: „Prosím, prosím, smutné oči!“ A pomalu všichni jí zobali z ruky. To, že jí bylo sotva patnáct, by jí nikdo ani nehádal. Měla krásně hebkou pleť, dlouhatánské řasy, delší než slavné modelky, které za parádu dokážou dát celý majlant. Nejvíce však spoléhala na své mandlové oči. Když se namalovala, byla prostě neodolatelná. Dnes to určitě zkusí na nového vychovatele; všimla si, jak se jí nevydrží dívat do vyzývavých kukadel, mohla by mít šanci... Aspoň bude nějaké vzrůšo, počká, až budou všechna děcka spát, a zkusí na strejdovi vyloidit něco na bolení hlavy. A nebo se zatváří navýsost nešťastně a zkroušeně dodá: „Strejdo, víte vůbec, co je to stesk po domově? A já musím prožít v pasťáku své nejlepší roky. Brrr...“

• • •

Nikol si zalezla na pokoj, bouchla vztekle dveřmi, s níkým nechtěla mluvit, ani s Kristýnou, svou nejlepší kámoškou. Vytáhla ze skříně pomuchlaný sešit, odkudsi vylovila propisovačku a začala rychle psát: „Milá a drahá maminko, přijed' si pro mne, už to tady nemohu vydržet. Ani nevíš, jaké to je, když se ti začne stýskat po domově. Jo, televizi máme plazmovou, sprchovat se můžu v teplé vodě třeba půl hodiny, i když se potom tety šíleně naserou, ale doma je doma. Doufám, milá maminko, že už tolik nepiješ, nebo jen k jídlu. Věřím ti, že už máš práci a až příště přijde nějaká sociálka, vše bude v pořádku. A ty si nás zase vezmeš domů. Posílám ti obrázek, který jsme dneska dělali ve škole. Buď moc hodná a hned mi

odepiš. Tvá hodná dcera Nikolka.“ A chtěla dopsat slunce tvého života, ale nakonec tuto důvěrnost mezi matkou a dcerou zavrhla.

„Strejdo, buďte tak hodný a dejte mi známku.“ A smutně povytáhla obočí.

„Vždyť jsi před týdnem dostala kapesné!“

„Jo, pár korun. Víte ale, co stojí cigarety?“

„Nemůžeš si koupit všechno, ale na jednu dvě poštovní známky by ti jistě zůstalo, to mi neříkej!“

„Tak dáte mi ji, nebo ne?“

„Víš co, když budeš celý den sekat latinu, zítra ti ji přinesu,“ ustoupil dívčině nátlaku a prosebným očím.

Postarší vychovatelka z nedaleké polozapomenuté vesničky Jedlová, kam jezdíval Oto Janeček malovat své nejladnější a nejsmyslnější nahotinky, hubu nezavřela, jak byl týden dlouhý, ale starší kluky si nemohla vynachválit. Nadechla se, své mohutné tělo opřela o čerstvě natřený zelený plot a spustila, jako by měla před sebou nejméně desítky vděčných i lačných diváků, a ne jen jednoho naivního posluchače.

„Nebudete tomu věřit, ale když kolem našich domečků loni všude rostla kukuřice, tak naši chlapi, takoví vej lupci to jsou, nelenili, domluvili si dvojčlenné hlídky a chodili snad každý den hluboko do pole zalévat svou trávu, přece indické konopí, to dá rozum. A starali se o každou rostlinku, jako by byla ze zlata. A nikomu o tom ani neřekli, až když jezeďáci začali sklízet kukuřici, přiznali se z té hrozně ztráty ke všemu. A což teprve, když dozrávají v zahrádkách jahody. Nic je neuchrání, naši skvělí sběrači je tak dokonale sklídí, že by si je nejedna Fruta, třeba i ta slavná močovská u Prahy, mohla najímat, nenechají ani ty narůžovělé. Jahody by se před nimi měly mít na pozoru! To samý mohu říct o třešních, sotva se začnou červenat, už jsou na nich naši čiperové a práce,“ tu si povzdychla, „ta jim jde od ruky, radost pohledět. Nenechají na stromě jedinou pečku, ptáci si ani nezobnou. Kdyby jim tak šlo od ruky všechno ostatní!“

• • •

Robertovi padala víčka. Koukal či spíše nepřítomně civěl do monitoru počítače. Dávno už minula třetí hodina, děti spokojeně oddychovaly, vlčí smečka oddychovala zalezlá ve svých pokojíčkách, plazmové televize ve společenských místnostech vypnuté, nádobí ledabyle umyté, z koupelen již vyvanul cigaretový dým. Ráno se probudí a první, co bude, zakřičí: „Co bude k snídani?“ Strejda ji půjde spravedlivě rozdělit, nikomu nepřilepší, nikoho

ani neošídí, protože to by si všichni vjeli do vlasů. Narychlo se s dětmi rozloučí, nastoupí do vínové rozvržené stodvacítky a pojedje domů. Následujícího večera se zase vrátí. Ale ta dnešní noc, zaplatpánbůh, že ji přežil ve zdraví. Každá služba, v níž se nepříhoda jakákoli sebemenší tragédie, by měla být zapsána zlatým písmem. Vždyť stačí tak málo, klidně nezaviněná maličkost, co se nechá nazvat výchovným pochybením, a může si jít hledat novou robotu.

• • •

Vychovateli Robertovi naskočila červenočerná mračna před očima. Přece neudělá tu blbost a neskočí na její dramatický výstup. To by tak scházelo! Avšak úplně jistý si nebyl. Jako už tolikrát v životě, když se o něco jednalo a kdy se lámal chléb poslední z posledních, vždycky se nakonec přinutil zachovat si chladnou hlavu. Jen nespěchat nic, čeho by posléze hořce litoval! A začal na děvče mluvit klidným a polotichým hlasem, přiblížil se až těsně pod okno.

„Čekám!“ zařval, nadechl se a rozevřel doširoka náruč. Nikol se naposledy koukla kamsi dolů do nepřívětivé tmy a pustila se okenního rámu. Povolila sevření a blesku-rychle se mu svezla do náručí.

Chtěl říci: „Děvko, to byl zase den,“ avšak na poslední chvíli si to rozmyslel. Už toho, chudák, za dnešek i za minulé roky prožila dost. Místo toho ji jemně a téměř s posvátnou úctou položil do postele. Promáčela slzami celý polštář.

Vladimír Stibor (nar. 1959 v Benešově u Prahy) je básník, prozaik a publicista. Vydal čtrnáct sbírek poezie (a tři knihy drobných próz), z nichž poslední *Divizny z kalvárie aneb Cesta k tvému ohništi* vyšla loni. Edičně připravil několik almanachů poezie; naposled antologii pěti českých básníků s názvem *Schodiště příběhů* (Věra Bartošková, Karla Erbová, Táňa Nováková, Magdalena Pokorná, Vladimír Stibor). Inicioval a uspořádal také několik sborníků o rodném kraji, Sedlčansku, kam se po dvacetiletém působení v Praze vrátil. Příležitostně se věnuje publicistice, zejména rozhovorům s osobnostmi české literární scény. Je činný v radě Obce spisovatelů. Má dvě dospělé dcery Dianu a Luciánu a devítiletého syna Štěpána. Povídka „Cesta k dětskému domovu“ vychází ze skutečných reálií. Jak autor poznamenává: „Před necelými třemi roky jsem pracoval devět měsíců v Dětském domově se školou v Sedlci-Prčici. Byl jsem jakýsi strejda-vychovatel. Každá noční služba byla neopakovatelná a skýtala v sobě námět k zamýšlení.“

Miroslav Hupčych, z cyklu Milovníci knížek

Slyšíš ten šum?

Jan Nemček

LYRIKA

Kolik se toho napíše, Norberte?
Ale čtu to jen já, možná ty,
když ráno se vylévá před bary
voda s Jarem, co smyla všechny ty opilecké sliby,
převrhle pod stůl.
Sliby reklamované SMSkou,
jejíž slova se stejně poztrácejí
nad zdmi a holobyty sociálních sítí,
na střechách
mezi vysílači mobilního signálu.

Kolikrát čtu básně jak internetové porno —
hlavně se nepotřísnit světem,
chytit to horké do papírového kapesníku
a spláchnout to do záchodu,
nebo to nechat stéct do odtoku vany.

Ale to není lyrika, Honzo.
Nemohl jsem dýchat v tramvaji
při pohledu na feťačku toluenu,
co se rozbrečela, když si prohlížela mého psa.
Protože to je ten motiv, co donekonečna
opakuje sám sebe.
Tohle když čtu, je to děsivé
jak šedivé vlasy mojí matky
po léta překryvané barvou.

BABIČČIN BYT

Včera jsem odrážel do noci.
Nade mnou nejisté ruce na vypínačích
rozsvěcely majáky
za okny panelákových bytů, —
ale jinak jen modře plála polární záře
z televizí a monitorů
nad šumícími zátokami
wi-fi signálu.

Teď visí zalátané fasády
na prádelní šňůře sídliště,
vyprané prosincovým deštěm.
Už jen odepnout kolíčky, co v teplákách kouří
na balkónech,
a všechno to poskládat do krabic,
protože pokoje už jsou skoro vyklizené.

Ještě zbylo v koupelně pár ručníků,
do kterých jsem tu utíral
doteky s někým cizím.
Teď chci ze sebe smýt, jak babička říkala,
že ji ještě vyprovodím na hřbitov,
na Slezskou,
a spláchnout i ty hlasy dětí z nedaleké školky,
které mě probudily.

Ale sahá to až pod hladinu —
dál a dál do dnů,
jako vrby podél cesty, co haluzovitými prsty hrabou
v řece,
když za rodiči se vracím domů.

ŠUM

Slyšíš ten příliv
televizních vln?
Ležíš tu tak pohozená
před slovy věstkyně na telefonu
o rakovině, pracovní příležitosti
a chlapovi s problémem.

Říkám si, jestli to slyšíš,

stejně jako já, když jsem se kdysi budil
u televize zapnuté do noci
a ze sna utíkal v repríze vyšetřovatelům.

Chci to všechno vypnout,
ale nejde si lehnout do tmy a poslouchat oddechování.

Protože

svítí souhvězdí spotřebičů:
bojler, nabíječka, modem,
zatímco hučí klimatizace na střeách
a vítr venčí odpadky na chodníku.

V uších prázdně drnčí rýmy,
ve kterých jsem kdysi slýchal
půlnoc bloudící kolem vsi
v zlovlně šeptající
kukuřici.

PROLUKA

Noc před úplňkem.
Z balkónu vrhám do dvora
nespavý stín.

Vidím veškerý ten malicherný pohyb.
Vidím zpěváka, co ho tu každý zná,
v mollových tónech za ním vrávorá
hlas,
ale možná je to jen opilec,
co sotva vleče nohy.
Zahlédnu dívčí smích škobrtnout před gay barem,
když taxikář mu vrací drobné,
a kdosi dole pod okny
kope do pytle s odpadky,
jak by to byl člověk.

Všechno se ztrácí za hranami proluky
se zbytky čísi koupelny,
všechny ty příběhy,
bez kterých není vidět nic.

Půjdu si lehnout.
V posteli na mě čeká
do spánku chladnoucí ženské tělo,
kterému jedině to můžu
ještě říct.

UMĚLOHMOTNÁ OKNA

Odkud se vystěhovalo to ticho
mezi větami o nákupech
nebo o tom, co jsme četli na internetu?
Je prázdné jak dům v centru Ostravy —
žije v něm s námi pár studentů herectví a dramaturgie,
a když se sem vracím po schodech,
na kterých se rozlívalo bydlení
jen jednou, při havárii vodovodu,
sněží na mě pořád ta slova
jako vločky
z kvádrů polystyrenu ořezávaných při výměně oken.

Ta slova v jazyce regionálního partnera
o neopakovatelné příležitosti,
která komusi na druhé straně
přeříkávalo dítě
během hovoru monitorovaného
matkou bez hlídání,
v urvané kuřácké chvíli před budovou.

— bože,
když jsem nad ránem venčil psa,
i nevidění ptáci na stromech
vrzali do pauz
jako otvírání nových umělohmotných oken.

Připravil Vojtěch Kučera.

Jan Nemček se narodil roku 1986 v Ostravě-Vítkovicích. Jedny ze svých prvních básní otiskl v kulturní revue *Protímluv*, se kterou nadále příležitostně spolupracuje. Je laureátem Literární ceny Vladimíra Vokolky za rok 2010. V současnosti studuje doktorský program Teorie a dějiny české literatury na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Žije v Ostravě, pracuje na souboru textů nazvaném *Proluky / Zpevněné parkovací plochy*.
Samota — blikátka — touha... Čím vším k nám hovoří všechny ty modemy, bojler, klimatizace, čím vším k nám hovoří a proč? Vnímám to, cítím to a dýchám. Umělý vzduch, ohřátá voda, jiná realita. A přesto jsem zde, do noci stojím, zírám v proluku. Ještě je kukuřice, ještě jsou vrby, pytle s odpadky, ještě jsou „příběhy, / bez kterých není vidět nic“. Mám se čeho chytit!

Hostinec

V květnovém Hostinci se sešla šestice různorodých autorů a autorek. Setkáte se s verši **Markéty Špičkové** — autorky, která ze syrové zkušenostní materie tvoří texty, které vynikají svou přesvědčivostí. Její strofy jen občas trpí tím, že síla sdělení přemůže poezii a z básně zbude zpověď (ať už jakkoli nevyhnutelná). Básně **Tomáše Tichého** oplývají lehkostí a invencí. Slábnou pouze v místech, kde se autor cíleně uchyluje k humoru a nadsázce. I slibný text je tak čas od času zazděný banalitou. **Pavlaína Vítková** už je v Hostinci doslova štangastem. Je proto možné průběžně sledovat proměny její tvorby. Stávající trend míří jednoznačně směrem k úspornosti. Autorka sama své miniatury nazývá haiku, za sebe nad tímto označením váhám (především kvůli přítomnosti hutných metafor). Básně **Andrey Kučerové** jsou reflexivní v tom dobrém slova smyslu (nepřepadávají

do plytkosti), nenacházím v nich však podstatnější ukotvení ve vnějším světě, což vnímám jako jejich hlavní slabinu. **Sebastian Kantor** tvoří svými básněmi subtilní, úsporné světy. V jeho tvorbě lze odlišit polohu transparentních ucelených textů prohloubených (ozvláštěných) neobvyklou souvislostí či přesahem a textů vrstvenějších, které mě zaujaly o řád víc. Z podobného ranku jsou básně **Marka Jansy**, ačkoli nad těmi jsem váhal o něco déle než v případě Sebastiana Kantora — především proto, že často končí, kde bych uvítal, aby začínaly. Zkrátka jen otevírají prostor. A to je pro květen vše. Pokud máte zájem o zhodnocení textů v rubrice Hostinec, posílejte své příspěvky na adresu zednik@hostbrno.cz. Plnou verzi Hostince najdete na webových stránkách časopisu.

Ladislav Zedník

✦ Markéta Špičková

Karlovy Vary

• • •

Dech alkoholika
přimrzl na skle
zarytá tvrdohlavost
prorazila okno

ze střepeň stavíme puzzle
polykáme

hotový obraz vlastní bolesti
zakusujeme houskou
namazanou máslem
zakusujeme život

okem slídíme po ostatních
jestli nemá někdo náhodou

o zrnko méně rýže
o chlup menší kus masa

o něco méně polévky
o něco méně starostí a kil

vyviklaný zub času
visí za vlásek

na srdeční chlopni.

Ještě bije
srdce z marcipánu.

DUŠE V KARANTÉNĚ

Mastnota v záchodové míse
vinu vrhá na mou hlavu
kyselá nálada
rozrušuje stěny
omluvného úsměvu
oteklost odtažitost osamělost
paličatost přízemnost
Quantiapin
Ravotril, Rivotril, Rivatril
Evička, Magda, Jana
Seropram a Seroxat
Markéta a Anna
diagnostickým okénkem
nahlíží medik
do duše v karanténě.

• **Pavína Vítková**

Boskovice

• • •

zas setba zimy
čas řádkování sněhu
co s jarem vzejde?

• • •

ledová vlečka
umetla hladinu vod
čeřenou větrem

• • •

míjet strouhaná
jablka pohledů — rok
za rokem v běhu

• • •

v ledu oko vod
vyražené — temnota
prodýchávání

• • •

neurony stromů
hustý sad myslí vzrostlý
cesta neznámá

• **Tomáš Tichý**

Olomouc

• • •

Švédsko je poskládané z krabiček.

Rozjeté kavky v jízdním pruhu,
se pod námi houpou jak shnilé desky

a vstávající pytle s pískem,
stromy a jejich hluboké lesy,

dělají dobře, že plují vzduchem.

Autobus doráží do Malmö
po půlnoci

a my v jeho
ostrých a

soustředěných
kruzích

spíme,
všude kam se

hne. Je noc, je ráno,

nic kratšího už není,
převrstvené touhou po něčem ještě kratším,

po dálkovém ovladači
a starém (a dobrém)

špinavém nádobí
s myčkou.

• • •

Myslel jsem, že je jaro
a jabloně byly plné zelených jablek.

Nezralost byla očividná,
vzduch čistě osobní

a rozpaky soukromé
po celou dobu.

Bylo to jako plavné přelétnutí
sovy navečer.

Celá ta zakletá samota
a jiná láska.

• **Andrea Kučerová**

Děčín

ODRAZY

Modromodré oči zírají na neviděné věci
 stále vpřed, neohlížet se a nelitovat
 věř a víra ti dá rovnou cestu, ne lehkou
 sametovou jako jméno proroka Samuela
 být plně ponořen bez vzduchoprázden
 jsi tu a dávno jsi odešel, k ukončení otevřen
 uvolněné místo vyplňuje mlha z cigaret
 jsem šťastná a prázdná, v zrcadle se odráží
 stín cizí důvěrně blízké tváře
 příliš unavená
 příliš stará
 já.

• **Sebastian Kantor**

Praha

SLEČNA DÁNSKO

její táta
 pochází z Karpatů

děšť
 padá na cestu

krátkým záchvěvem ohnula se tráva
 letní sediment převál přes pevná prsa

• **Marek Jansa**

Kladno

• • •

Dokud nás oheň nepohlčí
 četl mezi řádky
 V úhledném písmu přetěžkých foliantů
 se o kráse nedočel nic

Skráně siny a záda kulatila

ODMÍTNUTÍ

Tisíc myšlenek na hrotu tužky přepadává přes okraj
 řítí se dolů k mým nohám a ne, jsou chvíle, kdy nemůžeš
 rozepínat cizí
 boty
 kdy pohled vlažných očí studí na dotek
 cestování po slovech a ne, jsou chvíle, kdy nemůžeš
 jít blíž
 přetnutí s pachutí ledové vody místo
 oblohy
 očima nahmatat skulinu a ne, jsou chvíle, kdy nemůžeš
 nadechnout

DO VYŠŠÍCH POLOH

vzadu v údolí
 kam už ani údolí nesahá
 chodí Martin spát
 do přístřešku pro medvědy

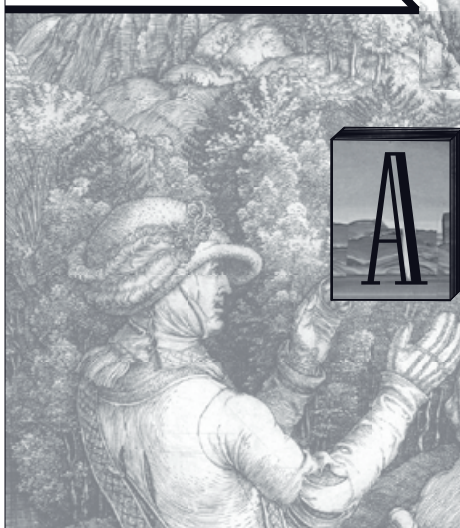
poslouchá ozvěny měst
 které vyhnaly
 medvědy do vyšších poloh

• • •

Nenacházím se v záplavě slov
 ztrácím se v mlčení —
 v zahořklém stínu pučících kaštanů

jiné setkání s literaturou
~ 10. ročník

POETICA

čtení
dílny
koncerty
poezie
divadlo
výtvarné umění

básníci dne —
„duchovní cesta básníkov“»

BEDŘICH BRIDEL,
JAN OPOLSKÝ, IVAN MARTIN JIROUS,
JOSEF HORA, LUDVÍK KUNDERA,
TADEÁŠ BIRON,
KONSTANTIN BIEBL

hosté »

JANA PILÁTOVÁ,
JIŘÍ DURMAN + MIROSLAV POSEJPAL,
MARTIN C. PUTNA, JIŘÍ ŠKOC,
ALEŠ ROLEČEK, EVA VLČKOVÁ,
JOSEF JINDRÁK
+ SKRYTÝ PŮVAB BYROKRACIE,
PETR NIKL,
VLADIMÍR MIKEŠ,
PETR ČERMÁČEK,
MARIJÁNKA
ŠTEFANČIKOVÁ

MÍSTO ~ tábořiště Ježkov u Zábřezí (okres Trutnov)/

CENA ~ 2 790 Kč při zaplacení do 30. června 2013 / 3 090 Kč / 1 osoba

PŘIHLÁŠKY A DALŠÍ INFO www.arspoetica.cz

27.7. — 5.8.

2013

Ljubková
Gao Xingjian
Nodl
Winkler
Dvořáková
Frameová
Krejčí
Deml

4₁₂

www.souvislosti.cz
revue pro literaturu a kulturu

L **REVUE 31-32**
LABYRINT
ČASOPIS PRO KULTURU 195 CZK / 9 €

UMĚNÍ ZAPOMÍNAT

Aleida Assmann • Marc Augé • Pauls Bankovskis • Carol Bove • Paul Connerton
Filip Cenek • Dora Cechova • Radka Denemarková • Umberto Eco • Mireea Eliade
• Ryan Gander • Wade Guyton • Marianna Hirsch • Pěter Hůdník
Andreas Huyssen • Carolyn Christov-Bakargiev & documenta • Miao Lwu
Joachim Koester • Jan Nálevka • Christopher Nolan • Ozhan Pamuk • Martin C.
Putna • Krisztina Tóth • Dubravka Ugrešić • Oksana Zabuško • Svetlana Žuchová

LABYRINT REVUE

Nové číslo kulturní revue, která pravidelně vychází od roku 1991. Hlavní téma „Umění zapomínat“ – současná světová i česká literatura, výtvarné umění, překlady, rozhovory, povídky, eseje, fotografie a film.

Obsah všech čísel revue Labyrinth + kompletní produkce nakladatelství Labyrinth (beletrie, poezie, umění, knihy pro děti a komiksy) se selevou na:
WWW.LABYRINT.NET

DIVADLO FESTE

KABINET MÚZ

2013

místa konání budou upřesněna zde

Květen

■ KABINET MÚZ, Brno: 180 / 120 (ISIC) Kč

22/5 20:00 > Roman Sikora:
Pohřbívání *„Hra je počtou Václavu Klausovi a jeho příznivcům. Politická korektnost je jí tedy zcela cizí“* *„derniéra...?“*

26/5 19:30 > Jaroslav Rudiš:
Národní třída *„Adolf Hitler mi zachránil život.“*

■ HOSTOVÁNÍ:

22/5 18:00 > Martin Freund:
Ana is my best friend > Café Praha

24/5 > Havel píše Husákovi > BUDAPEŠŤ

27/5 > Dealeři fyzické lásky > ZNOJMO

Červen

■ SPECIFIC 2013 festival scénických čtení:

11/6 19:30 > Koffi Kwahule:
Bintou > režie: Pavel Baďura

Klub Divadla Feste

ČLENOVÉ KLUBU PODPORUJÍ PROVOZ DIVADLA FESTE. TRVALÝ PŘÍKAZ K ÚHRADĚ 100 / 200 / 300 Kč MĚSÍČNĚ MŮŽETE ZADAT NA ÚČET: 240001408/0300. DĚKUJEME!

Rezervace

774 420 033 / info@divadlofeste.cz
www.divadlofeste.cz
KABINET MÚZ, Sukova 4

Divadlo Feste je podporováno statutárním městem Brnem a Ministerstvem kultury ČR.

B | R | N | O | I

knihovnicka.cz

otlocopy

host
měsíčník pro literaturu a scéně

rosebud

radio

Brno kulturní

NADACE VERONICA

MUZEUM ŘECKÉ KULTURY

4AM/1000

NAZEMI

AMNESTY INTERNATIONAL

JSEM Z TOHO WOODY ALLEN

LITERÁRNÍ VÝSTŘELY
NEJEN Z BROADWAYE

LiSTOVÁNÍ.cz
cyklus scénických čtení

Projekt se uskutečňuje
za finanční podpory:

B | R | N | O |

Statutárního města Brna

Ministerstva kultury ČR

Hlavního města Prahy

3. 6. / 20:00 / Divadlo Minor, Vodičkova 674/6, 110 00 Praha-Nové Město
4. 6. / 20:00 / Kavárna U Notáře, Sázavská 430, Havlíčkův Brod
5. 6. / 17:00 / Dvorní divadlo Chalupky 110, Hlohovec
5. 6. / 20:00 / Divadlo Reduta, Želný trh 4, 602 00 Brno

poezie, próza, eseje, kulturní publicistika, rozhovory s básníky, spisovateli,
literárními kritiky, překladateli, vědci, výtvarníky, literární kritika, literární historie,
divadlo, film, filozofie, ročně 270 recenzí nejpozoruhodnějších knih z české
nakladatelské produkce

Vydává Klub přátel Tvaru, Na Florenci 3, Praha 1, 110 00, telefon 234 612 399, 234 612 398, e-mail tvar@ucl.cas.cz

Odstup, a jsi blíž.
He Jinwei a Tomáš Císařovský

19. 4. 2013 – 28. 7. 2013
Moravská galerie v Brně
www.moravska-galerie.cz

Partneři / Partners

FlashArt

ArtMijp.cz

host

ZAJÍMÁ VÁS WORLD MUSIC, JAZZ,
ROCK I ALTERNATIVNÍ HUDBA?

A CO LITERATURA, FILM, VÝTVARNÉ
UMĚNÍ NEBO ARCHITEKTURA?

PÍDÍTE SE PO SOUVISLOSTECH?

HLEDÁTE ZASVĚCENÉ INFORMACE?

<http://magazinuni.cz>

aktuální informace / rozhovory / profily /
recenze / hudební historie / archiv

Měsíčník UNI vydává **Unijazz** – sdružení pro podporu
kulturních aktivit, Jindřišská 5, Praha 1
Tel.: 222 240 901, 731 503 822; e-mail: uni@unijazz.cz

Cena **40 Kč**, pro předplatitele **30 Kč**,
roční internetové předplatné **200 Kč**.

BUĎTE V OBRAZE, ČTĚTE UNI!

- u kořenů hollywoodu
- polský woodstock
- šedá eminence balkánu
- respect plus

Přejete si dostat **Hosta** až do domu?

Výhody předplatného měsíčníku Host:

Pravidelné doručování do Vaší schránky

Půlroční nebo roční předplatné, díky kterému ušetříte

Tištěná nebo elektronická verze časopisu

Sleva 25 % na všechny knihy z nakladatelství Host

Více na www.casopis.hostbrno.cz

ROSTEME S KNIHOU

KAMPAŇ
na podporu
čtení knih

PRO DOSPĚLÉ
informace, novinky

PRO DĚTI
zajímavé knížky, soutěže

W W.
ROSTEMESKNIHOU.CZ

PARTNEŘI

- * Amenius, s.r.o.
- * Baobab
- * Česká sekce IBBY
- * Dětský knižní klub GRADA
- * Divadlo Kampa
- * Fantazie knihkupectví
- * Fortuna Libri
- * HOST – vydavatelství, s.r.o.
- * Jindřich Kraus, Pragoline
- * KALF – Klub autorů literatury faktu
- * Klub Domino,
Dětská tisková agentura
- * Knihovna Jiřího Mahena v Brně
- * Knihovna Václava Čtvrťka v Jičíně
- * Knihovnice.cz
- * LiStOVání
- * Makovice
- * Městská knihovna v Praze
- * Městská knihovna Horažďovice
- * Městská knihovna Nymburk
- * Multimedia ART
- * Nakladatelství BRIO
- * Nakladatelství FRAUS
- * Nakladatelství MEANDER
- * Pohádky pro společné čtení
- * Nedoklubko, o.s.
– projekt Pohádky pro kulíšky
- * Portál, s.r.o.
- * Sdružení Hapestetika
- * Sdružení pro veletrhy dětské knihy
v Liberci
- * SKIP – Svaz knihovníků
a informačních pracovníků ČR
- * Školní čtenářské kluby
- * Tympanum, s.r.o.
- * Zoner Press

PROJEKTY

- * Soutěž čtenářů
- * Spisovatelé do škol
- * Čtenář na jevišti
(Rok čtení nahlas)
- * literární soutěže